Civil Szemle

WWW.CIVILSZEMLE.HU

XXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

Building a Sustainable Partnership Between Civil Society Organisations and State Authorities in The Republic of Moldova: An Exploratory Study
Diana-Gabriela Reianu

Evolution of Integration Initiatives by the Swedish Red Cross: A Comparative Study of Refugee Resettlement in the 1990s and 2015
Aysenur Polater

Konzultáció vagy partnerség? – A civil társadalom szerepe a magyar családjogi döntéshozatalban
Kasuba Róbert István

Formailag civil, működésében állami? A magyar sportmodell dilemmái
Nagy Ákos – Petrov Iván – Soós Imre

A szegénység és a szociális ellátásra fókuszáló nonprofit szervezetek számának összefüggései
Barabásné Kárpáti Dóra – Oroszné Ilcsik Bernadett – Csákné Filep Judit

Civil szervezetek hatásai és a transzformatív szolidaritás. Két szervezet tanulságai egy közép-magyarországi faluból
Feischmidt Margit - Gerő Márton - Ámon Katalin

Civil szolidaritás és rendszerszintű változás: A társadalmi változás dimenziói a magyarországi szolidáris civil kezdeményezések munkájában
Ámon Katalin – Dés Fanni – Zentai Violetta

Környezeti konfliktus és akkumulátoripari beruházás Gödön: a szolidaritás lehetőségei és akadályai a közösségi ellenállásban
Szalai Alida

2026/4

Civil Szemle

WWW.CIVILSZEMLE.HU XXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

Szerkesztőbizottság/Editorial Board

Balázs László, Csongor Anna, Kákai László, Nagy Ádám,
Nizák Péter, Rajcsányi-Molnár Mónika

Tanácsadó testület/Advisory Board

Dr. habil András, István, Rector, Dunaújváros University
Prof. Dr. Bögre, Zsuzsanna, University professor, Pázmány Péter University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Institute of Sociology
Dr. hab., Prof. Grzegorz Makowski, SGH Warsaw School of Economics
Prof. Marbán Gallego, Vicente, Senior lecturer at University of Alcala. Madrid, Spain
Prof. Komlos, John, Professor Emeritus, Ludwig-Maximilians University, Germany
Dr. Marschall, Miklós, formerly CEO of CIVICUS, deputy managing director of Transparency International
Prof. Mișcoiu, Sergiu, Professor of Political Science, Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania
Dr. Nárai, Márta, Associate professor, Széchenyi University, Department of Social Studies and Sociology
Péterfi, Ferenc, Senior Advisor of The Hungarian Association of Community Development
Prof. Premović, Marijan, Full Professor, Study Program for History, Faculty of Philosophy, University of Montenegro, Montenegro
Dr. Sebestény, István, Senior Advisor, Central Statistical Office, Department of Social Services Statistics
Strečanský, Boris, Institute of European Studies and International Relations, Faculty of Social and Economic Sciences, Comenius University, Bratislava, Slovakia
Prof. Taranu, Andrei PhD, Deputy Dean of Faculty of Political Science, National University of Political Studies and Public Administration

Felelős szerkesztő/Executive Editor	Nagy Ádám
Szerkesztők/Editors	Bacsa-Bán Anetta, Balogh Péter, Béres-Áfra Zsuzsa, Gerő Márton, Glied Viktor, Pánovics Attila, Tóth Péter
Technikai szerkesztő/Technical Editor	Csombó Bence
A címlapfotót készítette	Vigh Levente

CIVIL SZEMLE ALAPÍTVÁNY – DUNAÚJVÁROSI EGYETEM

www.civilszemle.hu
E-mail: civilszemle@gmail.com

1137 Budapest, Pozsonyi út 14.
Tel./fax: (+36-1) 221-8099

2400 Dunaújváros, Táncsics Mihály utca 1/A
Tel.: (+36-25) 551-100

Felelős kiadó: Nizák Péter kuratóriumi elnök

ISSN 1786-3341

A WOS, SCOPUS és DOAJ által indexelve/Indexed by WOS, SCOPUS, DOAJ.

Diana-Gabriela Reianu
Building a Sustainable Partnership Between Civil Society Organisations and State Authorities in The Republic of Moldova: An Exploratory Study 5

Aysenur Polater
Evolution of Integration Initiatives by the Swedish Red Cross: A Comparative Study of Refugee Resettlement in the 1990s and 2015 24

Kasuba Róbert István
Konzultáció vagy partnerség? – A civil társadalom szerepe a magyar családjogi döntéshozatalban 45

Nagy Ákos – Petrov Iván – Soós Imre
Formailag civil, működésében állami? A magyar sportmodell dilemmái 64

Barabásné Kárpáti Dóra – Oroszné Ilcsik Bernadett – Csákné Filep Judit
A szegénység és a szociális ellátásra fókuszáló nonprofit szervezetek számának összefüggései 85

Feischmidt Margit - Gerő Márton - Ámon Katalin
Civil szervezetek hatásai és a transzformatív szolidaritás. Két szervezet tanulságai egy közép-magyarországi faluból 104

Ámon Katalin – Dés Fanni – Zentai Violetta
Civil szolidaritás és rendszerszintű változás: A társadalmi változás dimenziói a magyarországi szolidáris civil kezdeményezések munkájában 129

Szalai Alida
Környezeti konfliktus és akkumulátoripari beruházás Gödön: a szolidaritás lehetőségei és akadályai a közösségi ellenállásban 150

Authors 168

https://doi.org/10.62560/csz.2026.04.1

Building a Sustainable Partnership Between Civil Society Organisations and State Authorities in The Republic of Moldova: An Exploratory Study

Diana-Gabriela Reianu

Introduction

Civil society organisations (CSOs) cover a broad spectrum of organisations, being key actors in public policies, their input being valuable for the whole society, consolidating social trust, tolerance, openness, and transparency, by playing their role as service providers, watchdogs, and advocates of change in promoting democracy and overall well-being. Civil society is defined as "a public space for citizens to engage in collective debate and self-expression, and where public opinions that influence public policy are formed. This space lies between the family and the state, is independent from the state and is legally protected" (Lesnevich, 2013). Civil society is considered to be "one of the most enduring and confusing concepts in social science [...], an elastic concept, seen by many as a part of society (the world of voluntary associations), by some as a kind of society (marked out by certain social norms), and by others as a space for citizen action and engagement (described as the public square or sphere)" (Edwards, 2011). For this paper, we will adopt the definition of civil society as "the associational activities involving non-governmental organisations, charities, pressure groups, community groups, campaigning organisations and social movements" (Chaney, 2017). Hence, many types of organisations are considered civil society organisations, including non-governmental organisations, labour unions, community groups, faith-based organisations, professional associations, and other not-for-profit organisations, with the range of organisations classified as CSOs continuing to expand.

In this framework, the literature comprises numerous studies and reports which emphasize the role of CSOs as advocates for policy changes, by influencing legislative processes, by creating platforms for public dialogue and organizing campaigns, by monitoring government performance and holding public authorities accountable for their decisions, by providing services to citizens, conducting research, and mediating conflicts. Furthermore, some specialists start from the premise that civil society organisations have a crucial contribution to society, by "generating well-being for the whole community" (Şoproni and Petrila, 2025).

As a result of vast differentiation among countries, the relationship between CSOs and national authorities differs; in some countries, the state retains its position to provide public services to citizens, while in other countries, in some specific areas, the CSOs have taken over from the state. With reference to the Republic of Moldova (hereinafter Moldova), "the communist regime effectively dismantled existing civil society structures, leaving a void that needed to be filled" (Zakota and Albu, 2025). The formation of a civil society was strongly connected to radical reforms that took place in this country after 1991, when the country emerged as an independent republic, following the collapse of the Soviet Union. In this context, such organisations flourished, the scale and their profile increased, while the dialogue between state and social partners was gradually institutionalized. Thus, the non-governmental sector has developed in Moldova, evolving from a small group of organisations dedicated to social and humanitarian assistance into a diverse network of organisations addressing a wide range of issues, from community development to environmental protection and human rights.

Taking into consideration this specific context, our paper brings into discussion the relationship between the civil society organisations (CSOs) and the public authorities in Moldova, by using as theoretical ground the New Governance Theory, an approach that looks at how public and non-governmental actors interact and share power in governing society, providing a framework for understanding how decision-making power is distributed and managed between state and non-state actors and how the new tools of public action rely on third parties. The public sector in liberal democracies has been marked by numerous public management reforms, driven by governments' ongoing efforts to make administrations more efficient, effective, flexible, and resilient. Therefore, research in this field has sought to develop appropriate theoretical frameworks to explain and analyse these new directions. Consequently, the literature has been structured around major models designed to capture the developments, such as the New Public Management, the Neo-Weberian State, and the New Public Governance, which represent the main theoretical frameworks in the contemporary study of public management reform (Hood, 1991; Osborne, 2006; Pollitt and Bouckaert, 2017). While governance refers to "the systems of authoritative norms, rules, institutions, and practices by means of which any collectivity, from the local to the global, manages its common affairs" (Reggie, 2014), New Public Governance is used as a general term to describe the

growing reliance on governance networks and partnerships designed to strengthen the collaboration between the public and private sectors, as well as the public and non-profit sectors, with the aim of managing complex issues and creating public value (Krogh and Triantafillou, 2024). Thus, "the upshot is an elaborate system of third-party government in which crucial elements of public authority are shared with a host of non-governmental or other-governmental actors" (Salamon, 2001).

Starting with these assumptions and building on this theoretical background, we tried to evaluate the collaboration between these actors, the support provided by state authorities to civil society organisations, and the effectiveness of their implication in the development of public affairs, as perceived by civil society organisations. So, what we are looking at is the opinion of CSOs concerning the process of communication with state authorities, the perceived support coming from the state, and barriers encountered in carrying out their activities. Therefore, the main research questions are as follows: How do CSOs perceive and experience their involvement in decision-making processes with public authorities? What challenges or limitations do CSOs encounter in their interactions with public authorities? What obstacles hinder effective collaboration between CSOs and public authorities? And, of particular importance, according to CSOs, what factors or practices could contribute to a more sustainable and effective partnership with state authorities in Moldova, where the term 'sustainable' is understood as the ability to continue a process over a period of time.

Literature review

The literature regarding CSOs is very rich and examines several broader issues, from their role in society as service providers, evolution and key factors that influence their performance (Clayton et al., 2000; Budescu et al., 2004; Bartsch and Kohlmorgen, 2007; Collmer, 2011; Budurina-Goreacii, 2014), to their resilience in periods of crisis, funding and sustainability issues (Cukrowski et al., 2003; Lutsevych, 2013; Chiriac and Tugui, 2014; Balutel, 2019; Costea and Brie, 2025). The studies have highlighted that the key challenges facing CSOs in service delivery revolve around accountability, quality, and accessibility, with fundamental differences between these organisations in industrialized countries and those that emerged in developing countries. Most countries have long-established universal social service programs, and current reforms aim to enhance both the efficiency and quality of service delivery. Thus, in the industrialized world, the main challenge has been reforming the welfare state by expanding the role of private and voluntary sectors. Conversely, in much of the developing world, where welfare states are largely absent, governments and CSOs continue to face difficulties in ensuring the provision of basic services to the majority of the population (Clayton et al., 2000).

Regarding CSOs in Moldova, some have argued that their resilience largely rests on three main pillars: first, the functionality of the legal framework, which continues

to be a fragile foundation for CSO sustainability; second, coalition-building capacity, which is improving but still requires further development, particularly at the level of technical platforms; and third, collaboration with development partners, which plays a decisive role in ensuring the financial viability of CSOs (Balutel, 2019). In addition, specialists have tackled the issue of polarization of civil society in Moldova, trying to emphasize the main political cleavages and the two opposing vectors that persist in society, the pro-Western attitude and the pro-Russian one, two poles that sustain in a disjunctive direction the projects and civic attitudes (Dolghi et al., 2025), while the involvement of CSOs in the decision-making process and the obstacles encountered in dealing with conflict resolutions were also underscored (Pop-Flanja and Herţa, 2025; Venturi, 2025). In this context, it has been noted that although the number of registered NGOs in Moldova has increased, citizen participation in their activities has remained low, making Moldova's NGO sector relatively underdeveloped, citing "the weak economy, unstructured social system, and lack of civic culture as major factors that lead to the absence of a civil society in a liberal democratic sense" (Ţîrdea and Chobanu, 2018). It has also been stated that Moldova "continues to be one of the regimes that have fulfilled certain democratic requirements in terms of procedures but lacks democratic essence at a societal level" (Corpădean and Pantea, 2025).

Lately, further studies on NGOs in Moldova have analysed the evolution of these organisations and their contribution to various processes, such as Moldova's accession to the European Union and the development of a European identity, particularly through cultural education, advocacy, or public awareness campaigns, highlighting the key factors that can facilitate or hinder the promotion of European values, as well as the measures that need to be taken to support these processes. As main conclusions, the experts have suggested that "implications of Moldovan CSOs should be more focused and oriented toward supporting the state actors" (Ciot and Şargarovschi, 2024). Likewise, although "acknowledging a fragmented dialogue between civil society and government" (Barth and Stoica, 2026), institutional cooperation is seen as a key component in the integration process, which must be strengthened. Moreover, analysing the relationship between public administration and civil society organisations, Palihovici noted the lack of institutional capacity in public administration and the deficiencies in financial support provided to civil society organisations. The author revealed that financial deficiencies reduce the capacity of these organisations to develop organisational departments responsible for monitoring the quality of public policy implementation (Palihovici, 2021).

Recently, given the context of armed conflict in Ukraine, studies have focused on the development of civil society (Costea and Brie, 2025) and its role in supporting the population affected by war, by analysing the refugee situation in the Republic of Moldova, the funding of the civil society sector and refugee management techniques (Polgár et al., 2025). The authors emphasized the difficulties in terms of funding, noting that CSOs in Moldova tend to be relatively small and may lack the experience or capacity needed to meet donor requirements for funding or support. Consequently,

larger CSOs with established experience and sufficient human resources are better positioned to secure these funds and related opportunities. Since funding is often directed toward larger organisations, smaller, grassroots CSOs are effectively marginalized in the process (Polgár et al., 2025).

There are also briefing papers and reports that analyse either the status of civil society in Moldova as such or in comparison with other countries like Romania, Georgia, Ukraine, Armenia or Belarus (Bădescu et al., 2004, Boulègue, 2018, Lutsevych, 2013, Macrinici, 2018, Palihovici, 2021). Results illustrated similarities between the behaviour of citizens from Romania and Moldova in the way that, in both countries, citizens tend to show limited engagement in civic life. Therefore, few citizens participate in organisations or volunteer their time. Moreover, they exhibit low levels of trust toward fellow citizens and even less toward political authorities. Their confidence in democratic institutions is weak, and they demonstrate little of the tolerance typically associated with democratic citizenship (Bădescu et al., 2004). Lutsevych concluded that civil society in Moldova, Georgia, and Ukraine remains fragile, as citizens possess limited capacity to shape the political environment due to low civic engagement, entrenched clientelism, and corruption. In all three contexts, people are largely excluded from public debates on key issues because local non-governmental organisations (NGOs) lack the means to help citizens articulate their views or influence state policies. Moreover, Western-funded organisations often operate in isolation from the broader society, forming what Lutsevych describes as an 'NGO-cracy' - a system in which professional NGO leaders leverage their connections with domestic policymakers and Western donors to shape public policy without genuine grassroots representation (Lutsevych, 2013). Macrinici (2018) remarked that the inclusion of civil society in Moldova's legislative process has gradually improved in recent years, but its overall influence on policymaking continues to be limited.

Starting from these premises, this study fills the gap in the literature and represents a substantial contribution to the field of civil society studies by analysing civil society organisations from their own standpoint and based on their opinions regarding the process of communication with local or national authorities, the extent to which organisational efforts are supported by the state, and obstacles encountered in carrying out their activities. We also sought to examine the opinions of civil society representatives on enhancing relations with public administration, drawing on their expertise and firsthand experience with specific, day-to-day challenges, and to identify their recommendations for strengthening civic engagement in decision-making processes in Moldova. Drawing on the respondents' answers, we aimed to assess the collaboration between civil society organisations and state authorities, the extent of support provided by public administration, and the effectiveness of CSOs' involvement in shaping public policy.

Methodology

As mentioned above, through this qualitative study we approached the civil sector from inside and aimed to answer the following questions: How do CSOs perceive and experience their involvement in decision-making processes with public authorities? What challenges or limitations do CSOs encounter in their interactions with public authorities? What obstacles hinder effective collaboration between CSOs and public authorities? And, of particular importance, according to CSOs, what factors or practices could contribute to a more sustainable and effective partnership with state authorities in Moldova? The aim of this study was to achieve a comprehensive and in-depth understanding through a detailed analysis of specific data.

To answer the research questions, we examined the viewpoint of the CSOs by adopting a qualitative approach, with data being collected through structured interviews administered to representatives of non-governmental organisations who have personally undergone the experience in question. According to Lim, qualitative interviews are a powerful tool for examining real-world issues, particularly in revealing the social, organisational, and political dynamics that influence decision-making and policy implementation, thereby supporting deeper insight and more targeted solutions (Lim, 2025). Therefore, the questions addressed were structured in three main sections. The first section comprised questions concerning the primary activities undertaken by the organisation. The second section addressed the organisation's involvement at both local and national levels, its interactions with state authorities, and the challenges encountered in implementing specific activities. The third section focused on questions exploring potential strategies to enhance the participation of civil society organisations at the national and local levels.

This study uses non-probability sampling and employs purposive sampling, where relevant participants were chosen. In addition, snowball sampling was used to get expert information concerning the purposes of the study. The questions were addressed online to increase the objectivity of answers' interpretation and to allow us a convenient comparability of different respondents' answers. This study is exploratory, which is why its results cannot be generalized. Consequently, they are not representative of all civil society organizations in the Republic of Moldova; however, achieving representativeness was not the objective of this research. The research design was flexible, by building theory through examining reality from multiple perspectives, and attributing great emphasis to how respondents perceive the actions and events. This allowed us an in-depth understanding of similarities and differences in personal experiences, along with a holistic understanding of phenomena.

The research was conducted between January and March 2025, and the invitation to participate in this study was addressed to 177 organisations, out of which 63 organisations responded. Compared to the total number of civil society organisations in Moldova, as of December 2024, there were 13,284 CSOs registered in the

Republic of Moldova, including public associations, foundations, private institutions, employer associations, trade unions, and other types of nonprofit organisations (Public Services Agency, 2025); the real number of active organisations being difficult to estimate. Some authors have stated that the number of active nonprofit organisations could be close to the number of organisations reporting to the National Bureau of Statistics, namely approximately 3,525 organisations in 2019 (Macrinici, 2020), while other authors have noted that the list of associations, foundations, and private institutions receiving the percentage designation included 962 organisations in December 2022, cautiously suggesting that approximately 1,000 organisations were operating nationwide at that time (Zakota and Albu, 2025).

As for the organisations included in our study, we have collected their email addresses from databases available online. Specifically, participants were searched for and identified on the official websites, their field of activity being thoroughly analysed. Building on a purposive sample, the sample frame of this research was narrowed down to those CSOs that answered our request.

Throughout the whole study, the aspects of ethical conduct and considerations such as anonymity and informed consent were respected, and no personal data were collected.

Results and discussion

The discussion begins with a typological analysis of the respondents, followed by the categorization of their responses into three thematic areas: (a) engagement of CSOs in decision-making processes and public support; (b) current patterns of collaboration between CSOs and public authorities and encountered difficulties; and (c) proposals for the development of a new framework for cooperation from the perspective of CSOs.

Commencing with a typological analysis of the respondents, it is noteworthy that 79.4% of the organisations participating in this study were established over a decade ago, 11.1% have between five and ten years of experience in the field, and 9.5% have less than five years of experience. It was also observed that their primary areas of activity encompass, inter alia, the following: (a) the rehabilitation of persons with disabilities and the provision of specialized services: (b) the protection and promotion of human rights; (c) the advancement of democracy and the rule of law; (d) environmental protection and biodiversity conservation; (e) sustainable development; (f) public health; (g) the prevention and combating of corruption; and (h) the promotion of participatory culture and advocacy. Therefore, it should be noted that our cohort of respondents comprises organisations that engage in a diverse range of activities, including advocacy for youth rights, educational initiatives, training and development of young talents, and consultancy services for local public authorities in the design, drafting, and implementation of sustainable development

projects and strategies for public health. Their area of expertise also encompasses anti-corruption policies, legal assistance for whistleblowers, monitoring of human rights conditions, combating hate speech and ill-treatment within penitentiary institutions, providing hot meals to elderly individuals living in extreme poverty, and promoting accessibility to social infrastructure for persons with reduced mobility. Some of the organisations included in the study operate primarily at the local level, while others are active throughout the Republic of Moldova.

a. Engagement of CSOs in Decision-Making Processes and Public Support

Among the 63 organisations surveyed, only three reported that they were not engaged in decision-making processes at either the local or central level. The remaining organisations indicated various forms of involvement, such as participating in monitoring activities related to local decision-making, attending public hearings and consultations, and contributing to working groups and discussions between parliamentary groups and civil society organisations. In accordance with the Law on local public administration, the local public administration authorities through which local autonomy is exercised in villages (communes) and towns (municipalities) are the local councils, as deliberative bodies, and the mayors, as executive bodies. Similarly, the local public administration authorities through which local autonomy is exercised in districts are the district councils, as deliberative bodies, and the district president, as executive body (Law no. 436/2007). At the central level, ministries and other central administrative authorities shall cooperate with local public administration authorities and civil society, ensuring that these entities are consulted and effectively involved in the decision-making process, as provided by law (Law no. 98/2012).

Among the official platforms and public consultation mechanisms, the particip.gov.md portal was highlighted by our respondents as a key tool, enabling NGOs to monitor legislative drafts and submit recommendations. Additionally, advisory structures associated with local and central authorities provide opportunities for NGOs to play an active role, including participation in intersectoral working groups as well as public hearings and meetings of local councils and parliament.

Moreover, other forms of participation mentioned include strengthening the capacity of civil society representatives to monitor, evaluate, and provide recommendations for improving local policies and governance practices; transferring knowledge to other non-governmental organisations and enhancing their capacity to oversee local projects and programmes; fostering dialogue between local government and civil society actors for the development and formulation of recommendations aimed at implementing the legislative framework necessary for effective local governance; as well as providing information and advisory services to the public and monitoring compliance with transparency requirements in the decision-making process.

NGOs can use the press, television, and social media to raise awareness of specific issues and influence the public agenda, as media would act as a facilitator between public and institutional agendas. They may also employ advocacy tools directed at authorities to request specific actions, as well as organise events inviting public authorities to discuss community issues.

Nevertheless, according to the majority of respondents, several factors account for the limited or non-existent involvement of certain organisations in current public administration activities. Foremost among these is the inadequate implementation of legislation governing civil society participation, alongside insufficient monitoring and evaluation mechanisms. Additionally, the lack of resources, experience, and skills within some organisations, as well as their perception by authorities as oppositional structures, were cited. Many NGOs also face constraints due to insufficient human resources and the absence of dedicated personnel to monitor local public administrative budgets, attend meetings consistently, or actively participate in decision-making processes. Furthermore, a shortage of specialists in legislative and public policy matters limits their capacity to analyse and influence adopted regulations and strategies. These barriers collectively reduce NGOs' level of involvement in administrative and legislative processes, despite their essential role in promoting inclusive and effective public policies.

Regarding the support provided by the public authorities to enhance the employability of non-governmental organisations in addressing public issues, several implemented measures were mentioned by the respondents. These include: 1. The percentage designation mechanism, allowing the allocation of 2% of individual income tax pursuant to Tax Code No. 1163 of April 24, 1997; 2. The facilitation of access to certain public institutions (such as penitentiary facilities, for the purpose of conducting monitoring activities, measuring cell space, and similar functions); 3. The awarding of contracts for works and services; 4. The implementation of non-reimbursable funding programs, particularly in the areas of social welfare, youth development, culture, and business promotion. Nevertheless, it was noted that state funding remains limited and NGOs continue to rely heavily on external donors.

Other respondents highlighted access to information, as well as participation in working groups and consultation processes, as additional forms of support. Certain local and district councils also assisted in organising social and cultural events, along with information campaigns focused on specific issues such as home care, active aging, and social inclusion.

However, several respondents expressed critical views, emphasizing that support from public administration and decision-makers was limited and, in many cases, more declarative than effective. Although discussions and commitments to collaboration were often made, in practice the NGOs experienced inadequate support from public administration. This was largely attributed to bureaucratic obstacles, the absence of a functional consultation mechanism, and frequent changes at the decision-making level. Respondents reported that the financial and logistical resources provided

were minimal, while the actual engagement of public administration in supporting NGOs' initiatives remained weak. The most cited form of institutional support was the participation and involvement of public institutions' representatives in various activities and events.

b. Current Patterns of Collaboration between CSOs and Public Authorities, and the Difficulties Encountered

This section aims to present examples of effective collaboration between non-governmental organisations and public authorities, highlighting both successful initiatives and the challenges that hinder such partnerships.

An example of effective practice was provided by an association working with persons with disabilities, which played a significant role in the approval process of the *Assisted Employment Procedure for Persons with Disabilities*. The association's representative declared that they actively participated in consultations and meetings with representatives of the specialized ministry and national agencies, contributing to the joint development and agreement of the draft decision. Therefore, on May 26, 2021, the Government approved the procedure, which constitutes a comprehensive framework of measures designed to provide individualized support to persons with disabilities who are motivated to work, facilitating their access to employment opportunities that correspond to their skills and abilities. As a result, private and associative social service providers are now authorized to deliver assisted employment services. This development is expected to expand the number of organisations capable of offering high-quality employment support services for persons with disabilities in Moldova. Consequently, individuals benefiting from such services will have greater opportunities to enhance their standard of living and contribute financially to their families. On the other hand, it was mentioned that for many economic operators in Moldova, employing persons with disabilities remains a complex and demanding process, requiring substantial responsibility and effort. Employers who are nevertheless motivated to hire such individuals often require state assistance. Although Moldovan legislation formally supports the employment of persons with disabilities, it lacks effective enforcement mechanisms. For instance, there is currently no systematic procedure for reporting the number of persons with disabilities employed, and, aside from the Labour Inspectorate, no other competent authority is tasked with verifying compliance in this area. The primary advantage of the government's approval of such a procedure lies in the potential to allocate sufficient resources for engaging a larger number of specialists in assisted employment. At present, the limited number of such professionals remains disproportionate to the high demand from beneficiaries seeking employment.

Another respondent, representing a highly visible organisation in this sector that fights for human rights and democratic processes, identified several positive aspects

of NGO-government collaboration. These included the open and regular participation of civil society representatives in the development, implementation, and monitoring of public policies, the freedom of expression in the decision-making process, the absence of restrictions or hostility, and the establishment of expert councils (with nominal lists of members) by permanent parliamentary committees as part of a standing consultative platform aimed at fostering dialogue and transparency in policymaking. Furthermore, the respondent highlighted that central public authorities consistently publish announcements, draft decisions, and calls for consultation on the participation platform [particip.gov.md], which is freely accessible to the public.

Nevertheless, several shortcomings were also noted. These include issues of accessibility, the absence of an effective notification and feedback system, the use of overly technical or rigid language, and insufficiently detailed information regarding proposed amendments or NGO-submitted suggestions. Another positive element mentioned was the existence of self-organising structures within the NGO community, such as national platforms and networks that seek to establish cooperative relations with public administration authorities – for example, the *Coalition for Free and Fair Elections* platform.

Conversely, the respondent also expressed several criticisms. Among the most significant was the limited timeframe allowed for NGOs to formulate opinions or positions on draft legislation. Many legislative proposals are reportedly examined and adopted within an extremely short period, leaving insufficient time for detailed review and the development of well-substantiated positions. Additionally, comprehensive information about draft legislation is not always made public; related documentation frequently omits summaries of NGO suggestions or updates on subsequent amendments.

Challenges were also identified at the local level, where communication and engagement remain difficult, as most local and district councils lack transparent communication tools. At the central level, deficiencies were observed in the decision-making process: during the parliamentary session concluding in July 2024, public consultations were held for only 16% of the bills adopted, and among the 14 ministries, only 11 had established permanent consultative platforms – within which NGO representation remains limited. Moreover, "more than 80 per cent of parliamentary initiatives are not consulted on, and the website is outdated, with limited options for tractability of legal initiatives and a lack of information of public interest; 10 out of 11 parliamentary committees have established expert councils including CSOs, but these are not yet functional" (Promo-LEX, 2024). Finally, with respect to access to information, the respondent reported persistent problems such as evasive or incomplete answers, refusals to provide information, and an overly restrictive interpretation of personal data protection provisions.

Similar challenges were reported by several youth organisations, whose mission is to create opportunities for youth to actively engage in society, promote volunteering, and advocate for young people's rights through civic and social initiatives.

The organisations emphasized several critical issues, including the absence of a sustainable funding system, excessive bureaucratic procedures, limited engagement by public officials, and insufficient resources to support long-term projects. Moreover, youth involvement in civic processes is often largely formalistic, with participation serving a symbolic rather than substantive role. Engagement from local authorities is frequently low, and there are no established mechanisms to ensure sustainable collaboration or regular interaction between youth organisations and public authorities. Finally, prevailing stereotypes regarding youth initiatives – particularly perceptions of inexperience – tend to diminish trust in proposals put forward by young actors.

According to one respondent, the organisation, though founded more than a decade ago, experienced several distinct challenges after a period of inactivity. The most significant of these challenges include: (a) Lack of clear examples and guidelines: There were no concrete examples or explicit guidelines outlining the necessary steps for proposing or influencing public decisions. This lack of clarity hindered effective engagement with public authorities; (b) Difficulty in identifying appropriate communication channels: A major obstacle involved determining the relevant institution or individual to whom proposals and suggestions should be addressed. The appropriate point of contact was not always evident, particularly in cases where multiple authorities or institutions had overlapping areas of competence; (c) Bureaucratic constraints: Excessive bureaucracy frequently impeded interaction with public authorities. Overly formal language, complex administrative procedures, and procedural rigidity often led to delays or complications in the submission and processing of requests.

Based on experience, another respondent noted that public authorities are generally open to dialogue and collaboration. However, achieving effective communication remains a long and complex process. One of the main obstacles identified was the need for the organisation to continuously demonstrate its credibility and the legitimacy of its objectives, particularly in the early stages of engagement. This reflects an initial lack of trust that requires considerable time and effort to overcome. The bureaucratic nature of administrative procedures was also highlighted as a significant challenge. Frequently, in order to reach the relevant authorities and obtain responses or solutions, the organisation had to navigate multiple procedural steps and submit extensive documentation, which ultimately hinders and delays progress. The respondent emphasized that it remains a continuous effort to address these issues and to demonstrate the organisation's capacity to contribute meaningfully to societal development and to generate positive outcomes for citizens.

In contrast, another respondent recounted a case of limited success in collaboration with state institutions. The organisation, through its representatives, proposed that the government develop a targeted programme to provide financial support and implement energy efficiency projects in kindergartens and schools. The initiative aimed to strategically install photovoltaic systems on the roofs of these institutions to reduce the country's dependence on conventional energy sources.

However, the government's response was limited to distributing compensation to the population to offset rising gas and electricity tariffs. As a result, this approach continues to perpetuate energy dependence, thereby allowing the cycle to repeat on an annual basis.

Insights from a respondent indicate variation in the state's approach depending on the issues addressed. It was noted that no major obstacles had been encountered in collaboration with state institutions. Over the past four years, as mentioned by our respondent, the overall operating environment has been conducive to both the development of civil society and its participation in decision-making processes. A high level of openness has been observed, particularly among central authorities such as the government, parliament, and presidential administration. These institutions generally demonstrate a willingness to engage, seek input from specialized NGOs, and involve them in working groups or consultative platforms. However, in sensitive areas such as the prevention of torture and inhuman treatment in prisons, authorities tend to exhibit reluctance, likely to avoid drawing attention to systemic problems. The extent of openness therefore depends largely on the institution in question and the sensitivity of the issue. Furthermore, in matters related to the Transnistrian region, public consultations remain absent, although informal cooperation between NGOs and state authorities exists, particularly in providing assistance to victims of human rights violations. Decision-making in this area remains non-transparent, primarily due to underlying political sensitivities.

Overall, the majority of organisations identified several positive aspects in their interactions with public authorities, including openness to dialogue, inclusiveness within working groups, and acknowledgement of their professional expertise across various fields. These factors have facilitated the promotion of tailored solutions that address the specific needs of beneficiaries. Nonetheless, organisations consistently reported similar challenges, including the slow pace of reform implementation, insufficient financial resources allocated to social services, and persistent difficulties in ensuring their long-term sustainability. In this regard, a long-established organisation with more than 30 years of experience noted that the current government demonstrates increased willingness to engage in discussions on public matters; however, a lack of adequate administrative capacity often prevents timely and professionally grounded responses to such requests. Several organisations have highlighted the same issue, albeit expressed in different terms, generally noting a resistance generated largely by stereotypes and prejudices that persist in society, as well as individual biases, particularly in relation to the highly sensitive areas in which these organisations operate. At the same time, multiple organisations emphasized that when local authorities genuinely seek collaboration, the outcomes tend to be especially positive, leading to effective and meaningful initiatives. These perspectives are widely shared across the civil society sector, reflecting a common understanding of both the potential and the limitations of cooperation with public institutions.

c. Proposals for the Development of a New Framework for Cooperation: The Perspective of CSOs

The development of an effective framework for cooperation necessitates concerted efforts from both public authorities and non-governmental organisations. In the responses provided by organisations, similar ideas were identified. Specifically, the respondents emphasized the need to establish a clear and transparent framework for collaboration that governs cooperation between state authorities and non-governmental organisations. This framework should promote continuous dialogue through access to public consultations and participatory platforms, simplify bureaucratic procedures, and include evaluation and feedback mechanisms designed to identify strengths and areas for improvement. Additionally, it should support training and capacity building initiatives through specialized training programs.

When inquired to propose measures for strengthening the relationship between NGOs and public authorities, one respondent suggested several key actions: (a) establishing institutionalised mechanisms for public consultation, such as joint working groups composed of representatives from both sectors, transparent and mandatory public consultations, and regular meetings of forums aimed at exchanging best practices and identifying shared solutions; (b) ensuring access to public information by publishing relevant data on public policies, local budgets, and governmental strategies, thereby enabling NGOs to participate in the decision-making process in an informed and evidence-based manner; (c) simplifying procedures for requesting public information and ensuring timely institutions responses; (d) creating a public digital registry through which NGOs can review draft legislation and submit proposals; (e) fostering strategic partnerships between authorities and NGOs not only during the co-creation of public policies but also throughout their implementation; (f) developing social contracts that allow NGOs to provide social, educational, or advocacy services in partnership with public authorities; (g) organizing training sessions for both civil servants and NGOs representatives on cross-sector collaboration, transparency, and participatory governance; and (h) promoting a culture of trust and constructive dialogue through regular meetings and effective feedback mechanisms.

Some key lessons identified by NGOs based on experience and particularly relevant for those beginning work in this sector were also underlined in our research. One of the most significant challenges is the initial phase of establishment, which is often difficult due to the lack of clear and precise guidelines to support organisational growth and effective institutionalisation. It has also been observed that external support for NGOs is frequently insufficient. Both peer organisations and public authorities do not always provide the necessary assistance. Major obstacles include the absence of mentoring from more experienced organisations, limited financial and administrative resources, and the challenges associated with building trust. In addition, in many cases, the support provided by public administration

authorities remains inadequate, necessitating that NGOs learn to operate within a complex bureaucratic system and manage a range of administrative challenges independently. Thus, the sector can be challenging, but also extremely rewarding as the organisation may succeed in bringing about positive change. It is essential to be patient, flexible, adaptable, and proactive to obtain resources and assistance in achieving established objectives, taking into consideration that circumstances change rapidly, and community needs can evolve at an unpredictable pace.

Therefore, effective communication remains a critical tool; disseminating accurate information to the public and promoting outcomes through social media and public events enhances both trust and civic participation. Furthermore, success within the non-governmental sector depends on the continuous enhancement of project management and leadership capacities, underscoring the importance of ongoing professional development and lifelong learning. Likewise, consistency and perseverance were mentioned among the necessary skills in the field of non-governmental work. One respondent noted that small steps lead to big results and even small initiatives may produce significant changes in society if they are implemented consistently and effectively, while another respondent considered that to be heard you must be louder.

For the future, respondents believe that establishing a clear and formalised framework for collaboration, promoting online dialogue, and implementing effective monitoring and feedback mechanisms could facilitate the successful implementation of civic projects and the efficient delivery of public services.

Conclusions and recommendations

Through this study, we explored the viewpoint of the CSOs, and we believe that the results of our research could help policymakers and CSOs to find ways that would deepen their collaboration and coordination in the process of policymaking. Of course, there are some limitations or drawbacks of such an approach, and we agree that generalizing results to a wider population is problematic. To counter these shortcomings, we have chosen to assess all 63 organisations that answered our request, even if this could reduce the depth of our analysis, but, in exchange, would raise the possibility of some generalization. Moreover, another drawback would be the subjectivity in interpreting results, even if we tried to avoid biased interpretations. Future research could integrate the viewpoint of policymakers and public authorities to integrate the proposals of both parties into one systemic policy.

The recommendations of CSOs mostly focus on 'soft' elements of resilience. Among the most significant recommendations, the following should be noted:

(1) Establishment of a formal consultation mechanism: The creation of structured platforms for dialogue between NGOs and public authorities, such as permanent working groups or advisory committees, is essential to ensure continuous and effective collaboration.

(2) Transparency and access to information: Regular publication of draft legislation, policy documents, and institutional work agendas on accessible platforms should be ensured, enabling NGOs to provide timely, informed input and expertise.
(3) Clear feedback mechanisms: Public authorities should provide reasoned and transparent responses to NGOs' proposals, specifying whether and how their recommendations have been integrated into policy outcomes and, if not, offering clear justifications for their exclusion.
(4) Early involvement of NGOs in the legislative process: NGOs should be engaged from the earliest stages of conceptualisation and drafting of legislation, rather than only at the approval or formal public consultation stages.
(5) Enhancing the predictability of collaboration: Establishing a clear and consistent consultation schedule is necessary to guarantee regular NGO participation in decision-making processes and to avoid last-minute or purely formal consultation.
(6) Developing public-private partnerships: Public authorities and NGOs can cooperate through joint projects aimed at improving the implementation of public policies. Such collaboration may be formalized through partnership agreements and supported by transparent funding mechanisms.
(7) Creating a single point of contact for NGOs: A dedicated structure or liaison unit within public institutions should be established to facilitate interaction with civil society organisations, coordinate communication, and manage consultation processes effectively.

Challenges in resuming activities were linked to complex administrative procedures and lengthy response times, which often hinder effective cooperation and the implementation of initiatives. A lack of transparency and limited access to public information also posed challenges – obtaining data essential for developing evidence-based recommendations and policies was often difficult due to incomplete responses or the outright refusal of some institutions to provide relevant information. Frequent changes in administration and the absence of institutional continuity further disrupted cooperation; recurrent leadership changes and high staff turnover within public institutions led to interruptions in ongoing collaborations, often requiring discussions and partnerships to be rebuilt from the ground up. Additional obstacles included limited resources and the absence of clear mechanisms for stakeholder participation, as well as political influences and divergent institutional priorities. Finally, a persistent lack of a participatory culture remains evident: despite some progress in involving civil society in decision-making processes, certain institutions continue to exhibit a closed mindset, failing to regard public consultations and cooperation with NGOs as essential components of effective governance.

In conclusion, collaboration is the key to success, as one respondent mentioned; partnerships with other NGOs, local authorities, and international organisations significantly increase project effectiveness. Moreover, advocacy requires perseverance,

while promoting civic initiatives requires patience, strategic thinking, and a willingness to engage in lengthy negotiations. Funding remains a constant challenge and the most difficult aspect of NGOs' work, while flexibility and adaptability remain essential skills for survival.

Bibliography

Balutel, A. (2019). The civil society landscape in the Republic of Moldova. *Politik Aktuell*, (2).

Barth, K. M., & Stoica, A. (2026). Moldovan civil society and its impact on the promotion of European values through cultural education. *Civil Szemle*, *23*(1), 87–102. https://doi.org/10.62560/csz.2026.01.5

Bartsch, S., & Kohlmorgen, L. (2007). The role of civil society organizations in global health governance. In W. Hein, S. Bartsch, & L. Kohlmorgen (Eds.), *Global health governance and the fight against HIV/AIDS* (pp. 118–140). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230591349_5

Bădescu, G., Sum, P., & Uslaner, E. M. (2004). Civil society development and democratic values in Romania and Moldova. *East European Politics and Societies*, *18*(2), 316–341. https://doi.org/10.1177/0888325403259915

Boulègue, M., Lutsevych, O., & Marin, A. (2018). *Civil society under Russia's threat: Building resilience in Ukraine, Belarus and Moldova* (Research Paper). Chatham House. https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2018-11-08-civil-society-russia-threat-ukraine-belarus-moldova-boulegue-lutsevych-marin-libre.pdf

Budurina-Goreacii, C. (2014). Societatea civilă şi buna guvernare: Cazul Republicii Moldova. *Studia Universitatis Moldaviae*, *8*(78), 8–14.

Chaney, P. (2017). Comparative analysis of state and civil society discourse on the implementation of the United Nations' Convention on the Rights of the Child in North Africa. *The Journal of North African Studies*, *22*(1), 6–34. https://doi.org/10.1080/13629387.2016.1269229

Chiriac, L., & Ţugui, E. (2014). *Civil society organizations from the Republic of Moldova: Development, sustainability and participation in policy dialogue*. Konrad Adenauer Stiftung.

Ciot, M.-G., & Şargarovshi, V. (2024). Civil society engagement in Republic of Moldova's accession negotiations: Implications and perspectives. *Europolity*, *18*(2), 5–37. https://doi.org/10.25019/europolity.2024.18.2.1

Clayton, A., Oakley, P., & Taylor, J. (2000). *Civil society organizations and service provision* (Social Development Programme Paper No. 2). United Nations Research Institute for Social Development.

Collmer, S. (2011). Civil society as a key factor in initiating change: The case of Moldova. In T. Busuncian (Ed.), *Security architecture in the EU Eastern neighbourhood: Challenges and realities* (pp. 71–79). Cuvântul ABC.

Corpădean, A.-G., & Pantea, A. G. (2025). The women who stand together: Examining the perspective of citizens in terms of the impact of civil society organisations on women's

empowerment in the Republic of Moldova. *Civil Szemle*, *22*(1), 231–244. https://doi.org/10.62560/csz.2025.01.14

Costea, A. M., & Brie, M. (2025). The development of civil society in Moldova in the context of the Ukrainian war and the EU accession. *Civil Szemle*, *22*(1). https://doi.org/10.62560/csz.2025.01.3

Cukrowski, J., Gortat, R., & Kazmierkiewicz, P. (2003). *Moldova: Assessment of civil society and democratic institutions*. Center for Social and Economic Research.

Dolghi, D., Mărcuţ, M., & Polgár, I. (2025). Polarization of civil society in the Republic of Moldova: Between East and West in shaping perceptions and loyalties. *Civil Szemle*, *22*(1), 71–88. https://doi.org/10.62560/csz.2025.01.5

Edwards, M. (2011). Introduction: Civil society and the geometry of human relations. In M. Edwards (Ed.), *The Oxford handbook of civil society* (pp. 3–14). Oxford University Press.

Hood, C. (1991). A public management for all seasons. *Public Administration*, *69*(1), 3–19. https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.1991.tb00779.x

Krogh, A. H., & Triantafillou, P. (2024). Developing New Public Governance as a public management reform model. *Public Management Review*, *26*(10), 3040–3056. https://doi.org/10.1080/14719037.2024.2313539

Law no. 436 on local public administration. (2007). *The Official Journal of Republic of Moldova*, (32–35). https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17373&lang=ro

Law no. 98 on central public administration. (2012). *The Official Journal of Republic of Moldova*, (160–164). https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115202&lang=ro

Lim, W. M. (2025). What is qualitative research? An overview and guidelines. *Australasian Marketing Journal*, *33*(2), 199–229. https://doi.org/10.1177/14413582241264619

Lutsevych, O. (2013). *How to finish a revolution: Civil society and democracy in Georgia, Moldova and Ukraine*. Chatham House.

Macrinici, S. (2018). *Shrinking space for civil society in Moldova* (Policy Brief). Legal Resources Centre from Moldova. https://crjm.org/wp-content/uploads/2018/08/2018-Civil-Society-Macrinici.pdf

Macrinici, S. (2020). *Organizaţiile necomerciale din Republica Moldova în cifre*. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. https://old.crjm.org/wp-content/uploads/2020/11/2020-Doc-analitic-ONC-in-cifre_final.pdf

Osborne, S. P. (2006). The New Public Governance? *Public Management Review*, *8*(3), 377–387. https://doi.org/10.1080/14719030600853022

Palihovici, L. (2021). Tendinţele dezvoltării dialogului dintre administraţia publică şi organizaţiile societăţii civile în Republica Moldova, Georgia, Armenia. *Moldoscopie*, (3), 102–115. https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.3(94).07

Polgár, I. J., Pénzes, J., & Radics, Z. (2025). Assessing the role of Moldovan civil society organizations and international funds in migration management. *Civil Szemle*, *22*(1). https://doi.org/10.62560/csz.2025.01.4

Pollitt, C., & Bouckaert, G. (2017). *Public management reform: A comparative analysis – Into the age of austerity* (4th ed.). Oxford University Press.

Pop-Flanja, D., & Herţa, L.-M. (2025). Civil society actors and conflict management in Moldova: The role of OSCE and local NGOs. *Civil Szemle*, *22*(1), 213–229. https://doi.org/10.62560/csz.2025.01.13

Promo-LEX. (2024). *CSO Meter 2024: Moldova country report*. https://promolex.md/wp-content/uploads/2024/11/cso-meter-moldova-2024_eng.pdf

Public Services Agency. (n.d.). *Statistics data*. Retrieved October 2, 2025, from https://www.asp.gov.md/ro/date-deschise/date-statistice

Ruggie, J. G. (2014). Global governance and new governance theory: Lessons from business and human rights. *Global Governance*, *20*(1), 5–17.

Salamon, L. M. (2001). The new governance and the tools of public action: An introduction. *Fordham Urban Law Journal*, *28*(5), 1611–1674. https://ir.lawnet.fordham.edu/ulj/vol28/iss5/4/

Şoproni, L., & Petrila, L. (2025). Contributions of civil society in the process of socio-economic inclusion in the Republic of Moldova. *Civil Szemle*, *22*(1), 195–211. https://doi.org/10.62560/csz.2025.01.12

Ţîrdea, B., & Chobanu, V. (2018). Civil society in Moldova: An overview of the current state and future prospects. In D. H. Smith, A. Moldavanova, & S. Krasynska (Eds.), *The nonprofit sector in Eastern Europe, Russia, and Central Asia* (pp. 78–98). Brill. https://doi.org/10.1163/9789004380622_004

Venturi, B. (2011). Civil society organizations and conflict resolution: Moldova-Transnistria. *International Journal on World Peace*, *28*(2), 7–34.

Zakota, Z., & Albu, I. (2025). The evolution of civil society in the post-communist Republic of Moldova. *Civil Szemle*, *22*(1), 5–21. https://doi.org/10.62560/csz.2025.01.1

https://doi.org/10.62560/csz.2026.04.2

Evolution of Integration Initiatives by the Swedish Red Cross: A Comparative Study of Refugee Resettlement in the 1990s and 2015[1]

Aysenur Polater

Introduction

Since World War II, many European nations have undergone significant immigration, including Sweden, which has a longstanding history of immigration and has accommodated large numbers of refugees through resettlement programs. In the wake of these massive influxes of immigration, many countries, including Sweden, had to find strategies for dealing with "the integration of new groups". According to research, nation-states and welfare state programs have grappled with difficulties in integrating immigrants into the social structures of their host communities (Heckmann-Schnapper, 2003). It was necessary to apply new measures after a large number of refugees arrived, mostly from the Middle East, former Yugoslavia, and Somalia, in the late 1980s and early 1990s. Nonetheless, Sweden's "refugee crisis" highlights how crucial the involvement of civil society organizations is in both reception and integration (Hansen, 2018). Every actor, including the national government, NGOs, and municipalities, has specific responsibilities and must make its own choices to adapt to this significant shift. This study adopts a historical and comparative approach to analyze the role of the Swedish Red Cross (SRC) in facilitating the integration of newly arrived immigrants, focusing on the same case across two

[1] This article is based on the author's master thesis, ‚The role of the NGOs in the integration of the newly arrived: the case of the Swedish Red Cross „, 2020.

distinct time periods. (in the refugee resettlement in 2015 1and onward and in the previous large refugee experience in the 90s).

A detailed and retrospective analysis of the variations in the organization's integration efforts throughout the corresponding time periods has been made possible by the use of a comparative perspective. In order to evaluate prevailing discourses regarding the relationship between SRC and the Swedish authorities in relation to the refugee crisis, this paper draws on interviews and documents. Within the framework of the concept of civil society, this study theoretically examines whether SRC's integration activities have been characterized by a bottom-up or top-down approach. Specifically, it explores the extent to which these activities have fostered hierarchical or participatory dynamics in NGO-led community-building efforts, and whether they have primarily contributed to state-driven integration policies or grassroots agency and solidarity formation. Given that the state frequently shares the task of providing social services with local authorities and non-governmental organizations, the study's findings indicate that SRC is currently more visible in the field. Thus, by concentrating on SRC, this study adds to the corpus of academic research on the function of NGOs in the integration of newly arrived.

Regarding the structure of the paper, first, we delve into NGOs in welfare states: to better understand the current structure of the relationship between the state and NGOs in the welfare state, it is useful to briefly look at its history. Next, we explain the Swedish integration policy and programs by reviewing earlier and recent research, followed by an exploration of the concept of civil society. The methodology section outlines the approach used in the study. The analytical section discusses the dynamics between state and civil society, focusing on the role of the Swedish Red Cross in refugee integration during the 1990s. This is followed by a discussion of evolving partnerships, particularly how the Swedish Red Cross and the state collaborated in refugee integration post-2015. The final section concludes with a discussion and summary of the findings.

NGOs in the Welfare State

The volunteer sector in Sweden has a history that stretches back to the nineteenth century, and a significant aspect of that history is its interaction with the government (Lundström, 1996). Tommy Lundström discusses the significance of historical perspective in order to elucidate the position of the voluntary sector within the welfare state of Sweden. The founding of charities in the 1840s is the first turning point that is thought to be significant in comprehending the state of the sector and the changes that occur today. The second is the role of voluntary organizations with the rise of social policy discourse in the middle of the nineteenth century, and the third is the reduction in voluntary sector activities after the welfare state was established (Lundström, 1996). There are discussions now about a propensity for

an Anglo-Saxon approach that highlights the function of nonprofits as providers of services (Hiilamo, 2015). New groups that offered education and assistance to the impoverished started to fill the void created by the institutions that had previously held power in the 19th century as a result of the central state and the state church becoming weaker (Lundström, 1996).

Lundström explains that with the rise of the welfare state, areas of activity previously dominated by the voluntary sector were transferred to the national government and municipalities. Despite this shift, voluntary organizations still play a supportive role in certain domains. Notably, this transition occurred through mutual agreement, indicating that the public sector assumed responsibility for voluntary social services without any disputes (Lundström, 1996). For example, SRC began providing home aid to sick individuals in 1920 and worked with the municipalities to carry it out. The government therefore gave preference to municipalities that provided these services and provided subsidies to those that conducted these operations inside their borders. Similarly, although providing home support to the elderly was a primary Red Cross activity in the 1950s, municipalities took over this role in the 1960s (Lundström, 1996).

This new policy on subsidies effectively restricted municipalities from benefiting from the services of voluntary organizations, even though these organizations continued their activities (Lundström, 1996). It is emphasized that the government's assumption of social services with the development of the welfare state was not intended to undermine the role of the voluntary sector but rather to expand access to these services for a broader population. The relationship between the state and the voluntary sector is characterized by close collaboration and integrative processes. While the Swedish voluntary sector played a significant role in areas such as sports and adult education, its impact on social services and healthcare was minimal. Nonetheless, the voluntary sector served as a complementary force in areas where the public sector was active (Lundström, 1996).

NGOs and Migration Governance in Sweden: Responses to the Bosnian and Syrian Refugee Crisis

The literature on the refugee crisis can be approached from multiple perspectives. While some studies examine migration and integration policies adopted in Sweden in the aftermath of the crisis, others highlight the role of civil initiatives in responding to refugees, and still others foreground the perspectives and experiences of the refugees themselves. The present review engages with these strands of scholarship, while also considering the dynamics of interaction between civil society actors and Swedish state authorities.

Dahlstedt and Neergaard (2016) argue that Europe is in crisis regarding restrictive migration policies, the rise of radical right parties, and changing attitudes

towards migration and refugee agency in recent years. Through the Swedish case, the authors aim to analyze these changes in Sweden, inspired by historical and sociological perspectives.

The Swedish welfare model, developed after World War II, is widely recognized around the world as a successful balance between capitalism and socialism. It is based on Keynesian ideas, focusing on keeping people employed through active labor market policies and government efforts to boost the economy. In addition to low unemployment and a strong connection to the market, Sweden also offers wide-ranging social insurance programs and public services (Esping-Andersen, 1990). However, since the late 1980s, particularly after the economic crisis of the early 1990s, the model has undergone significant neoliberal reforms under both left- and right-leaning governments. These changes prioritize individual autonomy, flexibility, and market competitiveness over centralized welfare provision. Economic policy has overtaken social policy, and welfare expenditures are increasingly viewed as production costs rather than tools for redistribution. Although not entirely replaced, the traditional model has shifted toward one where citizens' duties are emphasized over their rights, and welfare is increasingly linked to labor market performance rather than universal entitlement (Dahlstedt and Neergaard, 2016).

Dahlstedt and Neergaard (2016) consider the Nordic welfare model's (especially Sweden's) viability in the face of expanding neoliberal reforms and the growing power of right-wing populist (ERP) parties. With reference to Polanyi's theory on the backlash against market expansion in the 1920s–30s, the authors suggest that contemporary right-wing populism may represent a similar reaction to neoliberalism. Although the Nordic welfare regime is not disappearing entirely, it faces fragmentation, with Sweden showing both signs of regression—such as restrictive migration laws and normalized ERP rhetoric—and resistance, including strong anti-racist mobilization. Neoliberal economic changes since the 1990s, including deregulation, privatization, and increased inequality, have weakened traditional social democratic structures. These shifts have led to tensions between market-driven and public welfare ideals, and between inclusive gender regimes and exclusionary migration policies. The authors question whether we are witnessing the emergence of a new Nordic model shaped by exclusionary politics, and they highlight the need for further research to determine whether this is a transformation, fragmentation, or partial end of the traditional Scandinavian welfare model.

On the one hand, Asztalos Morell (2019) discusses how Sweden, once regarded as a humanitarian leader in welcoming refugees, saw a notable change in its asylum policies following the 2015 refugee crisis. The author highlights that Sweden received the highest number of unaccompanied asylum-seeking children (UASC) in relation to its population, with Afghan youngsters being the largest part of this group. However, the introduction of economic measures and an increasingly securitized asylum regime from 2016 onwards led to practices such as medically based age assessments and the "writing up" of minors' ages, often resulting in rejected

asylum claims and deportations. Morell (2019) also notes that this is part of a broader European trend where migration governance prioritizes state control and border security over humanitarian protection.

Another noteworthy point emphasized in the article is the participation of civil society in these exclusionary policies, focusing particularly on the emergence of the Facebook page "Stop the deportation of Afghan youth!" Morell articulated that this platform not only positioned itself as a space for practical support but also as a site of political resistance, where youth and citizens collectively challenged the legitimacy of Sweden's deportation regime. In doing so, the article introduces and elaborates on the theoretical frameworks of "pragmatic voluntarism" and "subversive humanitarianism." As Morell (2019) argues, these notions enable us to understand the dual nature of civil engagement regarding meeting immediate needs and advocacy. In hindsight, the article contributes to the growing body of literature that examines how grassroots movements and digital platforms mediate inclusion and resistance within increasingly restrictive asylum contexts in Europe.

Escobar and Ahl's (2024) study examines the advancement of the steps taken by civil society groups in Sweden in 2015 to improve integration services for refugees. The study looks at how Sweden's civic society handled the refugee issue, especially after the 2015 wave, and whether or not that engagement has persisted over time. Sweden's system for receiving refugees was under high pressure in 2015 when it accepted 163,000 asylum seekers. In order to assist in handling the issue, the government started "early intervention" strategies and engaged civil society, with associations and volunteers playing a vital role. Years later, though, project financing had drastically dropped. This study investigates whether the initial commitment to refugee integration has had a lasting impact and examines whether civic society's integration efforts after 2015 have been sustained.

Moreover, the writers address whether and why this continuity differs throughout organizations. The results show that organizations found it challenging to continue their work because of the bureaucratic constraints associated with funding and a discrepancy between the expectations of donors and the needs of migrants. As an exception, immigrant groups persisted in their operations as integration work was already a part of their primary purpose, and they were not dependent on outside funding. A few other examples kept up the pace by developing strong, local partnerships or adjusting to new forms, such as social businesses. Because the initiatives could not be continued within the organization's official structure once external assistance expired, most organizations were unable to incorporate these efforts into their long-term operations (Escobar and Ahl, 2024).

In a similar vein, Jämte and Pitti (2019) investigate the relationship and the image that results from this collaboration between field actors, including civil society organizations and government institutions or social movements, who are engaged in welcoming and aiding refugees arriving in Sweden, which became the target destination country in 2015. The authors highlight the significance of social

movements and activists in welcoming migrants by attempting to illustrate this using the example of Malmö, one of the refugee entry locations in Sweden. Furthermore, SMOs frequently moved more quickly than other players, namely, well-established NGOs and governmental organizations—and showed significant success in the field during the initial intervention.

One of the key points highlighted in the article is that no single organization is sufficient to manage a crisis alone, and that cooperation is of inevitable importance. From a historical perspective, in the relationship between NGOs and the state in Sweden during the 1900s, civil society tended to see itself not as a rival to the state, but as a partner. In the following years, this position shifted and evolved to a different point. In this new context, while the activities of social movements became surrounded by debates, new laws, restrictions, and repressive practices were introduced to manage internal opposition. The long-standing model of state-civil society relations in Sweden, though showing signs of weakening, remains a significant feature. Jämte and Pitti (2019) argue that this enduring connection is evident in several areas: the formal ties between civil society and state entities, the sustained funding and infrastructural support provided to civil society, and the often-close interactions at the municipal level between civil society organizations and institutionalized political structures.

Frykman and Mäkelä (2019) discuss the motivations and perceptions of civil actors in Malmö, the first destination for refugees arriving in Sweden, as well as interactions and conflicts with other actors. Based on interviews with NGO volunteers from Refugees Welcome to Malmö, the authors explore the communication and tensions between volunteer groups and Swedish authorities.

In light of Frykman and Mäkelä's (2019) findings before the government stepped in, Refugees Welcome to Malmö was instrumental in handling refugee admissions, collaborating with organizations like the Red Cross and the Salvation Army. At first, there was a great deal of cooperation and intercultural harmony, but conflicts arose over status, pragmatic methods, and interactions with authorities. Disagreements emerged between groups over different approaches and views of collaboration with the local authorities, as well as between volunteers and police over the transportation of migrants. Many volunteers felt ignored and undervalued once the authorities assumed control, despite their vital role in averting a humanitarian catastrophe. They were subjected to limitations and marginalized. Later, officials and volunteers agreed that organized long-term collaboration was necessary for upcoming emergencies.

The study also examines whether volunteering during the 2015 refugee crisis in Sweden, particularly in Malmö, was a political act. Initially, Sweden had a welcoming stance toward refugees, but by late 2015, public attitudes had shifted toward hostility, reflected in the rise of the Sweden Democrats and incidents like attacks on asylum accommodations. The final discussion in the article states that the Refugees Welcome to Malmö project, "encounters" took place not just between volunteers and refugees, who were said to be grateful, but also between volunteers and authorities,

occasionally leading to cooperation, competition, or confrontation. Thus, despite not becoming a permanent NGO, Refugees Welcome to Malmö served as an inspiration for subsequent projects aimed at empowering and integrating refugees, like Refugees Welcome Housing (Frykman and Mäkelä, 2019).

In conjunction with literature discussing how the integration policies and programs are characterized by the Scandinavian welfare states, there is also literature drawing attention to the voices of refugees themselves. Gregg Bucken-Knapp, Vedran Omanovic, and Andrea Spehar (2020) in Institutions and Organizations of Refugee Integration bring up how refugees see themselves as an agency during integrating into their new host society. The authors adopt a comparative approach that deals with the refugees who came to Sweden from Bosnia and Herzegovina and more recently from Syria. In doing so, they mention that refugee experiences that emerge in programs and initiatives are produced in order to support integration. The book, which involves the remarks of immigrants about how they have experienced the integration process, enables us to gain insight into the difficulties, achievements, or conveniences experienced on the way to integration. Thus, these subjective experiences are discussed in the book as objective indicators of the real integration process and serve as a map of how integration works in the host society. However, there are a few points about the integration of immigrants that draw attention.

The authors highlight the characteristics of the country where immigrants come from and the importance of immigrant-specific factors. Moreover, economic, social, and other situations in the host country during periods of large migration are effective in initiatives related to integration. For example, the authors analysing the case of Bosnian who came to Sweden in the 90s state that the economic conditions in Sweden negatively affected the labour market and therefore the immigrant group during this period when Sweden received the most asylum applications. On the other hand, the fact that there was an excess of housing in many municipalities in the 90s and that this situation allowed many Bosnians to find housing close to both education and employment opportunities is an example of the impact of the positive conditions in the host country (Bucken-Knapp et al., 2020).

Along with these ongoing discussions in the book, despite the differences in conditions and the integration policy in the two separate periods compared, it is concluded that Bosnian and Syrian refugees still have some similarities regarding this process. According to one of these outcomes, integration institutions are mostly not seen by refugees as fulfilling their needs. These examples remind us of the significance of cooperation with civil society in integration. This study on the refugee experience in the nineties and the differences and similarities of the current refugee crisis gives us information about how state-provided programs are perceived by refugees. The challenging processes that emerge after the intense waves of migration, along with the troubled conditions of the country, reveal the importance of burden-sharing. Undoubtedly, non-governmental organizations are making important initiatives to support the integration of immigrants. Although the

subject of this book is not the contribution of civil society to integration, the book, which includes immigrant experiences, is a unique opportunity to understand the deficiencies and gaps in integration and to discuss this through the example of civil society. Thus, the book provides us with a remarkable perspective for an analysis of the responsibilities that NGOs, called the third sector, have taken or should take for refugee integration.

The concept of civil society

The concept of civil society has a deep-rooted history, particularly in Western society. As noted by Arato and Cohen (1994), the tendency to view non-institutional movements and initiatives alongside established institutions as an integral part of civil society is found earlier in the West than in the East. Numerous studies have been conducted on the concept of civil society, leading to a broader literature on the subject. However, it is challenging to identify a common definition when examining the definitional studies of the concept.

One prominent definition of the concept of civil society comes from the American sociologist and leading figure in democracy studies, Larry Diamond (1994). According to Diamond's definition in his work "Toward Democratic Consolidation," civil society is a voluntary, self-producing, (largely) self-sustaining, autonomous from the state, and organized social sphere dependent on a legal order or a set of common rules. Assessing the contributions of civil society to democracy, Diamond emphasizes the need to highlight what civil society is and is not. When discussing the functions of civil society, Diamond (1994) highlights several points. Firstly, civil society is seen as an institution concerned with public rather than private purposes, thus distinguishing it from society and acting as an intermediary institution between the state and the private sphere. The second prominent characteristic of civil society is its relationship with the state. However, despite this connection, civil society does not aspire to hold political power within the state as an independent institution. Its focus is on ensuring that the state operates in an accountable manner. A third distinguishing point is the pluralistic and diversity-oriented character of civil society (Diamond, 1994).

Furthermore, the first and most fundamental democratic function of civil society is expressed as follows:

> *"The basis for the limitation of state power, hence for the control of the state by society, and hence for democratic political institutions as the most effective means of exercising that control"* (Diamond, 1994).

In this regard, Diamond (1994) argues that this characteristic has two separate dimensions: monitoring or limiting the exercise of authority in democratic states and democratizing authoritarian states. In this case, as advocated in Habermas's

view of the public sphere, it can be considered that the spaces enabling the coming together of civil society contribute to democratizing authoritarian states.

Another prominent definition of civil society in literature belongs to John Keane. Keane (1998) notes that many authors describe the term 'civil society' in different contexts, referring to interconnected civil society organizations such as market economies, households, charitable groups, clubs and voluntary associations, independent churches, and publishing houses. His own definition of civil society is as follows:

"Civil society, as I used the term and still do, is an ideal-typical category that both describes and envisages a complex and dynamic ensemble of legally protected non-governmental institutions that tend to be non-violent, self-organizing, self-reflexive, and permanently in tension with each other and with the state institutions that frame, constrict and enable their activities" (Keane, 1998).

According to Goran Ahrne (1996), most authors conceptualize civil society as relationships that go beyond the family but are not within the realm of the state. In this regard, it can be said that Keane's definition of civil society as quoted above is consistent with this view. Karel B. Müller (2006), who discusses both the empirical and normative aspects of civil society, distinguishes it socio-culturally and economically. In the socio-cultural context, groups referred to as maximalists see civil society more as a non-governmental space, as expressed by Ahrne. For example, John Keane (1998) mentions 'non-state public organizations' such as churches, professional organizations, and political parties as components of modern civil society. Minimalists, on the other hand, do not consider churches as forms of civil society; they see civil society not only as separate from the state and the market but also as opposed to them. According to them, just like the state, the market cannot provide the necessary support for social solidarity. However, they emphasize the existence of voluntary associations and social movements as the most important formations of civil society (Müller, 2006). According to this understanding, these institutions exhibit behavior not directed towards the market and display minimal hierarchical levels.

Drawing on the idea of civil society, this paper explores the decisions, changes, and goals related to refugee integration by examining the initiatives of the Swedish Red Cross. The focus of this study is primarily on the Swedish Red Cross's relationship with the state in its integration efforts. Framed by the question: how does SRC define its relationship with the state in its work on integration? This research emphasizes the pivotal role of state-NGO cooperation in the integration process.

Theoretical Framework

Drawing upon the aforementioned approaches, this working paper seeks to focus on the evolving relationship between non-governmental organizations NGOs) and the state in Sweden, particularly in the context of refugee integration, during the critical period of the 1990s and 2015, within the framework of Adil Najam's "Four C

Model". Moving beyond simple dichotomies, Najam's (2000) framework suggests that the nature of CSO-government relations is fundamentally determined by the convergence or divergence of preferred goals (outcomes) and preferred strategies (means) among the actors involved. This approach is particularly salient in the Swedish context, which is known for its strong tradition of welfare and extensive state-civil society cooperation but is facing new pressures and challenges that may have changed these established patterns during 2015.

The Four-C's Model proposes four ideal-type relationships: Cooperation (similar goals, similar means), Confrontation (dissimilar goals, dissimilar means), Complementarity (similar goals, dissimilar means), and Co-optation (dissimilar goals, similar means) (Najam, 2000). This framework allows for a nuanced examination of how Swedish civil society actors, particularly those involved in humanitarian aid and integration efforts in the course of the 1990s and the 2015 refugee crisis, have interacted with various state agencies.

Methodology

The study is based on qualitative methods, dividing the main source materials into two categories. The study was carried out through a combination of archival data (annual reports, journal of the International Red Cross, and news on the organization's website, etc.), which was supplemented by qualitative interviews with employees working on integration issues. A categorization was made by determining the themes concerning the research aim in the Swedish Red Cross reports between 1991–1999 and 2015–2019. In addition, the 1989–2000 issues of the International Review of the Red Cross, a peer-reviewed journal published by the International Red Cross Committee, were scrutinized by selecting articles on the Swedish Red Cross's activities for refugees. The journal especially informs readers about the activities and policies of the Red Cross.

The purpose of conducting interviews is to gain more knowledge of the changes that have emerged in conjunction with the most recent large refugee resettlement and to talk about the experiences of staff as a voice of the organization. The semi-structured interviews consist of questions related to integration activities of the Swedish Red Cross and cooperation with the state and other institutions. Bogdan and Biklen (2006) highlight that during data analysis, recurring words, behaviors, or events can be identified, allowing for the creation of coding categories. They emphasize the importance of developing these categories after data collection, using codes such as activity, process, event, and strategy codes to organize and sort data. In this study, categories were identified from prominent themes in texts and interviews, aiming to explain the changes over time in the collaboration between SRC and the Swedish state in integration initiatives.

State-Civil Society Dynamics: The Role of the Swedish Red Cross in Refugee Integration During the 1990s

Following the large-scale refugee resettlements of the 1990s, municipalities began collaborating with non-governmental organizations to support integration efforts. In this context, SRC's international meeting centers played a key role in assisting municipal integration services. These centers, along with local Red Cross branches, provided refugees with a range of services, including housing, employment support, and language courses. For instance, Interviewee 1 highlighted the city of Stockholm's intent to share the responsibility of refugee integration with non-governmental organizations:

> *In the nineties, the city of Stockholm wanted another approach, so instead of social services that not all refugees but some refugees could have the introduction within the organisation, the civil society instead of the local social service authorities* (Interviewee 1, March 2020).

The 1994 annual report also mentions coordination between SRC and some municipalities. As a result, the community members who met on a regular basis and exchanged experiences talked about what the municipalities should do (Svenska Röda Korset. Årsbok, 1994). Collaborations are noted to be mostly centered on education and information regarding social and refugee initiatives. To put it another way, the partnership groups concentrated on helping migrants integrate. One result of their collaboration with the municipalities was the provision of refugee guides to SRC. More precisely, as part of the Red Cross's "Communication Network" initiative, over 4,000 refugee guides were hired across Sweden in collaboration with local governments and other organizations (Svenska Röda Korset. Årsbok, 1994). The project's goal was to facilitate cross-cultural interaction between immigrants and locals in Sweden. In this way, steps were taken to facilitate the meeting of a Swedish family and the integration of refugees into Swedish society. Additionally, the 1994 Annual Report highlights that these partnerships—which were successful in addressing certain issues like job sharing, economic benefits, and the expansion of activities—were implemented through a variety of events held in the municipalities where each group was based (Svenska Röda Korset. Årsbok, 1994).

SRC's affiliation with Swedish authorities also extended to the management of reception centers. At the government's request, the organization operated four reception centers in the late 1980s and early 1990s (Haug–Gasser, 1993). Interviewee one noted that this arrangement lasted "only three or four years," highlighting its temporary nature. These centers provided refugees with support in securing employment and housing, as well as offering language education and health services while they awaited residency permits. Additionally, Brit Wikberg emphasized that the Swedish Red Cross was responsible for around 1,000 asylum seekers in these

camps, working to address potential challenges during their reintegration into Swedish society (Wikberg, 1989).

In collaboration with local and governmental agencies, SRC conducted a variety of initiatives that addressed important integrating domains such as housing, work, education, health, language, and culture. These efforts align with Agar and Strang's framework of core domains for refugee integration. Furthermore, the organization played a significant role in promoting 'citizenship and rights,' which Agar and Strang identify as foundational indicators for successful refugee integration, through various collaborative initiatives (Ager–Strang, 2008). SRC has actively monitored developments related to the refugee crisis, particularly in the context of political changes. A key focus of its refugee programs has been on political activities, especially following legislative changes such as the adoption of a new immigration law in 1997 and amendments to asylum laws (Svenska Röda Korset, 1997).

According to Elisabeth Abiri's study on Swedish refugee policy in the 1990s, the legislation introduced on January 1, 1997, brought significant changes to immigration practices, including revised procedures for family reunification, particularly for individuals separated from their nuclear families (Abiri, 2000). The scope of temporary protection was expanded under the new regulations, while the definition of close family—limited to parents and unmarried children under 18—was proposed for eligibility for residence permits. This effectively tightened immigration rules for extended family members (Abiri, 2000). The Swedish Red Cross's 1997 annual report highlights its initiatives addressing the impact of the new immigration law on family reunification and integration efforts.

Going a step further, SRC began a new partnership with other European Red Cross organizations in 1997 with the goal of bettering the lives of refugees and asylum seekers across Europe. The Swedish Red Cross was represented at the European Council against Racism and the Council for Ethical Equality and Integration, which aim to enhance the current social climate in these areas and offer suggestions for a new law designed to combat discrimination in the workplace. In doing so, SRC demonstrated its ability to oppose the government both independently and in conjunction with other agencies (Svenska Röda Korset, 1997).

SRC, which concentrated on studies of refugee policy in tandem with the new immigration law that was passed in 1997, kept up with rulings on foreign laws and took part in debates about the best way to organize asylum work in 1998. Furthermore, SRC organized a workshop with Caritas, Amnesty International, FARR, the Swedish Church, and the UNHCR at the 1998 Dublin Convention, which governed which EU countries are in charge of reviewing asylum applications to the EU. This event made the issue of asylum a major concern. In this manner, the issue caught the interest of government officials and other nonprofits (Svenska Röda Korset, 1998). SRC has actively influenced Sweden's refugee policies through various initiatives, including workshops, official statements, and advocacy. It has promoted refugee integration not only socially and economically but also politically. For instance, SRC

assisted refugees from countries like Afghanistan, Bosnia-Herzegovina, Iraq, and Somalia in maintaining family connections, addressing challenges posed by the 1997 immigration law. In 1998, it processed 933 family reunification cases, forty-six of which involved unaccompanied children (Svenska Röda Korset, 1998).

Consequently, despite its auxiliary role with the government, SRC has taken a stand against the state and also criticized policies unfavorable to refugees, advocating for alignment with international human rights standards.

Evolving Partnerships: The Swedish Red Cross and State Collaboration in Refugee Integration Post-2015

The Swedish Red Cross is an independent organization (SRC Annual Report, 2017). To help more disadvantaged people, SRC collaborated with the Swedish authorities without hesitation in the 1990s. Actually, as this study has repeatedly stressed, there has always been a positive relationship between the Swedish government and the Red Cross (Lundström, 1995). Nevertheless, it has also evolved over the years. SRC has focused most of its national efforts on helping refugees who are coming to Sweden since the refugee crisis, according to the Annual Reports. Within this framework, SRC collaborates with government officials to provide humanitarian assistance on matters like treating tortured refugees, finding missing family members, and reuniting families, as well as implementing social integration programs (SRC Annual Report, 2016).

In 2015, the Swedish government allocated SEK 34 million to enhance humanitarian support for refugees. This funding enabled 5,700 volunteers to assist 120,000 newcomers across 132 municipalities in 2016 through activities such as language practice, homework help, theater, and sports. Similarly, efforts in key areas like asylum admission and resettlement continued into 2017, with additional government funding provided to support the integration of new arrivals. That year, over 52,000 people participated in activities organized in ninety-five municipalities (SRC Annual Report, 2017).

In the context of the aforementioned activities, SRC collaborates with the Swedish government in times of disaster, playing a complementary role. Furthermore, both the organization's publications and the opinions of interviewees usually highlight SRC's supportive role in its connection with the government. The following excerpt is taken from an interview with an SRC staff response to a question concerning this relationship:

> *We have seven fundamental principles and one of them is independence. So that means no government can influence what we do. So, we are nongovernmental. But we have an auxiliary role, which means that we support each other. We also think it is necessary to support the governmental authorities* (Interviewee 2, March 2020).

The 2015 refugee resettlement has influenced not only health, social, and economic initiatives but also the nature of cooperation across these sectors. For instance, in response to the influx of refugees, a collaborative agreement was reached between SRC and the immigration office under the government's guidance. This agreement outlined that SRC would provide support whenever assistance was requested by the immigration office. Addressing the significance of this collaboration for the integration of newly arrived refugees, Interviewee 4 remarked:

> *The Swedish Red Cross has an agreement with the Migration Agency regarding co-operation in some key areas regarding migrants. This agreement has recently been modified, and our cooperation going forward is currently being developed. We have a continuous dialogue with both the Migration Agency and the government regarding the situation for migrants in Sweden. We also cooperate with some municipalities regarding integration and access to basic services [sic]* (Interviewee 4, March 2020).

SRC and the government have a partnership that is founded on both national and international legislation. States have a duty to maintain family unity and bring together families that have been split apart by armed conflict under international humanitarian law (SRC Activity Report, 2016). The 1949 Geneva Conventions include the right to discover the fate of lost family members and the function of the Red Cross. Additionally, this treaty acknowledges that states have an obligation to work with the Red Cross to promote family reunion (SRC Annual Report, 2018). In this regard, it could be articulated that the Swedish government has a duty to work with the Red Cross.

In 2016, SRC voiced criticism against the Swedish government for aligning its refugee policy with the EU's restrictive approach. Specifically, the organization highlighted the Temporary Aliens Act of 2016 as a major factor contributing to the separation of many families and called on the government to eliminate these barriers to support family reunification for those affected by war or disaster (SRC Annual Report, 2016).

Furthermore, the restricted refugee policy has been characterized by interviewees as a barrier to the integration of refugees and asylum seekers, particularly those who have experienced torture and trauma. For instance, interviewee 2 clarified that:

> *The temporary residence permits came in 2016. Because it makes people very insecure. They do not know about their future and because it was also very difficult for families to reunite. You can never settle in the country if you do not know where your families are or how they are. You will never unpack your luggage in the hall. You will sit there and think you will never settle down. People will try. But if you do not know about your future, how can you then decide? You know, it is difficult if not. Why should you use a method if you do not even know if you can stay or not? Well, it is so difficult. And that is an obstacle to integration. It is a very big one. And*

that is also what we have said about the temporary residency permits and the law saying that you cannot reunite with your family. Now you can. You know that there has been an opening (Interviewee 2, March 2020).

Regarding the effects of temporary immigration law, interviewee 3 states:

I think in 2016 the migration laws and in Sweden, which made you could have a permitted resident before, now you have temporary or three years or for 13 months. Depending on what status you have it is also very different to get your family here. It is so because there are demands on you have to be able to support your family. You have to have a big enough house. So that it makes the integration much harder for peoples when you are thinking about your children that maybe are in Syria or somewhere. It is not so easy to concentrate on language or integration. And also, if you have a one-year permit you have to seek again to make it longer and that may make you not insure and life is, of course, that is that makes it more difficult to integrate. That is the biggest difficulty for sure (Interviewee 3, March 2020).

As noted by Interviewee 2 and Interviewee 4, the Temporary Aliens Act has had negative effects on refugee integration, prompting SRC to advocate for refugee rights and maintain communication with the government through its special status. Annie Mohl pointed out that while some challenges remain, family reunification was made possible for those needing alternative protection after July 19, 2019. However, when comparing the consequences of the Temporary Aliens Act of 2016 to previous policies, it is evident that the right to family reunification and residency has become significantly more restricted. Following the implementation of the 2016 Act, the duration of permits and the right to family reunification now depend on an individual's protection status. For example, refugees and beneficiaries of subsidiary protection are granted temporary, not permanent, residence permits. Additionally, the category "others in need of protection" was abolished, and permits based on "particularly distressing circumstances" have been applied much less frequently than before (SRC Report, 2018).

Last but not least, SRC has actively helped people affected by finding employment and accommodation throughout the 1990s, despite the fact that their integration efforts were primarily conducted through social activities. The first interviewee stressed that they have been collaborating with the Stockholm municipality on newcomer orientation programs for many years. These days, however, only in exceptional circumstances does SRC work with the Swedish government to provide homes. Interviewee 4 describes how they are collaborating with the Swedish government to supply housing.

The Swedish Red Cross does work with housing for the most vulnerable, which often are refugees or other migrants. These housing solutions are provided in

collaboration with other organizations or municipalities. In Sweden, the Migration Agency offers housing for asylum seekers. Therefore, when we work with housing, it́ s usually not for people who are still asylum seekers. Many of our local branches provide housing for unaccompanied minors in collaboration with others. The most common are the coordination of voluntary family homes, but we also have corridor accommodations and apartment accommodations. In Stockholm, we also have the Red Cross House where we provide a place of rest during the day for anyone who needs it (Interviewee 4, March 2020).

The volunteer industry, especially in social services, has been greatly influenced by the Swedish welfare model. The need for voluntary services was first decreased by Sweden's sophisticated public welfare system, but this dynamic changed in the 1990s as the demand for voluntary services rose. Grassman and Svedberg point out that although nonprofits like the SRC can be essential in promoting awareness and aiding marginalized communities, they are unable to take the place of government-funded programs (Grassman–Svedberg, 1996). The refugee influx in 2015 further challenged the welfare state's capacity to carry out its core responsibilities. According to Hansen, the state's role changed over time, moving from actively providing welfare to supporting voluntary organizations financially (Hansen, 2018).

SRC has performed as a map, particularly in addressing areas where the state grappled with difficulties, such as assisting unaccompanied minors. Additionally, SRC increased its advocacy for refugee rights, particularly through initiatives like "Scrap the law. Not families." The group supported inclusive rights and opposed restrictive refugee policies, which is consistent with Bhattacharyya's participation principle, which places an emphasis on group meaning-making (Bhattacharyya,1995).

Not just talking about it, but going out there, SRC strikes a balance between its advocacy work and a resolute dedication to affiliation with the Swedish government, local government, municipalities, and society. Its ability to oversee different crises and guarantee that vulnerable groups, like refugees, get the assistance they require depends on this partnership. The SRC acknowledges that collaboration with state and municipal authorities is essential for successful crisis response and integration initiatives, even though it occasionally questions government policy (SRC Activity Report, 2016).

Discussion and Conclusion

Examining studies that begin with the historical development of civil society in Sweden and look at its participation in the two main refugee crises (1990s and 2015), as well as its interaction with the state enabled to see the refugee issue from different angles. In the context of Adil Najam's (2000) theoretical framework and the refugee initiatives implemented in Sweden, the subsequent section will analyze

the relationship between civil society and the Swedish government following the refugee crises in the 1990s and 2015.

As noted earlier, the delivery of social services in Sweden is grounded in a framework of mutual trust between civil society and governmental institutions (Lundström, 1995). The involvement of voluntary organizations in refugee admission stems from the strong Scandinavian welfare model, which is underpinned by a deep-seated trust between citizens and the state. This model assumes that public authorities will fulfill their responsibilities, while civil society provides complementary support on both practical and humanitarian levels (Hansen, 2018). Consequently, the relationship between the Swedish Red Cross (SRC) and Swedish authorities in terms of integration initiatives has generally been collaborative and supportive. However, certain aspects of this relationship stand out when comparing the two periods of refugee resettlement.

Najam's (2000) Four-C's framework provides a useful lens to interpret these shifts. During the 1990s, the relationship between SRC and Swedish authorities largely aligned with *complementarity*. Municipal-level introduction programs provided the structural backbone of integration, while civil society—particularly the SRC—added value through international meeting centers, social activities, and humanitarian assistance. The goals of both actors coincided, and while their means differed, their efforts were mutually reinforcing. Housing was generally not a pressing issue in the 1990s, which reduced potential sources of friction between municipalities and NGOs.

In contrast, the 2015 refugee crisis introduced new strains to the relationship. Housing shortages and capacity challenges pushed municipalities and civil society actors into closer collaboration but also created tensions. The 2010 reform, which centralized responsibility for refugee integration, complicated this dynamic further. While the SRC continued to receive government funding for specific tasks—such as providing lodging for unaccompanied minors—its activities were shaped by shifting state policies, including the greater reliance on *temporary residence permits*. These changes reflect Najam's (2000) category of *cooperation*, since both sides shared the common goal of refugee integration, but civil society's work was increasingly conditioned by state priorities.

At the same time, elements of *confrontation* began to emerge, particularly as the Swedish government adopted more restrictive migration policies compared to the 1990s. While SRC never directly opposed the state, its advocacy role in highlighting refugee needs and inequalities reflects the tension that arises when humanitarian priorities clash with securitized migration policies. Still, unlike grassroots initiatives that openly contested state measures, the SRC mainly functioned as a mediator—what Diamond terms a "bridge"—by channeling societal expectations into dialogue with the state.

Turning to Najam's (2000) theoretical framework, the Four-C's Model defines "cooperation" as NGO-state relations can progress in a positive and cooperative manner when goals and means coincide and there is no perception of threat. For

instance, following the 2015 influx of refugees, as a result of an agreement with the government, a cooperative agreement was established with the immigration office on the situation of refugees in Sweden. It was understood in that agreement that the Swedish Red Cross would be ready to respond when the immigration office needed any help. In a discussion regarding the implications of collaboration between the state and the Swedish Red Cross in terms of newly arrived refugees' integration, interviewee A pointed out that:

> *The Swedish Red Cross has an agreement with the Migration Agency regarding co-operation in some key areas regarding migrants. This agreement has recently been modified, and our cooperation onwards is currently being developed. We have a continuous dialogue with both the Migration Agency and the government regarding the situation for migrants in Sweden. We also cooperate with some municipalities regarding integration and access to basic services [sic]* (Interviewee A, March 2020).

On the other hand, the case of Refugees Welcome to Malmö can be interpreted as an example of both complementarity and confrontation within Najam's Four-C model. In the case of Refugees Welcome to Malmö, not only civil society volunteers but also state actors shared the goal of supporting arriving refugees, but they pursued this goal through different strategies—while the government relied on bureaucratic mechanisms, volunteers responded swiftly through grassroots, community-based action. For example, volunteers placed a high value on adaptable, needs-based, and humane aid that was founded on grassroots responsiveness and unity. The City of Malmö, on the other hand, removed civil society players from important roles after taking control by enforcing strict policies, such as prohibiting donated food in order to handle health risks Frykman and Mäkelä, 2019).

Many volunteers became frustrated, angry, and eventually withdrew as a result of feeling replaced and undervalued. Such reactions align with Najam's confrontation category, where the tension between volunteers and police forces creates a break-down in collaboration. Civil society actors no longer saw themselves as part of a cooperative effort but rather as being excluded, leading to a shift from engagement to resistance that is a hallmark of confrontation in Najam's framework.

Restrictive policies under the new law passed in 2016 are another context where the state's positive dialogue with civil society organizations has come to a dead end. In this vein, the Swedish parliament enacted a three-year temporary immigration law on June 21, 2016. Among other suggestions, the following are some of the modifications to migration policy that have been approved thus far: Minimum state subsidies for applicants who get legally binding rejections will no longer be provided, the deployment of law enforcement to expedite the removal of applicants who receive legally binding denials, using temporary residency permits, which are typically valid for 13 months, connecting family reunion and permanent residency permits with economic self-sufficiency (Dahlstedt and Neergaard, 2016: 132).

Civil initiatives have criticized the deportation of Afghan youth through the Facebook group "Stop the deportation of Afghan youth!" as a detrimental circumstance that affects the future and integration of Afghan youth, as Morell noted. According to Najam's Four-C model, the Facebook page "Stop the deportation of Afghan youth!" that Morell highlighted is therefore an obvious example of a confrontational relationship. The two actors' objectives and approaches were completely different. In keeping with its border control and migration policy, the Swedish government aimed to deport Afghan asylum claimants, who were frequently children or young adults. The goal of civil society actors, including the Facebook page's administrators and supporters, was to stop these deportations and advocate for a more compassionate, rights-based asylum policy. In more detail, while the Swedish state pursued formal legal processes, administrative decisions, and enforcement through police and immigration authorities, civil society engaged in public mobilization, social media campaigns, advocacy, and protest, attempting to shift public opinion and apply political pressure.

Taken together, when applying Najam's (2000) model, the 1990s period is best characterized by complementarity, where SRC activities complemented municipal initiatives within a welfare framework of trust. By 2015, however, the relationship shifted toward cooperation with occasional elements of confrontation, as political pressures and restrictive policy changes constrained the supportive partnership that had historically defined Swedish state–civil society relations.

Bibliography

Abiri, E. (2000). The changing praxis of 'generosity': Swedish refugee policy during the 1990s. *Journal of Refugee Studies*, *13*(1), 11–28. https://doi.org/10.1093/jrs/13.1.11

Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, *21*(2), 166–191. https://doi.org/10.1093/jrs/fen016

Ahrne, G. (1996). Civil society and civil organizations. *Organization*, *3*(1), 109–120. https://doi.org/10.1177/135050849631006

Asztalos Morell, I. (2019). Contestations of the Swedish deportation regime: Civil mobilisation for and with Afghan youth. In M. Feischmidt, L. Pries, & C. Cantat (Eds.), *Refugee protection and civil society in Europe* (pp. 319–346). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-92741-1_12

Björkman, A. (1994). Finmaskigt nät av lokalorganisationer: Röda Korsets stora tillgång. In *Svenska Röda Korset, Årsbok 1994*. Svenska Röda Korset.

Bogdan, R. C., & Biklen, S. K. (2007). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods* (5th ed.). Allyn & Bacon.

Bucken-Knapp, G., Omanović, V., & Spehar, A. (2020). Institutions and organizations of refugee integration: Bosnian Herzegovinian and Syrian refugees in Sweden. *Nordic Journal of Migration Research*, *10*(2), 1–16. https://doi.org/10.33134/njmr.448

Bucken-Knapp, G., Fakih, Z., & Spehar, A. (2019). Talking about integration: The voices of

Syrian refugees taking part in introduction programmes for integration into Swedish society. *International Migration*, *57*(2), 221–234. https://doi.org/10.1111/imig.12440

Cohen, J. L., & Arato, A. (1994). *Civil society and political theory*. MIT Press. https://doi.org/10.2307/2938970

Dahlstedt, M., & Neergaard, A. (2019). Crisis of solidarity? Changing welfare and migration regimes in Sweden. *Critical Sociology*, *45*(1), 121–135. https://doi.org/10.1177/0896920516675204

Diamond, L. J. (1994). Rethinking civil society: Toward democratic consolidation. *Journal of Democracy*, *5*(3), 4–17. https://doi.org/10.1080/13629387.2019.1665286

Eastmond, M. (2012). Egalitarian ambitions, constructions of difference: The paradoxes of refugee integration in Sweden. In K. F. Olwig, B. R. Larsen, & M. Rytter (Eds.), *Migration, family, and the welfare state: Integrating migrants and refugees into Scandinavia* (pp. 97–117). Routledge. https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.521323

Escobar, K., & Ahl, H. (2024). *Civil society initiatives for integrating refugees into Swedish society* (Research Report No. 29). Jönköping University, School of Education and Communication.

Göransson, G. (1992). *Annual report 1992*. Swedish Red Cross.

Habermas, J. (1991). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society* (T. Burger & F. Lawrence, Trans.; New ed.). MIT Press.

Halkjaer, E., Norström, M., Molin, A., & Björnberg, J. (2016). *Swedish Red Cross annual report 2016*. Narva; Swedish Red Cross.

Hansen, K. (2018). Egalitarianism under siege? Swedish refugee reception and social trust. In S. Bendixsen, M. Bingslid, & H. Vike (Eds.), *Egalitarianism in Scandinavia: Approaches to social inequality and difference* (pp. 269–289). Palgrave Macmillan.

Haug, H., Gasser, H.-P., & Institut Henri-Dunant. (1993). *Humanity for all: The International Red Cross and Red Crescent Movement*. Paul Haupt Publishers. https://doi.org/10.1017/S0020860400077184

Heckmann, F., & Schnapper, D. (Eds.). (2003). *The integration of immigrants in European societies: National differences and trends of convergence*. Lucius & Lucius.

Hiilamo, H. (2015). Solidarity in a Nordic welfare state: The case of Finland. In A. Laitinen & A. B. Pessi (Eds.), *Solidarity: Theory and practice* (pp. 234–246). Lexington Books.

Hustedde, R. J., & Ganowicz, J. (2002). The basics: What's essential about the theory for community development practice? *Journal of the Community Development Society*, *33*(1), 1–19. https://doi.org/10.1080/15575330209490139

Jämte, J., & Pitti, I. (2019). Strategic interplay in times of crisis: Opportunities and challenges for state–civil society interaction during the Swedish "refugee crisis" of 2015–2016. *Partecipazione e Conflitto*, *12*(2), 410–435. https://doi.org/10.1285/i20356609v12i2p410

Jansson, A. / Swedish Red Cross. (2016). *Swedish Red Cross activity report 2016*. Swedish Red Cross.

Jeppsson Grassman, E., & Svedberg, L. (1996). Voluntary action in Scandinavian social welfare context: The case of Sweden. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, *25*(4), 415–427. https://doi.org/10.1177/0899764096254002

Keane, J. (1998). *Civil society: Old images, new visions*. Stanford University Press.

Likić-Brborić, B., & Bennich-Björkman, L. (2016). "Swedish exceptionalism" and the integration of refugees from Bosnia-Herzegovina in the 1990s: Acceptance and strategies of citizenship. In L. Bennich-Björkman, R. Kostić, & B. Likić-Brborić (Eds.), *Citizens at heart? Perspectives on integration of refugees in the EU after the Yugoslav wars of succession* (Vol. 56, pp. 87–112). Hugo Valentin Centre, Uppsala University.

Lithander, A., & Sahl, M. (Eds.). (2018). *Swedish Red Cross annual report 2018*. OTW; Swedish Red Cross.

Lundström, T. (1996). The state and voluntary social work in Sweden. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, *7*(2), 123–146. https://doi.org/10.1007/BF02354108

Lundström, T., & Svedberg, L. (2003). The voluntary sector in a social democratic welfare state: The case of Sweden. *Journal of Social Policy*, *32*(2), 217–238. https://doi.org/10.1017/S0047279402007006

Müller, K. B. (2006). The civil society–state relationship in contemporary discourse: A complementary account from Giddens' perspective. *The British Journal of Politics and International Relations*, *8*(2), 311–330. https://doi.org/10.1111/j.1467-856x.2006.00212.x

Najam, A. (2000). The four C's of third sector–government relations: Cooperation, confrontation, complementarity, and co-optation. *Nonprofit Management & Leadership*, *10*(4), 375–396. https://doi.org/10.1002/nml.10406

Olwig, K. F. (2012). Integration: Migrants and refugees between Scandinavian welfare societies and family relations. In K. F. Olwig, B. R. Larsen, & M. Rytter (Eds.), *Migration, family and the welfare state: Integrating migrants and refugees in Scandinavia* (pp. 1–18). Routledge.

Oxenstierna & Partners. (2017a). *Swedish Red Cross activity report 2017*. Åtta45; Swedish Red Cross.

Oxenstierna & Partners. (2017b). *Swedish Red Cross annual report 2017*. Åtta45; Swedish Red Cross.

Povrzanović Frykman, M., & Mäkelä, F. (2019). 'Only volunteers'? Personal motivations and political ambiguities within the Refugees Welcome to Malmö civil initiative. In M. Feischmidt, L. Pries, & C. Cantat (Eds.), *Refugee protection and civil society in Europe* (pp. 291–317). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-92741-1_11

Rehnberg, G. (1994). Bosniska flyktingar har ju haft ett likadant liv som vi. In *Svenska Röda Korset, Årsbok 1994*. Svenska Röda Korset.

Svenska Röda Korset. (1991). *Årsbok 1991*. Svenska Röda Korset.

Westin, C., & Dingu-Kyrklund, E. (2003). Immigration and integration of immigrants and their descendants: The Swedish approach. In F. Heckmann & D. Schnapper (Eds.), *The integration of immigrants in European societies: National differences and trends of convergence* (pp. 105–134). De Gruyter Oldenbourg. https://doi.org/10.1515/9783110507324-006

Wikberg, B. (1989). The Swedish Red Cross Centre for the rehabilitation of tortured refugees. *International Review of the Red Cross*, *29*(268), 38–41. https://doi.org/10.1017/S002086040007409X

Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6th ed.). SAGE Publications.

https://doi.org/10.62560/csz.2026.04.3

Konzultáció vagy partnerség? – A civil társadalom szerepe a magyar családjogi döntéshozatalban

Kasuba Róbert István

I. Bevezetés: a családjog mint a társadalmi párbeszéd próbaköve

Amikor a modern állam családjogi kereteiről beszélünk, nem csupán jogszabályi szakaszokat elemzünk: valójában a társadalom legérzékenyebb és alkotmányosan is kiemelten védett szövetébe nyúlunk bele. Ez a terület ugyanis különös kettősséget hordoz: egyszerre érinti a legszemélyesebb magánszférát és a legfontosabb közjogi-alkotmányos alapértékeket. Éppen ezért a család fogalmának, a házasság intézményének vagy a gyermekvédelem szabályainak kijelölése messze túlmutat egy puszta technikai jogalkotási feladaton. Ez egyfajta alkotmányos önvallomás, egy közösség önértelmezése, amelyben a döntés módja legalább olyan súllyal esik latba, mint maga a létrehozott norma.

Ebben – a feszültségekkel teli – térben válik megkerülhetetlenné az Európai Bizottság által 2025-ben elfogadott EU Civil Society Strategy (a továbbiakban EU Civil Stratégia) (European Commission, 2025). A dokumentum központi célkitűzése nem kisebb, mint a civil társadalom demokratikus tartópillérré emelése, méghozzá a strukturált párbeszéd és a részvételi mechanizmusok intézményesítése révén. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni: a stratégia nem egy, a tagállamokra felülről kényszerített, közvetlen jogharmonizációs eszköz. Sokkal inkább egy olyan eljárási és intézményi zsinórmértéket kínál, amely mentén a tagállami döntéshozatal minősége érdemben is mérhetővé válik. A családjog területe – éppen értékközpontú jellege miatt – kiválóan

alkalmas annak tesztelésére, hogy ezek a részvételi standardok képesek-e valódi strukturális változást hozni.

Magyarországon az elmúlt évtizedben több olyan szabályozás is született, amely a politikai és alkotmányos diskurzus gyújtópontjába került, és amelynek során a civil szervezetek markánsan, olykor éles kritikával jelentek meg a közszférában. Ez a jelenség pedig világosan jelzi: a döntéshozatal mára megszűnt zárt jogtechnikai folyamat lenni. Legitimitása ma már a releváns társadalmi rétegek bevonásának sikerén áll vagy bukik. Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy az EU Civil Stratégia által szorgalmazott részvételi és partnerségi mércék milyen módon jelennek meg a magyar családjogi döntéshozatalban. Elemzésem nem a jogszabályok tartalmi kérdéseire, hanem a döntéshozatal mögött álló eljárási és intézményi keretekre irányul, különös tekintettel a civil részvétel szerepére.

A tanulmány normatív-összehasonlító megközelítésben veti össze az uniós részvételi modellt a hazai gyakorlattal, kiegészítve azt a civil részvétel működésére vonatkozó empirikus tapasztalatokkal. Ennek keretében arra keresem a választ, hogy a magyar rendszer mennyiben közelít a partnerségi modellhez, illetve milyen pontokon marad meg a formális konzultáció szintjén.

Munkám a következő kutatási kérdések alapján vizsgálja a civil társadalom szerepét a magyar családjogi döntéshozatalban:

1. Milyen mértékben és formában valósul meg a civil részvétel a hazai jogalkotási folyamatokban?
2. A magyar gyakorlat inkább a formális konzultáció vagy a tényleges partnerségi modell irányába mozdul el az EU Civil Stratégiájában megfogalmazott elvárások fényében?
3. Milyen intézményi és eljárási tényezők korlátozzák a civil részvétel mélységét és hatékonyságát?

A fenti kérdések tehát egyaránt érintik a jogalkotási eljárás formális kereteit és a civil részvétel tényleges, gyakorlati érvényesülését.

II. Elméleti keret: civil társadalom, részvételi demokrácia és eljárási legitimitás

2.1. A civil társadalom fogalmi kerete, részvételi demokrácia és intézményesített bevonás

A civil társadalom fogalma a politikai és jogelméleti diskurzus egyik legösszetettebb kategóriája. Míg a klasszikus megközelítések az állam és a piac közötti autonóm, önkéntes alapú társadalmi térként definiálják (Cohen és Arato, 1992), a modern értelmezések már egyfajta demokratikus funkcióval bíró, intézményi alrendszerként

tekintenek rá (Edwards, 2004). Ezt a sokszínűséget leginkább három dimenzió mentén ragadhatjuk meg:

1. a civilek egyszerre alkotnak szervezeti hálózatot,
2. jelenítenek meg egy normatív társadalmi ideált, és
3. képezik azt a közszférát, ahol a valódi közösségi viták zajlanak.

Az Európai Unió értelmezésében a civil szféra szerepe különösen a legitimáció kérdésénél értékelődik fel. Az EU többszintű kormányzási struktúrájában a döntéshozatal és a választói akarat közötti láncolat gyakran fellazul. Ezt a távolságot hivatott áthidalni a civil szervezetek bevonása, ami egyfajta „kompenzációs" legitimitást kínál (Greenwood, 2007; Smismans, 2003). Ezzel a bizakodó szemlélettel szemben a hazai szakirodalom kritikusabb: Blutman (2014) rámutat arra, hogy a civil részvétel – bár növeli a szakmai hatékonyságot – önmagában nem számolhatja fel a demokratikus deficitet, és nem helyettesítheti a népképviseleti demokrácia klasszikus garanciáit.

A részvételi demokrácia elmélete szerint a civil szervezetek bevonása nem merülhet ki a választási aktusban, hanem a hangsúly a döntés-előkészítés folyamatára helyeződik (Pateman, 1970). Arnstein (1969) klasszikus részvételi létrája világosan szemlélteti a különbséget a *consultation* (konzultáció) szintjéhez tartozó, gyakran csupán látszólagos részvétel és a *partnership* (partnerség) fokán megvalósuló, tényleges hatalommegosztással járó részvétel között. Ez a megkülönböztetés a jogalkotási eljárások elemzésekor válik különösen jelentőssé.

Fung (2006) háromdimenziós részvételi modellje tovább pontosítja a részvételi intézmények értelmezését:

1. ezek minősége attól függ, hogy kik vehetnek részt a folyamatban,
2. milyen kommunikációs és deliberációs formákban zajlik az interakció, valamint
3. milyen döntési hatással bírnak a résztvevők.

Ha a visszacsatolás elmarad, és a részvétel nem jár tényleges befolyással a végső normaszövegre, a bevonás csupán formális marad. Ebből a modellből egyértelműen következik a hazai gyakorlat egyik legfőbb kritikája: a puszta véleményezési lehetőség – visszacsatolás híján – még nem tekinthető érdemi részvételnek (B. Erdős & Knyihár, 2015; Péterfi, 2015).

Az Európai Unió intézményi fejlődése ezzel szemben határozottan a *participatory governance* (részvételi kormányzás) irányába mutat (Bouwen, 2002). Ebben a keretben a civil szervezetek nem csupán passzív megfigyelők, hanem speciális tudással rendelkező szakértői és érdekképviseleti szereplők, akik a szakpolitikai döntéshozatal során információval és szakértelemmel járulnak hozzá a folyamatokhoz. Ez a szerepkör ugyanakkor – amint arra Greenwood (2007) is figyelmeztet – kettős természetű: miközben növelheti a döntések szakmai megalapozottságát és információs bázisát, egyúttal felveti a reprezentativitás, az elszámoltathatóság és az egyenlő hozzáférés problémáját is.

2.2. Eljárási legitimitás és jogállamisági dimenzió

A demokratikus rendszerekbe vetett bizalom egyik sarokköve az eljárási igazságosság. Tyler (2006) empirikus kutatásai meggyőzően bizonyították, hogy a polgárok nem csupán a döntés kimenetelét figyelik, hanem a rendszer iránti lojalitásuk döntően azon múlik, hogy magát a folyamatot tisztességesnek és átláthatónak érzékelik-e.

Ez a felismerés szervesen illeszkedik a hazai alkotmányjogi gondolkodásba is. Ahogy azt Jakab (2016) és Szente (2020) elemzései is alátámasztják, a jogállamiság nem egy elvont fogalom meghatározásának kinyilvánítása, hanem nagyon is gyakorlatias, intézményi működési minőség. Ennek a minőségnek pedig elengedhetetlen kelléke az ellenőrizhető döntéshozatal és az eljárási garanciák szigorú betartása. A civil részvétel intézményesítése ebben a keretben már nem opcionális elem, hanem a jogállamiság funkcionális feltétele (Nizák, 2005).

Az eljárási legitimitás fogalma – amelyet a korai kutatások elsősorban a társadalompszichológia és a jogszociológia területén vizsgáltak – ma már alkotmányos jelentőségű normatív követelménnyé vált: a jogállam egyik alapvető ismérve a kiszámíthatóság (Kumm, 2010). Az európai uniós diskurzusban ez a szemléletváltás még markánsabb. A *civic space* (civil mozgástér) védelme mára a jogállamiság egyik legfontosabb mutatójává lépett elő (Carothers & Brechenmacher, 2014). Ez egy világos üzenet: a civil szervezeteknek a döntésekbe történő bevonása nem egyfajta politikai kegy kérdése, hanem egy jelentős és strukturális jogállamisági követelmény. Ezt a logikát követik az Európai Unió jogállamisági jelentései is, amelyek a civil tér állapotát a demokratikus fékek és egyensúlyok rendszerének „lakmuszpapírjaként" értékelik (Gerő, 2021; Deák, 2021)

2.3. Civil társadalom és alkotmányos identitás a családjog kontextusában

A családjog azért foglal el központi helyet elemzésemben, mert egyrészt kutatási területem a családjog működésének vizsgálata, másrészt e jogterület elválaszthatatlan az alkotmányos identitástól. Rosenfeld (2010) találóan rámutat arra, hogy az alkotmányos identitás nem elvont jogi fikció, hanem az állam alapvető értékeinek és önmeghatározásának tükre. Amikor tehát a jogalkotó meghatározza a család fogalmának jogi határait vagy rögzíti a házasság intézményének szabályait, valójában saját normatív önképét definiálja. Bár a hazai jogrendszer nem alkotott egyetlen, zárt definíciót a „családról", annak alkotmányos paramétereit az Alaptörvény, a Polgári Törvénykönyv és az Alkotmánybíróság döntései együttesen jelölik ki – közvetlenül formálva ezzel az állami önazonosságot.

A társadalom civil rétege ebben a folyamatban kettős szerepet vállal. Egyrészt aktív alakítója az identitásképző társadalmi vitáknak, másrészt hivatkozási alap: a jogalkotó gyakran éppen a társadalmi értékekre hivatkozva igazolja szabályozási lépéseit.

Schmidt (2013) diskurzív intézményelmélete szerint ezek a viták nem maradnak súlytalanok: a normatív diskurzusok képesek tényleges intézményi változást előidézni.

A családjog területén a civil részvétel kérdése különösen jelentős, hiszen a szabályozás a társadalom alapstruktúráit érinti. Ha a részvétel elmarad, vagy csupán formális keretek közé szorul, az súlyos bizalmi deficitet eredményezhet. Ezzel szemben a civilek érdemi, strukturált bevonása – ahogy azt Tyler (2006) kutatásai igazolják – mérhetően növeli a döntések társadalmi elfogadottságát. A strukturális részvételi standardok ebben a kontextusban olyan eljárási garanciákat jelentenek – átláthatóság, inkluzivitás, elszámoltathatóság –, amelyek kötelező jogi forma nélkül is képesek átszivárogni a nemzeti gyakorlatba. A normatív diffúzió elmélete (Schmidt, 2013) szerint ez a folyamat a családjog esetében elsősorban az eljárási mechanizmusok finomhangolásában érhető tetten, megalapozva az uniós elvárások hazai érvényesülését.

III. Az EU Civil Stratégia normatív modellje

3.1. A stratégia helye az uniós jogforrási rendszerben

Az EU Civil Stratégia az Európai Bizottság közleményeként (Communication) került elfogadásra, amely az EUMSZ 288. cikke alapján nem keletkeztet közvetlen jogi kötelezettséget. Ennek ellenére nem tekinthető pusztán politikai deklarációnak: markáns normatív iránymutatást hordoz a civil részvétel intézményi és eljárási kereteire nézve.

A *soft law* (puha jogi) eszközök szerepe az elmúlt évtizedekben felértékelődött az uniós kormányzásban, különösen azokon a területeken, ahol a közvetlen jogharmonizáció politikailag érzékeny vagy korlátozott (Senden, 2004). A vonatkozó szakirodalom szerint e normák hatása nem a közvetlen kikényszeríthetőségben, hanem orientáló funkciójukban rejlik: olyan standardokat állítanak fel, amelyek később a tagállami gyakorlat értékelésének alapjául szolgálnak (Trubek & Trubek, 2005).

Az EU Civil Stratégia ebben az értelemben olyan szabályozási referenciapontot képez, amely – közvetlen kötelező erő hiányában is – a civil részvétel minőségének mércéjévé válik, különösen olyan területeken, mint a családjog, ahol az uniós hatáskör csekély, de a demokratikus működés minősége közös európai érdek.

3.2. A stratégia három pillére, mint normatív keret

A stratégia három, egymással összefüggő pillérre épül. Az első a „valódi társadalmi részvétel" elve, amely a formális konzultáció meghaladását és a civil szereplők érdemi, intézményesített bevonását célozza. Ez a deliberatív demokrácia elméletéhez kapcsolódik, amely szerint a jogszabályok legitimitása a döntést megelőző nyilvános

diskurzus minőségéből fakad (Habermas, 1996). A részvétel ebben az értelemben csak akkor tekinthető ténylegesnek, ha a civilek képesek hatást gyakorolni a döntéshozatalra (Fung, 2006). A második pillér a civil szféra működési feltételeinek védelmére irányul. A *shrinking civic space* (szűkülő civil tér) jelenségére reagálva a stratégia az egyesülési és véleménynyilvánítási szabadság intézményi garanciáit erősíti (Carothers & Brechenmacher, 2014). A civil szervezetek ebben a megközelítésben nem pusztán érdekérvényesítők, hanem a jogállamiság ellenőrző szereplői. A harmadik pillér a fenntartható finanszírozás biztosítását hangsúlyozza. A szakirodalom egyértelműen rámutat arra, hogy a források kiszámíthatósága a civil szervezetek autonómiájának és érdekérvényesítő képességének alapfeltétele (Anheier, 2014). A stratégia ezzel összhangban a támogatási környezet biztosítása mellett az átláthatóság és elszámoltathatóság követelményeit is rögzíti.

3.3. Az irányadó elvek és az eljárási elvárások

A stratégia központi eleme a civil párbeszédet meghatározó elvek rendszere, amelyek – a partnerségtől az átláthatóságig – a demokratikus legitimitás eljárási feltételeit konkretizálják. Ezek az elvárások Arnstein (1969) részvételi modelljében a konzultáció szintjéről a partnerségi szint felé való elmozdulást célozzák. A *soft law* természetéből fakadóan ugyanakkor e normák hatékonysága nem a közvetlen kikényszeríthetőségben, hanem az intézményi beágyazottságban rejlik. Senden (2004) szerint a „puha jogi" eszközök akkor válnak igazán hatékonnyá, ha más uniós mechanizmusokkal – például monitoring rendszerekkel – kapcsolódnak össze. Schmidt (2013) ezt a folyamatot normatív diffúzióként írja le: a standardok nem kényszer, hanem adaptáció útján épülnek be a nemzeti gyakorlatba.

Ez a mechanizmus különösen releváns a családjog területén, ahol az uniós elvárások a nemzeti alkotmányos identitással találkoznak, és a változás elsősorban az eljárási keretek finomhangolásán keresztül valósulhat meg.

3.4. A civil részvétel uniós politikájának fejlődése

A civil részvétel az uniós kormányzásban fokozatosan erősödő dimenzió. A Bizottság 2001-es Fehér Könyve (European Commission, 2001), majd a Lisszaboni Szerződés 11. cikke már intézményes szintre emelte a civil párbeszéd követelményét. Ennek egyik legfontosabb eszköze az európai polgári kezdeményezés, amely közvetlen részvételi csatornát biztosít (Sasvári, 2015; Smismans, 2003). A gyakorlat azonban rámutat a részvételi mechanizmusok korlátaira is: a komplex eljárások miatt a hozzáférés gyakran egyenlőtlen, ami csökkentheti a tényleges befolyást (Greenwood, 2007). Az EU Civil Stratégia e fejlődési folyamat korrekciójaként értelmezhető. Újdonsága abban áll, hogy a részvételi standardokat már nemcsak uniós, hanem tagállami szinten is

érvényesíteni kívánja. E normák hatása elsősorban normatív diffúzión keresztül érvényesül, elősegítve a nemzeti gyakorlatok fokozatos konvergenciáját (Schmidt, 2013).

3.5. A részvételi demokrácia uniós jogalapjai

Az EU Civil Stratégia normatív alapját az Európai Unióról szóló szerződés biztosítja. Az EUSZ 2. cikke a demokráciát és a jogállamiságot alapértékként rögzíti, míg a 11. cikk kifejezetten a részvételi demokrácia intézményesítését írja elő. E rendelkezések nem pusztán deklaratív jellegűek: a civil párbeszéd biztosítása az uniós intézmények kötelezettségévé válik (Bouwen, 2002). Az EU Civil Stratégia e normák gyakorlati konkretizálásaként értelmezhető. Hatása elsősorban a normák „átszivárgásában" ragadható meg: a részvételi standardok fokozatosan beépülnek a nemzeti jogalkotási gyakorlatba, és az eljárási minőség javításán keresztül erősítik a demokratikus legitimitást (Schmidt, 2013; Zeitlin, 2016). A családjog területén ez nem a szabályozás tartalmának, hanem a döntéshozatal módjának átalakulását jelenti.

A fenti normatív keret alapján indokolt annak vizsgálata, hogy az Európai Unió által megfogalmazott részvételi standardok milyen módon jelennek meg a tagállami jogalkotási gyakorlatban. Tanulmányom következő részében ezért a magyar családjogi döntéshozatal intézményi és eljárási kereteit elemzem, különös tekintettel arra, hogy azok mennyiben felelnek meg a partnerségi modell elvárásainak, illetve milyen pontokon maradnak meg a formális konzultáció szintjén.

IV. A magyar családjogi döntéshozatal intézményi és jogi keretei

4.1. A családjog alkotmányos megalapozottsága

Az előző részben bemutatott uniós részvételi standardok fényében indokolt megvizsgálni, hogy ezek az elvárások miként jelennek meg a magyar jogalkotási gyakorlatban. A családjog – alkotmányosan érzékeny és értéktelített területként – különösen alkalmas annak elemzésére, hogy a civil részvétel intézményi és eljárási keretei mennyiben közelítik meg a partnerségi modell követelményeit.

A magyar jogrendszer középpontja és megkerülhetetlen jogi dokumentuma az Alaptörvény. A jogszabály L) cikk (1) bekezdése rögzíti, hogy a házasság egy férfi és egy nő közötti, önkéntességen alapuló életközösség, valamint, hogy a család, a nemzet fennmaradásának záloga. Ezzel nem kevesebbet tesz, mint hogy a legmagasabb szintű jogi védelem alá helyezi ezeket az intézményeket. Ez a rendelkezés egyúttal világos, értékrendhez kötött pályát jelöl ki a jogalkotó számára, ahol a mozgástér nem korlátlan.

A hazai jogtudomány általános vélekedése szerint a családjog természete sajátosan kettős: egyszerre hordoz magánjogi és közjogi (alkotmányjogi) vonásokat. Vékás

(2013) találóan rámutat erre a hibrid jellegre: bár a Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyve dogmatikailag a magánjog rendszerébe tagozódik, mégis értelmezését döntően meghatározzák a felette álló alkotmányos keretek. Ezt a gondolatot mélyíti el Szeibert (2018), aki szerint a terület lényege éppen az egyéni autonómia és az állami értékvédelem egyidejű, olykor feszültséggel teli jelenlétében ragadható meg. Ebben a fénytörésben a családjog több mint a Ptk. egyik fejezete: identitásképző normatív tér. Hegedűs (2013) elemzése tovább árnyalja a képet, amikor a szabályozás megújulását a társadalmi igények és a jogi tradíciók közötti „kényes egyensúlykeresésként" írja le. Érvelése szerint a modern családjog már nem szólhat kizárólag a magánszféra szabadságáról, hanem olyan közösségi értékeket is közvetítenie kell, amelyek rugalmas, elveken alapuló jogalkalmazást követelnek meg. Ez a felismerés igazolja tanulmányom alapvetését is: a döntéshozatal nem maradhat zárt folyamat, hiszen a normák életszerűsége a társadalmi visszacsatolásokon múlik.

Az Alkotmánybíróság következetes ítélkezési gyakorlata is ebbe az irányba mutat: alapjogokat érintő szabályozásnál a törvényhozót fokozott indokolási kényszer terheli (Halmai, 2014). Ezt a kötöttséget tovább szigorítja az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése szerinti értelmezési zsinórmérték, különös tekintettel a Nemzeti Hitvallásban megjelenő értékekre. Bár a szabályozás technikai magvát a Ptk. Negyedik Könyve adja, az olyan kapcsolódó normák, mint pl. a gyermekvédelmi törvény, alapjaiban formálják a rendszert. A családjogi beavatkozás tehát sosem elszigetelt aktus, hanem a jogrendszer egészére kiható lépés – ez az összetettség teszi elengedhetetlenné az átláthatóságot és az érdemi társadalmi párbeszédet.

4.2. A jogalkotási eljárás alkotmányos és törvényi kerete

A hazai jogalkotás eljárási rendjét egy kettős pillérrendszer tartja: a már említett Alaptörvény és a jogalkotásról szóló törvény (Jat.) szoros egysége. Míg az Alaptörvény a folyamat nagyívű, alkotmányos szakaszait jelöli ki, addig a Jat. feladata a „finomhangolás": az előkészítés és a társadalmi egyeztetés részletes szabályainak rögzítése. A törvény szabályozási logikája szerint a jogbiztonság gyakorlati követelmény, amely megköveteli a jogszabálytervezetek főszabály szerinti társadalmi szereplőkkel való egyeztetését, miközben a Jat. a kivételek meghatározásával a részvétel törvényi határait is kijelöli. A jogtudomány neves magyar képviselői szinte kivétel nélkül osztják azt a nézetet, hogy ezek az eljárási garanciák nem öncélúak. Sárközy (2012) szerint a modern jogalkotás elképzelhetetlen szakmai megalapozottság és széles körű párbeszéd nélkül; ezek hiányában a törvényhozás csupán technikai aktus marad. Tóth (2014) figyelmeztetése még élesebb: ha az eljárási garanciák sérülnek – különösen az olyan alkotmányosan érzékeny területeken, mint a családjog –, az hosszú távon magát a normák hitelességét (legitimitását) kezdi ki. Ebben az olvasatban a Jat. több mint egy eljárási kódex: a demokratikus jogalkotás egyik legfontosabb biztosítéka (Nizák, 2005). A társadalmi részvétel így lép ki a „kötelező adminisztratív

körök" világából, és válik a jogszabályok hatékonyságának és társadalmi elfogadottságának alapvető feltételévé (Drinóczi, 2011). Ez a hazai jogirodalmi álláspont pedig szervesen összhangban van a nemzetközi elméleti keretekkel, különösen a részvételi demokrácia-modelljével (Fung, 2006).

4.3. A társadalmi egyeztetés gyakorlati mechanizmusai

Ha a jogszabályok mögé tekintünk, Magyarországon a társadalmi egyeztetés rendszere felemás képet mutat. A folyamat ma elsősorban a kormányzati honlapokon közzétett tervezetek írásbeli véleményezésére korlátozódik. Bár a Jat. 17. §-a formálisan széles kaput nyit a civil szervezetek előtt, a gyakorlatban ez a látszólagos „nyitottság" gyakran kimerül egy steril, egyirányú információcserében: a vélemények beérkeznek, de a visszacsatolás rendszerint elmarad. A részvételi mércék érvényesülését tovább erodálja a Jat. 19. § (2) bekezdése, amely mintegy „kiskapuként" tág teret enged az egyeztetés mellőzésének. A sürgősségi eljárásokra vagy a „kivételes indokoltságra" való hivatkozás mára rutinszerűvé vált, ami nem csupán eseti hiba, hanem rendszerszintű tünet: alapjaiban kérdőjelezi meg, hogy a kormányzat részéről fennáll-e a bevonás valódi szándéka (Nizák, 2005).

Elviekben a jogszabály elfogadásának parlamenti szakasza és a bizottsági munka még korrigálhatná ezt a hiányt, ám a tapasztalatok azt mutatják, hogy a civil szereplők közvetlen ráhatása ebben a fázisban már csekély súlyú. Bár a jogrendszer több csatornát is biztosít a civil részvétel számára, ezek hatékonysága a gyakorlatban gyakran elmarad a várakozásoktól. Ez a deficit pedig komoly kockázatot rejt (Tyler, 2006). Különösen igaz ez a családjog érzékeny terepére: az érintettek csak akkor fogják magukra nézve bensőleg is kötelezőnek érezni a normát, ha a döntéshozatalt igazságosnak és befogadónak tapasztalják (Görgőy, 2019). Mindezek alapján felmerül a kérdés, hogy a jelenlegi, formálisan létező struktúra képes-e kitörni a puszta véleményezés statikus állapotából, és elmozdulni a valódi partnerségi modell dinamikája felé.

A fenti strukturális sajátosságokat nemzetközi empirikus vizsgálatok is alátámasztják. Nemzetközi és hazai jelentések egyaránt rámutatnak arra, hogy a civil szervezetek részvétele a magyar jogalkotási folyamatokban formálisan biztosított, azonban annak tényleges hatása korlátozott. Az Európa Tanács Nemzetközi Civil Szervezetek Konferenciája által készített jelentés szerint (2016) a konzultációs mechanizmusok gyakran egyirányúak, és a beérkező észrevételek feldolgozása, illetve visszacsatolása nem átlátható. Hasonló következtetésekre jutnak a civil szféra működését elemző kutatások is, amelyek a civil részvétel korlátozott hatását és az érdemi befolyás hiányát hangsúlyozzák. (Szent-Iványi–Lightfoot,. 2016; Gerő–Susánszky–Kopper–Tóth, 2020; Petri–Hruskó, 2023) A fenti empirikus megállapítások összességében azt jelzik, hogy a civil részvétel a magyar jogalkotási folyamatokban elsősorban formális jellegű, és csak korlátozott mértékben képes érdemi hatást gyakorolni a döntéshozatalra (Rixer,

2013). Az Európa Tanács 2016-os jelentése ehhez kapcsolódóan arra is rámutat, hogy a civil szervezetek és a döntéshozók közötti interakció az elmúlt évtizedben gyengült, a konzultációk száma csökkent, és a konfliktusok egyre gyakrabban jogi útra terelődnek.

Mindez arra utal, hogy a hazai rendszerben a részvétel intézményes keretei elsősorban a konzultáció szintjén érvényesülnek, míg a partnerségi modellhez szükséges kétirányú, visszacsatoláson alapuló együttműködés csak korlátozottan jelenik meg a gyakorlatban.

4.4. Családjogi jogalkotási példák: az örökbefogadás és a gyermekvédelmi szabályozás

A családjogi döntéshozatal társadalmi beágyazottságának – vagy éppen annak hiányának – nem egyedi, hanem rendszerszintű jelenségét jól szemléltetik az utóbbi évek meghatározó jogalkotási folyamatai. Az alábbi példák azt mutatják, hogy a civil részvétel intézményes kereteinek fennállása ellenére azok működése gyakran nem haladja meg a formális konzultáció szintjét.

A jelenség egyik jellemző példája a 2020. évi XXX. törvény elfogadása, amely módosította a Polgári Törvénykönyv örökbefogadási szabályait, az egyedülállók számára az örökbefogadás lehetőségét – a jogszabályi és emberi alkalmasságon túlmutató szempontok alapján vizsgálva – a családpolitikáért felelős miniszter egyedi, esetenkénti mérlegelésű hozzájárulásához kötötte. Bár a hivatalos indokolás az Alaptörvény családvédelmi rendelkezéseire és a gyermek legfőbb érdekére hivatkozott, a lépés jelentős hazai és nemzetközi visszhangot váltott ki. A feszültség forrása nem pusztán a tartalom volt, hanem a jogalkotási eljárás gyorsított jellege: az érdemi szakmai viták hiánya éles kontrasztban állt a részvételi mércékkel. A nemzetközi kritikák közül kiemelkedik a Velencei Bizottság (European Commission for Democracy through Law, 2021) véleménye, amely aggályosnak találta, hogy a család fogalmát és az örökbefogadást érintő fajsúlyos módosításokat széles körű társadalmi konzultáció nélkül fogadták el.

A hazai civil szféra reakciója azonnali volt. A Háttér Társaság és a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) (2020) közös elemzésükben rámutattak arra, hogy a szakmai szervezetek és az érintett szakértők bevonásának elmaradása miatt a szabályozás – a deklarált céllal ellentétben – éppen a gyermekek érdekét sértheti azáltal, hogy mesterségesen szűkíti az alkalmas örökbefogadók körét. A miniszteri engedély bevezetése olyan szubjektív mérlegelési elemet visz a rendszerbe, amely nehezen egyeztethető össze a kiszámítható és egységes jogalkalmazás követelményével. A civil szervezetek szerepe ugyanakkor nem csupán kritikai: a Gyermekvédelmi törvény (Gyvt.) keretei között működő szervezetek – mint például az Együtt az Életért Egyesület (n.d.) – a nyílt örökbefogadás előkészítő szakaszában strukturális szereplőként vesznek részt, érdemben alakítva az érintettek döntési kereteit.

Hasonló jellemzők figyelhetők meg a 2021-ben elfogadott gyermekvédelmi szabályozás módosítása esetében is. A jogalkotási folyamat szintén jelentős társadalmi és szakmai vitát váltott ki, különösen annak alapjogi és gyermekvédelmi vonatkozásai miatt. A civil szervezetek több alkalommal jelezték, hogy a jogszabály-előkészítés során nem állt rendelkezésre érdemi, strukturált párbeszédre alkalmas fórum (Amnesty International, 2021). A konzultációs mechanizmusok formális fennállása ellenére a visszacsatolás hiánya és a gyorsított eljárás nem tette lehetővé a civil álláspontok tényleges beépülését a normaszövegbe (European Commission, 2021).

A két eset összevetése rámutat arra, hogy a civil részvétel korlátai nem egyedi eltérések, hanem a jogalkotási működés visszatérő sajátosságai. A részvétel intézményes keretei ugyan rendelkezésre állnak, azonban azok működése gyakran egyirányú, és nem biztosítja a partnerségi modellhez szükséges kölcsönös és érdemi együttműködést. Ezt a mintázatot erősíti a jogalkotási gyakorlat általános jellemzője is: a véleményezési határidők rövidsége, a visszacsatolás hiánya és a kivételes eljárások gyakori alkalmazása.

A fenti példák alapján a civil részvétel gyakorlati működése is körvonalazható. A civil szervezetek jellemzően írásbeli véleményezés, nyilvános állásfoglalások és szakmai elemzések útján próbálnak bekapcsolódni a jogalkotási folyamatba, illetve informális csatornákon keresztül igyekeznek kapcsolatba lépni a döntéshozókkal. E részvételi formák azonban többnyire korlátozott hatásúak:

1. a folyamat késői szakaszában jelennek meg, és
2. nem biztosítanak tényleges befolyást a normaszöveg kialakítására.

A visszacsatolás hiánya és az intézményesített párbeszéd elégtelensége következtében a civil részvétel gyakran formális keretek között marad, és nem éri el az érdemi párbeszéd szintjét.

Ezzel szemben az EU Civil Stratégia a civil szervezetek korai, strukturált és kétirányú bevonását tekinti alapvető elvárásnak, amelynek során a részvétel nem pusztán véleményezési lehetőséget, hanem tényleges hatásgyakorlást is jelent. Az ettől eltérő, a magyar rendszerben megjelenő különbségek világosan jelzik, hogy a magyar családjogi jogalkotás jelenlegi rendszere alapvetően az konzultációs logika keretei között marad, és csak korlátozott mértékben képes megvalósítani az uniós részvételi standardok által kijelölt partnerségi modellt. A bemutatott esetek és a kapcsolódó jelentések alapján megállapítható, hogy a civil részvétel korlátozott hatékonysága nem egyedi jelenség, hanem a jogalkotási gyakorlat strukturális sajátossága, amelyet nemzetközi empirikus vizsgálatok is alátámasztanak.

V. Strukturális összevetés és normatív feszültségek

5.1. Az összevetés módszertani kerete

Mielőtt az elemzésre rátérnék, tisztázni kell a nézőpontot: a szerkezeti összevetés nem az anyagi jogi szabály kritikája, hanem az adott jogszabályi elem intézményi beágyazottságának vizsgálata. Nem azt vizsgálom tehát, hogy jó-e a magyar családjogi szabályozás tartalma, hanem azt, hogy miként születnek meg a döntések. Ez a megközelítés abból a tételből indul ki, miszerint a demokratikus legitimitás gyökere nemcsak a végeredményben, hanem az eljárás tisztaságában is keresendő (Tyler, 2006).

Az elemzés az EU Civil Stratégia és a részvételi demokrácia elmélete (Arnstein, 1969; Fung, 2006) alapján három dimenzió mentén történik:

1. az eljárás átláthatósága,
2. a részvétel mélysége és
3. a partnerség intézményesítettsége.

Bár a magyar jogrendszer (Jat. 17–19. §) formálisan biztosítja a társadalmi egyeztetés kereteit, a minőségi garanciák – különösen a visszacsatolás és az érdemi feldolgozás – hiányoznak. A „közzététel" így nem válik valódi párbeszéddé (Nizák, 2005).

Arnstein (1969) létráján elhelyezve a hazai gyakorlat a konzultáció szintjén marad: a vélemények megjelenhetnek, de hatásuk nem garantált. A partnerségi modell ezzel szemben strukturált, kétirányú diskurzust feltételez (Fung, 2006). A hazai rendszer egyik kulcsproblémája, hogy nem ír elő kötelező indokolást a civil észrevételek elutasítása esetén (B. Erdős & Knyihár, 2015), ami az eljárási hitelesség gyengüléséhez vezet.

A strukturális feszültség tehát abban ragadható meg, hogy míg a magyar gyakorlat az információáramlásra, addig az uniós modell az együttműködésre épül. A vizsgálat alapján a civil részvétel korlátai több, egymással összefüggő tényezőre vezethetők vissza. Ide tartozik a visszacsatolás hiánya, a részvétel késői szakaszokra korlátozottsága, valamint az indokolási kötelezettség hiánya. Emellett a rövid véleményezési határidők és a kivételes eljárások gyakori alkalmazása tovább szűkítik a civil szervezetek tényleges befolyását. Ezek a tényezők együttesen akadályozzák a partnerségi modell érvényesülését. Ugyanakkor az összevetés nem hierarchikus: az uniós rendszer is küzd reprezentativitási problémákkal (Smismans, 2003). A vizsgálat fókuszában nem a rendszerek minősítése áll, hanem az eljárási mechanizmusok átvételének és fejlesztésének lehetősége (Szente, 2020).

5.2. Családjog mint kiemelt legitimációs tér

A családjog nem csupán egy jogterület, hanem az alkotmányos identitás egyik legérzékenyebb színtere. Az ilyen típusú normák esetében a társadalmi elfogadottság kulcsfontosságú, mivel a szabályozás mélyen értékalapú kérdéseket érint (Rosenfeld, 2010).

Tyler (2006) elmélete alapján a szabályozás elfogadottsága döntően azon múlik, hogy az érintettek igazságosnak érzékelik-e a döntéshozatalt. A civil részvétel ebben az összefüggésben nem puszta formalitás, hanem a legitimitás egyik alapfeltétele. A partnerségi modell megerősítése ezért nem konfliktusforrás, hanem a bizalmi válság kezelésének eszköze (Schmidt, 2013). A civil szervezetek szerepe ebben a térben kettős: egyrészt szakmai hozzájárulást nyújtanak, másrészt *watchdog* (ellenőrző) funkciót töltenek be (Keane, 2009). Ez különösen felértékelődik a szűkülő civil tér nemzetközi kontextusában (Carothers & Brechenmacher, 2014). A családjogi diskurzus természetéből fakadóan konfliktusos, azonban a demokratikus rendszer feladata nem a konfliktus megszüntetése, hanem annak intézményes kezelése (Waldron, 1999). A partnerségi modell ezt a célt szolgálja: biztosítja a strukturált érvelés és a társadalmi visszacsatolás terét.

5.3. A strukturális adaptáció lehetséges irányai

A vizsgálat három kulcsfontosságú beavatkozási pontot azonosít.

1. A visszacsatolási mechanizmusok formalizálása szükséges: a vélemények összegyűjtése önmagában nem elegendő, azok érdemi feldolgozását is biztosítani kell.
2. Elengedhetetlen az indokolási kötelezettség a civil javaslatok elutasítása esetén, amely az eljárási átláthatóság alapvető garanciája.
3. Állandó, tematikus konzultációs fórumok kialakítása indokolt, amelyek a párbeszédet intézményesítik.

Ezek a lépések nem a szabályozás tartalmát, hanem az eljárás minőségét érintik. A civil részvétel megerősítése így nem politikai, hanem intézményi kérdés, amely a demokrácia szívóssága szempontjából is meghatározó (Rosanvallon, 2011). A családjog értéktelített jellege miatt különösen érzékeny a polarizációra. A tét nem a konszenzus, hanem az intézményi keretek fenntartása. A szervezett részvétel lehetővé teszi az eltérő álláspontok strukturált ütköztetését, ezáltal hozzájárul a bizalmi válság mérsékléséhez (Waldron, 1999).

5.4. Következtetések: konzultáció vagy partnerség?

A fenti összevetés alapján megállapítható, hogy a magyar családjogi jogalkotás jelenlegi gyakorlata elsősorban a konzultációs modell keretei között értelmezhető, és csak korlátozott mértékben közelít a partnerségi részvétel uniós standardjaihoz. Bár a jogi keretek formálisan biztosítják a civil részvétel lehetőségét, annak tényleges mélysége és hatása nem éri el azt a szintet, amely a döntéshozatal érdemi alakítását lehetővé tenné.

A visszacsatolás hiánya, a részvétel késői szakaszokra korlátozottsága és az intézményesített párbeszéd gyengesége együttesen ahhoz vezetnek, hogy a civil részvétel inkább a látszólagos elfogadottság (legitimáció) megteremtését segíti, mintsem a valódi döntéshozatali részvételt. Ez a megállapítás összhangban áll a rendelkezésre álló empirikus vizsgálatok következtetéseivel is, amelyek a részvétel korlátozott hatékonyságát rendszerszintű sajátosságként azonosítják. (Szikra-Vajda, 2020; Gerő – Susánszky – Tóth– Kopper, 2016)

Az EU Civil Stratégia ezzel szemben olyan eljárási standardokat fogalmaz meg, amelyek a civil szervezetek korai, strukturált és kétirányú bevonását tekintik alapvető követelménynek. A hazai rendszer számára a kihívás tehát nem a normák tartalmi átalakítása, hanem az eljárási mechanizmusok fejlesztése: a konzultatív logika meghaladása és a partnerségi modell irányába történő elmozdulás.

VI. Következtetések: strukturális legitimitás és normatív tanulságok

Tanulmányom végén visszatérhetünk a kiinduló kérdéshez: az európai és a hazai jogi terek találkozása különösen élesen jelenik meg a családjog területén. A tanulmányban megfogalmazott kutatási kérdésekre adott válaszok összefoglalva egyértelmű képet rajzolnak ki. A civil részvétel a magyar jogalkotási folyamatokban formálisan több csatornán keresztül megjelenik, azonban jellemzően írásbeli véleményezésre és korlátozott hatású részvételi formákra szorítkozik. Az elemzés rámutatott arra, hogy a hazai gyakorlat elsősorban a konzultációs modell keretei között értelmezhető, és csak korlátozott mértékben közelít az uniós partnerségi standardokhoz. A részvétel hatékonyságát több strukturális tényező korlátozza, különösen a visszacsatolás hiánya, a részvétel késői szakaszokra korlátozottsága és az intézményesített párbeszéd hiányosságai.

Az elemzés megerősítette, hogy a *soft law* eszközök – így az EU Civil Stratégia – a demokratikus fejlődés hatékony katalizátorai lehetnek, még közvetlen jogharmonizáció hiányában is. A tanulmány újdonsága abban ragadható meg, hogy a civil részvétel problémáját nem pusztán normatív vagy elméleti kérdésként kezeli, hanem azt a jogalkotási gyakorlat konkrét működésével összekapcsolva, strukturális legitimitási problémaként értelmezi. E megközelítés lehetővé teszi annak kimutatását,

hogy a részvétel hiányosságai nem elszigetelt jelenségek, hanem a döntéshozatal intézményi működéséből fakadó rendszerszintű sajátosságok.

Tehát egyértelmű, hogy a hazai jogrendszer a szabályozás szintjén biztosítja ugyan a társadalmi egyeztetés lehetőségének kereteit, azonban a tényleges civil részvétel a gyakorlatban szinte csak formalitás marad. A visszacsatolás hiánya és az érdemi feldolgozás elégtelensége miatt a civil részvétel hatása korlátozott, ami az eljárási legitimitás elgyengüléséhez vezet (Nizák, 2005). Ez a hiányosság különösen a családjog területén jelent kockázatot, ahol a normák társadalmi elfogadottsága nagymértékben az azokat létrehozó eljárás korrektségétől függ. Bár az uniós stratégia természete miatt nem alkalmas közvetlen jogharmonizáció kikényszerítésére (Senden, 2004), jelentősége nem elhanyagolható. Az európai tapasztalatok azt mutatják, hogy ezek a normatív keretek hosszabb távon intézményi orientációs pontként működnek, és fokozatos alkalmazkodás útján formálják a nemzeti gyakorlatot (Zeitlin, 2016).

A kutatás egyik fő tanulsága, hogy a családjogi döntéshozatal nem redukálható technikai kodifikációs feladattá. Az átláthatóság és az inkluzív érvelési tér biztosítása a demokratikus stabilitás alapfeltétele, különösen értéktelített területeken. Az uniós partnerségi modell adaptációja ezért nem a szabályozás tartalmi átalakítását, hanem a döntéshozatali folyamat minőségének javítását jelenti. Munkám újszerűsége abban rejlik, hogy a civil részvételt nem formális eljárási akadályként, hanem a hosszú távú intézményi stabilitást biztosító erőforrásként határozza meg. E megközelítés a *soft law* eszközök szerepét is új megvilágításba helyezi: nem a szuverenitás korlátozóiként, hanem a demokratikus működés fejlődésének katalizátoraiként. A jövőbeli kutatások szempontjából különösen fontos irány az empirikus vizsgálatok erősítése, különösen annak feltárása, hogy a civil észrevételek milyen mértékben épülnek be a jogalkotási folyamatokba (Görgőy, 2019; Havasi, 2022).

Összegzésként megállapítható, hogy a családjog – mint erősen értéktelített szabályozási terület – különösen érzékeny a döntéshozatali folyamat minőségére. Az EU Civil Stratégia jelentősége ebben a kontextusban abban rejlik, hogy a részvételi standardok erősítésével hozzájárulhat a döntéshozatal szélesebb társadalmi legitimitásához.

Források

Amnesty International. (2021). *Hungary: Dark day for LGBTI rights as homophobic and transphobic law adopted*. https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/06/hungary-dark-day-for-lgbti-rights-as-homophobic-and-transphobic-law-adopted/

Anheier, H. K. (2014). *Nonprofit organizations: Theory, management, policy* (2nd ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315851044

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. https://doi.org/10.1080/01944366908977225

B. Erdős, M., & Knyihár, É. (2015). Pécs partnerség: Lépések a közösségi tervezés felé. *Civil Szemle*, 12(1), 25–47. https://epa.oszk.hu/01300/01306/00045/pdf/EPA01306_civil_szemle_2015_1_025-047.pdf

Blutman, L. (2014). *Az Európai Unió joga*. HVG-ORAC.

Bouwen, P. (2002). Corporate lobbying in the European Union: The logic of access. *Journal of European Public Policy*, 9(3), 365–390. https://doi.org/10.1080/13501760210138796

Carothers, T., & Brechenmacher, S. (2014). *Closing space: Democracy and human rights support under fire*. Carnegie Endowment for International Peace. https://carnegieendowment.org/files/closing_space.pdf

Cohen, J. L., & Arato, A. (1992). *Civil society and political theory*. MIT Press. https://mitpress.mit.edu/9.780262531214/civil-society-and-political-theory/

Council of Europe, Conference of INGOs. (2016). *Civil participation in the decision-making process: Fact-finding visit to Hungary (20–22 November 2016)*. https://rm.coe.int/report-visit-of-the-conference-of-ingos-to-hungary-final/1680728497

Deák, I. (2021). „A watchdog funkciót ellátó civil szervezetek működésének korlátai." Jogtudományi Közlöny, 76(5), 217–227.

Drinóczi, T. (2011). Minőségi jogalkotás és társadalmi részvétel. *Jogtudományi Közlöny*, 66(10), 469–479. https://epa.oszk.hu/00000/00007/00166/pdf/EPA00007_jogtudomanyi_kozlony_2011_10_469-479.pdf

Edwards, M. (2004). *Civil society*. Polity Press.

Együtt az Életért Egyesület. (n.d.). *Örökbefogadás*. https://egyuttazeletert.hu/orokbefogadas/

EUMSZ. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. (2012). Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 326, 47–390. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT

European Commission. (2001). *European governance: A white paper* (COM(2001) 428 final). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52001DC0428

European Commission. (2021). *2021 Rule of Law Report: Country Chapter on the rule of law situation in Hungary* (SWD(2021) 714 final). European Commission. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021SC0714

European Commission. (2025). *EU Civil Society Strategy.* https://commission.europa.eu/ European Commission. (2025). EU strategy for civil society: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (COM(2025) 790 final). Publications Office of the European Union. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52025DC0790

European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). (2021). *Opinion on the constitutional amendments adopted by the Hungarian Parliament in December 2020 (Opinion No. 1025/2021)*. Council of Europe. https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)029-e

EUSZ. Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. (2012). Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 326, 13–46. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:12012M/TXT

Fung, A. (2006). Varieties of participation in complex governance. *Public Administration Review*, 66(s1), 66–75. https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2006.00667.x

Gerő, M. – Susánszky, P. – Kopper, Á. – Tóth, G. (2020). "Strategies for Survival: Human Rights Organizations' Responses to the Closing of Political Opportunity Structures in Hungary." *Politologický časopis – Czech Journal of Political Science,* 27(2), 119–139. DOI: 10.5817/PC2020-2–119.

Gerő, M. – Susánszky, P. – Tóth, G. – Kopper, Á. (2016). „A jogvédő szervezetek változásmenedzsment stratégiái." *Civil Szemle,* 13(4), 15–27.

Gerő, M. (2021). „Civil társadalom és emberi jogok: részvétel, mérés, mozgósítás." *Fundamentum* 25(4), 5–22.

Görgőy, R. (2019). Önsegítő csoport szerepe a válás/szakítás feldolgozásában – Egy mélyinterjús kutatás tapasztalatai. *Civil Szemle*, 16(2), 31–52.

Greenwood, J. (2007). *Interest representation in the European Union* (2nd ed.). Palgrave Macmillan. https://rgu-repository.worktribe.com/output/363283/interest-representation-in-the-european-union

Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy* (W. Rehg, Trans.). MIT Press.

Halmai, G. (2014). *Perspectives on global constitutionalism: The use of foreign and international law*. Eleven International Publishing.

Háttér Társaság és Társaság a Szabadságjogokért (TASZ). (2020). *Szakmai elemzés az egyes családjogi és gyermekvédelmi tárgyú törvények módosításáról szóló T/13631. számú törvényjavaslatról*. https://hatter.hu/hirek/civil-elemzes-az-orokbefogadasi-szabalyok-modositasarol

Havasi, V. (2022). Hatalomnélküliek-e a civilek a magyar illiberális demokráciában? 2010–2022 főbb történéseinek elemzése. *Civil Szemle*, 19(3), 47–74.

Hegedűs, A. (2013). A családjogi szabályozás megújulása az új Polgári Törvénykönyvben. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 76(14), 185–202.

Jakab, A. (2016). *Az európai alkotmányosság alapjai*. HVG-ORAC.

Keane, J. (2009). *The life and death of democracy*. W. W. Norton & Company.

Kumm, M. (2010). The best of times and the worst of times: Between constitutional triumphalism and nostalgia. In P. Dobner & M. Loughlin (Eds.), *The twilight of constitutionalism?* (pp. 201–219). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199585007.003.0010

Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról. (2007). Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 306, 1–271. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT

Magyarország Alaptörvénye. (2011). *Magyar Közlöny*, 43. szám.

Nizák, P. (2005). A társadalmi egyeztetésről – A nemzeti fejlesztési terv kapcsán. *Civil Szemle*, 2(4), 91–101.

Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511720444

Petri, G. – Hruskó, E. (2023). „A fogyatékosügyi mozgalom részvétele a szakpolitikákban 1998 óta Magyarországon." *Szociológiai Szemle,* 33(4), 24–49. DOI: 10.51624/SzocSzemle.2023.4.2.

Péterfi, F. (2015). Közösségi tervezéssel a városok-városrészek megújulásáért. *Civil Szemle*, 12(2), 39–55.

Rixer, Á. (2013). A civil szervezetek program- és jogalkotásban való részvételének egyes kérdései Magyarországon. *Debreceni Jogi Műhely*, 10(4), 10–26. https://doi.org/10.24169/DJM/2013/4/2

Rosanvallon, P. (2011). *Democratic legitimacy: Impartiality, reflexivity, proximity*. Princeton University Press. https://doi.org/10.1111/j.1467-8675.2011.00631.xRosenfeld, M. (2010). The identity of the constitutional subject: Selfhood, citizenship, culture, and community. *Cardozo Law Review*, 32, 1049–1109.

Sárközy, T. (2012). *A magyar jogalkotás rendszere*. HVG-ORAC.

Sasvári, N. (2015). Hogyan segíti a részvételt az Európai Polgári Kezdeményezés? *Civil Szemle*, 12(1), 63–77.

Schmidt, V. A. (2013). Democracy and legitimacy in the European Union revisited: Input, output and 'throughput'. *Political Studies*, 61(1), 2–22. https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2012.00962.x

Senden, L. (2004). *Soft law in European Community law*. Hart Publishing.

Smismans, S. (2003). European civil society: Shaped by discourses and institutional interests. *European Law Journal*, 9(4), 473–495. https://doi.org/10.1111/1468-0386.00187

Szeibert, O. (szerk.) (2018). Család és családtagok – Jogági tükröződések. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 415 p. (ELTE Jogi Kari Tudomány, 43.)

Szeibert, O. (2022). *Családi jog*. ELTE Eötvös Kiadó.

Szente, Z. (2020). *A jogállamiság fogalma és gyakorlata*. Gondolat Kiadó.

Szent-Iványi, B. – Lightfoot, S. (2016). "Determinants of Civil Society Influence: The Case of International Development and Humanitarian NGOs in the Czech Republic and Hungary." *Comparative European Politics,* 14(6), 761–780. DOI: 10.1057/cep.2014.50.

Szikra, D. – Vajda, R.: „Női civil stratégiák az illiberális kormányzás tükrében." In Fejős A. – Szikra D. szerk.: Támogatás és támadás. Női civil szervezetek az illiberális demokráciában. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2020, 107–130. ISBN 978-963-418-042-5.

Tóth, G. A. (2014). Jogállamiság és alkotmányos felelősség. *Fundamentum*, 18(2), 5–15.

Trubek, D. M., & Trubek, L. G. (2005). Hard and soft law in the construction of social Europe: The role of the open method of coordination. *European Law Journal*, 11(3), 343–364. https://doi.org/10.1111/j.1468-0386.2005.00263.x

Tyler, T. R. (2006). *Why people obey the law*. Princeton University Press.

Vékás, L. (2013). *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. HVG-ORAC.

Waldron, J. (1999). *Law and disagreement*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198262138.001.0001

Zeitlin, J. (2016). EU experimentalist governance in times of crisis. *West European Politics*, 39(5), 1073–1094. https://doi.org/10.1080/01402382.2016.1181873

2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról. Magyar Közlöny, 2010/125. szám.

2020. évi XXX. törvény az egyes családjogi és gyermekvédelmi tárgyú törvények módosításáról. (2020). *Magyar Közlöny*, 278. szám.

https://doi.org/10.62560/csz.2026.04.4

Formailag civil, működésében állami? A magyar sportmodell dilemmái

Nagy Ákos – Petrov Iván – Soós Imre

1. Bevezetés

A sport a modern társadalmakban egyre összetettebb szerepet tölt be, amely túlmutat a fizikai aktivitás, a rekreáció vagy a versenyzés hagyományos keretein, és egyre inkább gazdasági, politikai és társadalmi alrendszerként értelmezhető (Grix, 2015; Houlihan, 2005). A 20–21. század fordulójára a sport a gazdaság, a politika és a társadalmi integráció egyik meghatározó területévé vált, amely egyszerre jelenik meg közösségi, gazdasági és stratégiai dimenziókban. A nemzetközi tendenciákkal összhangban Magyarországon is megfigyelhető, hogy a sport a szórakoztatóipar és a szolgáltatási szektor részévé vált, miközben a szabadidősport és a versenysport iránti kereslet egyaránt növekedett.

A sport ugyanakkor történetileg a civil társadalom egyik klasszikus szerveződési formájához kötődik. A hazai sportélet alapegysége a sportegyesület, amely a rendszerváltást követően is megőrizte domináns szerepét a szervezeti struktúrában. A civil szervezeti forma a közösségi önszerveződés, az önkéntesség és a társadalmi részvétel intézményes kereteként értelmezhető, amely a civil szféra egyik meghatározó területévé teszi a sportot (Sebestény, 2017).

Az elmúlt évtizedekben azonban a sport működési környezete jelentős átalakuláson ment keresztül. A professzionalizáció, a globalizáció és a sport gazdasági súlyának növekedése következtében a sport egyre szorosabban kapcsolódott az állami és piaci struktúrákhoz. Magyarországon ez a folyamat különösen erőteljesen jelent

meg a 2010 utáni időszakban, amikor a sport kiemelt kormányzati prioritássá vált, és egyre inkább nemzetstratégiai ágazatként került értelmezésre (Sárközy, 2017).

A sport állami szerepvállalásának erősödése elsősorban a finanszírozás területén ragadható meg. A központi költségvetési források, a társasági adókedvezményen alapuló támogatási rendszer, valamint a célzott sportfejlesztési programok jelentős mértékben növelték a sportszervezetek rendelkezésére álló erőforrásokat (Bardóczy, 2014; Csorba, 2014). Ennek következtében a nonprofit sportszervezetek bevételei rendkívül dinamikusan növekedtek: 2010 és 2018 között több mint hatszoros bővülés figyelhető meg a KSH adatai alapján. Ez a tendencia arra utal, hogy a sport civil szervezetei az elmúlt évtized egyik legjelentősebb erőforrás-növekedését realizáló területévé váltak a nonprofit szektoron belül. A finanszírozási struktúra átalakulása ugyanakkor nem csupán gazdasági, hanem irányítási és hatalmi kérdéseket is felvet. Az állami források dominanciája és a sportpolitikai célok erősödése olyan működési környezetet alakított ki, amelyben a sportszervezetek autonómiája új megvilágításba kerül. A sportfinanszírozás centralizációja és az állami beavatkozás erősödése a szakirodalom szerint strukturális dilemmákat eredményez, különösen a hatékonyság, az elszámoltathatóság és az önállóság viszonyrendszerében (Sterbenz et al., 2017).

A civil és állami logikák közötti feszültség nem csupán a finanszírozás és a szabályozás szintjén jelenik meg, hanem a sportirányítás személyi dimenziójában is. A sportszövetségek és más irányító szervezetek vezetésében egyre gyakrabban jelennek meg olyan szereplők, akik politikai vagy állami pozíciókkal rendelkeznek, illetve azokhoz közvetlenül kapcsolódnak. Ez a jelenség tovább árnyalja a sport civil jellegének értelmezését, és felveti a kérdést, hogy mennyiben beszélhetünk autonóm civil működésről egy erősen államilag beágyazott rendszerben. Mindezek alapján a sport a kortárs magyar társadalomban nem írható le egyértelműen sem tisztán civil, sem tisztán állami alrendszerként. A tanulmány ennek megragadására egy új fogalmi keretet vezet be, amelyet „kvázi-civil" sportmodellként definiál. A fogalom arra utal, hogy a sportszervezetek formálisan továbbra is a civil szférához tartoznak, ugyanakkor működésükben egyre erőteljesebben jelennek meg az állami irányítás, finanszírozás és stratégiai kontroll elemei.

A tanulmány célja annak vizsgálata, hogy a magyar sport intézményrendszere mennyiben tekinthető a civil társadalom részének az állami szerepvállalás erősödésének kontextusában. A jelen tanulmány elsősorban az olimpiai sportágak országos szakszövetségeinek intézményi és irányítási struktúrájára fókuszál, ezért megállapításai elsősorban az élsporthoz kapcsolódó szervezeti rendszerre értelmezhetők. A vizsgálat nem terjed ki teljes körűen a szabadidősport, a rekreációs sport vagy a kisebb helyi civil sportkezdeményezések működésére, így az eredmények nem általánosíthatók automatikusan a sport teljes civil szférájára. A kutatás központi kérdése, hogy a formailag civil szervezetek milyen mértékben őrizték meg autonómiájukat a finanszírozási, irányítási és személyi struktúrák átalakulása mellett. Ennek érdekében a tanulmány egyrészt a releváns hazai és nemzetközi szakirodalom feldolgozására épít, másrészt empirikus vizsgálatot végez az olimpiai sportágak hazai

szakszövetségeinek vezetői struktúrájára vonatkozóan, különös tekintettel a politikai érintettség megjelenésére. A vizsgálat hozzájárul a sport és a civil társadalom kapcsolatának újraértelmezéséhez, valamint a magyar sportirányítás sajátosságainak mélyebb megértéséhez. A tanulmány eredményei egyaránt relevánsak az elméleti diskurzus és a gyakorlati sportpolitikai gondolkodás számára.

2. Elméleti háttér és fogalmi keret

2.1. A sport és a civil társadalom kapcsolata

A sport és a civil társadalom kapcsolata történetileg szoros és kölcsönös meghatározottságú. A modern sport intézményesülése alapvetően civil kezdeményezésekhez köthető, amelyek a 19. századtól kezdődően egyesületi formában szerveződtek meg, és közösségi célok mentén működtek. A sportegyesületek létrejötte a civil társadalom fejlődésének egyik meghatározó elemeként értelmezhető, hiszen ezek a szervezetek a közösségi részvétel, az önkéntesség és az identitásképzés fontos terepeivé váltak. A civil szféra klasszikus értelmezése szerint a társadalom azon szerveződési formáit foglalja magában, amelyek az államtól és a piactól elkülönülten, autonóm módon működnek, és elsődlegesen közösségi, nem pedig profitérdekeket szolgálnak (Putnam, 2000; Salamon & Anheier, 1997; Sebestény, 2017). Ebben a megközelítésben a sport a civil társadalom egyik kiemelt alrendszereként jelenik meg, amely hozzájárul a társadalmi tőke növeléséhez, az együttműködési normák kialakulásához és a közösségi kohézió erősítéséhez. A sportegyesületek működése nem csupán fizikai aktivitást biztosít, hanem közösségi élményt és társadalmi integrációs funkciót is betölt.

A magyar sportfejlődés sajátossága, hogy a sportegyesületi modell hosszú távon is meghatározó maradt. A sportegyesületek dominanciája a rendszerváltást követően is fennmaradt, és a hazai sport szervezeti struktúrájának alapját képezi. Ez a folytonosság azt sugallja, hogy a sport civil jellegének intézményi keretei formálisan stabilak maradtak, még akkor is, ha a működési környezet jelentős változásokon ment keresztül. A civil sport azonban nem tekinthető statikus jelenségnek. A 20. század második felétől kezdődően a sport egyre inkább integrálódott a gazdasági és politikai rendszerekbe. A professzionális sport térnyerése, a médiapiac szerepének növekedése és a sport gazdasági értékének felértékelődése következtében a sport szervezeti és működési logikája is átalakult. A civil alapokon nyugvó struktúrák mellett egyre erősebben jelentek meg a piaci és állami működési elemek, amelyek új típusú kihívásokat eredményeztek a sport autonómiája szempontjából.

Magyarországon a civil sport szervezeti rendszere különösen érzékenyen reagált a gazdasági és politikai környezet változásaira. A rendszerváltást követő időszakban a sportszervezetek jelentős forráshiánnyal küzdöttek, ami korlátozta működési lehetőségeiket. Ez a helyzet a 2010 utáni időszakban gyökeresen megváltozott, amikor az állami támogatási rendszer jelentős bővülésen ment keresztül. A sport civil

szervezetei ebben az időszakban nem csupán stabilabb finanszírozási környezetbe kerültek, hanem jelentős erőforrás-növekedést is realizáltak. A nonprofit sportszervezetek számának és bevételeinek alakulása jól szemlélteti ezt a folyamatot. Míg a teljes nonprofit szektor szervezetszáma stagnálást vagy enyhe csökkenést mutatott, addig a sportszervezetek száma folyamatos növekedést mutatott, és bevételeik dinamikusan emelkedtek (lásd 1. és 3. ábra). Ez arra utal, hogy a sport a civil szférán belül is kiemelt helyzetbe került, amely részben az állami források bővülésének, részben pedig a sport stratégiai jelentőségének növekedésének tulajdonítható.

Ugyanakkor a civil szervezeti forma és a tényleges működés közötti viszony egyre összetettebbé vált. A sportszervezetek formálisan továbbra is a civil szférához tartoznak, azonban működésük egyre inkább függ az állami finanszírozástól és szabályozástól. Ez a függőség felveti az autonómia kérdését, amely a civil szféra egyik alapvető jellemzője. Amennyiben a szervezetek működése jelentős mértékben külső – elsősorban állami – forrásoktól és döntésektől függ, úgy a civil jelleg tartalma és jelentése is újraértelmezésre szorul. A civil sport tehát kettős természetű jelenségként írható le. Egyrészt megőrzi a hagyományos civil szervezeti formákat és közösségi funkciókat, másrészt azonban egyre inkább integrálódik az állami és gazdasági struktúrákba. Ez a kettősség indokolja olyan fogalmi keretek alkalmazását, amelyek képesek megragadni a sport civil és nem civil dimenzióinak egyidejű jelenlétét.

E fejezet elméleti megállapításai közvetlenül megalapozzák a tanulmány későbbi értelmezési keretét, amely a magyar sportot nem tisztán civil rendszerként, hanem egy sajátos, vegyes logikák mentén működő struktúraként vizsgálja. Ennek pontosabb leírására a tanulmány a későbbiekben bevezetett „kvázi-civil" sportmodell fogalmát alkalmazza, amely a civil szervezeti forma és az állami működési logika együttes jelenlétére utal.

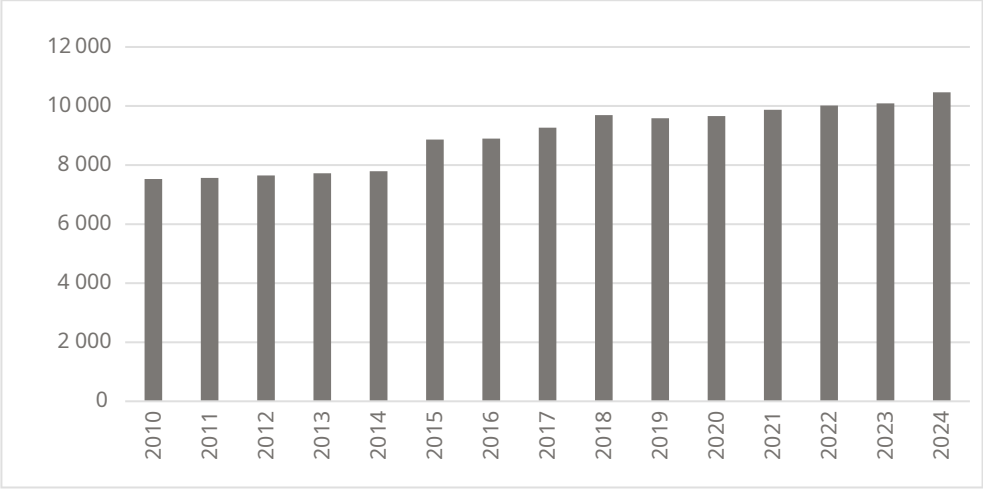

1. ábra: A sport területén működő nonprofit szervezetek számának alakulása, 2010–2024
Saját szerkesztés KSH adatok alapján

2.2. A sport mint nemzetstratégiai ágazat

A sport nemzetstratégiai ágazatként való értelmezése az elmúlt évtizedekben egyre hangsúlyosabban jelent meg mind a nemzetközi, mind a hazai szakpolitikai diskurzusban. A fogalom arra utal, hogy a sport túlmutat a szabadidős vagy versenytevékenységen, és olyan komplex társadalmi alrendszerré válik, amely gazdasági, egészségügyi, oktatási és nemzetközi presztízs szempontból is stratégiai jelentőséggel bír. E megközelítésben a sport az állami fejlesztéspolitika egyik kiemelt eszközeként jelenik meg.

A nemzetstratégiai ágazattá válás egyik legfontosabb kritériuma az állami szerepvállalás mértéke és iránya. Azok az ágazatok tekinthetők nemzetstratégiai jelentőségűnek, amelyek esetében az állam hosszú távú célokat határoz meg, jelentős erőforrásokat allokál, valamint aktívan részt vesz az irányítási és szabályozási folyamatokban. A sport esetében ez a folyamat Magyarországon különösen markánsan jelent meg a 2010 utáni időszakban, amikor a kormányzat deklaráltan kiemelt fejlesztési területként kezelte a sportot (Sárközy, 2017).

A sport nemzetstratégiai szerepének erősödése több dimenzióban is megfigyelhető. Egyrészt a sport jelentős gazdasági tényezővé vált, amely hozzájárul a foglalkoztatáshoz, az infrastruktúra-fejlesztéshez és a kapcsolódó iparágak – például a turizmus vagy a szolgáltatási szektor – növekedéséhez, másrészt a sport kiemelt szerepet tölt be a társadalmi célok megvalósításában. Különösen az egészségmegőrzés, az ifjúságnevelés és a társadalmi integráció területén. Mindezek mellett a nemzetközi sportesemények és sportsikerek révén a sport a nemzeti identitás és az országimázs formálásának is fontos eszközévé válik. Magyarországon a sport nemzetstratégiai ágazattá válása szorosan összefügg az állami finanszírozás jelentős bővülésével. A központi költségvetési források növekedése, a társasági adókedvezményen alapuló látvány-csapatsport támogatási rendszer (TAO), valamint a különböző állami sportágfejlesztési programok együttesen olyan finanszírozási környezetet hoztak létre, amely nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedőnek tekinthető. Az Eurostat adatai alapján Magyarország az Európai Unión belül az egyik legmagasabb arányban fordít központi forrásokat sportra és rekreációra (Eurostat, 2022).

A finanszírozási rendszer átalakulása nem csupán a források nagyságában, hanem azok szerkezetében is jelentős változásokat hozott. A közvetlen állami támogatások mellett megjelentek a közvetett finanszírozási formák is, amelyek közül kiemelkedik a TAO-rendszer. Ennek lényege, hogy a vállalkozások a fizetendő társasági adójuk egy részét közvetlenül sportszervezeteknek juttathatják, ami lényegében az állami bevételek decentralizált újraelosztását jelenti. Ez a konstrukció sajátos módon kapcsolja össze az állami és piaci logikát, miközben tovább erősíti a sport finanszírozási bázisát. A nemzetstratégiai megközelítés ugyanakkor nem csupán lehetőségeket, hanem kockázatokat is hordoz. Az állami források dominanciája növeli a sportágazat stabilitását és fejlesztési potenciálját, ugyanakkor erősíti a függőségi viszonyokat is. Amennyiben a sportszervezetek működése nagymértékben állami forrásoktól

függ, úgy az állam nem csupán finanszírozóként, hanem implicit módon irányító szereplőként is megjelenik. Ez a folyamat hosszú távon befolyásolhatja a szervezeti autonómiát és a döntéshozatali mechanizmusokat. A szakirodalom rámutat arra, hogy a sport nemzetstratégiai ágazattá válása gyakran együtt jár az irányítás centralizációjával és a politikai befolyás erősödésével, különösen azokban az esetekben, ahol az állam meghatározó szerepet vállal a finanszírozásban és a stratégiai irányításban (Green & Houlihan, 2005; Sterbenz et al., 2017). Ez különösen releváns a magyar sport esetében, ahol a finanszírozási és irányítási folyamatok szorosan összekapcsolódnak. A nemzetstratégiai ágazati státusz tehát kettős hatást gyakorol a sport működésére: egyrészt jelentős erőforrásokat biztosít, amelyek lehetővé teszik a sportágazat fejlődését és nemzetközi versenyképességének növelését, másrészt azonban olyan intézményi és hatalmi viszonyokat alakít ki, amelyek újradefiniálják a sport civil jellegét és autonómiáját. Ebből következően a sport nemzetstratégiai ágazatként való értelmezése nem választható el a civil és állami működési logikák közötti viszony vizsgálatától. A következő alfejezetek ezt a kérdéskört tovább mélyítik, különös tekintettel a nemzetközi sportirányítási modellekre, valamint az állam és a civil szféra sportban betöltött szerepére.

2.3. Nemzetközi sportirányítási modellek összehasonlítása

A sportirányítás rendszere országonként jelentős eltéréseket mutat, amelyek alapvetően az állam, a piac és a civil szféra közötti viszonyrendszerből eredeztethetők. A szakirodalom jellemzően több ideáltipikus modellt különít el, amelyek mentén a különböző nemzeti sportstruktúrák értelmezhetők. Ezek közül alapvetően kiemelhető az államközpontú, a piacorientált, valamint a vegyes vagy hibrid modell, amelyek eltérő módon szervezik a sport finanszírozását, irányítását és intézményi struktúráját.

A piacorientált modell klasszikus példájaként gyakran az Egyesült Államok sportrendszere jelenik meg. Ebben a megközelítésben a sport működését döntően piaci mechanizmusok határozzák meg, és az állami szerepvállalás viszonylag korlátozott. A professzionális sportligák, az egyetemi sport és a szponzorációs rendszerek dominanciája jellemzi ezt a modellt, ahol a finanszírozás jelentős része magánforrásokból származik. A civil szervezetek szerepe ugyan jelen van, azonban működésük erősen piaci logikákhoz kötődik, ami a sport gazdasági jellegének erősödését eredményezi.

Ezzel szemben az államközpontú modellekben a sportirányítás és finanszírozás döntően központi kormányzati kontroll alatt áll. Az ilyen rendszerekben az állam meghatározó szerepet tölt be a stratégiai irányok kijelölésében, a forráselosztásban és az intézményi struktúra alakításában. Bár a civil szervezetek formálisan jelen lehetnek, működésük erősen függ az állami döntésektől és támogatásoktól. Ez a modell különösen a centralizált politikai rendszerekben jelenik meg, ahol a sportot a nemzeti presztízs és a politikai legitimáció eszközeként is használják.

A két szélső pólus között helyezkednek el a hibrid modellek, amelyek a civil, állami és piaci logikák kombinációjára épülnek. Az európai sportrendszerek többsége ebbe a kategóriába sorolható, ahol a sport hagyományosan civil alapokon szerveződik, ugyanakkor az állami szerepvállalás jelentős, különösen a finanszírozás és a szabályozás területén. A hibrid modell sajátossága, hogy az eltérő működési logikák nem egymást kizárva, hanem egymással kölcsönhatásban vannak jelen.

Európán belül is jelentős különbségek figyelhetők meg a sportirányítás szerkezetében. A nyugat-európai országokban – így például Hollandiában – a sportirányítás alapvetően a civil szervezetekre épül, amelyek viszonylag magas fokú autonómiával rendelkeznek. Az állam szerepe elsősorban támogató és koordináló jellegű, amely a keretfeltételek biztosítására, valamint a sport társadalmi funkcióinak erősítésére irányul. A holland modell különösen figyelemre méltó abból a szempontból, hogy az ország méretéhez képest kiemelkedő sporteredményeket ér el, miközben megőrzi a civil szervezeti struktúrák relatív önállóságát.

A hibrid modellek ugyanakkor nem egységesek: az állami és civil szerepek aránya jelentősen eltérhet az egyes országok között. Magyarország esetében a sportirányítás formálisan az európai, civil alapokra épülő modellhez áll közel, azonban a gyakorlatban az állami szerepvállalás mértéke jóval erőteljesebb. A finanszírozási struktúra, a stratégiai irányítás és az intézményi kapcsolatrendszer alapján a magyar sport egy olyan sajátos hibrid modellként írható le, amelyben az állami logika dominanciája figyelhető meg.

A nemzetközi modellek összehasonlítása rámutat arra, hogy a sport civil jellege nem kizárólag a szervezeti formából következik, hanem a működési feltételek és a hatalmi viszonyok által meghatározott. Egy formálisan civil szervezeti rendszer is működhet erősen állami befolyás alatt, amennyiben a finanszírozás, az irányítás és a személyi döntések jelentős része központilag meghatározott. Ebből következően a sportirányítás elemzése során nem elegendő a formális intézményi struktúrák vizsgálata, hanem szükséges a működési logikák és a tényleges hatalmi viszonyok feltárása is. Ez a megközelítés teszi lehetővé annak pontosabb megértését, hogy egy adott ország sportmodellje milyen mértékben tekinthető civil, állami vagy hibrid jellegűnek. A nemzetközi sportirányítási modellek összehasonlítása rámutat arra, hogy a sportrendszerek működése alapvetően az állam, a piac és a civil szféra közötti viszonyrendszer mentén értelmezhető, amely különböző országokban eltérő hibrid konfigurációkban jelenik meg (Chappelet & Kübler, 2008). A jelen tanulmány ezen elméleti keretre építve vizsgálja a magyar sport sajátosságait, különös tekintettel arra, hogy a formálisan civil szervezeti struktúrák mögött milyen mértékben érvényesülnek az állami működési logikák. A következő alfejezetek ezt a kérdéskört tovább mélyítik az állam sportban betöltött szerepének, valamint a civil szféra pozíciójának részletesebb elemzésével.

A sport működését ugyanakkor nem kizárólag civil és állami logikák alakítják, hanem jelentős szerepet játszanak a piaci mechanizmusok is. A professzionális sport fejlődése, a média szerepének növekedése, a szponzorációs rendszerek, valamint

a vállalati presztízs- és reklámérdekek egyaránt hozzájárultak ahhoz, hogy a sport a gazdasági szféra számára is kiemelt jelentőségű területté váljon. A magyar sportfinanszírozási rendszer sajátossága, hogy bizonyos támogatási formák – különösen a társasági adókedvezményen alapuló TAO-rendszer – egyszerre hordoznak állami és piaci jellegzetességeket, így hibrid finanszírozási mechanizmusként értelmezhetők.

A jelen tanulmányban alkalmazott „kvázi-civil" sportmodell fogalma részben kapcsolódik a nemzetközi szakirodalomban megjelenő hibrid governance- és szervezetelméleti megközelítésekhez. Ezek a modellek olyan intézményi struktúrákat írnak le, amelyekben a formálisan autonóm vagy civil szervezetek működését jelentős állami, politikai vagy piaci befolyás alakítja (Enjolras, 2009; Skelcher & Smith, 2015). A sportirányítás területén a hibrid modellek különösen gyakoriak, mivel a sport egyszerre közösségi, gazdasági és stratégiai jelentőségű társadalmi alrendszerként működik.

2.4. Az állam szerepe a sportban

Az állam szerepe a sportban a modern sportfejlődés egyik meghatározó tényezője, amely a 20. század második felétől kezdődően folyamatosan erősödött. A sport társadalmi, gazdasági és politikai jelentőségének növekedése indokolttá tette az állami beavatkozás különböző formáit, amelyek a szabályozás, a finanszírozás, az infrastruktúra-fejlesztés és a stratégiai irányítás területén egyaránt megjelennek. A sport tehát nem csupán civil vagy piaci alapon működő tevékenységként értelmezhető, hanem olyan közpolitikai területként is, amelyben az állam aktív és sokszor meghatározó szereplőként van jelen.

A szakirodalom az állam sportban betöltött szerepét több funkcionális dimenzió mentén írja le. Az állam egyrészt szabályozóként határozza meg a sport működésének jogi és intézményi kereteit, biztosítva a versenyrendszerek stabilitását és a szervezeti működés átláthatóságát. Másrészt finanszírozóként jelentős forrásokat biztosít, különösen az élsport és az infrastruktúra-fejlesztés területén. Harmadrészt fejlesztőként stratégiai célokat fogalmaz meg, és támogatja azok megvalósítását, míg koordináló szerepében összehangolja a sport különböző szereplőinek tevékenységét (Bergsgard et al., 2007).

Magyarországon az állami szerepvállalás a sport területén az elmúlt évtizedben különösen intenzívvé vált. A sport finanszírozása jelentős mértékben bővült, amelynek eredményeként a sportszervezetek működési feltételei alapvetően javultak. A központi költségvetési források növekedése, valamint a közvetett támogatási formák – különösen a társasági adókedvezményen alapuló rendszer – együttesen olyan finanszírozási struktúrát hoztak létre, amelyben az állam meghatározó szerepet tölt be. Az állami támogatások növekedése kétségtelenül hozzájárult a magyar sport fejlődéséhez. A forrásbővülés lehetővé tette nagyléptékű sportinfrastrukturális beruházások megvalósítását, a sportolói létszám növekedését, valamint a sportszervezetek működési stabilitásának erősödését. A nonprofit sportszervezetek bevételeinek

jelentős növekedése, valamint a szektor foglalkoztatási adatainak bővülése is ezt a folyamatot támasztja alá (Gősi & Bukta, 2020).

Ugyanakkor az állami szerepvállalás erősödése számos strukturális dilemmát is felvet. A finanszírozási függőség növekedése következtében a sportszervezetek működése egyre inkább az állami sportpolitikai prioritásokhoz igazodik. Ez a folyamat csökkentheti a szervezetek autonómiáját, és korlátozhatja az alulról szerveződő kezdeményezések mozgásterét. A sportirányítás központosodása tovább erősíti ezt a tendenciát, hiszen a döntéshozatali folyamatok egyre inkább koncentrálódnak.

A forráselosztás szerkezete szintén fontos kérdéseket vet fel. A kiemelt támogatási formák következtében egyes sportágak jelentős erőforrás-előnyhöz jutnak, míg más területek – különösen az alacsonyabb presztízsű vagy kisebb láthatóságú sportágak – relatív hátrányba kerülhetnek. Ez a folyamat hosszabb távon torzíthatja a sportági struktúrát, és nem feltétlenül a társadalmi vagy szakmai szükségletek mentén alakítja a sport fejlődését (Gősi & Bukta, 2019).

Az állami szerepvállalás egyik kevésbé vizsgált, de annál jelentősebb dimenziója a sportirányítás személyi összetételében jelenik meg. A sportszövetségek és más irányító szervezetek vezetésében egyre gyakrabban találhatók olyan szereplők, akik politikai vagy állami pozíciókkal rendelkeznek, illetve azokhoz szorosan kapcsolódnak. Ez a jelenség arra utal, hogy az állam nem csupán intézményi és finanszírozási szinten, hanem személyi szinten is beágyazódik a sport rendszerébe. A személyi és intézményi beágyazottság erősödése tovább árnyalja az állami szerepvállalás megítélését. Miközben az állam jelenléte hozzájárulhat a sport stratégiai fejlesztéséhez és stabil működéséhez, egyúttal növeli a politikai befolyás érvényesülésének lehetőségét is. Ez a folyamat különösen releváns a civil szervezetek esetében, ahol az autonóm működés elvileg alapvető jellemző.

Összességében megállapítható, hogy az állam a modern sport működésének elengedhetetlen szereplője, ugyanakkor növekvő jelenléte alapvetően alakítja át a sport civil jellegét. A kérdés így nem az, hogy szükséges-e az állami szerepvállalás, hanem az, hogy annak mértéke és módja miként hat a sport autonómiájára, szervezeti működésére és társadalmi beágyazottságára. A következő alfejezet a civil szféra sportban betöltött szerepének részletesebb vizsgálatával járul hozzá e kérdéskör további árnyalásához.

2.5. A civil szféra szerepe a sportban

A civil szféra a modern társadalmak egyik alapvető alrendszere, amely az állam és a piac mellett a társadalmi önszerveződés intézményes kereteként működik. A civil szervezetek sajátossága, hogy működésük alapját a közösségi célok, az önkéntesség, valamint a társadalmi részvétel képezik, miközben formálisan függetlenek az állami és piaci szereplőktől. Ebben az értelemben a sport a civil szféra egyik legjelentősebb és legszélesebb körben elterjedt területeként értelmezhető.

A sportszervezetek – különösen a sportegyesületek – a civil társadalom klasszikus intézményei közé tartoznak. Működésük hozzájárul a közösségi identitás erősítéséhez, a társadalmi kapcsolatok kialakulásához és fenntartásához, valamint az aktív állampolgári részvétel előmozdításához. A sport ezen túlmenően fontos szerepet tölt be a társadalmi integrációban, különösen a fiatalok, a hátrányos helyzetű csoportok és a helyi közösségek szintjén. A civil sport tehát nem csupán szervezeti formaként, hanem társadalmi funkcióként is meghatározó jelentőségű. A civil szféra működésének egyik kulcsfogalma az autonómia, amely a szervezetek önálló döntéshozatali képességét és működési függetlenségét jelenti. A civil szervezetek autonómiája azonban nem abszolút, hanem mindig a környezeti feltételek függvényében alakul. Különösen igaz ez a sport területére, ahol a működés jelentős mértékben függ a rendelkezésre álló erőforrásoktól, a szabályozási környezettől és az intézményi kapcsolatrendszerektől.

Magyarországon a civil sport szervezeti keretei formálisan stabilak maradtak, ugyanakkor működésük feltételei jelentősen átalakultak. A sportegyesületek és sportszövetségek továbbra is a civil szféra részét képezik, azonban finanszírozásuk egyre nagyobb mértékben állami forrásokra támaszkodik. A nonprofit sportszervezetek bevételeinek dinamikus növekedése, valamint a szektorban megfigyelhető erőforrás-bővülés egyértelműen jelzi az állami támogatások meghatározó szerepét (Gősi & Bukta, 2020; lásd 3. ábra). Ez a folyamat a civil sportszféra működésének új típusú kihívásait hozza felszínre. Amennyiben a szervezetek működése jelentős mértékben külső – elsősorban állami – forrásoktól függ, úgy az autonómia gyakorlati tartalma is átalakul. A finanszírozási függőség következtében a szervezetek döntései és prioritásai részben alkalmazkodhatnak a támogató állami struktúrák elvárásaihoz, ami csökkentheti az alulról szerveződő kezdeményezések szerepét. A civil szféra sportban betöltött szerepe így kettős természetűvé válik. Egyrészt továbbra is biztosítja a közösségi alapú működés kereteit és a társadalmi funkciók ellátását, másrészt azonban egyre inkább integrálódik az állami és politikai rendszerekbe. Ez a kettősség különösen a sportszövetségek esetében figyelhető meg, amelyek egyszerre működnek civil szervezetként és látják el az adott sportág irányításával kapcsolatos közfeladatokat. A civil és állami logikák összefonódása nem szükségszerűen jelent negatív folyamatot, hiszen az állami támogatások hozzájárulhatnak a sport fejlődéséhez és szélesebb társadalmi hozzáférhetőségéhez. Ugyanakkor ez az összefonódás olyan strukturális kérdéseket vet fel, amelyek a civil jelleg tartalmát és érvényesülésének feltételeit érintik. Különösen releváns kérdés, hogy a civil szervezeti forma mennyiben tükrözi a tényleges működési logikát, illetve hogy a civil autonómia milyen mértékben érvényesül egy erősen államilag támogatott és irányított rendszerben.

A fenti megállapítások alapján indokolttá válik a sport civil jellegének újraértelmezése olyan elméleti keretben, amely képes megragadni a formális és a tényleges működés közötti különbségeket. A jelen tanulmány erre a problémára reflektálva vezeti be a „kvázi-civil" sportmodell fogalmát, amely a civil szervezeti forma fennmaradása mellett az állami működési logika erősödésére utal. Ez az értelmezési keret lehetővé

teszi a magyar sport rendszerének komplexebb vizsgálatát, különös tekintettel arra, hogy a civil és állami dimenziók miként jelennek meg a finanszírozásban, az irányításban és a személyi struktúrákban. A következő fejezet ennek empirikus megalapozását szolgálja a sportirányítás személyi összetételének vizsgálatán keresztül.

3. Módszertan

3.1. Elméleti és szekunder forrásokon alapuló elemzés

A tanulmány kettős módszertani megközelítésre épül. Egyrészt a vizsgálat elméleti alapját hazai és nemzetközi szakirodalmak, valamint szakpolitikai dokumentumok feldolgozása képezi. Az elemzés kiterjed a sport társadalmi szerepére, a sportirányítás különböző modelljeire, valamint az állami és civil szféra sportban betöltött funkcióira. A szekunder források feldolgozása lehetővé teszi a sport intézményi és működési kereteinek elméleti megalapozását, különös tekintettel a sport nemzetstratégiai ágazattá válására és az állami szerepvállalás erősödésére.

Az elemzés során kiemelt figyelmet kapnak azok a kutatások, amelyek a magyar sport finanszírozási struktúrájának átalakulását és a civil szervezetek helyzetének változását vizsgálják. A nonprofit sportszervezetek számának és bevételeinek alakulása, valamint az állami támogatási rendszerek működése különösen fontos kontextust biztosít a vizsgálat számára. A szekunder adatok alapján kirajzolódó trendek hozzájárulnak annak megértéséhez, hogy a sport milyen mértékben vált államilag beágyazott rendszerré a vizsgált időszakban.

3.2. Empirikus vizsgálat a sportirányítás személyi struktúrájáról

Az adatgyűjtés 2026 első negyedévében történt, kizárólag nyilvánosan elérhető források felhasználásával. A tanulmány empirikus része a magyar sportirányítás személyi struktúrájának feltárására irányul, különös tekintettel a politikai érintettség megjelenésére. A vizsgálat az olimpiai sportágak hazai szakszövetségeire terjed ki, amelyek a sportágak irányításának meghatározó intézményei, és kulcsszerepet töltenek be a sport szervezeti és finanszírozási rendszerében.

A kutatás során összesen 33 olimpiai sportág országos szakszövetségének vezetői struktúrája került elemzésre. A vizsgálat a szövetségek hivatalos vezető testületeire – különösen az elnöki, alelnöki, elnökségi és egyéb döntéshozó pozíciókra – fókuszált. Az adatgyűjtés nyilvánosan elérhető források alapján történt, beleértve a sportszövetségek hivatalos honlapjait, nyilvános szervezeti dokumentumait, valamint a közéleti szerepvállalásra vonatkozó nyilvános információkat. A kutatás célja annak feltárása volt, hogy a sportirányítás ezen a stratégiai szintjén milyen mértékben jelennek meg közvetlenül a politikai szereplők vagy politikai kötődéssel rendelkező személyek. A vizsgálat

nem csupán az aktív politikai tisztséget betöltő személyek jelenlétére terjedt ki, hanem figyelembe vette azokat az eseteket is, ahol közvetett politikai kapcsolatok, korábbi politikai szerepvállalás vagy állami intézményi kötődés volt azonosítható.

3.3. Kategorizálási szempontok és kutatási korlátok

A vizsgálat során a sportszövetségek három kategóriába kerültek besorolásra a politikai érintettség mértéke alapján:

1. Közvetlen politikai érintettség: olyan esetek, amikor a sportszervezet vezetésében aktív politikai vagy kormányzati tisztséget betöltő személy azonosítható.
2. Közvetett vagy nyilvánosan azonosítható állami/politikai kötődés: olyan esetek, amikor a vezető személy korábbi politikai szerepvállalással, állami vezetői pozícióval vagy jelentős állami intézményi kapcsolódással rendelkezik.
3. Nem azonosítható politikai érintettség: olyan esetek, amikor a nyilvánosan elérhető információk alapján nem volt feltárható politikai vagy állami kötődés.

A kategorizálás célja nem a normatív értékelés, hanem a sportirányítás személyi struktúrájának leíró jellegű feltárása volt. A besorolás során minden esetben a nyilvánosan elérhető információk kerültek figyelembevételre, és a kutatás nem törekedett rejtett vagy nem publikus kapcsolatok feltárására.

A kutatásnak ugyanakkor több korlátja is azonosítható. Egyrészt az adatgyűjtés kizárólag nyilvános forrásokra támaszkodott, ami korlátozhatja az információk teljességét és pontosságát. Másrészt a politikai érintettség meghatározása bizonyos esetekben értelmezési kérdéseket vet fel, különösen a közvetett kapcsolatok esetében. Harmadrészt a vizsgálat időben egy adott állapotot rögzít, így nem képes a személyi változások dinamikájának bemutatására. E korlátok ellenére a kutatás alkalmas arra, hogy feltárja a sportirányítás személyi struktúrájának főbb mintázatait, és empirikus alapot szolgáltasson a sport civil és állami jellegének értelmezéséhez. Az eredmények a következő fejezetben kerülnek bemutatásra, különös tekintettel a politikai érintettség megoszlására és típusaira. Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a kutatás kizárólag az olimpiai sportágak országos szakszövetségeire fókuszált, ezért az eredmények nem általánosíthatók automatikusan a teljes hazai sportszektorra.

4. Empirikus eredmények

4.1. A politikai érintettség megjelenése a sportszövetségi vezetésben

Az olimpiai sportágak hazai szakszövetségeinek vezetői struktúrájára irányuló vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a politikai érintettség a sportirányítás meghatározó jellemzőjeként azonosítható. A 33 vizsgált hazai sportági szakszövetség

közül 19 esetében azonosítható közvetlen politikai jelenlét a szervezet vezetésében, míg további 6 szövetség esetében közvetett vagy vélelmezhető politikai kötődés figyelhető meg. Mindössze 8 olyan szövetség található, ahol a vizsgálat során nem volt azonosítható vagy vélelmezhető a politikai érintettség a szakszövetség vezetésében.

Az eredmények arányait tekintve ez azt jelenti, hogy a hazai sportági szakszövetségek közel háromnegyedében (76%) egyértelműen jelen van valamilyen formában politikai kapcsolat, míg a politikai érintettségtől mentes működés csupán az esetek mintegy egynegyedére (24%) jellemző. A közvetlen politikai jelenlét önmagában is jelentős arányt képvisel (58%), ami arra utal, hogy a sportirányítás személyi struktúrája szorosan kapcsolódik a politikai rendszerhez. Az eredményeket a 2. ábra szemlélteti.

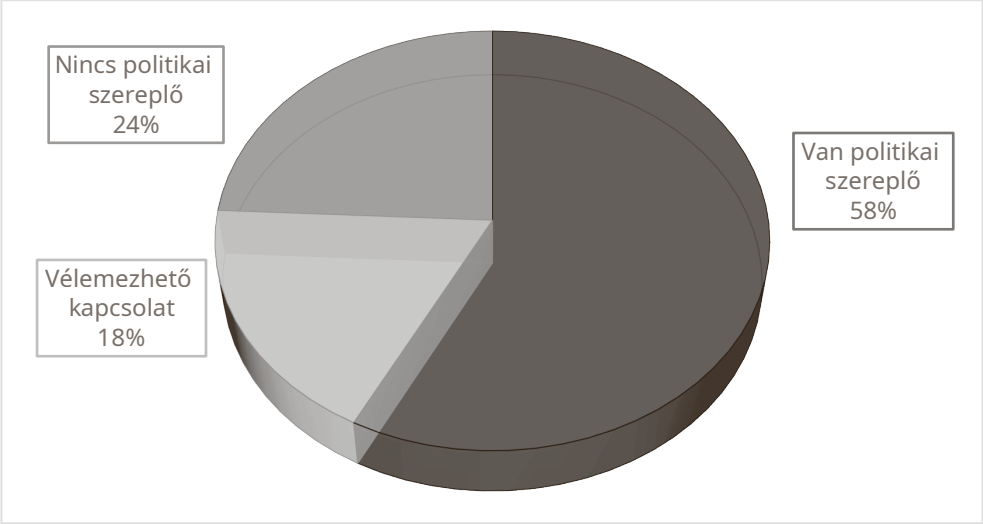

2. ábra: A politikai érintettség megoszlása a sportszövetségi vezetésben (%)
Saját kutatás

Hasonló jelenségeket nemzetközi szinten is azonosítottak, ahol az állami szerepvállalás erősödése együtt jár a sportirányítás politikai beágyazottságának növekedésével, különösen az élsport és a nemzeti sportpolitika szintjén (Grix & Carmichael, 2012). Ez különösen annak fényében értelmezhető, hogy a sportszövetségek formálisan a civil szférához tartozó szervezetek, amelyek működésének elvileg az autonómia és az önszerveződés elveire kellene épülnie. Az eredmények összhangban értelmezhetők a sportfinanszírozás és az állami szerepvállalás bemutatott tendenciáival. A jelentős állami források jelenléte és a sport nemzetstratégiai ágazattá válása együttesen olyan intézményi környezetet teremtett, amelyben a politikai és sportirányítási struktúrák közötti kapcsolatok erősödése várható és részben strukturálisan is indokolható. Az általam 2026-ban végzett kutatási eredmények egyértelműen alátámasztják a sportirányítás állami beágyazottságának személyi dimenzióját.

4.2. A politikai jelenlét típusai és mintázatai

A kvantitatív megoszlás mellett a vizsgálat lehetőséget adott a politikai érintettség különböző formáinak azonosítására is. Az elemzés alapján több, egymástól elkülöníthető típus rajzolódik ki, amelyek eltérő módon kapcsolják össze a sportirányítást a politikai és állami szférával.

Az első és legmarkánsabb kategóriát az aktív politikai szereplők jelenléte jelenti. Ide tartoznak azok az esetek, amikor a sportszövetségek vezetésében olyan személyek töltenek be tisztséget, akik egyidejűleg választott politikai pozícióval vagy kormányzati szerepkörrel rendelkeznek. Ez a típus közvetlen kapcsolatot teremt a sportirányítás és a politikai döntéshozatal között.

A második csoportba azok a szereplők sorolhatók, akik korábban töltöttek be politikai tisztséget, vagy politikai pályát követően kerültek a sportirányításba. Bár ezekben az esetekben nincs aktuális politikai szerepvállalás, a korábbi kapcsolatrendszer és tapasztalatok továbbra is befolyásolhatják a szervezeti működést és döntéshozatalt.

A harmadik kategória az állami intézményi kötődéssel rendelkező szereplőket foglalja magában. Ide tartoznak azok a vezetők, akik állami vállalatok, minisztériumok vagy más köz- és háttérintézmények vezető pozícióiban tevékenykednek. Esetükben a politikai érintettség nem feltétlenül közvetlen, azonban az állami struktúrákhoz való kapcsolódás révén a sportirányítás és az állam közötti kapcsolat erősödik.

Végül megjelenik egy nehezebben megragadható, de a gyakorlatban releváns kategória, amely az informális politikai kapcsolatokhoz köthető. Ezekben az esetekben a személyes kapcsolati hálók, gazdasági összefonódások vagy egyéb közéleti kapcsolódások jelentenek politikai relevanciát, anélkül, hogy formális politikai pozíció lenne azonosítható.

A különböző típusok együttes jelenléte arra utal, hogy a politikai érintettség nem homogén jelenség, hanem több szinten és eltérő intenzitással jelenik meg a hazai sportirányításban. Ez a komplexitás tovább erősíti azt az értelmezést, hogy a sport intézményrendszere nem írható le egyszerűen civil vagy állami kategóriák mentén, hanem olyan összetett struktúrát alkot, amelyben a különböző működési logikák egymással átfedésben vannak jelen. Az empirikus eredmények így közvetlenül alátámasztják a tanulmány elméleti megközelítését, és megerősítik annak relevanciáját, hogy a magyar sport rendszere a továbbiakban egy sajátos, vegyes jellegű modellként kerüljön értelmezésre.

A jelen tanulmány értelmezésében „kvázi-civil" sportmodell alatt olyan rendszert értünk, amelyben a sportszervezetek jogi-formai értelemben továbbra is a civil szférához tartoznak, működésükben azonban jelentős állami finanszírozási, irányítási és személyi beágyazottság figyelhető meg. A modell lényege tehát a formális civil szervezeti keretek és a tényleges működési logikák közötti eltérésben ragadható meg.

5. A magyar sportmodell értelmezése

5.1. Finanszírozási és strukturális sajátosságok

A magyar sport intézményrendszerének egyik legmeghatározóbb jellemzője az elmúlt évtizedben a finanszírozási struktúra jelentős átalakulása volt. Az állami források bővülése, a közvetlen és közvetett támogatási formák megjelenése, valamint a sport nemzetstratégiai ágazattá válása együttesen olyan környezetet hozott létre, amely alapvetően alakította át a sport működésének feltételeit. A rendelkezésre álló adatok alapján az ágazatban működő nonprofit sportszervezetek bevételeinek dinamikus növekedése egyértelműen jelzi az állami források meghatározó szerepét (Gősi & Bukta, 2020).

A finanszírozási rendszer sajátossága, hogy az állami támogatások nem kizárólag közvetlen költségvetési forrásokon keresztül jelennek meg, hanem olyan közvetett, „hungaricumnak számító" mechanizmusokon keresztül is, mint a látvány-csapatsportokat érintő társasági adókedvezmény-rendszere. Ez a konstrukció formálisan piaci alapú támogatási formának tűnik, azonban működésében az állami újraelosztás sajátos eszközeként értelmezhető.

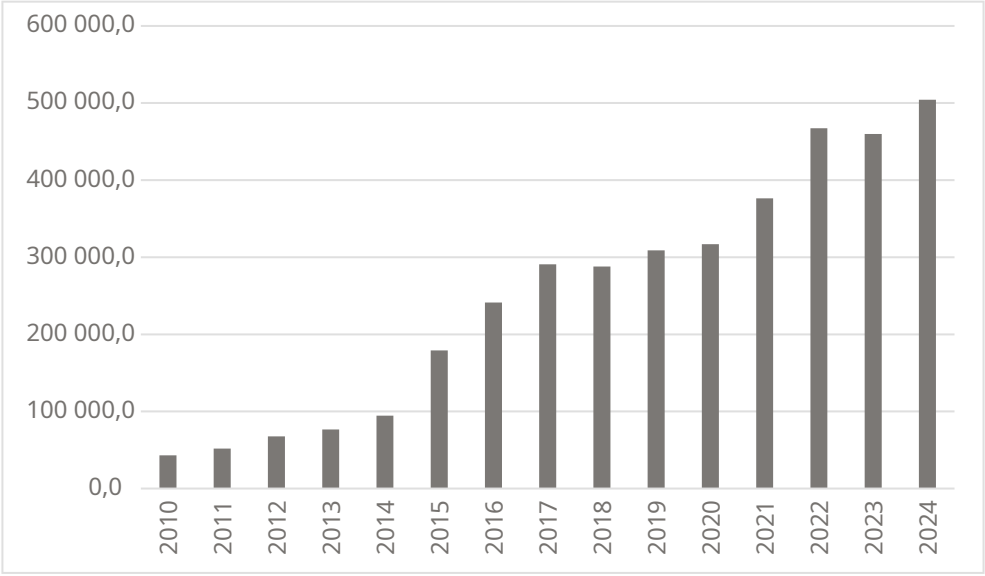

3. ábra: A sport területén működő nonprofit szervezetek összes bevétele, 2010–2024
Saját szerkesztés KSH adatok alapján

A finanszírozási struktúra átalakulása mellett a sport intézményrendszere is jelentős változásokon ment keresztül. A különböző állami sportágfejlesztési programok, a kiemelt sporttámogatási rendszerek, valamint a központilag meghatározott fejlesztési prioritások olyan vertikális struktúrát hoztak létre, amelyben a sportszövetségek

kulcsszerepet töltenek be a források elosztásában és a sportágak irányításában. Ez a közvetítő szerep tovább erősíti a szövetségek pozícióját, ugyanakkor növeli az állami irányítás közvetett érvényesülésének lehetőségét is. Mindezek alapján a magyar sport finanszírozási és strukturális rendszere egyértelműen olyan modellként írható le, amelyben az állami szerepvállalás nem csupán kiegészítő, hanem meghatározó jellegű. Ez a sajátosság alapvetően befolyásolja a sport működésének logikáját, és közvetlen hatással van a szervezeti autonómia érvényesülésére.

5.2. Irányítási struktúra és politikai beágyazottság

A finanszírozási sajátosságok mellett a magyar sportmodell másik kulcsfontosságú dimenziója az irányítási struktúra és annak személyi összetétele. Az empirikus vizsgálat eredményei alapján a sportszövetségek vezetésében jelentős arányban azonosítható politikai érintettség, ami arra utal, hogy a sportirányítás nem csupán intézményi, hanem személyi szinten is szorosan kapcsolódik az állami és politikai rendszerhez.

A politikai jelenlét több szinten is megfigyelhető. Egyrészt közvetlen formában jelennek meg aktív politikai szereplők a sportszövetségek vezetésében, ami közvetlen kapcsolatot teremt a sportirányítás és a politikai döntéshozatal között. Másrészt közvetett módon is megjelenik a politikai beágyazottság, például korábbi politikai szereplők vagy állami intézményi kötődéssel rendelkező vezetők révén. Ez a több szinten érvényesülő kapcsolatrendszer komplex módon kapcsolja össze a sportot a politikai struktúrákkal. Az irányítási struktúra ilyen jellegű átalakulása összhangban áll az állami szerepvállalás erősödésével. A finanszírozási függőség, a központosított döntéshozatal és a stratégiai irányítás együttesen olyan környezetet hoz létre, amelyben a politikai és sportirányítási szférák közötti határok elmosódnak. Ennek következtében a sportszervezetek működése egyre inkább integrálódik az állami irányítási rendszerbe. Ez a folyamat ugyanakkor nem feltétlenül jelent közvetlen politikai beavatkozást minden esetben, sokkal inkább egy olyan strukturális beágyazottságot eredményez, amelyben a politikai logikák közvetetten is érvényesülnek. A személyi összetétel és az intézményi kapcsolatok együttese így olyan irányítási modellt hoz létre, amely eltér a klasszikus civil működési formáktól.

5.3. A „kvázi-civil” sportmodell újraértelmezése

A finanszírozási, intézményi és személyi sajátosságok együttes vizsgálata alapján a magyar sport rendszere nem írható le egyértelműen sem civil, sem állami modellként. A formális szervezeti keretek – különösen a sportegyesületek és sportszövetségek jogi státusza – a civil szférához kötik a sportot, ugyanakkor a működési feltételek és irányítási struktúrák egyre inkább az állami logikák dominanciáját tükrözik.

E kettősség megragadására a tanulmány a „kvázi-civil" sportmodell fogalmát vezeti be. A fogalom arra utal, hogy a sport szervezeti formáját tekintve továbbra is civil keretek között működik, azonban finanszírozási, irányítási és személyi dimenzióiban egyre erőteljesebben jelennek meg az állami működési mechanizmusok. A „kvázi-civil" modell lényege tehát a forma és a működés közötti eltérésben ragadható meg. Míg a szervezeti forma a civil szféra jellemzőit hordozza, addig a működés egy olyan hibrid logika mentén szerveződik, amelyben az állami szerepvállalás meghatározóvá válik. Ez a modell nem tekinthető pusztán átmeneti állapotnak, hanem a magyar sport rendszerének strukturális sajátosságaként értelmezhető. A modell egyik legfontosabb következménye a civil autonómia újraértelmezése a sportban. A formális függetlenség fennmaradása mellett a tényleges döntéshozatali és működési szabadság mértéke csökkenhet, különösen azokban az esetekben, ahol a szervezetek erősen függnek az állami forrásoktól és irányítási struktúráktól. Ez a folyamat hosszabb távon hatással lehet a sport civil jellegére, valamint a közösségi alapú működés erősségére.

A „kvázi-civil" sportmodell fogalma ugyanakkor nem kizárólag kritikai értelmezésként jelenik meg, hanem egy leíró kategóriaként is szolgál, amely lehetővé teszi a sport intézményi és működési sajátosságainak pontosabb megragadását. A modell alkalmas arra, hogy hidat képezzen a klasszikus civil és állami megközelítések között, és hozzájáruljon a sport komplex társadalmi szerepének mélyebb megértéséhez. A „kvázi-civil" sportmodell így nem csupán a magyar sport jelenlegi állapotának leírására alkalmas, hanem potenciálisan más, erősen államilag támogatott sportrendszerek értelmezésére is alkalmazható. A szakirodalomban egyre nagyobb figyelmet kapnak azok a hibrid sportirányítási modellek, amelyekben a formális szervezeti struktúrák és a tényleges működési logikák eltérnek egymástól, és amelyek jól értelmezhetők a jelen tanulmányban bevezetett „kvázi-civil" modell keretében (Chappelet & Mrkonjic, 2013; Grix, 2015).

Az eredmények nem önmagukban a politikai jelenlét puszta tényére hívják fel a figyelmet, hanem arra a strukturális sajátosságra, hogy a sportirányítás személyi összetétele jelentős mértékben kapcsolódik az állami és politikai rendszerhez. Ez a jelenség a civil autonómia értelmezése szempontjából is releváns, mivel arra utal, hogy a sportszervezetek működési környezete nem kizárólag civil logikák mentén szerveződik.

6. Megbeszélés

A tanulmány eredményei alapján a magyar sport intézményrendszere olyan komplex struktúraként írható le, amelyben a civil és állami működési logikák egyidejűleg vannak jelen, azonban ezek aránya és súlya jelentős mértékben eltolódott az állami dominancia irányába. Az elméleti megközelítések és az empirikus vizsgálat együttesen arra utalnak, hogy a sport civil jellegének hagyományos értelmezése a jelenlegi környezetben csak korlátozottan alkalmazható.

A tanulmány nem az állami vagy piaci finanszírozás szükségességét kérdőjelezi meg, hanem azt vizsgálja, hogy a finanszírozási struktúrák milyen hatással vannak a sportszervezetek autonómiájára és működési logikájára. A sport működése a modern társadalmakban jelentős erőforrásokat igényel, amelyek tisztán tagsági vagy önkéntes alapon sok esetben nem biztosíthatók. A kérdés ezért nem az állami szerepvállalás puszta jelenléte, hanem annak mértéke, koncentrációja és intézményi következménye.

Az elmúlt mintegy másfél évtizedben a finanszírozási struktúra átalakulása, az állami források meghatározó szerepe, valamint a sport nemzetstratégiai ágazattá válása olyan intézményi környezetet hozott létre, amelyben a sportszervezetek működése egyre inkább az állami logikákhoz igazodik. A nonprofit sportszervezetek bevételeinek jelentős növekedése ugyanakkor azt is jelzi, hogy az állami szerepvállalás nem csupán korlátozó tényezőként, hanem erőforrás-bővítő mechanizmusként is értelmezhető. Ez a kettősség alapvetően meghatározza a sport civil és állami dimenzióinak viszonyát. Az empirikus eredmények különösen fontos kiegészítést nyújtanak ehhez az értelmezéshez. A sportszövetségek vezetésében kimutatható magas arányú politikai érintettség arra utal, hogy az állami beágyazottság nem csupán finanszírozási vagy intézményi szinten, hanem személyi dimenzióban is megjelenik. Ez a jelenség tovább erősíti azt a megállapítást, hogy a sportirányítás és a politikai rendszer közötti kapcsolat strukturális jellegű, és nem pusztán egyedi esetek összessége.

A hibrid sportmodellek önmagukban nem tekinthetők kivételesnek, hiszen az európai országok többségében is jelen van az állami és civil logikák kombinációja, ugyanakkor azok aránya és működési módja jelentős eltéréseket mutat (European Commission, 2018; Grix, 2015). A magyar modell sajátossága azonban abban ragadható meg, hogy az állami szerepvállalás mértéke és intenzitása meghaladja számos nyugat-európai példa szintjét[1], miközben a szervezeti struktúrák formálisan továbbra is civil jellegűek maradnak (European Commission, 2018; Grix, 2015; Sárközy, 2017).

A tanulmányban bevezetett „kvázi-civil" sportmodell fogalma ezt az eltérést kívánja megragadni. A modell értelmezési keretet nyújt arra, hogy a sport szervezeti formája és tényleges működése közötti különbségeket rendszerszinten lehessen vizsgálni. A fogalom alkalmazása lehetővé teszi annak felismerését, hogy a civil jelleg nem kizárólag jogi vagy szervezeti kategória, hanem olyan működési sajátosság, amely a finanszírozási, irányítási és személyi feltételek által együttesen határozódik meg. A megállapítások ugyanakkor további kérdéseket is felvetnek. Különösen fontos kérdés, hogy az állami dominancia hosszabb távon milyen hatással van a sport civil bázisára, az önszerveződés erősségére és a közösségi részvételre. Továbbá vizsgálatra érdemes az is, hogy a jelenlegi modell mennyiben fenntartható, illetve milyen irányban fejlődhet a jövőben. A kutatás korlátai – különösen az empirikus vizsgálat

[1] Az Eurostat adatai szerint Magyarország az Európai Unió tagállamai között a sport és rekreáció állami finanszírozásának egyik legmagasabb arányát mutatja (Eurostat, 2022), ami arra utal, hogy az állami szerepvállalás intenzitása több nyugat-európai ország gyakorlatához képest is hangsúlyosabb. Mindez úgy valósul meg, hogy a sportszervezetek döntő többsége továbbra is civil szervezeti formában működik (European Commission, 2018; Grix, 2015; Sárközy, 2017).

leíró jellege és az adatok nyilvános forrásokra való korlátozottsága – indokolttá teszik további vizsgálatok elvégzését. A jövőbeni kutatások számára releváns irányt jelenthet a sportirányítás döntéshozatali mechanizmusainak mélyebb elemzése, valamint a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok kiterjesztése.

7. Következtetések

A tanulmány célja annak vizsgálata volt, hogy a magyar sport intézményrendszere mennyiben tekinthető a civil társadalom részének az állami szerepvállalás erősödésének kontextusában. Az elméleti és empirikus elemzések alapján megállapítható, hogy a sport jelenlegi működése nem illeszthető be egyértelműen a klasszikus civil vagy állami modellek kategóriáiba. A kutatás egyik legfontosabb eredménye, hogy a sport szervezeti formája és működési logikája között egyre nagyobb mértékű eltérés figyelhető meg. Míg a sportszervezetek formálisan továbbra is a civil szférához tartoznak, addig működésükben az állami finanszírozás, irányítás és személyi kapcsolatrendszer meghatározó szerepet játszik. Ez a kettősség indokolja a tanulmányban bevezetett „kvázi-civil" sportmodell fogalmának alkalmazását. Az empirikus vizsgálat eredményei alátámasztják ezt az értelmezést. A sportszövetségek jelentős részében azonosítható politikai érintettség arra utal, hogy a sportirányítás személyi szintjén is megjelenik az állami beágyazottság. Ez a jelenség tovább erősíti a sport és a politikai rendszer közötti kapcsolatot, és hozzájárul a civil autonómia újraértelmezéséhez. A tanulmány rámutat arra, hogy a sport nemzetstratégiai ágazattá válása egyszerre jelent lehetőséget és kihívást. Az állami források és fejlesztések hozzájárulnak a sport fejlődéséhez és nemzetközi versenyképességének növeléséhez, ugyanakkor olyan függőségi viszonyokat is kialakítanak, amelyek hatással lehetnek a szervezeti autonómiára és a civil működésre.

Összességében megállapítható, hogy a magyar sport egy sajátos, hibrid jellegű rendszerként működik, amelyben a civil és állami dimenziók nem egymást kizárva, hanem egymással összefonódva vannak jelen. A „kvázi-civil" sportmodell fogalma ennek a sajátosságnak a megragadására szolgál, és hozzájárul a sport intézményi és működési sajátosságainak pontosabb megértéséhez. A kutatás eredményei nemcsak elméleti szempontból relevánsak, hanem gyakorlati következtetések levonására is alkalmasak. A sportpolitikai döntéshozók számára fontos kérdés, hogy miként biztosítható az állami szerepvállalás előnyeinek megőrzése mellett a civil autonómia erősítése és a közösségi alapú működés fenntartása.

A magyar sportmodell sajátossága nem önmagában az állami szerepvállalás ténye, hanem annak intenzitása, strukturális mélysége és a civil szervezeti működéssel való összefonódása. A sport fejlődése szempontjából az állami támogatások számos pozitív következménnyel jártak, ugyanakkor a civil autonómia és az önszerveződési mechanizmusok hosszú távú fenntarthatósága továbbra is fontos szakpolitikai és tudományos kérdés marad.

Felhasznált irodalom

Bardóczy, G. (2014). A látvány-csapatsport-támogatások helyzete és perspektívái. In L. Petridis (Ed.), *A felsőoktatás szerepe a sportban, az élsportban és az olimpiai mozgalomban* (pp. 50–72). Debreceni Egyetem.

Bergsgard, N. A., Houlihan, B., Mangset, P., Nødland, S. I., & Rommetvedt, H. (2007). *Sport policy: A comparative analysis of stability and change*. Butterworth-Heinemann.

Bukta, Zs., & Gősi, Zs. (2019). A kiemelt sportágfejlesztési program első éveinek hatása a hazai sportágak fejlődésére. *Taylor Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Folyóirat, 11*(3), 15–24. https://acta.bibl.u-szeged.hu/69566/1/taylor_2019_003_015-024.pdf

Chappelet, J.-L., & Kübler, D. (2008). *The international Olympic Committee and the Olympic system: The governance of world sport*. Routledge.

Chappelet, J.-L., & Mrkonjic, M. (2013). *Basic indicators for better governance in international sport (BIBGIS): An assessment tool for international sport governing bodies*. IDHEAP, Lausanne.

European Commission. (2016). *Mapping and analysis of the specificity of sport*. Publications Office of the European Union. https://ec.europa.eu/assets/eac/sport/library/studies/mapping-analysis-specificity-sport_en.pdf

Eurostat. (2022). *General government expenditure by function (COFOG) (gov_10a_exp).* https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_exp/default/table

Gősi, Zs., & Bukta, Zs. (2019). Sportszövetségek a kiemelt sportágfejlesztés tükrében. *Taylor Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Folyóirat, 36*(2), 46–55.

Gősi, Zs., & Bukta, Zs. (2020). A sport civil szervezetei mint az elmúlt évtized nyertesei. *Civil Szemle, 17*(2), 59–68.

Gősi, Zs., & Nagy, J. (2018). Sportvállalkozások jellemzői 2016. In P. Hamar & K. Köpff (Eds.), *Mozgás–Biológia–Sport–Tudomány* (pp. 100–110). MET.

Green, M., & Houlihan, B. (2005). *Elite sport development: Policy learning and political priorities*. Routledge.

Grix, J. (2015). *Sport politics: An introduction*. Palgrave Macmillan.

Grix, J., & Carmichael, F. (2012). Why do governments invest in elite sport? A polemic. *International Journal of Sport Policy and Politics, 4*(1), 73–90. https://doi.org/10.1080/19406940.2011.627358

Houlihan, B. (2005). Public sector sport policy: Developing a framework for analysis. *International Review for the Sociology of Sport, 40*(2), 163–185. https://doi.org/10.1177/1012690205057193

Központi Statisztikai Hivatal. (2025). *A nonprofit szervezetek száma, megoszlása és összes bevétele tevékenységcsoportok szerint (9.1.1.11. sz. STADAT tábla)*. KSH. https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0013.html

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

Salamon, L. M., & Anheier, H. K. (1997). *Defining the nonprofit sector: A cross-national analysis*. Manchester University Press.

Sárközy, T. (2017). A sport mint nemzetstratégiai ágazat: Előnyök és hátrányok, hosszú távú kilátások. *Polgári Szemle, 13*(4–6), 143–159.

Sebestény, I. (2017). A civil szektor demográfiája: A civil szervezetek névjegyzékének retrospektív feldolgozása alapján. *Civil Szemle, 14*(1), 7–34.

Skelcher, C., & Smith, S. R. (2015). Theorizing hybridity: Institutional logics, complex organizations, and actor identities. *Public Administration, 93*(2), 433–448. https://doi.org/10.1111/padm.12105

Sterbenz, T., Csurilla, G., & Gulyás, E. (2017). Vertikális dilemmák a magyar sportban: A sportfinanszírozás hatékonyságának növelése. *Magyar Sporttudományi Szemle*, (Különszám), 7–22.

https://doi.org/10.62560/csz.2026.04.5

A szegénység és a szociális ellátásra fókuszáló nonprofit szervezetek számának összefüggései

Barabásné Kárpáti Dóra –
Oroszné Ilcsik Bernadett – Csákné Filep Judit

Bevezetés

Az ENSZ 2015-ben elfogadott 17 fenntartható fejlődési célja (Sustainable Development Goals, SDG) között első helyen a szegénység felszámolása áll (SDG 1). A szegénység nem egy izolált társadalmi jelenség, hanem sokkal inkább egy rendszerszintű akadály, amely gátolja a fenntartható fejlődési keretrendszer további elemeinek megoldásában való előrehaladást. Különösen jelentős az éhezés megszüntetésére (SDG 2), az egészség és jóllét biztosítására (SDG 3), a minőségi oktatáshoz való hozzáférésre (SDG 4), valamint a tiszta víz és alapvető köztisztaság megteremtésére (SDG 6) gyakorolt negatív hatása (Filho et al., 2021).

A szegénység elleni küzdelem összetett fellépést igényel, amelyben olyan szupranacionális szervezetek vesznek részt, mint az ENSZ, a Világbank, különböző nem kormányzati szervezetek, kormányzatok és szervezeteik, helyi önkormányzatok és közösségek, továbbá civil szervezetek (Pogge, 2017; Townsend & Gordon, 2002).

Annak ellenére, hogy számos szervezet különböző szinteken küzd a szegénység ellen, a 2025-ben mért Multidimensional Poverty Index (MPI) alapján a 6,3 milliárd emberből 1,1 milliárd él súlyos, többdimenziós szegénységben, akiknek több mint a fele gyermek (UNDP, 2025). Az Eurostat adatai alapján 2024-ben az Európai Unióban (EU) 93,3 millió embert, az EU lakosságának 21%-át fenyegette a szegénység vagy a társadalmi kirekesztés kockázata. A Magyarországra vonatkozó érték 20,2% (Eurostat, 2024).

A szegénység társadalmi és gazdasági hatásai túlmutatnak az egyéni depriváción: összefügg a mérsékelt gazdasági növekedéssel, a strukturális munkanélküliséggel és a mélyülő jövedelmi egyenlőtlenségekkel, kezelése ezért égető feladat (Filho et al., 2021).

Ezen indokok alapján tartjuk fontosnak a civil szervezetek és a szegénységi adatok kapcsolatának vizsgálatát. Tudomásunk szerint magyar kontextusban még nem készült olyan kutatás, amely régiós bontásban vizsgálná a szegénységi adatok és a civil szervezetek számának kapcsolatát. Munkánk során ezen alulkutatott témakörhöz szeretnénk hozzájárulni, a Magyarország régióiban a szociális ellátással foglalkozó civil szervezetek lakosságarányos száma és a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által közzétett relatív jövedelmi szegénységi arány és a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya közötti kapcsolat feltárásával. Elemzésünk során a következő kutatási kérdésekre keressük a választ:

- Feltárható-e kapcsolat a szociális civil szervezetek száma és az egyes magyarországi régiókra jellemző szegénységi adatok között?
- Feltárható-e kapcsolat a szociális civil szervezetek számának rövid távú (éves) változása és a szegénységi adatok éves változása között a magyar régiós adatok alapján?
- Magyar régiós adatokat vizsgálva feltárható-e kapcsolat a szociális civil szervezetek számának középtávú (ötéves) változása és a szegénységi adatok éves változása között?

Jelen bevezetőt követően a tanulmány következő része szakirodalmi áttekintést tartalmaz, amely a szegénység és a civil szervezetek definiálásának kérdésein túl a civil szervezetek szegénység elleni harcban betöltött szerepére is kitér. Ezt követően kerül sor a kutatás során felhasznált adatok és alkalmazott módszertan felvázolására, amit az eredmények bemutatása követ. Végül az összegzésben kap helyet az eredmények gyakorlati alkalmazási lehetőségeinek, a jövőbeli kutatási irányoknak és a kutatás limitációinak bemutatása.

Elméleti háttér

A szegénység társadalmi jelentősége és hatásai miatt mind a közbeszédben, mind a tudományos életben gyakran használt fogalom. A szegénység értelmezése sokrétű. Egyrészt tekinthetjük úgy, hogy egész társadalmak szenvednek hiányt valamely jószág tekintetében vagy értelmezhetjük a szegénységet a társadalom egy bizonyos rétegére vonatkoztatva (Aschauer & Málovics, 2012).

Az ENSZ meghatározása szerint a szegénység egy összetett és mélyreható állapot, amely messze túlmutat a puszta pénzhiányon vagy az alacsony jövedelmen. Alapvetően az emberi méltóság, a választási szabadság és a fejlődési lehetőségek korlátozását jelenti, amely olyan súlyos nélkülözésekben ölt testet, mint az éhezés,

a tiszta ivóvízhez való hozzáférés hiánya, a nem megfelelő egészségi állapot vagy az oktatási lehetőségek beszűkülése (United Nations, é.n.). A Világbank a szegénység mérésére egyrészről jövedelmi szegénységi küszöböket határoz meg az országok jövedelmét figyelembe véve. Az alacsony jövedelmű országokban 3,00 USD, az alsó-közepes jövedelmű országokban 4,20 USD, míg a felső-közepes jövedelmű országokban napi 8,30 USD ez az érték (World Bank, é.n.). Másrészt annak kifejezésére, hogy a szegénység nem mérhető pusztán a jövedelemmel, hanem egyéb jóléti tényezők, mint az oktatáshoz, tiszta ivóvízhez, elektromos áramhoz és egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés is hatással vannak rá, a Világbank, a jövedelmi szegénységi küszöbökön túl, a többdimenziós szegénységi mutató (Multidimensional Poverty Measure: MPM) módszertana alapján méri a szegénységet (World Bank, 2025).

Az Európai Unióban (EU) a szegénységet elsősorban relatív fogalomként értelmezik, amely nem csupán a jövedelem hiányát, hanem a társadalmi kirekesztődés kockázatát is magában foglalja. A relatív jövedelmi szegénységi arány az egyszerűbb mutató, amelynek jelentése, a medián ekvivalens jövedelem 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartásokban élő személyek aránya. A szegénység fogalmának komplexebb mérése az AROPE-mutatóval történik (At Risk of Poverty or Social Exclusion), amely alapján a szegénységben való veszélyeztetettség akkor áll fenn, ha az egyénre az alábbi három feltétel közül legalább egy teljesül: a jövedelme nem éri el a nemzeti mediánjövedelem 60%-át (relatív jövedelmi szegénység), súlyos anyagi és szociális deprivációban él, vagy rendkívül alacsony munkaintenzitású háztartás tagja. Az EU-ban a szegénység a társadalom többsége számára elérhető életszínvonaltól való jelentős elmaradást és a közösségi életben való korlátozott részvételt jelenti (Eurostat, 2026).

A szegénység meghatározásának átfogó értelmezését adja Spicker (2007), aki szintén kiemeli, hogy a szegénység fogalma nem írható le egyetlen tényezővel, hanem tizenkét egymást átfedő jelentés köré csoportosítható. A Spicker (2007) által azonosított jelentéseket az 1. táblázat foglalja össze.

A magyarországi szegénység és társadalmi kirekesztettség elemzése során a kutatók többdimenziós megközelítést alkalmaznak, amely a relatív jövedelmi szegénységet, a súlyos anyagi deprivációt és az alacsony munkaintenzitást (együtt: AROPE mutató) egyaránt figyelembe veszi (Gábos & Tóth, 2024; Tátrai, 2025). A források rávilágítanak, hogy a szegénység hazánkban kifejezetten területi meghatározottságú, és erős koncentrációt mutat bizonyos régiókban és járásokban (Koós, 2015; Tátrai, 2025). Hazánkban a szegénység kockázata Észak-Magyarországon (25,7%), a Dél-Dunántúlon (24,7%) és az Észak-Alföldön (24,1%) a legmagasabb (Innovációs és Technológiai Minisztérium, 2021; Lakatos, 2025). Ezzel szemben a legkedvezőbb mutatókkal Budapest (11,2%), a Közép-Dunántúl (13,2%) és a Nyugat-Dunántúl (17,8%) rendelkezik (Innovációs és Technológiai Minisztérium, 2021; Lakatos, 2025).

1. táblázat: A szegénység jelentései

Jelentés	Leírás
1. Szükséglet	Az alapvető anyagi javak és szolgáltatások, mint az élelem, ruházat, fűtés és lakhatás hiánya.
2. Életszínvonal	Olyan fogyasztási szintet vagy életmódot jelöl, amely elmarad a társadalmi normáktól vagy a létminimumtól.
3. Korlátozott erőforrások	A szükségletek kielégítéséhez elengedhetetlen jövedelem, vagyon vagy egyéb gazdasági eszközök hiánya.
4. Alapvető biztonság hiánya	A váratlan kockázatokkal szembeni kiszolgáltatottság és a társadalmi védőháló hiánya.
5. Jogosultság hiánya	Az anyagi javakhoz és közszolgáltatásokhoz való hozzáférés jogának hiánya.
6. Többszörös megfosztottság	Különböző típusú hátrányok (például rossz egészség, lakhatás és oktatás) együttes, egymást erősítő fennállása.
7. Kirekesztés	A társadalmi elszigeteltséget és a közösségi életben vagy intézményekben való részvétel lehetőségének hiánya.
8. Egyenlőtlenség	A szegénységet a társadalmi jövedelem- és vagyoneloszlás legalsó sávjában elfoglalt relatív helyzetként határozza meg.
9. Osztályhelyzet	A szegénységre, mint meghatározott társadalmi-gazdasági státuszra vagy a társadalmi hierarchia alján lévő pozícióra tekint.
10. Függőség	A túlélés érdekében az állami segélyektől vagy mások folyamatos segítségétől való tartós rászorultság.
11. Elfogadhatatlan nehézség	Olyan mértékű nyomort vagy szenvedést jelöl, amelyet a társadalom morálisan elfogadhatatlannak tart.
12. Gazdasági távolság	Az egyén vagy háztartás anyagi helyzetének jelentős elmaradása a társadalmi átlagtól vagy a medián jövedelemtől.

Saját szerkesztés Spicker (2007, 229-239.) alapján.

A járások között jelentős, akár többszörös különbségek is mutatkoznak (Tátrai, 2022, 2025). A jövedelmi szegénység a legkedvezőbb helyzetű járásokban (pl. Győri, Szombathelyi, Budakeszi) mindössze 2–7%, míg a legrosszabb helyzetűekben a 40%-ot is meghaladja (Tátrai, 2022, 2025). A kutatások azonosították az ország tíz legmagasabb szegénységi és deprivációs rátájú járását, amelyek a legsürgősebb beavatkozást igényelnék: Edelényi, Baktalórántházai, Encsi, Mátészalkai, Csengeri, Kemecsei, Nyírbátori, Kunhegyesi, Gönci és Fehérgyarmati járás. Ezekben a térségekben a lakosság 45–55%-a él súlyos anyagi depривációban (Tátrai, 2022, 2025).

A településszintű vizsgálatok szerint a szegénység nem csupán jövedelmi hiány, hanem a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés korlátozottsága is, ami különösen a kisvárosokat és az aprófalvakat sújtja (Horeczki, 2023; Tátrai, 2025). A kisvárosok esetében a szegénység gyakran funkcionális: az egészségügyi szolgáltatások, a kulturális intézmények és a minőségi infrastruktúra hiányában mutatkozik meg (Horeczki, 2023). A kormányzati stratégia a leghátrányosabb helyzetű települések felzárkóztatására elindította a „Felzárkózó települések" programot, amely 300 kistelepülés szükséglet-alapú fejlesztését tűzte ki célul (Kopint-Tárki, 2020; Innovációs és Technológiai Minisztérium, 2021).

A szegénység komplex fogalom, amelynek számtalan rétege van. A szegénység jelentése jelentősen eltérhet a világ különböző tájain. A fogalom komplexitása is hozzájárul a szegénység mérése kapcsán tapasztalt nehézségekhez. A szegénység mérésének módjairól és fő trendjeiről Moatsos (2024) ír részletesen.

A szegénység felszámolásában jelentős szerepet töltenek be a civil szervezetek. Általános értelemben a civil szervezetek olyan csoportok, amelyek a magánszférán (üzleti szektoron) és a kormányzati intézményrendszeren kívül helyezkednek el, azaz függetlenek a kormányzati szervektől és nincs kereskedelmi érdekük. Attól függően, melyik jellemzőt tartják hangsúlyosabbnak, változik a használt terminológia. A Világbank a nem-kormányzati szervezetek kifejezést részesíti előnyben (Non-Governmental Organization – NGO), míg az ENSZ a non-profit szervezet (Non-Profit Organization – NPO) kifejezést használja. A civil társadalmi szervezet (Civil Society Organization – CSO) gyűjtőfogalomnak tekinthető a legszélesebb szervezeti kört magában foglaló kifejezésnek, mivel magában foglalja a kis, informális, közösségi alapú szervezetek és a nagy, jelentős befolyással bíró, helyi partnerekkel dolgozó nemzetközi civil szervezeteket is (Vllasaj et al., 2022). Rainey, Wakunuma és Stahl (2016) a civil szervezeteket jellemzőik alapján négy fő csoportba sorolta: (1) egy adott társadalmi cél érdekében szerveződő csoportok, (2) meghatározott csoportok véleményét vagy érdekeit képviselő szervezetek, (3) kutatásorientált, elsősorban tudás előállításával vagy alkalmazásával foglalkozó entitások, (4) kereskedelmi orientációjú szervezetek, amelyek jellemzően nonprofit formában működnek (pl. szociális vállalkozások) és piaci jellegű logikát is követhetnek. A tipológia alapján a szegénység felszámolása ellen küzdő szervezetek jellemzően az első csoportba, egy meghatározott társadalmi cél (szegénység) érdekében szerveződő kategóriába tartoznak.

A szubszidiaritás elve szerint a társadalmi problémákat azon a legalacsonyabb (legközelebbi) szinten kell kezelni, ahol az hatékonyan megoldható. Az állami vagy nemzeti beavatkozás csak akkor indokolt, ha a helyi szint erre nem képes. Az elv alapján a szegénység elleni fellépés hatékonyabb lehet, ha helyi közösségek és civil szervezetek végzik, mivel közelebb állnak a problémákhoz és jobban ismerik a helyi igényeket, mint a központi kormányzat (De Tocqueville, 1835; European Union, 1992).

A helyi civil szervezetek szerepvállalását a közösségi fejlesztés elmélete is kiemeli. A közösségi fejlesztés a helyi szereplők (lakosok, civil szervezetek, önkormányzatok) együttműködésén alapuló folyamat, amelynek célja a helyi szükségletek felismerése

és a közösségi megoldások kidolgozása. Ezek az elméletek alátámasztják, hogy a helyi civil szervezetek képesek felismerni a helyi szegénység rejtettebb formáit is, és rugalmasabban tudnak reagálni, mint a centralizált állami kezdeményezések (Henderson & Thomas, 2013; Ife, 2013; Arapovics, 2016).

Filho és munkatársai (2021) szerint a szegénység elleni küzdelem komplex rendszere hat fő pillérre osztható, amelyek együttesen biztosítják a fenntartható előrelépést:

- Oktatás és képzés: kulcsfontosságú a szegénységben élők számára biztosított erőforrások köre, amelyek a készségfejlesztésen és a kapacitásépítésen keresztül új lehetőségeket teremtenek az egyéni felemelkedéshez.
- Éghajlatváltozással szembeni ellenállóképesség: a sérülékeny helyzetben lévő közösségek rezilienciájának növelése az éghajlatváltozással, a szélsőséges időjárási eseményekkel és egyéb katasztrófákkal szemben.
- Gazdasági erőforrások és alapvető szükségletek: a gazdasági erőforrásokhoz való egyenlő jogok biztosítása, valamint az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés előmozdítása.
- Pénzügyi támogatás: a szegénységellenes programok hatékony végrehajtásához elengedhetetlen a megfelelő pénzügyi források mozgósítása és allokációja.
- Kormányzás és szakpolitika: a küzdelem keretrendszerét a megfelelő szakpolitikák, stratégiai tervezés, erőforrás-menedzsment és átfogó stratégiák kidolgozása adja.
- Társadalmi védelem: olyan szociális védelmi rendszerek fenntartása, amelyek képesek megelőzni a kockázatokat, csökkenteni a sérülékenységet és mérsékelni a társadalmi egyenlőtlenségeket.

Ezek az elemek szorosan összefüggenek: míg a kormányzati és pénzügyi háttér megteremti a kereteket, az oktatás és a szociális védelem közvetlenül az egyéni és közösségi szintű fejlődést szolgálja.

A civil szektor mindegyik pillér esetében képes a javító szándékú beavatkozásra. Banks és Hulme (2012) a civilek szerepét a szegénység kezelésében egyrészt közvetlen szolgáltatásnyújtásban látják, mint a hiánypótlás, az olyan területeken történő segítségnyújtás, mint az egészségügy, oktatás, megélhetési támogatások, pénzügyek és a környezetgazdálkodás; vagy a vészhelyzeti kezelés, a rövid távú segélyezésben és a katasztrófa védelemben való közreműködés. A civil szervezetek szerepe fontos a hátrányos helyzetű csoportok támogatásában, hogy felismerjék a szükségleteiket és hangot adjanak igényeiknek valamint szükség esetén a támogató szervezetek segítsék őket jogaik érvényesítésében.

Hoddinott és munkatársai (2001) megközelítésében a civil szervezetek, mint finanszírozók, kivitelezők vagy a két szerep kombinációjával vehetnek részt a szegénység csökkentését célzó programokban. Ferguson (2011) szerint a civil szervezetek szerepe a szegénység felszámolásában technikai, pénzügyi és politikai kihívásokra osztható. Kiemeli, hogy a civil szervezetek legfontosabb eszköze a helyi szinten szerzett tapasztalat. Hangsúlyozza annak szükségességét, hogy a civil szervezetek az egyszerű

segélyezésen túl a rendszerszintű változások végrehajtásában is vállaljanak szerepet és kiemeli a civil szervezetek politikai érdekérvényesítésének fontosságát. A civil szervezetek azért lehetnek különösen hatékonyak a szegénység kezelésében, mert gyorsabb az alkalmazkodóképességük, eredményesebben tudnak új módszereket kipróbálni, közel vannak a célcsoporthoz, jobban ismerik a helyi viszonyokat (Banks & Hulme, 2012). A civilek szerepének jelentősége a szegénység kezelésében vitathatatlan, ugyanakkor a tényleges szerepük feltárása igen komplex feladat. A civilek átfogó hatásának feltérképezése egy-egy országban vagy régióban igen idő- és erőforrás-igényes feladat. Munkánk során ezen bonyolult rendszer pusztán egyetlen részelemének elemzésére vállalkozunk. A szociális ellátással foglalkozó civil szervezetek számának és a nyilvánosan elérhető szegénységi adatok összefüggéseinek vizsgálatát kíséreljük meg. A Magyarországon működő számos típusú civil szervezet közül, azért a szociális szférában működőkre esett a választásunk, mert ezen szervezetek rugalmasságuk, valamint a marginális csoportokkal szembeni nagyobb befogadóképességük miatt az állami szociális ellátó rendszer kiegészítéseként, vagy akár helyettesítőjeként a hátrányos helyzetű személyeket segítő feladatokat is végeznek, így ezen szervezetek tevékenysége a leginkább meghatározó a szegénység kezelésében és a felszámolás érdekében folytatott küzdelemben (KSH, 2012). A szociális szférában működő nonprofit szervezetek a civil szféra fontos részét képezik (Kákai & Solymári, 2023). Fontos szerepet játszanak a társadalmi problémák megoldásában, valamint a rászorulók támogatásában. Ezek a szervezetek alapítványok, egyesületek és közhasznú társaságok formájában működnek, és a szociális ellátás számos területén nyújtanak szolgáltatásokat.

Alapfeltevésünk szerint azokban a régiókban, ahol magasabb a relatív jövedelmi szegénység aránya, illetve a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya, lakosságarányosan több szociális ellátással foglalkozó civil szervezetnek kellene működnie, hiszen a helyi szintű problémák megoldásában a helyi szinten kidolgozott megoldások mutatkozhatnak hatékonynak.

Módszertan

A vizsgálatokat a KSH oldalán nyilvánosan elérhető adatbázisok elemzésével hajtottuk végre. Az adatbázisokkal szemben elvárás volt, hogy az adatokat régiós bontásban tartalmazzák és lehetőség szerint minél tágabb időtávot fedjenek le.

A vizsgálati időtáv meghatározása során az adatok elérhetősége jelentett szűk keresztmetszetet. Módszertani változások miatt a tanulmány készítésének időpontjában a szegénységet mérő „relatív jövedelmi szegénység arány" és a „szegénység vagy -társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya" változók végleges számai régiós bontásban kizárólag a 2018-2023 közötti időszakra voltak elérhetőek. Az időtávot megfelelőnek találtuk az elemzéseink végrehajtásához, hiszen lehetőséget biztosít egy hat éves adatsor áttekintésére, amely magában foglalja a 2019 decemberében kitört Covid19-világjárvány időszakát is.

A vizsgálatba bevont változók adatait a KSH honlapjáról töltöttük le. A változók nevét, leírását, forrását és a letöltés dátumát a következő táblázat tartalmazza:

2. táblázat: Vizsgálatba bevont változók

Változó	Leírás	Forrás	Letöltés dátuma
Lakónépesség	Az adott területen lakóhellyel rendelkező, de másutt tartózkodási hellyel nem rendelkező személyek, valamint az ugyanezen a területen tartózkodási hellyel rendelkező személyek együttes száma.	Leírás: https://www.ksh.hu/docs/hun/modsz/nep_modsz.html Adat: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0034.html	2026.01.12.
Szociális ellátással foglalkozó civil szervezetek	Nonprofit szervezetek tevékenységcsoportja.	Leírás: https://www.ksh.hu/apps/meta.objektum?p_lang=HU&p_menu_id=110&p_almenu_id=301&p_ot_id=300&p_level=1&p_obj_id=PG06 Adat: https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0041.html	2026.01.12.
Relatív jövedelmi szegénység arány	A medián ekvivalens jövedelem 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartásokban élő személyek aránya.	Leírás: https://www.ksh.hu/docs/hun/modsz/ele_modsz.html Adat: https://www.ksh.hu/stadat_files/ele/hu/ele0018.html	2026.01.12.
A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya	Azon személyek aránya a teljes népességben, akik vagy a relatív jövedelmi szegénység vagy a súlyos anyagi és szociális depriváció vagy a nagyon alacsony munkaintenzitás közül legalább egyben érintettek.	Leírás: https://www.ksh.hu/docs/hun/modsz/ele_modsz.html Adat: https://www.ksh.hu/stadat_files/ele/hu/ele0038.html	2026.01.12.

Az elemzés során megvizsgáltuk a szociális ellátásra szakosodott civil szervezetek számának, a relatív jövedelmi szegénység arány és a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek arányának időbeli alakulását régiós bontásban. Munkánk során kitértünk a változások vizsgálatára is. Elemeztük, hogyan változott a szegénység és a szociális ellátással foglalkozó civil szervezetek száma a vizsgált időszakban és kimutatható-e kapcsolat a változások alapján.

Az elemzéshez a szociális szervezetek számát normalizáltuk és minden vizsgálatba bevont évre kikalkuláltuk a 10 000 főre jutó szociális ellátással foglalkozó nonprofit szervezetek számát. Ezzel kiküszöböltük, hogy az eredményeink a népességszámot tükrözzék. Függő változóként a 10 000 főre jutó szociális ellátásra szakosodott nonprofit szervezetek számát használtuk, míg a független változók a szegénységet mérő arányszámok voltak.

A változások megragadása érdekében minden régióra kiszámítottuk a változók évek közötti változását és a 2018 és 2023 közötti változást is, annak érdekében, hogy vizsgálhatók legyenek az évek közötti és az egész rendelkezésre álló időtáv esetén jellemző kapcsolatok. A változók közötti kapcsolatot korrelációszámítással vizsgáltuk. A korreláció és a szignifikancia kalkulációja az MS Excel programmal készült.

Eredmények

2023-ban a nonprofit szervezetek 8,6%-a tartozott a szociális ellátás tevékenységcsoportba, amelyek a szektor összes bevételének 8,1%-a felett diszponáltak (KSH, 2025). A nonprofit szervezetek száma a vizsgált 2018-2023 közötti időszakban minden évben Budapesten volt a legmagasabb és a Nyugat-Dunántúlon a legalacsonyabb. 2023-ban a budapesti szociális ellátással foglalkozó civil szervezetek száma 1 222 volt, a nyugat-dunántúli érték ennek csaknem harmada 430 (1. ábra). Amennyiben a 10 000 főre jutó civil szervezetek számát vizsgáljuk, Budapest elsősége megmarad, ugyanakkor Nyugat-Dunántúl mellett Pest régió is sereghajtó minden vizsgált évben (2. ábra).

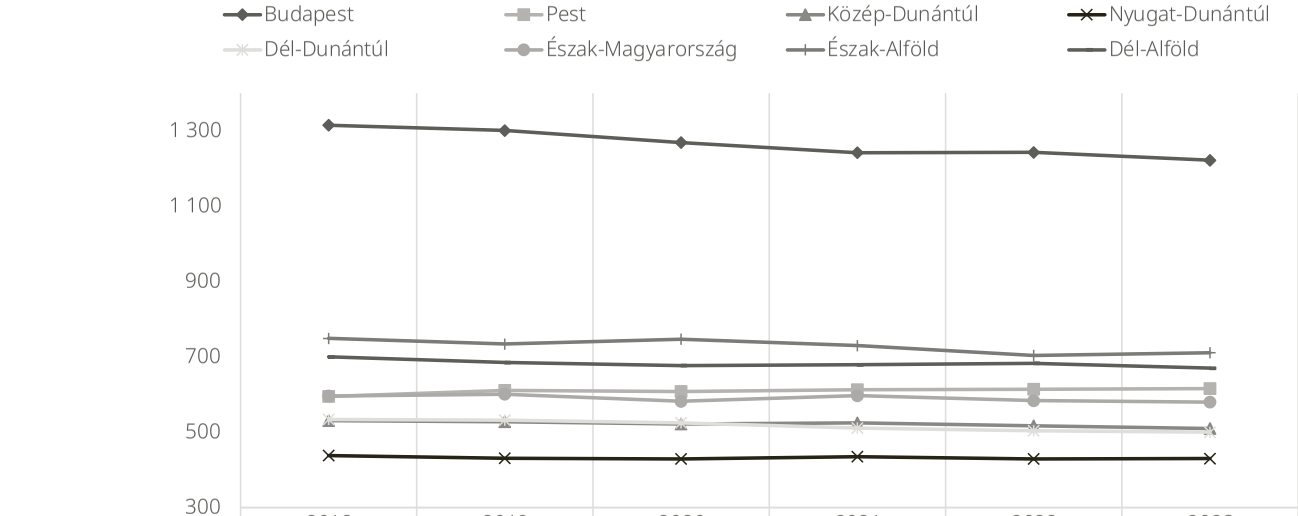

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Budapest	1 315	1 301	1 269	1 242	1 243	1 222
Pest	595	611	608	613	614	616
Közép-Dunántúl	531	528	522	525	517	510
Nyugat-Dunántúl	438	431	429	435	429	430
Dél-Dunántúl	534	532	525	511	504	500
Észak-Magyarország	596	601	582	597	584	580
Észak-Alföld	749	734	747	730	704	711
Dél-Alföld	700	685	677	679	683	670

1. ábra: Szociális ellátásra szakosodott civil szervezetek számának alakulása régiós bontásban
Saját szerkesztés

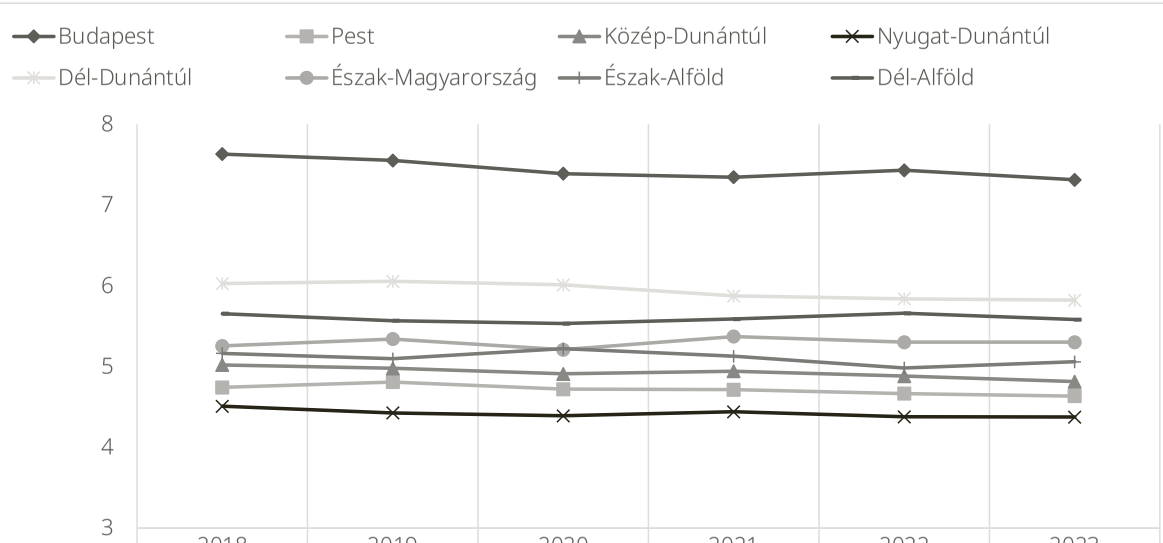

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Budapest	7,6	7,6	7,4	7,3	7,4	7,3
Pest	4,7	4,8	4,7	4,7	4,7	4,6
Közép-Dunántúl	5,0	5,0	4,9	4,9	4,9	4,8
Nyugat-Dunántúl	4,5	4,4	4,4	4,4	4,4	4,4
Dél-Dunántúl	6,0	6,1	6,0	5,9	5,8	5,8
Észak-Magyarország	5,3	5,3	5,2	5,4	5,3	5,3
Észak-Alföld	5,2	5,1	5,2	5,1	5,0	5,1
Dél-Alföld	5,7	5,6	5,5	5,6	5,7	5,6

2. ábra: 10 000 főre jutó szociális ellátásra szakosodott civil szervezetek számának alakulása régiós bontásban
Saját szerkesztés

Az egyes régiókban működő szociális ellátással foglalkozó civil szervezetek számát és a 10 000 főre jutó szervezetek számát vizsgálva is szembeötlő Budapest dominanciája. A 10 000 főre jutó civil szervezetek száma esetében a fővárosi dominancia kihat a pesti régióra, amelynek hátterében az is állhat, hogy számos a régióhoz kötődő feladatot a főváros lát el.

Ha a 10 000 főre jutó szociális nonprofit szervezetek számának és a szegénységi mutatók értékének alakulását vizsgáljuk a 2023-as évre, a grafikus ábrázolás alapján nem figyelhető meg egyértelmű kapcsolat a szociális szervezetek száma és szegénységi mutató között. A két szegénységi mutató értéke együtt mozog, ahogyan az számítási módszertanuk alapján várható is, hiszen azt a személyt érinti a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázata, aki a 1) relatív jövedelmi szegénység, a 2) súlyos anyagi és szociális depriváció, valamint a 3) nagyon alacsony munkaintenzitás mutatói közül legalább egyben érintett (KSH, 2024), (3. ábra).

A korrelációszámítás eredménye sem mutatott egyik szegénységi változóval sem kapcsolatot. A relatív jövedelmi szegénység arány esetében az *r*= -0,09, a *p-érték*=0,829, a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya esetében az *r*= -0,06, a *p-érték*=0,829. Pusztán a régiókra jellemző szegénységet leíró mutatókat és a szociális nonprofit szervezetek számát vizsgálva, egyetlen évet figyelembe véve nem fedezhető fel szignifikáns kapcsolat.

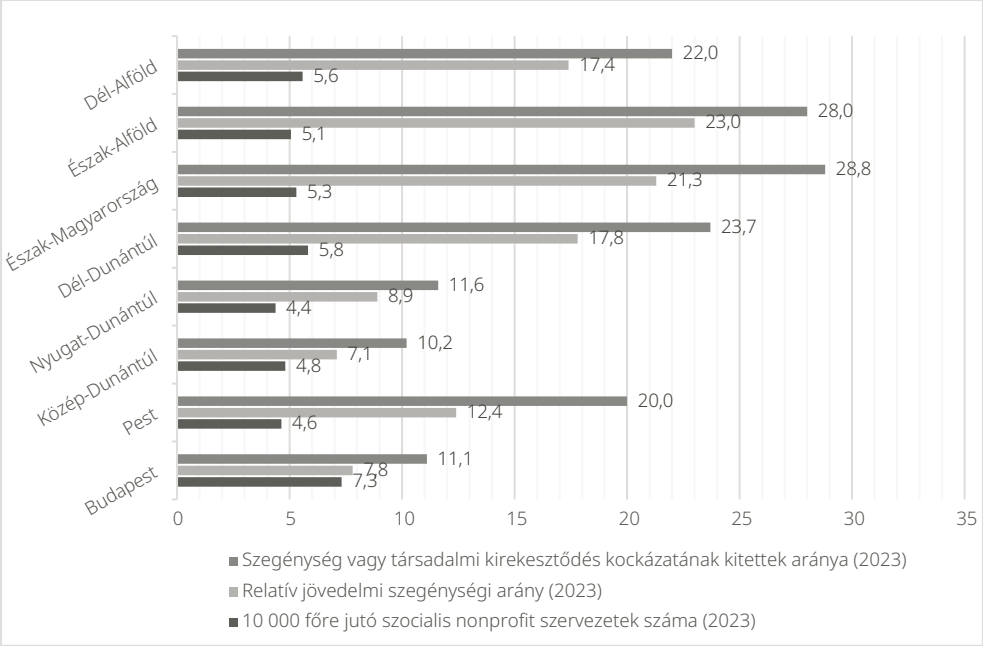

3. ábra: 10 000 főre jutó szociális nonprofit szervezetek számának és a szegénységi mutatók alakulása 2023
Saját szerkesztés

A keresztmetszeti vizsgálatokon túl, érdemes longitudinális szemléletben is elemezni az adatokat. A több évre vonatkozó vizsgálatok esetén célszerű az egyes időszakok közötti változást vizsgálni, ami segít rávilágítani, hogy a szegénységi mutatók változása hatással van-e a szociális nonprofit szervezetek számának alakulására. A kalkuláció végrehajtásához kiszámításra került az egymást követő évekre vonatkozóan a 10 000 főre jutó szociális nonprofit szervezetek számának változása, a relatív jövedelmi szegénység arány változása és a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek arányának változása. A korrelációszámítás eredményeit a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat: Korrelációszámítás eredményei (éves változások)

Időszak	10 000 főre jutó szociális nonprofit szervezetek száma és relatív jövedelmi szegénység arány kapcsolata		10 000 főre jutó szociális nonprofit szervezetek száma és szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek arányának kapcsolata	
	r	*p-érték*	*r*	*p-érték*
2019–2018	0,30	0,477	0,06	0,889
2020–2019	-0,35	0,395	-0,61	0,675
2021–2020	0,45	0,262	0,22	0,608
2022–2021	-0,33	0,382	0,22	0,601
2023–2022	0,47	0,239	0,38	0,352

Saját szerkesztés

Az eredmények rávilágítanak, hogy az éves változásokat figyelembe véve nem mutatható ki kapcsolat a szociális nonprofit szervezetek számának változása és a szegénységi mutatók változása között. Feltehetően a szegénységi problémák változását a szociális nonprofit szervezetek számának változása egyetlen év alatt nem képes lekövetni.

Ugyan ezt az összefüggést a teljes vizsgált időszakot jellemző változásokra hasonló módszerrel megvizsgálva már mindkét szegénységi mutató esetén szignifikáns pozitív kapcsolat mutatható ki. A 4. táblázat adatai alapján látható, hogy míg a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek esetén az összefüggés meggyőző (p=0,03), addig a relatív jövedelmi szegénység arány mutatójánál a p-érték pontosan a választott szignifikanciaszinten (p=0,05) helyezkedik el. A null-hipotézis elvetését és az összefüggés elfogadását ebben az esetben a két mutató eredményeinek egyirányúsága, valamint a számított korrelációs együtthatók (r = 0,69 és r = 0,75) magas értéke indokolja, amelyek együttesen robusztus kapcsolatot jeleznek a vizsgált változók között. Így kijelenthető, hogy azokban a régiókban, ahol nőtt (vagy kevésbé csökkent) a szegénység, ott nőtt (vagy kevésbé csökkent) a civil szervezetek sűrűsége is.

4. táblázat: Korrelációszámítás eredményei (teljes vizsgált időszak)

Időszak	10 000 főre jutó szociális civil szervezetek száma és relatív jövedelmi szegénység arány kapcsolata		10 000 főre jutó szociális civil szervezetek száma és szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek arányának kapcsolata	
	r	*p-érték*	*r*	*p-érték*
2023–2018	0,69	0,05	0,75	0,03

Saját szerkesztés

Ugyanakkor az évek közötti változásokat érdemes tételesen is megvizsgálni. A vizsgált időtávon Észak-Magyarország kivételével minden régióban csökkent a 10 000 főre jutó szociális civil szervezetek száma, annak ellenére, hogy voltak olyan régiók, ahol a relatív szegénységi jövedelmi arány nőtt (Pest, Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld) és ahol a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya emelkedett (Pest, Észak-Magyarország, Dél-Alföld). Az ország régióira vonatkozó pozitív korreláció nem jelenti azt, hogy a vizsgált változók minden régióban együtt mozognak. Pest és Dél-Alföld esetében a 10 000 főre jutó civil szervezetek száma annak ellenére csökkent, hogy a régiókban a relatív jövedelmi szegénység arány és a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya is emelkedett. Az észak-alföldi régió esetében a relatív jövedelmi szegénység arány emelkedett, míg a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya ugyan kis mértékben, de csökkent, amivel a 10 000 főre jutó civil szervezetek számának csökkenése járt együtt. Az egyetlen olyan régió, ahol a szegénységi arányszámok emelkedésével együtt járt a 10 000 főre jutó civil szervezetek számának növekedése Észak-Magyarország. Szintén kiemelendő, hogy a szociális ellátásra szakosodott civil szervezetek abszolút száma minden régióban csökkent, ami aggodalomra adhat okot és felveti a szektor mélyebb, primer adatfelvételen alapuló vizsgálatának szükségességét (5. táblázat).

Öt éves időtávon vizsgálva szociális nonprofit szervezetek száma kapcsolatot mutat a szegénységi mutatókkal, kijelenthető, hogy hosszabb időtáv figyelembe vételével a magyar civil szektor reagál a szegénységi mutatószámokban bekövetkező változásokra. Ugyanakkor a fő összefüggés mögött feltárható tendenciák további empirikus vizsgálatok szükségességére hívják fel a figyelmet. Annak feltárása, hogy civil szervezetek számának változására a szegénységi mutatókon kívül milyen egyéb okok hatottak és az egyes okok milyen súllyal estek latba, további kutatásokat igényel.

5. táblázat: A vizsgálatba bevont változók értékének különbségei 2023-2018 között

Területi egység neve	10 000 főre jutó szociális ellátásra szakosodott civil szervezetek számának különbsége 2023-2018	Relatív jövedelmi szegénységi arány különbsége 2023-2018	Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek arányának különbsége 2023-2018	Szociális ellátásra szakosodott civil szervezetek számának különbsége 2023-2018
Budapest	-0,318922243	-2,6	-6,6	-93
Pest	-0,107370971	0,1	1	21
Közép-Dunántúl	-0,207468538	-1,7	-3,9	-21
Nyugat-Dunántúl	-0,134267652	-6,2	-7,5	-8
Dél-Dunántúl	-0,205524005	-0,5	-2,4	-34
Észak-Magyarország	0,046226728	6,4	2,7	-16
Észak-Alföld	-0,104381908	3,4	-0,5	-38
Dél-Alföld	-0,073925582	3,8	3	-30

Saját szerkesztés

Összegzés

Kutatásunk a szegénységi mutatószámok és a szociális civil szervezetek számának összefüggéseit vizsgálta a 2018-2023-as időszakban. Az elemzés rávilágított, hogy a legfrissebb elérhető adatok alapján nem mutatható ki kapcsolat az egyes régiókban mért szegénységi értékek és a szociális civil szervezetek száma között. Azt feltételeztük, hogy azokban a régiókban, mint Észak-Magyarország és az Észak-Alföld, ahol a legrosszabbak a szegénységi mutatók több olyan civil szervezet működik, amelyek célja a szegénység hatásainak mérséklése. Ezzel szemben azt tapasztaltuk, hogy Budapesten található a legtöbb ilyen típusú szervezet, pedig a fővárosban a szegénységi mutatók jóval kedvezőbbek. A szociális szervezetek számát 10 000 főre kikalkulálva, ezzel kezelve a lakosságszám torzító hatását sem csökkent Budapest erőteljes dominanciája. A feltételezett kapcsolat hiánya számos megválaszolandó kérdést vet fel. Módszertani megközelítésben megkérdőjelezhető, hogy a szociális szervezetek száma valóban jó indikátora-e ezen szervezetek hatásának. Hiszen egy nagyobb, hatékonyabban működő szociális szervezet szegénység csökkentésében elért eredményei jócskán meghaladhatják a kisebb erőforrássokkal és kapacitásokkal rendelkezőkét. Budapest dominanciájára magyarázatul szolgálhat, hogy feltételezhetően számos országos hatókörű szervezet székhelye a fővárosba

van bejegyezve. Ezért habár a statisztikai adatok nem támasztják alá az előfeltevésünket és pusztán a számokra támaszkodva a szociális civil szervezetek régiós megoszlása a szegénységi adatok tükrében kiegyensúlyozatlannak tűnik, számos egyéb tényezőt kellene figyelembe venni a megbízható értékeléshez. Amennyiben adottságként tekintünk a civil szervezetek régiós megoszlására további vizsgálandó kérdésként jelentkezik, hogy vajon a szegénységi mutatók alakulását követi-e a szociális civil szervezetek számának alakulása. A változást egy évre vonatkozóan vizsgálva a 2018-2023 időszak egyetlen évében sem találtunk szignifikáns összefüggést. Ennek hátterében számos ok húzódhat meg. Egyrészt előfordulhat, hogy nincs összefüggés a szociális civil szervezetek száma és a szegénységi mutatók között, ezért a változásuk sem korrelál egymással. Másrészt a kapcsolat hiányát az is okozhatja, hogy az egy éves időtáv túlságosan rövid az alkalmazkodás valós kimutatásához, ennyi idő alatt nem zajlik le a civil szervezetek létrejötte vagy éppen megszűnése. Az eredmények alapján érdemes elgondolkodni azon, hogy azonos évek adataiban valóban pontosan látszódhat-e a szegénység és a vonatkozó civil szervezetek száma közötti összefüggés, vagy esetleg az inkább követő jellegű mintázatként várható. Ezt a feltételezést támasztja alá, hogy a teljes időszakra vonatkozó változásokat vizsgálva szignifikáns kapcsolat mutatható ki a civil szervezetek száma és a szegénységi mutatók változása között. Megállapítható, hogy öt éves időtávot vizsgálva a szegénység növekedése (vagy mérsékeltebb csökkenése) és a civil szervezetek sűrűségének emelkedése (vagy lassabb ütemű visszaszorulása) között pozitív irányú összefüggés mutatkozik a magyarországi régiókban. Hosszabb időtáv figyelembevételével Magyarországon a szociális civil szervezetek és szegénységi mutatószámok összefüggéseinek vizsgálata alapján működik a szubszidiaritás elve és a közösségi fejlesztés elmélete (De Tocqueville, 1835; European Union, 1992; Henderson & Thomas, 2013; Ife, 2013; Arapovics, 2016). Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy mindez régiós szinten látszó mintázat, amelyet annak érdekében, hogy árnyaltabb képet kaphassunk, érdemes kiegészíteni a helyi szinthez közelebb lévő adatok elemzésével.

Mint minden kutatásnak, ennek a munkának is számos limitációja létezik. Az elemzés alapjául választott területi egység (régió – NUTS2) nagyon nagy méretű területi szint. A szociális ellátó rendszer működése jellemzően nem ezen a szinten szerveződik. Vármegyei, járási, sőt települési szinten sokkal értelmezhetőbb a szociális ellátórendszer működése és kihívásai. A régiós szintű adatok vizsgálata egyrészt elfedhet – olykor akár igencsak fontos – belső különbségeket, másrészt a vizsgált problémának is egy meglehetősen elnagyolt mintázatát képes csak megragadni, különös tekintettel a kutatásnak fontos elemként megjelölt szubszidiaritás elvére.

További limitációk, hogy az elérhető adatsorok befolyásolták az elemzés időtávját, továbbá a feltételezés, hogy a szociális civil szektor szervezetei többségének céljai között szerepel a szegénység kezelése, leegyszerűsíthető lehet. Felmerül a kérdés, hogy csak és kizárólag azok a szervezetek számítanak a szegénység elleni küzdelemben, ahol a szociális fókusz van előtérben? A kirekesztődés kapcsán az oktatással,

kultúrával, sporttal, stb... foglalkozó civil szervezetek is jelentős hatással bírhatnak. Ezen szervezetek elemzésbe történő bevonása tovább árnyalhatja a kialakult képet.

Munkánk további gyengesége, hogy nem primer kutatási adatokon alapul.

Jövőbeli kutatási irányok

A témakör vizsgálatára vonatkozóan számos lehetséges jövőbeli kutatási irány rajzolódik ki. A civil szervezetek számának és a szegénységi adatok kapcsolatának vármegyei, járási vagy akár települési szintű vizsgálata mélyebb és megbízhatóbb eredményekkel kecsegtető irányvonal. Ehhez a népszámlálási adatokból kinyerhető szegénységi elemek szolgálhatnak alapul, illetve a TEIR rendszerben hozzáférhető, települési szinten is elérhető, a Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkóztatási Stratégiában leírt és használt mutatók, illetve a Helyi Esélyegyenlőségi Programok elkészítésekor használt változók bevonása is hasznos lehet.

Érdekes kutatási kérdés annak vizsgálata, feltárható-e hasonlóság a különböző területeken működő civil szervezetek földrajzi megoszlása között. Előfordulhat, hogy a mintázat univerzális és nem a jelen tanulmányban vizsgált függő változóhoz kapcsolódik.

További vizsgálatot érdemlő kérdés, hogy értelmezhető-e a szegénység elleni küzdelem kizárólag a szociális fókuszú szervezetek tevékenységeként, vagy a társadalmi inklúzió sikere a multidiszciplináris (pl.: szociális, kulturális, sport, oktatás stb...) hálózatok együttműködésének függvénye?

Külön elemzést érdemel, hogy a fővárosra vonatkozó adatok miként értelmezhetők tágabb régiós vagy akár országos metszetben. Szintén érdekes lehet annak vizsgálata, hogy az egyes régiók civil szervezetei milyen pénzügyi és humán erőforrásokkal rendelkeznek.

Perspektivikus jövőbeli kutatási irány a statisztikai adatok másodelemzése alapján feltárt témakörök kvalitatív eszközökkel, esettanulmányokkal, szakértői interjúkkal történő további vizsgálata. Egy kvalitatív kutatás tudna választ adni arra a kérdésre, hogy a szociális szervezetek jelenlegi régiós megoszlásának hátterében milyen okok húzódnak meg és ez a megoszlás ideálisnak, magyarázhatónak tekinthető-e? Rendben vannak-e a hazai szociális ellátásra fókuszáló civil szektor fundamentumai? A szektor civil szervezeteinek számbeli csökkenése a demográfiai változásokra és a szegénységi helyzet alakulására adott reakció, vagy azt ettől független okok, pl. a pénzügyi támogatás hiányosságai, esetleg humán erőforrás problémák okozzák?

Bízunk benne, hogy eredményeink, korlátjaik ellenére is hasznosnak bizonyulnak a civil szféra szereplői, szakértői és a döntéshozók számára, továbbá kiinduló pontként szolgálhatnak a témában kibontakozó tudományos diskurzushoz.

Források

Arapovics, M. (2016). A közösségfejlesztés alapfogalmai és a kulturális közösségfejlesztés paradigmái. *Kulturális Szemle*, 3(2), 6-54. https://www.kulturalisszemle.hu/storage/app/media/lapszamok/KSZ_2016_2.pdf

Aschauer, W., & Málovics, É. (2012). Az érdemtelen szegénység, mint társadalmi viszony. *Competitio*, *11*(2), 43-60. https://doi.org/10.21845/comp/2012/2/3

Banks, N., & Hulme, D. (2012). *The role of NGOs and civil society in development and poverty reduction* (BWPI Working Paper No. 171). Brooks World Poverty Institute, University of Manchester. https://ssrn.com/abstract=2072157

De Tocqueville, A. (1835). *Demokrácia Amerikában – a civil társadalom és helyi kezdeményezések szerepéről*. Európa Könyvkiadó.

European Commission (Eurostat). (2026). *Living conditions in Europe - poverty and social exclusion. Publications Office of the EU.* https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Living_conditions_in_Europe_-_poverty_and_social_exclusion

European Union. (1992, February 7). *Treaty on European Union (Maastricht Treaty)*. https://www.cvce.eu/content/publication/2002/4/9/2c2f2b85-14bb-4488-9ded-13f3cd04de05/publishable_en.pdf

Ferguson, C. (2011). Enhancing the role of NGOs and civil society in poverty alleviation: Challenges and opportunities. https://www.ilo.org › media › download

Gábos, A., & Tóth, I. G. (2024). *A foglalkoztatás és a szegénység alakulásának összefüggései az Európai Unió országaiban és Magyarországon*. 135-156. In Társadalmi Riport 2024. TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. ISSN 2631-1070, https://tarki.hu/tarsadalmi-riport

Henderson, P., & Thomas, D. N. (2013). *Skills in neighbourhood work* (4th ed.). Routledge.

Hoddinott, J., Adato, M., Besley, T., & Haddad, L. (2001, január). *Participation and poverty reduction: Issues, theory, and new evidence from South Africa* (FCND Discussion Paper No. 98). International Food Policy Research Institute. https://ageconsearch.umn.edu/record/16327

Horeczki, R. (2023). A szegénység kisvárosi dimenziói Magyarországon. *Metszetek*, 12(2), 115–136. https://doi.org/10.56699/MT.2023.2.2

Ife, J. (2013). *Community development: Community-based alternatives in an age of globalisation* (3th ed.). Pearson Education.

Innovációs és Technológiai Minisztérium. (2021). *Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2030*. https://kormany.hu/dokumentumtar/magyar-nemzeti-tarsadalmi-felzarkozasi-strategia-2030

Kákai, L., & Solymári, D. (2023). Szociális célú szervezetek Magyarországon a krízisek időszakában. *Civil Szemle*, *20*(3), 115–143.

Koós, B. (2015). A szegénység és depriváció a magyar településállományban az ezredfordulót követően – avagy kísérlet a települési deprivációs index létrehozására. *Tér és Társadalom*, 29(1), 53–68. https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2681

Kopint-Tárki Zrt. (2020). *A Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia (MNTFS) érvényesülésének értékelése: Értékelő jelentés.* Kopint-Tárki. https://kopint-tarki.hu/a-magyar-nemzeti-tarsadalmi-felzarkozasi-strategia-ervenyesulesenek-ertekelese/

KSH (2012). *A nonprofit szektor szerepe a régiókban*. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/nonprofitregio.pdf

KSH (2025). *Helyzetkép, 2024 – Nonprofit szektor*. https://www.ksh.hu/kiadvanyok/helyzetkep/2024/#/kiadvany/nonprofit-szektor

KSH (2025). *Fenntartható fejlődés indikátorai.* https://ksh.hu/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai/2024/

Lakatos, J. (2025). Magyarországi munkapiac, 2024–2025. 11-24. In Herman, Z. & Czaller, L. (szerk.), *Munkaerőpiaci Tükör 2025.* ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont. https://kti.krtk.hu/publikacio/munkaeropiaci-tukor-2025/

Leal Filho, W., Lovren, V. O., Will, M., Salvia, A. L., & Frankenberger, F. (2021). Poverty: A central barrier to the implementation of the UN Sustainable Development Goals. *Environmental Science & Policy*, *125*, 96-104.

Moatsos, M. (2024). Global poverty: A Review of Measurement, Levels, and Trends in a Historical *Perspective. Journal of Economic Surveys, 39*(2), 706–766. https://doi.org/10.1111/joes.12644

Pogge, T. (2017). Fighting global poverty. *International Journal of Law in Context*, *13*(4), 512–526. https://doi.org/10.1017/S1744552317000428

Rainey, S., Wakunuma, K., & Stahl, B. (2016). Civil Society Organisations in Research: A Literature-Based Typology. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, *28*(5), 1988–2010. https://doi.org/10.1007/s11266-016-9816-y

Spicker, P. (2007). Definitions of poverty: twelve clusters of meaning. *Poverty: An international glossary*, 229-239.

Tátrai, A. (2022). Magyarország szegénységi térképe. 261-282. In Kolosi, T., Szelényi, I., & Tóth, I. G. (szerk.), *Társadalmi* Riport *2022.* TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. ISSN 2631-1070, https://tarki.hu/tarsadalmi-riport

Tátrai, A. (2025). Jövedelmi szegénység és súlyos anyagi depriváció Magyarországon: Szegénységi indikátorok járási szintű becslései. *Socio.hu*, 15(1), 55–75. https://doi.org/10.18030/socio.hu.2025.1.55

Townsend, P., & Gordon, D. (Eds.). (2002). *World Poverty: New policies to defeat an old enemy*. Policy Press.

UNDP (United Nations Development Programme). (2025). *2025 Global Multidimensional Poverty Index (MPI): Overlapping Hardships: Poverty and Climate Hazards.* New York.

United Nations. (é. n.). *Ending poverty.* https://www.un.org/en/global-issues/ending-poverty

Vllasaj, K., Szabados, G. N., Bába-Bácsné, E., & Orbán, S. G. (2022). A review of civil society organizations concepts through content analysis. *Acta Medicinae et Sociologica, 13*(35), 89–107. https://doi.org/10.19055/ams.2022.11/29/5

World Bank (2025). *Multidimensional Poverty Measure database.* https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/brief/multidimensional-poverty-measure

World Bank. (é. n.). *Measuring Poverty*. https://www.worldbank.org/en/topic/measuringpoverty

https://doi.org/10.62560/csz.2026.04.6

Civil szervezetek hatásai és a transzformatív szolidaritás. Két szervezet tanulságai egy közép-magyarországi faluból

Feischmidt Margit - Gerő Márton - Ámon Katalin

Bevezetés

A civil szervezeteket küldetésük a társadalmi változások szereplőivé, sőt sokszor motorjává teszi. A szakirodalom szintén azt feltételezi, hogy a politikai rendszerre és a társadalmi struktúrára gyakorolt hatásokat idéznek elő. Ezért mind a gyakorlat felől, mind elméleti szempontból kulcskérdés, hogyan lehet a civilek társadalmi változásban betöltött szerepét megvizsgálni. A cikk egyik célja, hogy olyan elméleti-módszertani hátteret nyújtson, amellyel betekintést nyerhetünk a civil kezdeményezések társadalmi és politikai hatásaiba egyéni, szervezeti és társadalmi szinten. Másik célunk, hogy a társadalmi mozgalmak és a civil szervezetek, valamint a szolidaritás irodalma közötti párbeszéd segítségével értelmezni tudjuk azokat a mechanizmusokat, amelyek a politizáció, illetve depolitizáció, valamint a társadalmi integráció, illetve megosztottság irányába mutatnak. Azt reméljük, hogy ezen keresztül hozzájárulunk a transzformatív szolidaritás fogalmának empirikus és konceptuális megalapozásához.

A szakirodalomban ma jobbára elválik a civil szervezetek szervezeti hatásainak és a társadalmi mozgalmak politikai következményeinek kutatása, miközben a jelenségek, amelyekről beszélnek, jelentős átfedésben vannak. A társadalmi mozgalmak kutatói a hatást a kollektív cselekvés által kiváltott szakpolitikai, politikai és a társadalmi diskurzusban megjelenő változásokként értelmezik (Gamson, 2007; Kitschelt, 1986; Kriesi, 2007; McAdam, 1999; Tarrow, 2011). A civil szervezetek hatásait pedig jellemzően a szervezeti célok mentén az egyéni, közösségi és a szervezeti működésben

bekövetkezett változásokként értelmezik. A hatásmérés ezentúl mára a projektalapon működő civil világ egyik jól ismert fogalma lett, amire különböző módszereket is kifejlesztettek (Kaderják et al., 2026). Tehát míg az irodalom egyik része a politikai, addig a másik az egyéni, kisközösségi és szervezeti hatásokra fókuszál, ebben a tanulmányban a két nézőpont összekapcsolására törekszünk. Ennek alapján két, azonos településen működő civil szervezet hatásait vizsgáljuk.

E megközelítéssel egyrészt a különböző szakirodalmi hagyományok közötti szakadékot igyekszünk áthidalni, másrészt a lokális megközelítés előnyeivel élve részletes empirikus képet adunk a civil szervezetek hatásairól. A hatások közül megkülönböztetett hangsúlyt helyezünk azokra, amelyek a társadalmi integrációt és a politikai részvételt érintik, és ezen keresztül a társadalmi szolidaritás irodalmához is kapcsolódunk. Ennek egyik meghatározó vitája arról szól, hogy társadalmi szolidaritás közvetlen formái az egyenlőtlenségeket újratermelik és depolitizálnak, elfedik az állam és más intézmények hiányosságait (Fassin, 2012; Ticktin, 2011) vagy ellenkezőleg, azt állítják, hogy az alulról, civil keretekben szerveződő szolidáris cselekvésnek a nyilvánosságot átalakító, a felelősségvállalást kiterjesztő, vagyis politizáló hatásuk van. Tanulmányunkban az utóbbi megközelítéshez kapcsolódva vezetjük be a transzformatív szolidaritás fogalmát, amelynek segítségével feltárjuk, hogy a szolidaritási cselekvések milyen politikailag artikulált és átalakító folyamatokat indítanak el, különös tekintettel azokra, amelyek a társadalmi integráció vagy megosztottság vonatkozásában értelmezhetők.

A civil társadalommal kapcsolatban a szakirodalom sokszor normatív várakozásokkal él, amelyek azt sugallják, hogy a civilek tevékenysége elsősorban pozitív hatásokkal jár, de figyelmen kívül hagyják a nem szándékolt, sőt az érintettek által sok esetben nem üdvözölt hatásokat (Farkas, 2018; Hain & Balázs, 2023). Tanulmányunk ezért nagy hangsúlyt helyez a nem szándékolt hatásokra is, amelyek társadalmi és politikai értelemben is jelentkezhetnek. Elemzésünk fő tanulsága, hogy a mozgalmi értelemben nem politizáló, magukat szakmai szereplőként pozicionáló és társadalmi integrációt megcélzó civilek is elérnek politikai hatásokat. Ugyanakkor a nyíltan politizáló civil szervezeteknek a társadalmi integrációra irányuló hatása is sokszor összetett vagy ellentmondásos.

A kutatási projekt, amelynek ez a tanulmány is része, olyan civil közösségeket és szervezeteket vizsgál, amelyek sérülékeny és marginalizált csoportok tagjai számára nyújtanak segítséget – ezt hívjuk szolidaritási gyakorlatnak. Célunk annak feltérképezése, hogy a civil szolidaritásnak milyen átalakító hatásai vannak anyagi-elosztási, ideológiai-politikai és társadalmi kapcsolatokat szervező dimenziókban. A tanulmány empirikus anyaga egy település két eltérő karakterű és tevékenységi körű civil szervezetét vizsgálja. Az egyik szervezet alapvetően érdekvédelmi kampányokat valósít meg önkéntes munkával. A másik egy oktatási programot működtet a településen élő gyerekek számára részben állandó munkatársakkal, részben önkéntesekkel. A szolidaritás tág értelemben, mint támogató és segítő szándék a település lakosai irányába mindkét szervezet működésében fontos alapelv. A tanulmány a szervezetek munkatársaival és önkénteseivel készült interjúk, illetve résztvevő megfigyelés alapján készült.

A tanulmányban elsőként bemutatjuk azt az elméleti keretet, amelyet a civil szervezetek és a társadalmi mozgalmak hatásairól szóló szakirodalom alapján építettünk fel. Ezután azt vizsgáljuk meg, milyen hatásokat várhatunk a depolitizáció és politizáció, illetve integráció és megosztottság terén a civil szervezetektől. Ezután bemutatjuk az elemzés módszerét, a vizsgált civil szervezeteket és az elemzési szintek mentén végigvesszük a kutatás által feltárt hatásokat.

2. A civil szervezetek és a szolidaritás hatásai a politizáció/depolitizáció és integráció/megosztottság keretrendszerében

A társadalmi mozgalmakat és a civil szervezeteket vizsgáló irodalom a politikai és társadalmi változásokra fókuszál. A civil szervezetek hatásmérése általában a szervezet vagy a szervezet és a támogatói által meghatározott célokból indul ki és legtöbbször a tevékenység célcsoportjait helyezi előtérbe. A társadalmi változás tágabb szociológiai vizsgálata a civil tevékenységek konkrét céljain túlmutató hatásokat is vizsgálja, amit a társadalmi mozgalmak szakirodalma *spillover* hatásnak nevez (Meyer & Whittier, 1994). Kriesi (2007) elkülöníti a procedurális és a tartalmi sikert, valamint a közvetlen és a közvetett hatásokat. Procedurális siker például az, amikor új konzultációs csatorna jön létre az állampolgárok és az állam vagy a megcélzott szervezet között. Tartalmi siker esetén vagy új közpolitikát sikerül kezdeményezni, vagy valamilyen intézkedés életbelépését sikerül megakadályozni.

Az elért változásokat a szakirodalom az eredmények szemszögéből vizsgálja. Ezek lehetnek a politikai lehetőségek struktúrájában, elsősorban a tágabb értelemben vett intézményrendszerben elért változások (Kitschelt, 1986; McAdam, 1999; Tarrow, 2011). Ilyen például egy országos vagy helyi szintű szakpolitika vagy szakpolitikai gyakorlat megváltoztatása. A változás jelentheti a diszkurzív lehetőségek struktúrájában elért változást (Gamson, 2007; Kriesi, 2007), tehát azt, amikor új témák, követelések jelennek meg a politikai közbeszédben vagy bizonyos témák keretezése megváltozik. A civil társadalom szakirodalma háromféle politikai hatást különböztet meg: a civil szervezeti tagság részvételt ösztönző hatását (Putnam, 2001), a civil szervezeti tagság demokratikus szocializációs hatását (Fung, 2003; Tocqueville, 2006) és a civil szervezetek társadalmi csoportokat összekötő, integrációs hatását (Cohen & Arato, 1992). Utóbbihoz kapcsolódnak a civilek által teremtett alternatív nyilvánosság és az állammal szemben gyakorolt kontrollmechanizmusok, valamint a politikai lehetőség struktúra-változása is.

A civil részvétel mértéke és más típusú politikai részvétel között is viszonylag erős kapcsolatot találtak (Putnam, 2001). Ez azt jelenti, hogy ahol a civil társadalom erős, ott a választási részvétel vagy a kollektív cselekvés más formáiban való részvétel is magasabb. Ezt az összefüggést a magyar civil szervezetek esetében is megfigyelték (Gerő, 2018). A képet tovább árnyalja, hogy a 2000-es években a tiltakozásokban való részvétel magasabb volt a jobb-, mint a baloldali szavazók körében (Borbáth &

Gessler, 2020), amire a lokális vallásos és kulturális egyesületek, illetve polgári körök is hatással voltak (Enyedi, 2005; Greskovits, 2020). A demokratikus szocializációs hipotézis tocqueville-i tradíciója az egyesületi (civil szervezeti) részvételtől azt várja, hogy növekedjen a részvétel során a politikai hatékonyság, a politikai érdeklődés, a tagok toleranciája mások iránt és a demokratikus elköteleződés is (Fung, 2003; Maloney & Roßteutscher, 2007). Továbbá, a szervezeti működés során el kell sajátítani azokat a készségeket, melyek a demokratikus közélethez szükségesek: figyelembe kell venni mások álláspontját, tárgyalni és megegyezni a közös cél érdekében.

A társadalmi mozgalmak és a civil szervezetek politikatudományi és politikai szociológiai irodalma tehát inkább arra fókuszál, hogy egy civil szervezet országos-helyi szinten hathat a szakpolitikák, a politikai intézmények, a működés, a politikai diskurzusok és a politikai részvétel változásaira, egyéni és kisebb, közösségi szinten pedig a demokratikus szocializációra. A civil szervezetek hatásmérésében sokkal relevánsabb a szervezeti fókusz (Kaderják et al., 2026). A különbség elsősorban abban ragadható meg, hogy 1) míg a hatásmérés elsősorban a cél szerinti tevékenységek mérésére összpontosít, addig a civil szervezet politikai hatásaira fókuszáló megközelítés a változásoknak egy ennél tágabb körét vizsgálja: nem csupán a cél szerinti hatásokat, hanem a társadalmi integrációra, politikai rendszerre, stb., gyakorolt, mindennemű hatásokat, 2) nemcsak szándékolt, hanem a nem szándékolt hatásokat is, beleértve az esetleges, a célokkal ellentétes vagy negatívan értékelt hatásokat is. Ugyanakkor nem zárja ki az elemzés köréből a szervezet által megfogalmazott célokat, a szervezeti átalakulást, hatásokat, valamint a szervezetek egyénekre gyakorolt, nem feltétlenül a politikai részvétel vagy a demokratikus szocializáció fogalmaival megragadható változásokat.

Erre azért van szükség, mert a legtöbb civil szervezet tevékenysége vagy célrendszere általában többféle dimenziót ölel fel: (a) a szervezet által megfogalmazott értékrend megerősödésének elősegítését; (b) a szervezet konkrét tevékenységéhez kapcsolódó tágabb politikai, közpolitikai céljait; (c) illetve a mozgósításhoz, kollektív cselekvéshez, részvételhez fűződő célokat (Hasenfeld & Gidron, 2006). A tanulmányban vizsgált civil szervezetek hatásait először a különböző szinteken elért pozitív és negatív, szándékolt és nem szándékolt változások mentén elemezzük: egyéni, szervezeti, közösségi, helyi és országos politikai szinteken. A változásokat e két dimenzióban értelmezzük.

Az egyik dimenzió a depolitizáció és politizáció fogalompárral írható le. Wood (2015) szerint a depolitizáció olyan stratégiák, folyamatok és diskurzusok következménye, amelyek elfedik a gazdasági-társadalmi kapcsolatok politikai természetét, míg a politizáció éppen azt jelenti, hogy ezek a témák, kérdések a politikai közbeszéd és politikai cselekvések tárgyává válnak (Wood, 2015). A civil szervezetek bizonyos témákat politizálnak, ugyanakkor másokat depolitizálnak. Ez azt jelenti, hogy bizonyos társadalmi-gazdasági viszonyokat megkérdőjeleznek, kritikát fogalmaznak meg vagy alternatív kapcsolatokat, cselekvési módokat hoznak létre. Ugyanakkor vannak olyan viszonyok, amelyeket nem tematizálnak, vagy pedig semleges szakmai kérdésekként, vagy megváltoztathatatlan, természetes társadalmi jelenségként írnak le.

A civil szolidaritás szakirodalmában élénk vita folyik arról, hogy a válsághelyzetek, amelyekben a szolidaritás civil formái a legintenzívebben jelentkeznek, depolitizálják-e a szolidaritást és háttérbe szorítják-e a szolidaritás strukturális okaira és következményeire irányuló kritikai reflexiót (lásd Fassin, 2012; Ticktin, 2011), vagy inkább teret nyitnak-e új szövetségek kialakulásának, a közéleti részvétel különböző formáinak, valamint a politikai cselekvés alternatív módjainak. Egyetértve azokkal, akik a társadalmi mozgalmak kutatásának tapasztalata alapján (Della Porta & Steinhilper, 2022) elismerik a közvetett, implicit politizálódási formákat, amelyek motiválják a hétköznapi kollektív problémamegoldási cselekvéseket (Jacobsson & Korolczuk, 2020), figyelmünket a szolidáris cselekvés átalakító hatásának megértésére fordítjuk.

A szolidaritás transzformatív hatásával kapcsolatos kérdésfelvetésünk abban a szakirodalmi keretben értelmezhető, amelyben Muehlebach (2012) az etikus cselekvés és a politika közötti utat, mások pedig azt igyekeznek megérteni, hogy a szolidaritási gyakorlatok miként mozdítják elő az emancipációs társadalmi átalakulással kapcsolatos tudást és törekvéseket (Fominaya, 2021). Megint mások a szolidaritás átmeneti szigeteit (Trémon, 2021) és az államtól elvárt infrastrukturális elkötelezettség helyettesítését látják a szolidáris cselekvésben, részben reflektálatlan vagy stratégiai depolitizáció útján (Fleischmann, 2020).

A hatásoknak második, témánk szempontjából különösen fontos dimenziója a társadalmi integráció és dezintegráció fogalompárral írható le. A civil társadalom klasszikus irodalma azt hangsúlyozza, hogy a civil szervezetek általában segítenek kapcsolatot teremteni különböző társadalmi csoportok között (Tocqueville, 2006). Egyrészt a szervezeten belül találkozhatnak a különböző társadalmi csoportok, másrészt a különböző szervezetek egymás közötti találkozásai járulnak hozzá társadalmi csoportokat keresztbe metsző kapcsolatok kialakításához (Edwards, 2009). Összességében ezeken a kapcsolatokon keresztül fokozódik a társadalmi integráció, elejét veszi a politikai polarizációnak és erősíti társadalmi konszenzusok kialakulását. Ugyanakkor a civil szervezetek erősíthetik a társadalmi elkülönülést és fragmentációt is. A hatásuk lehet akár az antidemokratikus értékrend megerősödése is (Anheier, 2003; Chambers & Kopstein, 2001; Kopecký & Mudde, 2003; Molnár, 2016). A civil szervezetek sokszor nem univerzális, a kölcsönös elfogadáson alapuló elveket képviselnek, hanem partikuláris érdekek és értékek mentén szerveződnek (Chambers & Kopstein, 2001; Glasius, 2010). Míg a kölcsönösségi elv lényegében a humanitárius és emberi jogi szempontok érvényesítésének irányába mozdítja a szervezeteket, addig a partikuláris értékrend az egymástól elkülönülő csoportokra épülő struktúrát erősíti. Ennél is súlyosabb kritikát fogalmaz meg Ekiert (2021), aki a lengyel civil társadalom vizsgálatával jut arra a következtetésre, hogy amennyiben a civil társadalom szerkezete pilléresedett, azaz felülről lefelé szerveződő, zárt struktúrába szerveződik, az kifejezetten támogatja az autoriter berendezkedés kialakulását. Ez akadályozza a kommunikációt, és így nemcsak súlyosan sérül a civilek ellenőrző és közvetítő funkciója is, hanem az egymás iránti szolidaritás, megértés kialakítása is jelentős akadályokba ütközik (McMahon et al., 2024).

Magyarországon a független civil tér gyengítésére irányuló, egyre szigorodó intézkedések következtében a civil társadalom az elmúlt tizenhat évben a politikai küzdelem központi színterévé vált. Az autoriter rezsim kiszorította a civil szervezeteket a politikaalkotási mechanizmusokból, és a tevékenységi területtől függően vagy nyíltan megsemmisítendő ellenségnek láttatta ezeket vagy a civil szereplőket szolgáltatói szerepre szorította vissza (Gerő & Kerényi, 2020). A legtöbb kutatás arra a következtetésre jutott, hogy a magyar civil társadalom átalakult a politikai kontextus változása miatt (Buzogány, Kerényi, & Olt, 2022). Sok szervezetet megviseltek és visszavonulásra késztettek a jogi és politikai kihívások. Ugyanakkor azok, amelyek sikerrel alkalmazkodtak, egyrészt nemzetközi partnerségeken, szervezeti alkalmazkodáson, nyilvános tiltakozáson, folyamatos érdekképviseleten és társadalmi szolidaritási tevékenységeken keresztül folytatták működésüket. Másrészt az is jellemző, hogy bizonyos szervezeteket a kormányzat kooptált, míg a szervezetek egy harmadik típusa a szenzitív témák elkerülését választotta (Gerő et al., 2023). A civil társadalomban tehát egyszerre jelentek meg a mozgalmasodás, a professzionalizáció, a polarizáció és a depolitizáció mechanizmusai.

Az elmúlt évtized válságaihoz kapcsolódóan a civil szolidaritás magyarországi kutatásai külföldi példákhoz hasonlóan a szolidaritás egyre növekvő politizációra (Della Porta & Steinhilper, 2022), valamint a szolidaritás átalakító erejére (Verschaegen & Vandevoordt, 2019) hívták fel a figyelmet. Ez a 2015-ös migrációs válság idején egyértelműbben (Feischmidt & Zakariás, 2019), a Covid19-pandémia idején korlátozottabban nyilvánult meg (Feischmidt & Neumann, 2023). Az Ukrajna elleni háború menekültjeivel kapcsolatos szolidaritást vizsgálva a háborús propagandának való kitettséget (Zakariás et al., 2023) és a különböző rászoruló csoportok támogatásához, a befogadás megfelelő formáihoz kötődő politikai és erkölcsi dilemmákat (Zentai & Feischmidt, 2025) fogalmazták meg.

A társadalmi integráció magyarországi kutatásai nagy hangsúlyt helyeznek az integrált helyi elitre, amelyet erős civil aktivitás jellemez. Települési esettanulmányok világítják meg, hogy ez az elit egyszerre van jelen a helyi politikában (polgármesterként, képviselőként, stb.) és a civil szervezetekben (ld. Harlov-Csortán, 2020; Megyesi, 2020). Míg egyes helyeken (Csurgó, 2020; Harlov-Csortán, 2020) inkább a kulturális identitás erősítésében vesznek részt, és a kultúraszervezés jelenti az elsődleges kapcsolódási terepet, addig másutt (Megyesi, 2020) a gazdaságfejlesztésben játszanak vezető szerepet. Az országos politika centralizációja erősíti közöttük a horizontális együttműködést. Ezek a tanulmányok ugyanakkor elsősorban a helyi elit és a civil társadalom kapcsolatára fókuszálnak, és kevésbé egyértelmű, hogy a hátrányos helyzetű csoportok nézőpontjából is érvényesül-e az integrációs hatás. Ebben a tanulmányban viszont a civilek és a helyi társadalom különböző rétegei és csoportjai közötti kapcsolat lesz a középpontban.

Az áttekintett szakirodalom és a rendelkezésre álló empíria alapján két civil szervezet hatásait három elemzési szinten fogjuk megvizsgálni: (1) a szervezet tagjaira és önkénteseire, (2) a célcsoportra és a település lakóira, valamint (3) az intézményi

szereplőkre, elsősorban a települési és országos civil szervezetekre, a helyi és országos politikára. A hatások természetét, tartalmát tekintve pedig a politikai részvételre és a társadalmi integrációra helyezzük a hangsúlyt. Mindezekkel arra is törekszünk, hogy a transzformatív szolidaritás fogalmának empirikusan megalapozott értelmezést adjunk.

3. A kutatás módszerei és terepe

Tanulmányunk egy civil szolidaritási kezdeményezéseket vizsgáló kutatássorozat eredményeit használja fel, amely a társadalmi szolidaritás vízióit, formáit és átalakító hatásait vizsgálja egyéni, szervezeti, társadalmi és politikai dimenziókban. A kutatássorozat 2015 óta tart. Míg 2015 és 2024 között a krízishelyzetekben – a szíriai háborút követő, a Covid19-járvány alatti, majd az Oroszország Ukrajna elleni inváziója utáni válsághelyzetben kialakuló – szolidaritási kezdeményezések hatásait vizsgálta, illetve azt, hogyan intézményesülnek bizonyos gyakorlatok az önkormányzati politikákban.

A kutatás jelenlegi szakasza a krízishelyzeteken kívüli szolidáris kezdeményezéseket tárja fel. Összesen hét településen valósul meg az ország különböző részein (a közép- és dél-dunántúli, illetve az észak-magyarországi régiókban). Az adatgyűjtés minden esetben egy szolidáris civil közösségből indul ki. Első körben annak vezetőivel, alkalmazottaival és önkénteseivel készülnek interjúk, de minden esetben vizsgáljuk a szolidáris cselekvés célcsoportjainak tagjait is. Készülnek interjúk más civil szervezetek képviselőivel (helyben és azon túl, a témához/ügyhöz kapcsolódóan), a közpolitika és a nyilvánosság érintett, elsősorban lokális aktoraival, valamint a helyi társadalom más hangadóival, illetve résztvevő megfigyelést végzünk a szervezeteknél.

Jelen tanulmány az egyik olyan kistelepülési kontextust tárja fel, ahol lehetőség nyílt két párhuzamosan, az önkéntes tagokban átfedéssel működő, de más tevékenységekre fókuszáló szervezet vizsgálatára. A településen 2025 májusában indult az adatgyűjtés, és a mai napig tart. Eddig 32 interjú készült, és összesen 27 napot töltöttünk a résztvevők megfigyelésével. A két civil szervezet munkatársain és önkéntesein kívül interjút készítettünk helyi közintézmények vezetőivel, munkatársaival, a képviselő-testület tagjainak egy részével, a közösségi életben és a helyi politikában aktív lakosokkal. A terepmunka kezdetekor az oktatási tevékenységet folytató szervezet vizsgálata volt a cél. Az interjúkból és a megfigyelésekből azonban hamar kiderült, hogy a településen érdek- és környezetvédelemben aktív civil szereplők is vannak.

Így az elemzési fókusz arra tevődött át, hogyan alakult ki ugyanazon településen két nagyon eltérő szolidáris cselekvési forma és munkájuk milyen következményekkel járt. A felvett interjúkat és a résztvevő megfigyelés dokumentumait első lépésben a szervezetek társadalmi, politikai, szervezeti és egyéni hatásai felől elemeztük. Az eredmények bemutatása ezért ebben a szerkezetben történik. Az elemzés rávilágított, hogy a politizáció (illetve depolitizáció) a változások minden szintjén

felfedezhető és értelmezhető, hasonlóképpen a két civil közösség körül létrejövő, erősödő vagy gyengülő társadalmi kapcsolatok, amiket a társadalmi integráció megnyilvánulásaiként kezelünk.

A település adatainak elemzése egyaránt segíti és korlátozza a civil szolidaritás vizsgálatát. Egyrészt lehetőséget ad arra, hogy ugyanazon helyi kontextusban párhuzamosan két nagyon eltérő tevékenységet folytató szervezetet vizsgáljunk. Másrészt egy kistelepülés vizsgálata nehézkessé teszi az adatok anonim kezelését. A szervezetek és résztvevők felismerésének kockázatát azzal igyekszünk enyhíteni, hogy minél kevesebb konkrét részletet osztunk meg a településről és a szervezetek tevékenységéről.

Az anonimizálás érdekében a szervezeteknek álneveket adtunk: a továbbiakban *Háló* és *Küzdő* névvel hivatkozunk rájuk. A kistelepülés a közép-magyarországi régióban helyezkedik el. A tömegközlekedése jó, és a közelben elérhetők munkalehetőségek. A lakosság jövedelmi helyzete vegyes: a lakhatási és jövedelmi szegénység is megjelenik, de nem jellemző, illetve vannak a településnek kimondottan jómódú lakosai. A településen egy szegregátum is kialakult, de az ott élők szinte kivétel nélkül kétkeresős családok. A település a Budapestről kiköltözők számára is vonzó célpont. A helyi közintézmények közül az óvoda integrált, az iskola viszont szegregált – szinte kizárólag a helyi cigány közösség gyerekei járnak oda. A településen a 2000-es évek óta aktív civil élet zajlik, nagyon eltérő tevékenységekkel. Ezekbe beletartozik a kisebbségi és helyi hagyományőrzés, a környezetvédelem, a közösségépítés, az adományozás, a gyerekekért végzett munka (oktatás, szabadidős programok) és a részvétel a helyi közügyekben és a nyilvánosság megteremtésében.

4. A vizsgált szervezetek

4.1. A Háló

A Háló oktatási kezdeményezésként indult el a 2010-es évek elején, egyrészt válaszként a helyi roma szülők igényére, hogy a gyerekeik segítséget kapjanak a tanulásban, és sikeresen felvételizzenek középiskolába. Másrészt pedig válaszként a helyi általános iskolai oktatás hiányosságaira, amelyekre az alapító, a roma közösséggel szoros kapcsolatban álló szakember, munkája során felfigyelt. Mivel az alapító már korábban is jelen volt a településen, a helyi közösséggel kiépített kapcsolatait is bevonta az intézményalapításba. Eredetileg önkéntesekkel indult a szervezet, de ma már több állandó munkatárs is dolgozik benne. Munkájuknak része az egyéni mentorálás, segítségnyújtás, a közösségépítő, csoportos tevékenység, például sport- és művészeti foglalkozások, táborok. A kora gyermekkortól egészen a kamaszkorig foglalkoznak gyerekekkel, de korábban szerveztek felnőttképzést is.

A szervezet az elmúlt években egyre inkább professzionalizálódott. Részben a szervezet növekedése, részben a donorok elvárásai miatt egyre tudatosabban tervezik meg a pályázati tevékenységeket, a forrásteremtést és a kommunikációt.

Emellett a szakmai és civil hálózatépítésre is nagyobb hangsúlyt helyeznek. A szakmai együttműködések más civil oktatási szervezetekkel a közös tanulást és az oktatáspolitikai javaslatok közös megfogalmazását célozzák. Más civil szervezetekkel pedig a tanulás mellett a hatékonyabb forrásteremtés, a források megosztása érdekében működnek együtt. A szervezet munkáját szakmai és civil körökben is elismerik, nemcsak a településen, hanem országos szinten is.

4.2. A Küzdő

A ma egyesületi formában működő Küzdő informális akciócsoportként alakult, amely 2021 óta szervez helyi akciókat, elsősorban környezetkárosító beruházások megakadályozására. Küldetésük fokozatosan a helyi közéletre irányult. Amennyiben problémát észlelnek, gyorsan mozgósítanak. „*Mi örök készültségben vagyunk, és tényleg ilyen hadiállapotban élünk*" – mondta a csoport egyik alapítója (C3). Minden esetben az esemény megértése, mediatizálása, a helyi érdekek kihangosítása és a lakosság különböző eszközökkel való mozgósítása jár együtt. Két évvel az alapítást követően helyi problémák feltérképezését és közösségi megvitatását tűzték ki célul. A faluban éppen egy rendelet előkészítése zajlott. Sikerült elérni, hogy a döntést elhalasszák, amíg elkészül egy részvételi kutatás arról, hogy a zajkeltésnek milyen szabályozása segíti a közösségi együttélést. 2024-ben az önkormányzati választások idején ún. választási kerekasztalokat szerveztek, olyan eseményeket, amelyeken meg lehetett ismerni a jelölteket a település lakóinak életét érintő beszélgetések során. Az önkormányzati testület munkájának szakmai támogatására munkacsoportot alakítottak. Mivel az önkormányzattal egyre ellentmondásosabb lett a viszony a településvezetés elzárkózása miatt, ma már az egyik fő fókusz a településvezetéssel szembeni közösségi érdekvédelem.

Az elmúlt években a szervezet működését intézményesülési és professzionalizálódási törekvések jellemezték. A Küzdő 2025-ben történt bejegyzése óta jelentős erőfeszítéseket tesz egy stabil és ütőképes intézményi struktúra kialakítására. A szervezet honlapja és közösségimédia-felületei aktívak. Az egyesület vezetői civil szervezeteknek szóló képzéseken sajátítják el a közösségi és résztvevő módszereket. Alacsony költségvetéssel dolgoznak, amit pályázati úton nyernek el, és leginkább önkéntes munkára építenek. Ez természetesen a további civil intézményesülés gátja lehet, de alkalmas a gyors reagálású és akcióközpontú mozgalmi működés fenntartására.

4.3. A két szervezet különbségei

A Háló és a Küzdő két különböző, de egy települési térben működő szervezet, amelyek közös vonása, hogy alapítóik és legalább részben az ott dolgozó, önkénteskedő szereplők is nagyvárosi, a falun kívülről érkező, diplomás emberek. Személyes

kapcsolatok és élettörténetek kötik össze e két kört. A Küzdő aktivistáinak egy része mentorként dolgozik vagy dolgozott életének egy szakaszában a Hálónak, a másik részük pedig rendszeres anyagi támogatója annak.

Ugyanakkor a két szervezet profilja nemcsak abban tér el, hogy az egyik főként oktatással, a másik pedig környezetvédelmi ügyekkel foglalkozik, hanem abban is, hogy míg a Küzdő szerepfelfogása közelebb áll az államot ellenőrző, a közéletet transzparensebbé és demokratikusabbá tévő civil szervezetekhez, addig a Háló inkább a szolgáltatásain keresztül igyekszik a társadalmi változás motorja lenni. Így ugyan mindkettő jelentős országos beágyazottsággal rendelkezik, de helyi kapcsolatrendszerük meglehetősen eltér, és a tevékenységük is más erőforrásokat igényel: a Küzdőt elsősorban az alulról szerveződő, kampányszerű működés jellemzi, míg a Háló egy relatíve nagy költségigényű, fizetett alkalmazottak bevonását igénylő szolgáltatást és infrastruktúrát működtet.

5. A vizsgált szervezetek hatásai

A következőkben bemutatjuk, milyen változásokat találtunk a két vizsgált szervezetben. Ezeket a hatásokat aszerint csoportosítjuk, hogy milyen szinten jelentkeznek, így írni fogunk a szervezet tagjaira, majd a település lakosságára gyakorolt hatásokról. Ezután a más intézményi szereplőkre, a települési és országos civil szervezetekre, valamint a hatalomra és a közszolgáltatások intézményeire gyakorolt hatásokat vizsgáljuk meg.

5.1. Egyéni életutak és hatások

A Háló hatásai több esetben radikálisan megváltoztatták a tagok és önkéntesek életét. A legjelentősebb az alapító szakmai pályamódosítása volt: elhagyta – vagy legalábbis hosszú időre felfüggesztette – a munkáját, ami eredetileg a településre hozta, és belevágott egy civil oktatási intézmény felépítésébe. Kezdetektől nagy hangsúlyt helyez a gyerekek tanításával kapcsolatos szakmai szempontokra, legfőképpen az új és innovatív pedagógiai módszerek elsajátítására. Ennek érdekében a munkatársak az elmúlt években számos képzésen vettek részt, amelyek a speciális nevelési igényű vagy hátrányos helyzetű gyerekek oktatásával, az érzelmek kommunikációjával, a roma kultúrával, illetve általában a civil szervezetek felépítésével és menedzsmentjével kapcsolatosak. Ezek ötvözésével egy saját módszertan kialakítására törekszenek, a szakmai visszajelzések szerint sikeresen. Egyikőjük így beszél az alulról szerveződő, marginalizált csoportokkal végzett oktatási munkáról:

"Dehát, hogy mondjam, ez egy szakma (...). Nekem van egy tanári diplomám, meg nagyon jól elvagyok a gyerekekkel, valószínűleg a habitusom miatt. Nekem nem

probléma, nem kell fegyelmeznem, mert teljesen egalitárius viszonyba tudok velük lenni bármikor. Ezzel nekem nincsen gondom, de akkor is kell egy szakmaiság! Például elvégeztük a Lépésről lépésre programot, évekig adaptáltuk azt is (magunkra), évekig csináltuk, ilyen kiscsoportos, projekt alapú program volt. És akkor tényleg az volt, hogy elkezdtem mindent, még (…) vezetői képzésre is elmentem." (C26)

A szervezet, bár tíz éve stabilan működik és munkatársai mélyen elköteleződtek, mivel nagyon alacsony béreket tud fizetni, és munkatársainak egy részét csak részmunkaidőben tudja foglalkoztatni. Emiatt nagy a fluktuáció és a kiégés veszélye. Egyiküktől azt hallottuk, hogy szakmai és személyes fejlődése miatt hálás a szervezetnek, de kritikus a civil szféra anyagi fenntarthatatlanságával kapcsolatban. Másikuk a belső morális motivációit és a csapatkohézió megtartó erejét hangsúlyozta. Egy harmadik szereplő, aki résztvevőből lett önkéntes koordinátor, majd alkalmazott, a jelentős szakmai mobilitást megtartja az alulfizetettség ellenére. Volt azonban olyan munkavállaló, aki úgy élte meg, hogy az érdekei és érvei sem érvényesültek, és megvált az intézménytől, amely negatív nyomot hagyott benne.

A működés az alulfinanszírozottság mellett is felkészült és elkötelezett önkéntesekkel fenntartható. A Háló képes hosszú, kanyargós szakmai utat bejárt embereket bevonni és megtartani formális munkaviszony nélkül. Az önkéntesek nagyobb része a közeli nagyvárosból érkezik, de a helyiek száma is növekszik, akik hangsúlyozzák, hogy a szervezet fontos helyi kapcsolatokat jelent számukra is. *„(Háló) nekem is sokat jelent. Meg volt egy ilyen kampányuk, hogy próbáljanak helyi támogatókat szerezni, hogy megismerjék az emberek, hogy mit csinálnak, és hogy legyenek szívesek egy nem egy megerőltető 3000-4000 Ft-os összeget utalgatni"* (C22). Egy másik önkéntes kevés idővel a faluba való költözése után fedezte fel a szervezetet, de a motivációját, „a közös jövőbe való befektetést" már hozta magával. Két gyerekkel heti rendszerességgel foglalkozott, az egyiket sikerrel vették fel középiskolába, a másikkal focizásra váltottak. Nagy szabadságot kapott, szakmai háttértámogatással. A Háló az ő esetében politikai kiábrándulásból helyi közösségi elkötelezettséget, majd képviselőséget hozott (C24).

Az oktatási munka és az ahhoz kapcsolódó közösség a szakmai újrakezdés lehetőségét és biztonságot jelent az önkéntesek és munkatársak számára, amit fontosnak gondolnak ahhoz, hogy biztonságot tudjanak nyújtani olyan gyerekeknek, akik számára ez nem adott (C21). Van azonban egy kisebb munkatársakból álló csoport, amely csalódott. Ugyan elismerik, hogy a program, amelynek keretében fizetett munkatársak lettek, hozzájárult a szakmai fejlődésükhöz, de mivel végül mindegyiküktől megvált a szervezet, sérelmeik az intézmény nyilvános kritikájában fogalmazódtak meg.

A Küzdő alapítóinak és a szervezet önkénteseinek többsége nagyvárosból kiköltözött, közép- vagy felsőfokú végzettséggel rendelkező ember. Ők azok, akik hosszú ideig a napi ingázó szülők elfoglalt életét élték, és mint magukról elmondták, fogalmuk sem volt a helyi civilekről és a közéletről. A 2010-es évek végén azonban egyre több ügy okozott bennük felháborodást, és elkezdtek közéleti kérdésekkel

foglalkozni. A közösségépítő és a környezetvédelmi akciók során növekedett bennük a helyi ügyek iránti elkötelezettség és a politikai érdeklődés.

Az egyesületnek az interjúk időpontjában 11 tagja volt. Az igazán aktív tagok kezdetben többen voltak, de több szakaszban lemorzsolódtak, illetve konfliktusok miatt távoztak. A jelenlegi vezetők egyikének útja a spontán aktivizmusból szakmai közösségszervezésig tartott – a civil képzések helyi ügyeken túl tágabb civil szemléletet nyitottak meg–, és most alkalmazottként folytatja. Az aktivizmus az egyesület másik vezetője számára is identitásformáló. A négy aktív tag mindegyike önkéntes, és azért tudja a napi 8-10 óra munkát az egyesület céljaira fordítani, mert a háztartásának másik tagja eltartja őt. Másikuk három munkát végez párhuzamosan, amiből az egyesületi tevékenység a legidőigényesebb és az egyetlen fizetetlen. Ugyanakkor arról is beszámoltak, hogy civil szervezetek által szervezett képzések révén olyan tudásra tettek szert, amit nemcsak a szervezet számára gondoltak hasznosnak, hanem ami az egyéni épülésüket is szolgálta. Olyan is volt közöttük, aki az alakuló szervezetet elhagyva egy másik, regionális környezetvédelmi szervezetnél folytatta a munkát.

Az aktivisták egy részének emberi kapcsolatait konfliktusok terhelik, amelyeket nincsen idő megbeszélni és feldolgozni. A sérelmek eltávolodást eredményeznek a civil közösségtől, aminek következtében újabb és újabb informális közösségek alakulnak ki, amelyek a helyi közélet iránti érdeklődésüket megőrzik ugyan, de az aktivitásukat csak a nagyobb eseményekre korlátozzák. A Küzdő működéséhez azonban szükség van rájuk, amiként nélkülözhetetlen a lakóknak egy tágabb köre, akik szakértői tevékenységekkel, önkéntes munkával, idővel és elismeréssel támogatják az aktivista magot. Ők többnyire olyan diplomás és magas társadalmi státuszú munkát végző emberek, akik jellemzően a 2000-es évek végétől érkeztek a faluba, és kezdtek el a helyi közösségért tevékenykedni.

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, hogy egyéni szinten mindkét szervezetnél megjelenik, hogy a civil közösségben végzett munka hosszú távú elköteleződést, szakmai fejlődést és erkölcsi elégtételt jelent. Ezek értelmezése tekintetében vannak különbségek. Míg a Háló tagjai szakmai, addig a Küzdő munkatársai elsősorban politikai tevékenységként keretezik a munkájukat. Ugyanakkor mindkét szervezet erős értékközösséget alkot, amihez való tartozás átalakító hatása az egyének életében egyértelműen tetten érhető, egyrészt társadalmi kapcsolataik, tehát a társadalmi integráció terén, másrészt – különösen a Küzdő esetében – a helyi közélet iránti érdeklődésük, tehát a politizálódás dimenziójában. Ugyanakkor a sikerért személyes szinten fizetett ár nagyon magas, az erőforrások szűkössége és a külső nyomás miatt a konfliktusok megoldására nincsen mód, ami a szervezet fenntarthatósággal kapcsolatos kételyeket is ébreszt.

5.2. Hatások a célcsoportra és a helyi társadalomra

A pedagógiai és szociológiai kutatások oktatással foglalkozó civil szervezetek esetében a továbbtanulók emelkedő arányát és a tanulmányi eredmények javulását emelik ki. Ezek a célcsoportnál egyéni szinten elért hatások a Háló esetében egyértelműen megállapíthatók. Az interjúalanyok szerint 2012 óta több mint 100 diák látogatta a szervezetet. Egyéni hatásként értelmezhető a motiváció növekedése a továbbtanulásra, illetve az alternatív jövőképek megjelenése a gyerekeknél.

Ezt az eredményt elismerik az érintett roma szülők is, különösen azok, akik a mobilitási utat egyéni erőfeszítéssel kezdték el, és mára stabil munkájuk és egzisztenciájuk van. Van közöttük postás, építkezési vállalkozó és ápoló is. Egy szülő kiemelte, hogy „*a tanoda nélkül a lányomnak nincs érettségije*". (C12) Ugyanakkor nehéz elkülöníteni a szervezet hatását az egyéb társadalmi-gazdasági tényezőktől, például a fellendülő munkaerőpiaci hatásoktól. Ezt viszont a tanoda helyi kritikusai szeretik hangsúlyozni (C3).

A szervezet vezetői leginkább felnőtteknek szóló oktatási programjuk hatását tudták közelebbről értékelni: a közösségen belül szinte minden felnőtt megszerezte a nyolc általános iskolai végzettséget, ami sokak számára a jogosítvány megszerzését is lehetővé tette. A változás különösen látványos a nők körében, a faluban másfél évtized alatt 80%-ra nőtt a női foglalkoztatottsági arány, amihez a tanoda felnőttképzése és a helyi egészségügyi intézmények (kórház, idősotthonok) egyaránt hozzájárultak (C18). A kisgyerekkori foglalkozások de facto anyakörként is működnek. Az anyák, akik különböző speciális programokban vettek részt, sok esetben kapcsolatban maradtak egymással (C3).

Az egyik munkatárs ezt a kapcsolatot a bizalom szóval jellemezte, amely a tanoda és a helyi roma közösség között alakult, és hangsúlyozta annak jelentőségét, hogy rájuk merik bízni a gyerekeiket (C7). Szintén fontos közösségi szinten értelmezhető változás, hogy a helyi roma önkormányzat vezetését a szervezet alapítóihoz közel álló személyek vették át. Ez a kapcsolat helyi legitimációhoz, és védelemhez juttatja őket, a hatás azonban más irányokban is kétségtelenül működik (C11). Amikor a Háló számára új székhelyet kellett létrehozni, a roma közösség hozzájuk közel álló tagjai részt vettek az épület felújítási munkálataiban, amiről az egyik vezető így számolt be:

> *„Három nap alatt jártuk végig az összes (...) családunkat és a hozzá tartozó rokonokat, és akkor mindig mondtam, hogy kérni jöttünk, bajban vagyunk. És hát, valami csodálatos történet volt. Senki nem volt, aki azt mondta volna, hogy nem, és rengetegen jöttek. Miután meglették ezek a fő munkák, ... onnantól kezdve elkezdtek jönni a festésre, a glettelésre, a járólapozásra, a mindenre. Együtt dolgoztak, és érezték azt, hogy ez maguké."* (C23)

Az intézmény roma munkatársainak és a programok egy részét jelenléttel, kampányokkal támogató kisebbségi vezetőknek fontos szerepük van a gyerekek roma

identitásának erősítésében. A szervezetnek ugyanakkor kifejezett célja az interetnikus kapcsolatok erősítése olyan események és programok révén, amelyekben a falu roma és nem roma lakói is részt vesznek. A focicsapat integrációs szerepét néhány nem roma szülő is elismeri: *„az én kisfiam most jár a tanodások fociedzésére... ilyen még úgyse volt, hogy magyar gyerek jár oda*." (C6) Más próbálkozások kevésbé voltak sikeresek. Nem roma gyerekeket ritkán látni a tanodában. A kisgyerekkori szolgáltatásokban tíz év után jelent meg az első nem roma család.

A jelenlegi vezetők közös víziója, hogy az alapítók lassan visszavonulnak, és a szervezet irányítását a helyi, addig már felsőfokú és szakirányú iskolai végzettséggel rendelkező fiatal romák fogják átvenni. Nagy reményt fűznek ezzel kapcsolatban két-három fiatal nőhöz, akik már felsőfokú tanulmányokat végeznek (C26). A Háló kapcsolatai és beágyazottsága alapján úgy látszik, hogy ennek a vágynak a megvalósulására jó esély van.

A Küzdő kapcsolata a helyi társadalommal alapvetően másként szerveződik, hiszen nincsen elsődleges célcsoportja. Minden helyi lakóhoz szólnak, miközben azt az előző részben bemutatott módon speciális pozícióból, az aktív beköltözőkéből teszik. A Küzdő informális közösségként való indulásakor a cél a faluban teljességgel hiányzó közösségi terek létrehozása volt, amiről az egyik alapító így számolt be:

> *„És akkor tulajdonképpen ebből indult el az én közéleti tevékenységem, hogy arra gondoltunk, hogy mutassuk meg ezeknek az embereknek, hogy például mit is lehetne csinálni egy erdőből, és akkor a Parkot így elkezdtük közösségi térré alakítani, meg ilyen kis mini közösségi tervezéssel találtuk ki, hogy mi legyen, hogy töltjük meg élettel."* (C9)

A park, amely a falu központjához közel esik, azóta is közösségi események helyszíne, amelyen infrastrukturális fejlesztés nem történt, tisztántartása közösségi összefogásból valósul meg.

Az alapítás utáni években főként természetvédelmi kérdéseket tettek helyi közügygyé, illetve környezeti ártalmakat okozó beruházások ellen szólaltak fel. Jól szervezett kampányokkal és petíciókkal a falu lakóinak nagy részét sikeresen mozgósították. Ezekre a falugyűlésekre korábban nem látott számban mentek el a helyiek. Egy lelkes valamikori résztvevő szerint olyan események voltak ezek, amelyeknél a falu egységesnek látszott, mert válsághelyzetekben szervezett kampányokkal el tudták érni az embereket. *„De a tanulságokat nem sikerült intézményesíteni. A civil élet alapproblémája: mindig ugyanaz a 10-22 ember vesz részt, a beköltöző többség nem mozdul, mert saját egzisztenciájával van elfoglalva*. (C5) Különösen erősen jelentkezett ez a hatás akkor, amikor „békeidőben" igyekeztek az egész falut érintő kérdéseket tematizálni és a települési közvéleményt formálni (például a zaj, a szemét vagy bizonyos növényfajok veszélyes terjedésének kérdésével).

Amint az interjúkból kiderült, a „tősgyökeres" lakosok egy részét a környezetvédelmi kérdések nem érdeklik, a természetre másként tekintenek, mint azok a kiköltözők,

akik épp a természet közelsége miatt választották a falut. A Küzdő tevékenysége nyomán kiéleződtek az értékrendi törésvonalak a „bevándorlók" (szuburbánok) és a „tősgyökeresek" között. Ezzel magyarázható, hogy egyesek hangos kisebbségnek nevezték őket, akik „viszályt szítanak a faluban" (C24). Kérdés, hogy a környezetvédelem területéről való kilépés, a fiatalabb és jellemzően agglomerációs változásból származó lakosság arányának növekedése és a helyi média használata milyen mértékben tudja növelni az eredendően kívülről érkező civil hangok társadalmi elfogadottságát. Erről a következő részben fogunk írni.

Összességében megállapítható az egyéni szintű mobilitás és a helyi roma közösség láthatóságának növekedése. A Háló tevékenysége elsősorban a romákkal való együttműködésre irányul: az ő egyéni és közösségi megerősödésüket szolgálja. Kivételesnek számít a faluban, ahol a szegregáció struktúrái erősek és máig tartó hatásuk van (pl. pontosan az iskola által). A Háló etnikai viszonyokat átalakító, kohézióteremtő hatása a civil szervezet önkéntesein, a falu középosztályának egy részén keresztül érvényesül, de még csak kialakulóban van. A Küzdő esetében a helyi közösség demokratikus szocializációja explicit cél, amit kampányokkal eredményesen valósítanak meg, a környezeti problémákkal kapcsolatos idegenkedés azonban fenntartja a megosztó hatást a közösségben. A két civil szervezet két párhuzamos – és ritkán találkozó – társadalmi réteget, a beköltöző középosztályt és a roma elitet erősíti, míg a kettő közötti hídépítéshez kisebb mértékben járul hozzá.

5.3. Szervezeti hatások: a helyi közélethez, az államhoz és a civil hálóhoz való viszony

A Hálónak az államhoz való viszonyát az alapítás óta a kritika és az együttműködés kettőssége határozza meg. Miközben bírálják az oktatási rendszer egyenlőtlenségeit és az egyes iskolák, beleértve a helyi iskola abban betöltött szerepét, részt vettek egy országos oktatási program szakmai kidolgozásában. A kezdeti, párbeszéden alapuló viszony egy ideig vállalható volt, de az sokat romlott az elmúlt években, a fejlesztés és a visszacsatolás elmaradt, és a bürokratikus ellenőrzés túlméretezett lett. Több intézmény kilépett ezért az együttműködésből, de a Háló maradt, mert vezetői úgy gondolták, hogy a tevékenységük fenntartása, valamint az érintett családok és gyermekek érdekei fontosabbak. A civilellenes kormányzati politika számukra is folyamatos bizonytalanságot teremtett, de közvetlen negatív hatás nem érte a szervezetet; az elnyert állami támogatások viszont óvatos politikai manőverezést eredményeztek. (C26)

A Háló annyira elismertté vált, hogy a helyi politikai szereplők akkor is kénytelenek pozitívan nyilatkozni róla, ha egyébként nem elkötelezettek az anyagi támogatása mellett. Máig megmagyarázatlan, hogy miért kellett kiköltözniük a hivatal tulajdonában álló központi ingatlanból, ami csaknem az intézmény megszűnésével járt. A Hálónak ezt megelőzően is jó volt a kapcsolata a helyi oktatási, szociális és

gyermekvédelmi intézményrendszer szereplőivel, és bizonyos mértékig az iskolával is. A helyi hálózatépítést célzó programjuk keretében igyekeznek ezt a kapcsolatot rendszeresíteni és fejleszteni.

A tanoda értékrendszerében és víziójában a közösség megerősítése a gyerekek egyéni megerősítésével, az önbizalmuk felépítésével történik, hogy ellenállóvá váljanak a társadalmi környezettel szemben, amelytől leggyakrabban negatív visszajelzéseket kapnak a romákkal szembeni előítéletek miatt. A részvételiség is fontos eleme a megerősítésnek. Szakmailag kiterjedt országos kapcsolatrendszerük van: munkájukról rendszeresen tartanak képzéseket más szervezeteknek és részt vesznek országos oktatáspolitikai törvényjavaslatok és módszerek kidolgozásában. Egy donor által szervezett program révén a működésüket a közelmúltban erősebb szervezeti-szakmai alapokra helyezték. Az egyik szakmai vezető meggyőződése, hogy az elmúlt években Magyarországon a marginalizált helyzetű, a közoktatás által mostohán kezelt gyerekek oktatása terén igazi szakmai munka és fejlődés a civilek által működtetett intézményekben volt.

„Ebben a 16 évben én azt gondolom, hogy a szakmaiság nagy része a civileknél őrződött meg. Ennek a szakmai tudásnak egy része kényszer szülte, mármint úgy, hogy annyira fenn kellett maradnunk, hogy mindenfélét megpróbáltunk tényleg, amit tudtunk hasznosítani, és tőkét kovácsolni. A XY (ernyőszervezet neve) gyűjti, folyamatosan fejleszti ezt a tudást." (C28)

A szakmai munka fenntartása, a civil térben és az állammal való viszonyban történő manőverezés akkor működött jól az értelmezésük szerint, ha politikailag megosztó kérdésekben nem foglaltak állást. Ezt hívjuk ebben a tanulmányban depolitizációnak. Egy esetben azonban a depolitizációhoz fűzött remények ellenkezőjét tapasztalták. A roma érdekérvényesítő mozgalomnak helyben lendületet adó mediátorképzésük máig ható politikai konfliktus megjelenését és kiterjedését okozta. A mediátorképzés célja az volt, hogy a roma közösségnek a programba bevont képviselőit megerősítse és képessé tegye őket arra, hogy a közösség ügyeit a helyi politikai térben képviselni tudják.

„Elmentek oda erre a képzésre, amit én bizonyos szempontból nagyon hasznosnak tartottam, de bizonyos szempontból borzasztó kárt okozott, mert van, aki úgy jött vissza, hogy elkezdte a cigány és magyar világot kettéválasztani a szervezeten belül, ami ránk soha nem volt jellemző, soha. Tehát itt együtt dolgoztunk romák és nem romák, és nem számított az, hogy ki, honnan jött, hanem az számított, hogy ki, hogyan végzi ezt a munkát." (C28)

A konfliktus az egyik legreménytelibb helyi munkatárs felmondásával vagy elbocsátásával (fontos különbség az egymással szembenálló narratívákban) járt, aki azóta is aktív mind a helyi roma közösségben, mind az országos roma mozgalomban, és

kritikus a Hálóval kapcsolatban, kétségesnek tartja a szervezet eredményeit. Kritizálja a romákat támogató gyámkodó intézményeket, és a kisebbségi érdekvédelem mellett érvel:

> *„Amit mi csináltunk például abban a programban, az az, hogy megerősítettük azokat az önkéntes szülőket, akik részt vettek az oktatási programunkban, hogy a saját érdekeiket önmaguk képviseljék, akár egyénileg. Hát, most felnőttek vagyunk. Nem kell gyámságot vállaljon semmilyen civil szervezet értünk. Önérdek-képviseletet kell erősíteni! A kultúrát kell erősíteni! Azt az emlékezetpolitikát kell erősíteni, amire mi magunk büszkék lehetünk a múltunkkal kapcsolatban! … A roma érdekképviselet arról szól, hogy mindenki a saját hangján tudja önmagát képviselni. Az esélyteremtés nem arról szól, hogy akkor mi megengedjük valakinek, hogy helyettünk beszéljen."* (C25).

Miközben a szervezetnek kiváló híre van, a szakma elismeri a munkájukat, a roma érdekvédelem támadásainak egyre inkább ki vannak téve. Az egyik konfliktus, amit egy fővárosi kiállítás robbantott ki, ahol a faluban a szegénységet bemutató fényképek kerültek bemutatásra, jól mutatta, hogy a tágabb hazai és nemzetközi környezet általánosabb vitái, például a reprezentáció kérdéseiről, megtalálják az utat a helyi valóságok irányába, és erodálhatják azok jó viszonyrendszerét.

A Küzdő 2021 óta különböző környezetvédelmi ügyekben olyan lakossági támogatottságot és szakértői bázist tudott mozgósítani, amely megkerülhetetlen véleményformáló és érdekérvényesítő szereplővé tette őket helyben, sőt regionálisan is. A környezetvédelemből kiindulva egyre inkább a helyi hatalomgyakorlás és a közélet általánosabb kérdéseiben is állást foglaltak. A helyi kormányzás demokrácia-deficitje a Küzdő számára központi témává vált. Az egyik kritika a faluvezetés és a hivatal passzivitása, hallgatása olyan helyi ügyekben, amikor érdekérvényesítésre és tájékoztatásra lenne szükség. A kritika másik tárgya a függőségi viszonyok tisztázása bizonyos helyi gazdasági szereplők, az önkormányzat és az állami közigazgatás alkalmazottai között. Felismerésük szerint bizonyos vállalkozók önkormányzati forrásokhoz, tulajdonhoz jutnak vagy kifejezetten a politikai kritikák megfogalmazása miatt esnek el szereplők azoktól.

A Küzdő aktivista közösségének létrejötte egy mediatizált konfliktushoz kötődik: egy tervezett helyi beruházás elleni tiltakozásból nőtte ki magát a szervezet, amelyről kizárólag az akkori kormányzattal szemben kritikus, független sajtó tudósított. Az ügyről beszámolva a média a beruházással szemben fellépő civil aktivistákat a helyiek hangjaként jelenítette meg, amely médiumtól és műfajtól függően kétféle regiszteren is megszólalt. A személyesebb riportokban egyrészt a helyi közösségért felelősséget vállaló érzelmi hangon: a gyerekeik jövőjéért, az otthonukért, a természeti környezetükért aggódó lakosokként jelentek meg. A másik regiszter tárgyilagosabb, szakszerűbb és higgadtabb kommunikációként írható le. A civil tiltakozók hatásvizsgálatok hiányosságaira, jogi eljárásokra, konkrét adatokra hivatkoztak, amely hang inkább az ügyről beszámoló tényfeltáró jellegű tudósításokban szólalt meg.

Ez a kettősség feltehetőleg arra utal, hogy a szervezet egyszerre igyekezett érzelmileg mozgósító és szakmailag hiteles lenni a beruházással szembeni tiltakozás során.

A Küzdőnek a helyi civilekkel és közintézményekkel való kapcsolata laza, főként amiatt, hogy a hagyományőrzéssel, nemzetiségi kultúrával és a környezeti értékek védelmével foglalkozó szervezetek közéleti kérdésekben nem foglalnak állást. Ugyanakkor nagyon erősen épít a környezetvédő és közösségépítő civilek országos hálózataira. Már az akciócsoport indulásakor jelen voltak a civil szféra fontos országos szereplői, akikkel a konfliktusok és nézeteltérések miatt visszavonult alapító tagok is kapcsolatban voltak és maradtak is. A közösségszervezés országos szervezete határozta meg az egyik első fellépésük, egy lakossági fórum menetrendjét, és anyagi, szervezeti támogatást is biztosított hozzá.

A Küzdő célja az inkluzív és átlátható helyi önkormányzati működés megteremtése, ahol az aktív állampolgárok befolyásolni tudják a helyi döntéseket. Közéleti vitákkal több alkalommal platformot hoztak létre a helyi konfliktusok megvitatására (például zajkeltés pihenőnapokon). A helyi emlékezet még őrzi, hogy húsz évvel ezelőtt volt helyi tévé, rádió és újság, vagyis volt helyi nyilvánosság. Mára ezek mind megszűntek. A Küzdő felismerte, hogy az átlátható közélet és a szabad véleménynyilvánítás érdekében a településnek szüksége van helyi nyilvánosságra. Egyikőjük nyilvános Facebook-profilon kezdett el összefoglalókat írni a testületi ülésekről. 2024 óta az egyik képviselő a saját eszközével veszi fel az üléseket és teszi ki YouTube-ra (C 30, C 15). 2025-ben egy ernyőszervezet projektjébe bekapcsolódva indítottak el egy helyi újságot, amelyet a külső finanszírozás megszűnte után, egyelőre helyi szponzorációval tudnak fenntartani. Az újság tudósít a közhatalom gyakorlásáról, vagyis a helyi önkormányzat és a testület működéséről, feltárja a közösségi erőforrásokkal való visszaélés módjait (leleplezi azokat), és új közösségi ügyek számára teremt publicitást; vagyis kooperatív (közösen előállított) és kritikai nyilvánosságot teremt. Hatása elég egyértelműen kimutatható a közösségi oldalakon növekvő aktivitásból és a nyomtatott újság iránti érdeklődésből.

> *„Én azt látom, hogy elég hálásak azért, hogy csináljuk ezt az újságot, amibe nyilván nem a világhíreket meg az összes hírt tudjuk beletenni, csak ami elsősorban egyrészt a falut érintő, másrészt olyat, amit mi fontosnak tartunk. És nyilván legyen valami kapcsolódása elsősorban természetvédelemmel meg környezetvédelemmel. De ezeket a közügyeket sem lehet kihagyni, úgyhogy igazából most a legutóbbi cikkeink leginkább ezek az önkormányzat-kritikus, meg hát ezek az ilyen tényfeltáró cikkek."* (C3)

A civil közösséget az önkormányzati választásokon való részvétel 2024-ben megosztotta. Egy részük nem kívánt részt venni, azzal érvelve, hogy a civilek nem polgármestert állítanak, hanem közéleti tudatosságra nevelnek, aminek hatására idővel megjelennek majd a közéleti szerepre alkalmas emberek. A választási procedúra kialakításában és a választási kerekasztalok megszervezésében viszont részt vettek. A civilek tágabb közösségéhez tartozó személy viszont indult egyéni

polgármesterjelöltként, de alulmaradt a regnáló polgármesterrel szemben. 2026 májusában nem kis részben a Küzdő tényfeltáró munkájának köszönhetően, de természetesen az országban bekövetkezett politikai változásokkal összefüggésben, a közösséget anyagilag megkárosító hivatali mulasztásokat lepleztek le. A polgármester nem mondott le, a testület viszont felállt. Néhány héttel később kiírták a rendkívüli önkormányzati választásokat.

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy a szervezeti hatások kapcsán mindkét esetben megjelenik a szakmai hálózatépítés és a civil érdekképviseletet erősítő együttműködések. Ezeken keresztül a Háló és a Küzdő egymással kapcsolatban állnak, megosztanak szakmai erőforrásokat, ezzel növelve a közösségek közti kohéziót. A helyi közélettel és intézményekkel való viszony alakításában viszont eltérő utat járnak be. A Küzdő környezetvédelmi akciócsoportból lesz új önkormányzati választást kikényszerítő civil szervezet, amely mindent a politizációnak rendel alá. A Háló helyi kapcsolatait és az államhoz való viszonyát a túlélés, fennmaradás reményében kidolgozott depolitizációs stratégiának rendeli alá. Mindkét stratégia, a roma/nem roma különbség depolitizációja és a politikai aktivizmus is, nem várt hatásokkal jár. Jelen esetben mindkettő erősíti a társadalmi megosztottságot.

6. Diszkusszió

Tanulmányunk célja egy olyan elméleti és módszertani keret kialakítása volt, amellyel civil szervezetek hatásait komplex módon lehet vizsgálni. Ezt a hatásoknak három elemzési szintre való felosztásával valósítottuk meg: a civil szervezetek tagjaira egyéni szinten, a célcsoportra és általában a helyi társadalomra, valamint a helyi és országos intézményekre tett hatásokra. Az elemzés kereteit leszűkítettük egyetlen településre és azon belül két eltérő karakterű szervezetre, ami lehetővé tette a kapcsolatok és összefüggések holisztikus megközelítését és az elemzés elmélyítését.

Az egyéni szinten, a civil szervezetek tagjainak motivációi és a tagokra vagy a célcsoport tagjaira gyakorolt hatások terén jól látszik az a hatás, amit a szakirodalom alapján feltételezni lehetett: a civil közösségben végzett munka a résztvevők számára szakmai fejlődést és erkölcsi elégtételt vagy politikai elköteleződés növekedését jelenti. Az anyagi erőforrások hiánya miatt viszont nehezen és küzdelmesen fenntartható, a terhek és konfliktusok személyes szinten jelentkeznek, a legelkötelezettebbek testi és lelki egészségét terhelik. A leírásban nem foglalkoztunk azzal behatóan, de az elemzés számára fontos aspektus, hogy ezt a munkát a vele járó terhekkel együtt mind nők végzik, illetve hordozzák. A sokszor kiégéshez vezető terheltség, a civil részvételre szánt idő lényegében a pozitív hatások „ára". Az, hogy miért fizetik meg ezt az árat, igazán a következő elemzési szinteken leírt eredményekből érthető meg.

A kép komplexebb lett, amikor az elemzésben a következő szintre léptünk. A társadalmi hatás az oktatási tevékenységet végző civil szervezet esetében egyértelműen kimutatható volt. A civil szervezetek hatásvizsgálatai egyértelműen bizonyítják,

hogy az elért eredmények két szinten is megmutatkoznak: egyéni szinten javult a gyerekek iskolai teljesítménye, közösségi szinten pedig hatékonyabbá vált az érdekérvényesítés. Másrészt a hatásvizsgálatok kompetenciáját meghaladva feltártuk, hogy a civil infrastruktúra, a közösségi tér révén olyan tartós együttműködések és kapcsolatok jöttek létre vagy erősödtek meg, amelyek a hátrányokat reprodukáló társadalmi megosztottságokat felülírják, vagyis az integráció irányába mutatnak. Ez az irány azonban nemcsak lehetőségeket hordoz, hanem igazodást is: ilyen a helyi depolitizációs kényszer, hiszen a szervezetnek a működéshez fenn kell tartania a helyi hatalommal és közszolgáltatásokkal kiépített kapcsolatait, ami megoldatlan konfliktusokat szül a kisebbségi identitáspolitika helyi képviselőivel.

A társadalmi dimenzióra helyezett hangsúly a második példánkban segített a nem kívánt hatásokat feltárni: a társadalmi megosztottságot, amely együtt jár a konfliktusok felvállalásával és kiélezésével, a kampányszerű működés, ami nem ér el bizonyos társadalmi csoportokat. Eme civil működés eredményeit leginkább a harmadik, intézményi dimenzióban tudtuk leírni. A többéves civil politizálás eredménye, hogy a 2026-os parlamenti választásokat követően rövid idő után beértek az önkormányzat működésével szembeni kritikák, és az önkormányzati képviselők visszaadták mandátumukat, rendkívüli települési önkormányzati választásokat írtak ki. Elemzésünk feltárta, hogy milyen módszerek, stratégiák juttatták el a szervezetet ehhez a politikai sikerhez. Ezekben fontos szerepet játszottak a stratégiát formáló, az országos civil szervezetekhez fűződő kapcsolatok, és a szakmai és médiakapcsolatok, amelyek a helyi ügyek kihangosítását és több esetben eredményes fellépést lehetővé tették.

Tanulmányunk második célja az volt, hogy a társadalmi mozgalmak és a civil szolidaritás irodalmával párbeszédben megtaláljuk azokat a mechanizmusokat, amelyek a politizáció, illetve depolitizáció, valamint a társadalmi integráció, illetve megosztottság irányába mutatnak.

A politizációt minden esetben relevánsnak találtuk. Az egyik szervezet esetében ez stratégiai gondolkodás és döntések eredménye. A Küzdő számos helyi problémát igyekezett politizálni, tehát azokat demokratikus, a helyi közösségre tartozó ügyként meghatározni, és a helyi lakosokat a közügyekben való részvételre buzdítani. Közösségi eseményeket, folyamatokat, tereket és helyi nyilvánosságot hoztak létre, ezzel erősítve a helyi közösséget, mint politikai cselekvőt. A Háló ezzel szemben egy célzatosan depolitizált stratégiát követ, de a szakmaiként definiált tevékenységeken keresztül hozzájárul egy országos szakpolitikai alternatíva kidolgozásához. Az általuk képviselt szakmai elvek helyben erősítik a demokratikus szocializációt, önérvényesítést, ugyanakkor távolságot tartanak az ennek nyomán létrejött identitáspolitikai küzdőtértől. Tehát a politikai szereplőktől és beszédmódoktól való szándékolt távolítás, nem feltétlenül jelenti a tényleges politikai hatás hiányát.

Mindkét szervezet azzal az igénnyel lépett fel, hogy a szolidaritást lehetővé tevő kapcsolatokat, közösségi integrációt hozzon létre. A Háló a rászoruló roma gyerekek oktatását nem kis részben helyi, nem roma emberek önkéntes munkájával valósítja

meg, másrészt a közösségi infrastruktúra fenntartása helyi és országos civil támogatóktól függ. Láttuk, hogy mindkét területen eredményes a működése. Bár kevésbé explicit módon, a támogató kapcsolatok és a szolidaritás a Küzdő számára is fontos, hiszen feltétele, eszköze a helyi politikai közösség megteremtésének. Az elemzés azonban rámutatott, hogy az integráció nem lineáris, hanem ellentmondásos folyamat. A civil politika árnyékában konfliktusok alakultak ki, és nőtt a megosztottság a helyi társadalom különböző részei, főként az új beköltözőkre és magasan iskolázott népességre támaszkodó civilek és az őslakosok tradicionalistább, korábbi kormánypártot és helyi hatalmi status quót támogató csoportjai között.

A tanulmány harmadik célja az volt, hogy hozzájáruljon a transzformatív szolidaritás fogalmának kidolgozásához, amely a szolidáris cselekvés politizáló és integrációs hatásainak komplex szemléletét hangsúlyozza, kiemelve, hogy az integrációt hangsúlyozó civileknek is vannak politikai hatásaik, valamint hogy a nyíltan politizáló szervezetek hatásai is csak az integráció és dezintegráció kettősségében érthetők meg. Kutatásunk egy olyan helyzetben történt, ahol a civil szervezetek az autoriter és illiberális kormányzás célkeresztjében teremtették meg és tartották fenn a szolidaritás szigeteit, aminek, miként az itt bemutatott példák is mutatják, egyrészt a politikára, másrészt a társadalmi kapcsolatokra volt átalakító hatásuk. Hogy ennek a közelmúltban elkezdődött politikai változásra milyen hatása lesz, azt a kutatás további részében szeretnénk megérteni.

Megjegyzés

A cikk alapját képező empirikus adatfelvétel az NKFIH által támogatott „Munka, értékek, remény a szolidaritás tereiben. A transzformatív szolidaritás lehetőségei és korlátai Magyarországon” (2024-2027)” című projekt (K-146630) keretében történt. Az adatfelvételben a szerzők mellett részt vett Durst Judit és Nyírő Zsanna, az elemzésben Zentai Violetta. Köszönjük munkájukat.

Melléklet. Interjúk

Interjú	Szereplő(k)
C1	Civil – munkatársak (2 fő)
C2	Civil - munkatárs
C3	Civil munkatárs
C4	Civil munkatárs
C5	Civil aktivisták (2 fő)

Interjú	Szereplő(k)
C6	Civil-aktivista és politikai vezető
C7	Civil munkatárs és szülő
C8	Civil aktivista és szülő
C9	Civil aktivista
C10	Civil aktivista és politikai vezető
C11	Roma vezető
C12	Roma vezető
C13	Intézményvezető
C14	Helyi roma lakós
C15	Helyi lakósok
C16	Civil önkéntes
C17	Roma szülő
C18	Civil munkatárs
C19	Civil önkéntes
C20	Roma szülő
C21	Civil munkatárs
C22	Civil aktivista
C23	Civil munkatárs
C24	Politikai vezető
C25	Helyi roma lakós
C26	Civil aktivista
C27	Civil munkatárs
C28	Civil aktivista
C29	Civil önkéntesek (2 fő)
C30	Roma és nem roma lakósok (3 fő)
C31	Civil aktivista
C32	Civil aktivista

Felhasznált irodalom

Anheier, H. (2003). Movement development and organizational networks: The role of 'single members' in the German Nazi Party, 1925–30. In M. Diani & D. McAdam (Eds.), *Social movements and networks: Relational approaches to collective action* (pp. 49–78). Oxford University Press.

Borbáth, E., & Gessler, T. (2020). Different worlds of contention? Protest in Northwestern, Southern and Eastern Europe. *European Journal of Political Research*, *59*(4), 910–935. https://doi.org/10.1111/1475-6765.12379

Burnham, P. (2001). New Labour and the politics of depoliticisation. *British Journal of Politics and International Relations*, 3(2), 127–149. https://doi.org/10.1111/1467-856X.00054

Buzogány, A., Kerényi, S., & Olt, G. (2022). Back to the grassroots? The shrinking space of environmental activism in illiberal Hungary. *Environmental Politics*, *31*(7), 1–22. https://doi.org/10.1080/09644016.2022.2113607

Chambers, S., & Kopstein, J. (2001). Bad Civil Society. *Political Theory*, *29*(6), 837–865. https://doi.org/10.1177/0090591701029006008

Csurgó, B. (2020). "Mezőtúr értéke, közösségünk ereje" *Kultúra és Közösség*. 11 (2) DOI 10.35402/kek.2020.2.3

Cohen, J. L., & Arato, A. (1992). *Civil society and political theory*. MIT Press.

Della Porta, D., & Steinhilper, E. (2022). Shrinking spaces and civil society contestations: an introduction, in D. Della Porta and E. Steinhilper (eds.), *Contentious Migrant Solidarity. Shrinking Spaces and Civil Society Contestations* (pp. 1–18.)

Edwards, M. (2009). *Civil society*. Polity.

Ekiert, G. (2021). Civil society as a threat to democracy. In N. Stoltzfus & C. Osmar (Eds.), *The Power of Populism and People: Resistance and Protest in the Modern World* (pp. 53–71.)

Enyedi, Z. (2005). The role of agency in cleavage formation. *European Journal of Political Research*, *44*(5), 697–720. https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2005.00244.x

Farkas L. (2018). A romajogi mozgalom a la Krúdy. *Fundamentum*, *22*(2–3), 135–152.

Fassin, D. (2012). *Humanitarian Reason. A Moral History of the Present.* University of California Press.

Feischmidt M., & Neumann, E. (2023). The political aspects of solidarity mobilizations in the context of shrinking civil society during the first wave of COVID-19, *European Societies, 25*(1),132-153.

Feischmidt, M., & Zakariás, I. (2019). Politics of Care and Compassion: Civic Help for Refugees and Its Political Implications in Hungary—A Mixed-Methods Approach, In: Feischmidt, Margit; Pries, Ludger; Cantat, Celine (eds.) *Refugee Protection and Civil Society in Europe* (pp. 59-99). Palgrave Macmillan

Fleischmann, L. (2020). *Contested solidarity: practices of refugee support between humanitarian help and political activism.* Transcript Verlag. https://doi.org/10.14361/9783839454374

Fominaya, C. (2021). *Mobilizing During the Covid-19 Pandemic: From Democratic Innovation to The Political Weaponization Of Disinformation* (No. d3pke). Centre for Open Science.

Fung, A. (2003). Associations and Democracy: Between Theories, Hopes, and Realities. *Annual Review of Sociology*, *29*, 515–539. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.29.010202.100134

Gamson, W. A. (2007). Bystanders, Public Opinion, and the Media. In D. A. Snow, S. A. Soule, & H. Kriesi (Eds.), *The Blackwell Companion to Social Movements* (pp. 242–261). Blackwell Publishing Ltd. https://doi.org/10.1002/9780470999103.ch11

Gerő, M. (2018). *Between Hopes and Reality: About Civil Society and Political Participation in Hungary Between 1990 and 2010*. (Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem). https://doi.org/10.15476/ELTE.2018.254

Gerő, M., & Kerényi, Sz. (2020). A civil társadalom változó szerepei és a társadalmi integráció. In Kovách I. (Ed.), *Integrációs mechanizmusok a magyar társadalomban* (pp. 195–230). Argumentum Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont.

Gerő, M., Fejős, A., Kerényi, S., & Szikra, D. (2023). From Exclusion to Co-Optation: Political Opportunity Structures and Civil Society Responses in De-Democratising Hungary. Politics and Governance, *11*(1), 16-27. https://doi.org/10.17645/pag.v11i1.5883

Glasius, M. (2010). Uncivil society. *International encyclopedia of civil society* (pp. 1583–1588). Springer.

Greskovits, B. (2020). Rebuilding the Hungarian right through conquering civil society: The Civic Circles Movement. *East European Politics*, *36*(2), 247–266. https://doi.org/10.1080/21599165.2020.1718657

Hain, F., & Balázs, A. (2023). Szerkesztői előszó. *Civil Szemle*, *20*(1), 5–10.

Harlov-Csortán, M. (2020). Kulturális közösségi identitásteremtés Zsámbékon. *Kultúra és Közösség*. 11 (2) DOI 10.35402/kek.2020.2.4

Hasenfeld, Y., & Gidron, B. (2005). Understanding multi-purpose hybrid voluntary organizations: The contributions of theories on civil society, social movements and non-profit organizations. *Journal of Civil Society*, *1*(2), 97–112. https://doi.org/10.1080/17448680500337350

Jacobsson, K. & E. Korolczuk (2020). 'Mobilizing Grassroots in the City: Lessons for Civil Society Research in Central and Eastern Europe'. *International Journal of Politics, Culture, and Society*. *33*(2), 125–142.

Kaderják, A., Rajkó, A., Horváthné Csolák, E., Magyar, D., & Tanács, B. (2026). Társadalmi hatás: Mérés és menedzsment: Tapasztalatok szakértői és civil szervezeti oldalról = Social Impact: Measurement and Management: Insights from Experts and Civil Society Organization. *Civil Szemle*, *23*(3), 29–46.

Kerényi, Sz. (2020). Lokális integrációk és dezintegrációk nyomában Marcaliban. Kultúra és Közösség, 11(2), 55-72. DOI 10.35402/kek.2020.2.5

Kitschelt, H. P. (1986). Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies. *British Journal of Political Science*, *16*(1), 57–85. https://doi.org/10.1017/S000712340000380X

Kopecký, P., & Mudde, C. (2003). Rethinking civil society. *Democratization*, *10*(3), 1–14. https://doi.org/10.1080/13510340312331293907

Kriesi, H. (2007). Political Context and Opportunity. In D. A. Snow, S. A. Soule, & H. Kriesi (Eds.), *The Blackwell Companion to Social Movements* (pp. 67–90). Blackwell Publishing Ltd. https://doi.org/10.1002/9780470999103.ch4

Maloney, W. A., & Roßteutscher, S. (2007). Associations, participation and democracy. In W.A. Maloney & S. Roßteutscher (Eds.), *Social Capital and Associations in European Democracies: A Comparative Analysis* (pp 1-21). Routledge.

McAdam, D. (1999). *Political process and the development of black insurgency: 1930-1970*. (2nd ed.). University of Chicago Press.

McMahon, P. C., Pickering, P. M., & Pietrzyk-Reeves, D. (Eds.). (2024). *Activism in hard times in Central and Eastern Europe: People power* (1. kiad.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003466116

Megyesi, B. (2020) Zalaszentgrót: a civil társdalom szerepe egy aprófalvas térség integrációjában. *Kultúra és Közösség*. 11 (2) DOI 10.35402/kek.2020.2.8

Meyer, D. S., & Whittier, N. (1994). Social movement spillover. *Social problems*, *41*(2), 277–298.

Molnár, V. (2016). Civil society, radicalism and the rediscovery of mythic nationalism. *Nations and Nationalism*, *22*, 165–185.

Muehlebach, A. (2012). *The Moral Neoliberal*. University of Chicago Press.

Putnam, R. D. (2001). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community.* Simon & Schuster

Tarrow, S. G. (2011). *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics* (Revised and updated 3rd ed). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009219839

Ticktin, M. (2011). *Casualties of Care. Immigration and the Politics of Humanitarianism in France.* University of California Press.

Tocqueville, A. de. (2006). *Democracy in America (Vol. 1;* H. Reeve, Trans.). Project Gutenberg. https://www.gutenberg.org/ebooks/815

Trémon, A. C. (2021). 'PC worlds': Ethno-nationalist identitarian theories of anti-political correctness. *Anthropological Theory*, *21*(1), 107–128.

Verschraegen, G., & Vandevoordt, R. (2019). The European refugee controversy: Civil solidarity, cultural imaginaries and political change. *Social Inclusion*, *7*(2), 48–52.

Wood, M. (2015). "Politicisation, Depoliticisation and Anti-Politics: Towards a Multilevel Research Agenda." *Political Studies Review*. February 2015, 1–3. https://doi.org/10.1111/1478-9302.12074

Zakariás, I., Feischmidt, M., Gerő, M. *et al.* Solidarity with Displaced People from Ukraine in Hungary: Attitudes and Practices. *Int. Migration & Integration* (2023). https://doi.org/10.1007/s12134-023-01096-8

Zentai, V., & Feischmidt, M. (2025). The Dilemmas of Solidarity of Civic Activists: Supporting Displaced Ukrainians in a Non-Solidarian Regime. *Social Inclusion, 13*, 9151.

https://doi.org/10.62560/csz.2026.04.7

Civil szolidaritás és rendszerszintű változás: A társadalmi változás dimenziói a magyarországi szolidáris civil kezdeményezések munkájában

Ámon Katalin – Dés Fanni – Zentai Violetta

Bevezető

A társadalmi változásokért dolgozó magyarországi civil szervezeteket túlnyomórészt az illiberális állam ellensúlyaként, valamint a 2010–2026 közötti civilellenes kormányzati intézkedések és retorika célpontjaiként vizsgálták (Ágh, 2015; Kapitány, 2019; Szikra et al., 2020). Emellett helyet kapott annak vizsgálata is, hogy a szociális és/vagy oktatási célra létrejött kormányközeli civil és egyházi szervezetek hogyan helyettesítették a leépülő közszolgáltatásokat forrásaikkal együtt egyre inkább az államtól függővé válva (Kövér, 2015; Gregor és Verebes, 2024; Bródy és Velkey, 2026). Eközben az államilag támogatott körön kívül esők, ha nem is próbálták jogi vagy intézményi eszközökkel ellehetetleníteni őket, állami támogatásokat nem kaptak és a jóléti rendszerbe sem tagozódtak be (Zakariás et al., 2025).

E tanulmány célja, hogy a 'társadalmi infrastruktúra-teremtés' perspektívájából értelmezze a helyi, oktatási, szociális és közösségépítési területen aktív szervezetek és csoportok társadalomalakító elképzeléseit és tevékenységeit. Egyik fő állításunk, hogy a különböző településeken és területeken aktív szervezetek nem a nyílt ellenállás eszközeivel, hanem helyi, alternatív oktatási és közösségi infrastruktúra-szigetek kiépítésével nyújtottak rendszeralternatívát. Ekképpen mindannyian szolidáris civil cselekvőkké váltak: meghatározott célcsoportokat vagy egész közösségeket támogattak, azok sérülékenységét vagy kiszolgáltatottságát csökkentve, cselekvőképességüket pedig megerősítve.

Tanulmányunk egy 2015 óta tartó kutatássorozat legfrissebb fejezetének eredménye[1], amelyben különféle marginalizált csoportokkal szolidáris civil kezdeményezéseket vizsgálunk. Ennek részeként a szervezetek változáselképzeléseit vetettük össze a közelmúltban és a jelenben folytatott tevékenységeikkel. Első lépésként feltérképeztük azokat a társadalmi változással kapcsolatos elméleteket, amelyek relevánsak a magyar civil társadalom vizsgálatához. A kutatás második lépéseként a projektünk nagyobb mintájából kiválasztottunk tíz olyan szervezetet és csoportot, amelyek az ország különböző régióiban, más-más méretű településeken és társadalompolitikai területeken tevékenykedtek. Majd a szervezetek munkatársaival, önkénteseivel, célcsoportjaival készült, félig strukturált interjúkban megjelenő változásnarratívákat elemeztük. Mivel e narratívákban adatközlőink a lokális szolidáris cselekvés rendszerszintű akadályainak tulajdonítottak meghatározó szerepet, a kutatás következő lépéseként az ezzel kapcsolatos szakirodalmat tekintettük át: így jutottunk el a társadalmi infrastruktúra, a *commoning* és a szolidaritás fogalmaihoz. Majd e fogalmakat az elméleti keretekbe építve vizsgáltuk a civil szervezetek távlati céljait és jövőképeit, valamint az azok elérését célzó hétköznapi gyakorlataikat az ország különböző régióiban.

Társadalmi változás és társadalmi infrastruktúra

A társadalmi változás egyik formája a politikai intézmények, valamint az országos vagy helyi szakpolitikák átalakulása. Az intézményi-szakpolitikai átalakulásról szóló elméleti keretek a szolidáris civil csoportoknak nem tulajdonítanak központi szerepet. Az intézményi átalakulásra figyelő különböző institucionalista irányzatok (Bulmer, 1998; Esping-Andersen, 1990; Farrell, 2006; Pierson és Skocpol, 2002; Saurugger, 2017; Schmidt, 2008; True et al., 2006) és a szakpolitikai rezsim-elmélet (Jochim és May, 2010) leginkább a szakpolitikai döntéshozókra és a választókra koncentrálnak. Azok az elméletek, amelyek figyelembe veszik az érdekvédő csoportok szerepét is, elsősorban jól szervezett, hálózatokba tömörülő szervezeteket vizsgálnak, például az adott témákban elkötelezett lobbicsoportokat, szakmai közösségeket vagy szakszervezeteket. Ezek az elméletek továbbá egy olyan demokratikus közeget feltételeznek, amelyben ezeknek a szervezeteknek jelentős szerepe van a politikai döntéshozatalban. Ilyenfajta jelentős részvétel a magyarországi szakpolitikai kontextusban az elmúlt két évtizedben nem volt jellemző, másrészt a szolidáris civil szervezetek sem elsősorban szakmai vagy lobbiszervezetként működtek. Bár a vizsgált szervezetek nyomon követték és ritkábban országos, gyakrabban helyi

[1] E kutatások az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézetében folytak Feischmidt Margit vezetésével. A tanulmány alapját képező empirikus adatfelvétel az NKFIH által támogatott „Munka, értékek, remény a szolidaritásban. A transzformatív szolidaritás lehetőségei és korlátai Magyarországon (2024-2027)" című projekt (K-146630) keretében történt. Az adatfelvételben a szerzők mellett részt vett Durst Judit, Feischmidt Margit, Nyírő Zsanna.

szintű oktatási és lakáspolitikai intézkedésekre is javaslatokat tettek, ez csak akkor vált fontossá számukra, ha a helyi érdekvédelmi munkát közvetlenül szolgálta.

A társadalmi mozgalmakról szóló elméletek (Gamson, 2004; Kitschelt, 1986; Kriesi, 2006; McAdam, 1999; Tarrow, 2011) kiemelik, hogy ezek a kollektív cselekvési formák politikai követeléseket fogalmaznak meg az állam felé. Céljaik az intézményrendszer, a politikai lehetőségek (Kitschelt, 1986; McAdam, 1999; Tarrow, 2011) és a diszkurzív mező megváltoztatására irányulnak (Gamson, 2004; Kriesi, 2004). A társadalmi mozgalmak sokféle kreatív eszközzel érik el céljukat, például tüntetésekkel, petíciókkal, törvényjavaslatokkal. A vizsgált csoportok között csak két olyan érdekvédelmi szervezet szerepelt, amelyek ezekkel az eszközökkel éltek, és az egyének és csoportok közvetlen támogatása mellett politikai követeléseket is megfogalmaztak. Ugyanakkor ezek olyan szervezetek voltak, amelyek inkább közösségfejlesztő, egyéni érdekvédő munkát végeztek és nem nyújtottak szociális vagy oktatási segítséget.

A társadalmi átalakulást a kapitalista berendezkedés alternatívájaként megkonstruáló elméletekben (Fraser, 2014, 2016; Harvey, 1982, 2013; Sassen, 2010) a civilek szerepe a tág értelemben vett társadalmi berendezkedés bírálatában, a politikai ellenállásban és a társadalmi-gazdasági alternatívák kialakításában áll. Ilyen lehet a piaci alapú kisajátításokkal szembeni ellenállás (Fraser, 2014, 2016; Harvey, 1982, 2013; Sassen, 2010), az elnyomó strukturális folyamatok tudatosításán alapuló társadalmi cselekvés (Freire és Macedo, 2017; Rancière, 1999) vagy a reciprocitáselvű gazdasági, politikai, gondoskodási közösségek építése (De Angelis 2017; Federici, 2019a, 2019b; Fraser, 2014; Nightingale, 2019; Ticktin, 2024; Woodly et al., 2021). Ezen közösségi gyakorlatok Berlant (2016) megfogalmazásában a fentieken túl arról szólnak, hogy az emberek megalkotják a társadalom alternatív képzetét: egy „élhető életet". Ezzel nemcsak szórványos közösségi gyakorlatokat hoznak létre, hanem társadalmi infrastruktúrákat ott, ahol az állami-piaci infrastruktúrák hiányoznak, leépülnek vagy nem megfelelőek.

A többféle tudományterület által használt infrastruktúra összetett fogalom. Egyfajta megállapodottságot, állandóságot sugall, másrészt válsághelyzetet is magában foglal: míg egyes csoportok hozzáférnek bizonyos alapvető szolgáltatásokhoz és erőforrásokhoz, mások nem (Anand et al., 2018; Power et al., 2022). Ezt Power és szerzőtársai (2022, p. 1168) a „depriváció földrajzának" nevezik, amit úgy foglalnak össze, hogy „a társadalmi csoportok egy része leszakad az elfogadható életkörülményektől vagy éppen csak meg tud kapaszkodni valamiben." Ez jelenthet alacsony minőségű lakhatást, a szegénységi küszöb alatti vagy körüli életet vagy alultápláltságot.

Az „élhető élet" érdekében (Berlant, 2016) civil, tipikusan alulról szerveződő csoportok cselekvőket, tudást és anyagi erőforrásokat mozgósítanak és kapcsolnak össze, hogy az emberek túlélési lehetőségeit és a társadalom reprodukcióját biztosítsák (Sanchez, 2023). Egy nemrégiben erőteljessé váló, elsősorban városi kontextusokra érzékeny szakirodalmi pálya szerint ezen tevékenységekből társadalmi infrastruktúrák jönnek létre (Anand et al., 2014; Berlant, 2016; Power et al., 2022;

Sanchez, 2023). A társadalmi infrastruktúrák létrehozásának és működtetésének elemzésével azok a társadalmi változások is megérthetők, amelyek nem vezetnek politikai vagy gazdasági átalakuláshoz, legalábbis nem rövid távon.

Power és szerzőtársai (2022) ezeket a 'gondoskodás árnyék-infrastruktúrájának' (shadow care infrastructure) nevezik, mert ott jönnek létre, ahol egyébként az állami-piaci infrastruktúrák vagy nem, vagy alig biztosítanák a túlélést. Ezek tehát nem a közpolitikába tudatosan beillesztett vagy központilag létrehozott infrastruktúrák, hanem azok árnyékában jönnek létre. Itt a gondoskodás nem mint jóléti intézkedés, gyakorlat, támogatás vagy szolgáltatás vagy annak puszta helyettesítése jelenik meg, hanem mint „ontológiai máshol" (Power et al., 2022), egy alternatív jövőkép és gyakorlat (Berlant, 2016), amely az emberek szükségleteit helyezi a kollektív cselekvés középpontjába. A társadalmi infrastruktúrák nem pusztán diszkurzív konstrukciók, hanem olyan helyek, gyakorlatok, emberek és intézményi-szervezeti szereplők közötti kapcsolatok, amelyek fenntartják az életet, vagy másképp fogalmazva, a társadalmi reprodukció terei (Power et al., 2022; Sanchez, 2023). Ezért a szervezetek tevékenységeit, tereit és eredményeit is ebben a keretben elemezzük.

Módszertan

Tanulmányunkban a kutatás nagyobb mintájából olyan civil szervezeteket vizsgálunk, amelyek tevékenységének középpontjában valamilyen társadalmi egyenlőtlenség kezelése, csökkentése áll, és a társadalmi szolidaritás különböző tereiben fejtik ki tevékenységüket. Ilyen az oktatás, a szociális gondoskodás, a közösségszervezés, a környezeti igazságosság, a lakhatás és egyéb érdekérvényesítés. A kiválasztott szervezetek közös jellemzője, hogy közvetlenül nyújtanak olyan szolgáltatásokat, amelyek egyéni vagy csoportos szükségletekre reagálnak, továbbá több éve, jellemzően tíz évnél is régebb óta folyamatosan működnek. A mintába így olyan szereplők kerültek, amelyek a helyi közösségekben és tágabb társadalmi környezetükben egyaránt tartós jelenléttel rendelkeznek.

A szervezetek kiválasztásakor nem előre meghatározott infrastrukturális dimenziók alapján jártunk el. Ehelyett az interjúk elemzése során a résztvevők saját változásértelmezéseiből kiindulva azonosítottuk azokat az erőforrásokat, kapcsolatokat és intézményi feltételeket, amelyeket interjúalanyaink meghatározónak tartottak. Az infrastruktúra fogalmához tehát induktív módon jutottunk el, a *grounded theory* módszertanát alkalmazva (Charmaz, 2012, p. 2–3): az interjúalanyok a változás lehetőségeiről, korlátairól és folyamatairól szóló narratíváiban visszatérően megjelenő elemeket értelmeztük a társadalmi szolidaritás infrastrukturális feltételeiként. Ahogy Star és Ruhleder (1996) is megfogalmazzák, az infrastruktúra fogalma alapvetően relációs jelenség, elsősorban a szereplők gyakorlatainak és értelmezéseinek kapcsolata révén válik láthatóvá.

Az elemzés során az egyes esetek közötti hasonlóságokat és különbségeket is összevetettük, különös figyelmet fordítva arra, hogy a szereplők milyen feltételeket tekintenek a társadalmi változás lehetőségei vagy korlátai szempontjából meghatározónak. A mintaválasztás lehetővé tette annak megfigyelését, miként alakultak a társadalmi szolidaritás infrastrukturális feltételei eltérő társadalmi, intézményi és települési környezetekben.

Az adatfelvétel 2024 és 2026 között több hullámban zajlott. A terepmunkát félig strukturált interjúk és résztvevői megfigyelés ötvözésével végeztük. A különböző civil szervezetek vezetőivel, munkatársaival, önkénteseivel, valamint az általuk megszólított célcsoportok tagjaival félig strukturált interjúkat készítettünk. Mivel a kutatás a szervezetek működésének helyi beágyazottságára is kiterjedt, azokon a településeken, ahol a szervezetek tevékenykednek, önkormányzati szereplőkkel és helyi lakosokkal is készítettünk interjúkat. A jelen tanulmányhoz összesen 107 interjút elemeztünk (1. táblázat). Emellett valamennyi településen többhetes résztvevői megfigyelést folytattunk, amelynek során a civil szervezetek mindennapi tevékenységeit, működési gyakorlatait, valamint a helyi közösségekhez és az intézményi környezethez fűződő kapcsolataikat vizsgáltuk. Fontos ugyanakkor megemlíteni, hogy a szervezetek munkatársai, önkéntesei és a célcsoportjuk narratívái közötti eltéréseket csak korlátozottan tudtuk megragadni, mivel a célcsoport tagjait jellemzően a szervezeteken keresztül értük el. Mivel a szolgáltatást nyújtók és igénybevevők között egyenlőtlen hatalmi viszony áll fenn, kevésbé jelenhetnek meg a tevékenységükkel szembeni kritikus nézőpontok.

1. táblázat:Az adatgyűjtés színterei és alanyai

Lokális kontextus	Szolidaritás színterei	Fő társadalmi célcsoportok	Civil szereplők	Interjúk száma
közép-magyarországi település	szervezet 1: oktatás, szociális gondoskodás, közösségszervezés	roma gyerekek, szegénységben élő családok	civil szervezetnél dolgozó munkatársak, célcsoport, település lakosai, település vezetői, a településen jelenlévő egyéb civil szervezetek munkatársai, önkéntesei	28 interjú
	szervezet 2: közösségszervezés, környezeti igazságosság	helyi lakosok		
nyugat-magyarországi nagyváros	szervezet 1: lakhatás, szociális ellátás, érdekérvényesítés	szegénységben élők, lakhatási nehézségekkel küzdők	civil szervezetnél dolgozó munkatársak, célcsoport, település lakosai, település vezetői, a településen jelenlévő egyéb civil szervezetek munkatársai, önkéntesei	34 interjú
	szervezet 2: oktatás, szociális ellátás, közösségszervezés, érdekérvényesítés	roma lakosok, szegénységben élők		
	szervezet 3: oktatás, szociális ellátás	roma gyerekek és szegénységben élő családjaik		
észak-magyarországi kistelepülés 1	oktatás, szociális ellátás, lakhatás	roma és szegénységben élő családok	civil szervezetnél dolgozó munkatársak, célcsoport, település lakosai, település vezetői, a településen jelenlévő egyéb civil szervezetek munkatársai, önkéntesei	20 interjú
észak-magyarországi kistelepülés 2	oktatás, szociális ellátás, lakhatás	roma lakosok, szegénységben élő családok	civil szervezetnél dolgozó munkatársak, a településen jelenlévő egyéb civil szervezetek munkatársai, szociális ellátórendszer munkatársai, célcsoport	13 interjú
észak-magyarországi város	közösségszervezés, gondoskodási gyakorlatok	roma telepen élő családok	civil szervezetnél dolgozó munkatársak, önkéntesek, célcsoport, a telepen élő családok, helyi szociális ellátórendszer munkatársai	12 interjú

Forrás: A szerzők kutatási jegyzetei

Rendszerértelmezések, alternatív jövőképek és szolidáris cselekvés

A strukturális kontextus civil értelmezései

A kutatásban vizsgált szervezetek, csoportok és tagjai különböző ideológiai-politikai háttérrel rendelkeztek. A tevékenység fő céljaitól függően különböző rendszerszintű problémákat emeltek ki: például a lakhatással is foglalkozó szervezetek a lakhatási szegénységet, a tanodák pedig az oktatási egyenlőtlenségeket. Közös pont volt azonban, hogy a tágabb strukturális körülményeket a segítő és/vagy érdekvédő tevékenység fő akadályaként látták.

Ezeket a rendszerszintű nehézségeket a szakirodalom leginkább a civil szervezetekkel szembeni kormányzati intézkedésekkel azonosítja (Ágh, 2015; Kapitány, 2019; Szikra et al., 2020). A szervezetek képviselői közül azonban csak egyetlen munkatárs említett ezeket az intézkedéseket, valamint az azzal kapcsolatos félelmet, vagyis azt, hogy a szervezetükkel szemben alkalmaznák az „ellehetetlenítési törvényként" ismert intézkedési javaslatot (T/11923 számú törvényjavaslat „a közélet átláthatóságáról", 2025. május 13.). A „rendszert" az interjúk során nem a civil szervezetek ellehetetlenítését célzó hatalmi szereplőkkel azonosították, hanem olyan mechanizmusok és hatások összességével, amelyek gazdasági, társadalmi, kulturális és érzelmi szférák, valamint egyéni, szervezeti, helyi és országos szintek sokféleségét átfogják. Az intézményeknek, a politikai szereplőknek tehát nem a nyílt politikai támadásokat, hanem az érdektelenséget és az adminisztratív-pénzügyi akadályokat rótták fel.

Az érdektelen és akadályozó állam

Rendszerként a legtöbben egyrészt olyan társadalompolitikai problémákat azonosítottak, mint például a lakhatási szegénység, az uzsora, az alkalmi foglalkoztatás, az iskolai hiányzások magas száma, valamint a térbeli kirekesztés, a marginalizáció és a szegregáció. Másrészt sokan, különösen az oktatási rendszerben nehezen boldoguló gyerekeket, fiatalokat és felnőtteket támogató szervezetek, a jelenlegi rendszert a társadalmi egyenlőtlenségekkel társították. Volt olyan vallásos, szociális alapszolgáltatásokat nyújtó szervezet, amelynek képviselője a munkájában a strukturális akadályt a „társadalmi csapdában" látta, amely végső soron a mélyszegénységben élő családok motivációjának elvesztéséhez vezet. A többi szereplő viszont az állam felelősségét látta a társadalmi problémák és egyenlőtlenségek mögött. Ez a felelősség háromféleképpen fogalmazódott meg. Egyrészt az állam érdektelenségének, a gondoskodás hiányának megvilágításában. Például a lakhatási szegénységet a lakhatással foglalkozó szervezetek az önkormányzati lakásgazdálkodás hiányosságával, valamint az erre fordított figyelem és koncepció hiányával indokolták. Ugyanilyen érdektelenséget fogalmaztak meg az állami szervek és önkormányzatok oldaláról azzal kapcsolatban, hogy erőforrásokkal, például kisebb

összegű pénzügyi hozzájárulással, ingyenes vagy kedvezményes helyiségbérlettel segítsék a civil szervezetek munkáját.

Másrészt az államot adminisztratív akadályok forrásaként említették. A legtöbb szervezet nem politikai, hanem adminisztratív nehézségekkel küzdött a mindennapi munkája során. Ennek része a pályázati adminisztráció túlbonyolítása, amely olyan munkaerő-kapacitásokat foglal le, amelyeket a szervezet fő céljához kapcsolódó tevékenységtől vesznek el. Harmadrészt az oktatási rendszer felelősségét hangsúlyozták az oktatással foglalkozó szervezetek abban, hogy a társadalmi hátrányokat nem kompenzálja, hanem erősíti. Emiatt a tanodák a vágyott közösségszervező, megerősítő szerep helyett arra kényszerültek, hogy a gyerekekkel, fiatalokkal töltött idő jelentős részében iskolai feladatokat végeztessenek.

Civilek a depriváció földrajzában

Ahogy a fenti példák mutatják, egyes civil szervezetek az állam oktatási, hátránykompenzációs és szociális ellátási feladatait szándékuk ellenére részben átvették. Az interjúkból az is kiderült, hogy mindezt erőforráshiányos körülmények között kellett teljesíteniük. A civil szervezetek és munkatársaik tehát célcsoportjukkal együtt maguk is alanyaivá váltak a depriváció infrastruktúrájának (Power et al., 2022): éppen hogy túléltek, miközben mások túlélését biztosították. Ez leginkább azokat a szervezeteket sújtotta, amelyek közvetlen segítséget, például mentorálást, képzést vagy szociális munkát nyújtottak a rászorulóknak. A rendszer pályázati működése akadályozta őket abban, hogy valóban a számukra fontosnak és hasznosnak tartott tevékenységekre koncentráljanak. Az érdekvédő szervezetek, elsősorban a lakhatási szervezetek számára pedig az önkormányzati lakásgazdálkodás hiányosságai miatti lakáshiány jelentett erőforrás-problémát.

Az egyéneket közvetlenül segítő szociális-oktatási szolgáltatók és/vagy érdekvédelmi szervezetek elsősorban a fent említett rendszerjellemzőket emelték ki, de a mintánkban szerepelt olyan helyi civil szervezet is, amely kifejezetten a helyi demokrácia kiteljesedését és a közügyek átláthatóságát tűzte ki célul. Míg a közvetlen segítőkre, sőt még az érdekvédőkre is a konfliktuskerülés, a rendszer erőforrás-elosztási és adminisztratív akadályainak megfogalmazása volt jellemző, addig a helyi közösségszervező civilek kifejezetten olyan helyi politikai ügyeket állítottak középpontba, amelyeknél felmerült a klientelizmus és a korrupció gyanúja. Ők ezért nyíltan, közösségi fórumokon kritizálták a helyi politikai vezetést. Számukra a rendszer elsősorban a gazdasági és politikai érdekek átláthatatlan, sokszor nehezen kibogozható, a kívülálló számára csak sejthető dinamikáit jelentette, amelyek akadályozzák a demokratikus működést.

A gazdasági és politikai mechanizmusok nemcsak a civil szervezetek működését, hanem a bennük dolgozó munkatársak és önkéntesek egzisztenciáját is érintették. Bár ezeket a mechanizmusokat kevésbé hangsúlyozták, az erőforráshiány minden esetben

azt is jelentette, hogy a szervezeteknél dolgozók csak a legritkább esetben tudtak teljes munkaidőben dolgozni. A munkatársakkal készített interjúkban rendre megjelent, hogy a munkavállalóknak a megélhetéshez szükséges munkaórákat pályázatonként kellett összegyűjteni, amely egzisztenciális bizonytalanságba kényszerítette őket.

A másik személyes-gazdasági mechanizmust már említettük a civil szervezetek segítő tevékenysége kapcsán. A legtöbb szervezet valamilyen közvetlen támogatást nyújtott a rászorulóknak: adományokat, mentorálást, szociális ellátást. Ez konfliktuskerüléssel járt, amit a legtöbben a „jó viszony fenntartásaként" fogalmaztak meg, és azt jelentette, hogy igyekeztek nem belefolyni a közügyekbe. Az egyik szervezet munkatársa ezt a hatékony roma érdekvédelem kérdésével is összekötötte: azt hangsúlyozta, hogy szerinte a nyílt konfliktusok nem javítják, hanem rontják a roma közösség tagjainak körülményeit.

Volt ugyanakkor olyan civil szervezet is, amely óvatos, de egyértelmű politikai kritikát fogalmazott meg a politikai vezetők és a civil szervezetek közötti politikai-gazdasági-kulturális összefonódása miatt a romákat segítő szervezeteknek nyújtott támogatásokkal kapcsolatban. A szervezet mindig elsősorban roma nőket és családokat támogatott, de az elmúlt években egyre nehezebben szerzett forrásokat a szakmai programokhoz. Így ma már szinte csak mikroprogramokat és adományozó tevékenységet tudtak folytatni, aminek oka szerintük az volt, hogy a kormánypártokhoz lojális helyi roma szervezeteknek csatornázták a korábbi forrásokat. Ennek eredményeképp sok olyan szervezethez jutott forrás, amelyek számára nem az adott program kedvező társadalmi hatása volt a prioritás, hanem a forrásszerzés. Másrészt szerintük – és ezt más szervezetek képviselői is megerősítették – az Orbán-kormány a civil szervezeteket eszközként használta ahhoz, hogy a roma civil szférát irányítsa: az elmúlt években olyan civil szervezetek jutottak leginkább támogatáshoz, amelyek a kormány számára elfogadható képet közvetítettek a cigányságról.

Az apátia és érzéketlenség hatalma

A legtöbben a rendszert nemcsak a materiális és közpolitikai akadályokkal, hanem a társadalom tagjainak érzelmi állapotával is azonosították. Az egyik vallásos, szociális szolgáltatásokat nyújtó civil szervezet a motiválatlanságot emelte ki, mások a bizalmatlanságot, illetve a kettő kapcsolatát, amely akadályozza a közösségi terek kialakulását az adott kistelepülésen. Gyakran hangzott el az állami vezetők és a köztisztviselők közötti apátia és érzéketlenség problémája, akik nem foglalkoznak olyan égető társadalompolitikai kérdésekkel, mint az oktatási nehézségek, a családon belüli erőszak, a gyermekvédelem helyzete vagy a lakhatási szegénység. Az apátiát több szervezet egyfajta általános társadalmi állapotként írta le, amely szintén akadályozza a civil szervezetek munkáját.

Többen kiemelték, hogy a negatív érzelmi-politikai mechanizmusok a legkiszolgáltatottabb helyzetben élő emberekre, különösen a gyerekekre, a legsúlyosabb

hatással vannak. Egy oktatással foglalkozó szervezet szerint a helyi roma gyerekek az óvodában még jól érzik magukat, de az iskolában „diabolizálódnak". Ez nem nyílt megbélyegzés formájában jelenik meg, hanem olyan mikroagresszióval találkoznak, mint amikor a tanár kifejezetten roma gyerekek egy csoportjának azt mondja: „belőletek úgysem lesz semmi". Ez a gyerekeknél hamar az önértékelés elvesztésével jár, ami kihat az oktatási útjukra is. Az oktatással foglalkozó civil szervezetek így azt az érzelmi-gondoskodó feladatot is átvállalták, amelynek célja a gyerekek önbizalmának megerősítése.

A civil szervezetek rendszerképét és rendszerhez való viszonyát tehát elsősorban nem a konkrét közpolitikai intézményekkel való absztrakt viszonyban, hanem a társadalmi, személyes, politikai, gazdasági, kulturális és érzelmi mechanizmusok összefonódásaként kell értelmezni. Ezek a mechanizmusok nemcsak a civil szervezetek környezetében és a célcsoportjaik életében működnek, és nem pusztán szervezeti és politikai lehetőségeiket alakítják. Ezekbe a mechanizmusokba ágyazódik egzisztenciális létük és önértékelésük is.

Civil jövőképek

A megfigyelt szervezetek két, sokszor jól, máskor kevésbé jól elkülöníthető időhorizonton fogalmazták meg jövőképeiket. Az első típusú jövőképek nemcsak mélyen gyökereznek a jelenben, hanem elsősorban a jelen lehetőségeit tágítják. Ez nem a cselekvők távlatos gondolkodásának hiányából fakad, hanem annak felismeréséből, hogy a jelen kötései elemi erővel húzzák a civil cselekvőket sűrű és ambiciózus célkitűzések megfogalmazására. Azonnali, intenzív és folyamatos jelenlét, valamint a jelen viszonyaira való figyelés képezik társadalomformáló elképzeléseik alapját. A másik típusba tartozó jövőképek egy távolabbi jövőre vonatkoznak, amelynek távlatairól kutatásunk alanyai nem osztanak meg részleteket, értékeiről pedig annál inkább. Nem jelent meglepetést a jelen és távoli jövő kettőssége annak ismeretében, hogy kutatásaink jelen írásban értelmezett adatait még a 2026. április 12-i országos választás előtti hónapokban vettük fel.

A jelen elképzelt változatai

A jelenben gyökerező távlatos elképzelések élhető világokat festenek, amelyeket 'realista utópiáknak' is olvashatunk. Civil adatközlőink megnevezik ezeknek a világoknak a kiemelt tereit, értékeit, szereplőit, társadalmi viszonyait és intézményes felelősségeit. E világokban kiemelt szerepet kapnak a kisebb léptékű kezdeményezések terei vagy hálói, néha vertikumai, vagyis maguk a kérdezett civilek és szövetségeseik. Az oktatási és szociális szolgáltatást nyújtók és az ifjúsági és roma közösségi kultúraépítő cselekvők a minőségi szakmai munka érdemi megbecsülését

és folyamatos lehetőségét képzelik el. Nem lehet ezeket az elképzelt lehetőségeket szerénynek, lemondónak vagy megalkuvónak nevezni egy alapvetően autoritárius, hanyagoló szemléletű, a civileket legfeljebb megtűrő tágabb társadalompolitikai környezetben. A komplexebb városi közéleti terekben is mozgó szereplők befogadó és holisztikus szemléletű, szektorközi együttműködésre épülő közpolitika tervezését és működtetését is nevesítették.

A fentiekhez szorosan kapcsolódnak a helyi részvételi demokrácia felépítése, a közélet átláthatósága, valamint a politikai párbeszéd lehetőségének már a jelenben megragadható céljai. Ezek nemcsak eszközök más célok megvalósításához, hanem egyes szereplők számára a civil tevékenység lényegi küldetését is jelentették. Kiemelhető ezen jövőképek közül a roma közösség tágabb nyilvánosságbeli jelenlétének és önértelmezésének elismerése egy adott településen, illetve a hátrányos helyzetű csoportok képessége és folyamatos késztetése a társadalmi igazságtalanságok megfogalmazására. Többen is említették a civil szervezetek együttműködésében a bizalomra épülő koalíciók megszervezését, világosan utalva arra, hogy az ilyen típusú kollektív cselekvés nemcsak eszköz valami elérésére, hanem a jelen viszonyaiban saját értékkel bíró, a közállapotokra vonatkozó elképzelés és gyakorlat.

Egy másik típusú elképzelés a támogatott vagy képviselt társadalmi csoport feltétel nélküli, univerzális részvételi lehetőségét vizionálta a közoktatásban, a felnőtteknek a munka világában és az állampolgári ügyek intézésében. Több szereplő is említette, hogy az említett jövőkép szerves része a célcsoport egyes tagjai számára elérhető mentori segítség. Rövid távon tehát nem tartották elérhetőnek az ilyen típusú támasz felszámolását. Egyes civil szereplőknek a magabiztos társadalmi lét felé vezető út is a jövőkép része, vagyis a generációs szegénységi spirálból, az adósságspirálból és a lakásszegénységből való kilépés is egy nagyobb szabású társadalmi változáspálya. Egyesek a dolgozó ember identitásának megerősítését olyan társadalmi környezetben képzelték el, amely elhagyja a domináns elbeszélést, amelyben a roma állampolgárok leginkább a munkanélküliség és a segélyezés történeteinek szereplői. Mivel mintánkba csak egy olyan szervezet került, amely a munka és jövedelemteremtés közvetlen gyakorlatát segítette, csak az ő társadalmi jövőképük kötötte össze a megélhetés és a természetmegőrző gazdálkodás hosszú távú, a piaci értékeken túlmutató lehetőségét.

A távolabbi jövő képzetei

A távolabbi jövőre vonatkozó elképzelések között különösen figyelemre méltóak voltak azok, amelyek az elgondolható és kívánatos társadalmi keretekben már nem látták volna szükségét szervezetük lényegi tevékenységének. Így például egy igazságos és jól működő társadalomban már nem lesz szükség ilyen formában működő tanodára, hiszen a befogadó iskola mindenkinek támogató tanulási környezetet biztosít. A tanodák energiáit és szakmai tudását a közösségi terek gazdagítására

lehet majd fordítani. Egyes szereplők olyan világról is gondolkodtak, ahol az egyenlőségi és befogadás-alapú közszolgáltatások nem teszik szükségessé a támogató, kiszolgáltatottságot kezelő civilek jelenlétét.

A távlatos jövőképek között sajátos helyet foglaltak el azok, amelyek az általuk támogatott csoport társadalmi státuszának és elismertségének radikális átalakítását festették le. Ezek jellemzően a roma származású állampolgárok és közösségek szószólói és támogatói voltak. Ezt a mintánk összetétele nagy részben határozta meg: a civil szereplők több mint fele roma közösségeket is elérő vagy elsősorban azokat segítő tevékenységet folytatott. E szervezetek kiemelték a roma állampolgárok és közösségek társadalmi elismertségének és értékének radikális átalakulását, valamint a roma nők emancipációját. Végül néhány szervezet a roma és nem roma fiatalok esélyegyenlőségét látta a jövő elérendő társadalmi céljának. E hosszú távú jövőképek közös pontjában a jelentől radikálisan eltérő társadalmi értékek és viszonyok álltak: a közéletben és az intézményekben a társadalmi egyenlőség és igazságosság elveinek megvalósulása, valamint a ma még kiszolgáltatott csoportok elismerése és politikai részvétele. A demokratikus helyi politika, a pluralizmus, a civilek elismerése és a most még hang nélküliek érdekképviselete alkották az elképzelt politikai jövőt.

Szolidáris cselekvés: A társadalmi változás gyakorlatai

A vizsgált szervezetek rendszerértelmezéseinek és jövőképeinek kapcsolatát vizsgálva feltűnő, hogy a civil szervezetek többsége olyan társadalmi problémákat azonosított, amelyek strukturális eredetűek, miközben saját tapasztalatai alapján kevés lehetőséget látott ezek strukturális átalakítására. Ez azonban sem a cselekvés feladásához, sem a jövőre vonatkozó elképzelések elvesztéséhez nem vezetett. Ehelyett olyan gyakorlati stratégiákat alakítottak ki, amelyek kapcsolódtak eredeti célkitűzéseikhez, miközben a jelenben elérhető cselekvési lehetőségekkel foglalkoztak. Így számukra a társadalmi változás nem elsősorban a fennálló társadalmi rend vagy intézmények közvetlen átalakításaként jelent meg, hanem olyan kapcsolatok, képességek, közösségi formák és alternatív gyakorlatok létrehozásaként, amelyek a vágyott társadalom egyes elemeit már a jelenben is megteremtik, vagy ahhoz kapcsolódó egyéni vagy közösségi változásokat tudnak elérni.

Az oktatás terén ilyenek voltak például a tanodák és ahhoz hasonló intézmények, amelyekben bár az állami iskolán kívül, de olyan típusú oktatást valósítottak meg, amely szerintük csökkenti az egyenlőtlenségeket és érdemi támogatást nyújt azoknak a gyerekeknek, akik nem középosztálybeli háttérből érkeznek. Az egyik vizsgált tanoda vezetője így fogalmazott:

> *„Egy csomó mindent tudunk, amit az iskolák nem tudnak jelenleg." (Közép-Magyarország, tanoda, munkatárs)*

Egy másik, nyugat-magyarországi nagyvárosban működő tanoda munkatársa a gyermekvédelmi rendszerben vállalt szerepükről a következőket mondta:

„És aztán bekerült ide a városi gyerekotthonba (az egyik lány, aki járt egy csoportjára), és nagyon sokat gondolkodtam ezen, hogy hogyan lehetne neki segíteni. Ő indította el bennünk azt a folyamatot, hogy ha így a (gyermekvédelmi) rendszert nem lehet megváltoztatni, akkor mi menjünk be a rendszerbe. És akkor az lett az ötlet, hogy menjünk be a gyerekotthonba és tartsunk ott csoportokat." (Nyugat-Magyarország, tanoda, munkatárs)

Másik példaként említhető az egyik észak-magyarországi kistelepülésen vizsgált komplex program, amely eredetileg többek között a szegénység és a romák kirekesztettségének csökkentését tűzte ki célul. Azonban a társadalmi kontextus és a rendszer akadályai miatt az egyéni támogatást, a csoportok során a közös élmények mentén való kapcsolódást és a romák reprezentációjának javulását végül a mindennapi munkájuk során megvalósíthatónak és fontosnak tartották.

"A zenei programnak közel sem a zene a lényege. A zene egy fantasztikus eszköz arra, hogy tudjunk segíteni, közösséget teremtsünk és azzal a közösséggel tudjunk köveket egymás után pakolni, utat építeni és haladni azon az úton..." (Észak-Magyarország, hátrányos helyzetű családokat támogató komplex program, munkatársak – csoportos interjú)

Ezek a gyakorlatok viszont a fennálló rendszer keretei között jöttek létre. Olyan hiányokat pótoltak, amelyek kezelését eredetileg állami vagy önkormányzati intézményekre bíznák. A szervezetek tevékenysége ezért egyszerre hordozta a fennálló társadalmi rend reprodukciójának és részleges átalakításának elemeit. A tanodák esetében például visszatérő kritika, hogy miközben az állami oktatási rendszer sikertelen vagy hátrányos helyzetű gyerekeket támogat, egyúttal hozzájárul ahhoz is, hogy az oktatási rendszer strukturális problémái hosszabb távon fennmaradjanak, hiszen azok következményeit részben kezelhetővé teszik (Fejes, 2016). Hasonló kritikák általánosabban is megjelennek a civil szervezetekkel kapcsolatban: eszerint a közvetlen segítségnyújtás, a gondoskodási gyakorlatok és a hiányzó szolgáltatások pótlása sok esetben inkább enyhíti az egyenlőtlenségek következményeit, mintsem magukat az egyenlőtlenségeket létrehozó struktúrákat változtatja meg (Fraser, 2016). A kutatásban résztvevő szervezetek tapasztalatai ugyanakkor arra utalnak, hogy ez jellemzően nem tudatos választás eredménye. Sokkal inkább olyan helyzetként írható le, amelyben a strukturális változás lehetőségei korlátozottak, miközben a problémák által érintett emberek támogatása nem halasztható el.

Gondoskodás, mint társadalomformáló gyakorlat

A vizsgált szervezetek tevékenységében az egyik legerősebb közös elem a gondoskodás különböző formáinak megszervezése volt. A tanodák, a közösségi terek, a segítő szolgáltatások vagy az érdekvédő kezdeményezések eltérő módszerekkel dolgoztak, mégis közös volt bennük, hogy tevékenységük jelentős része a biztonság és az egymás közötti kapcsolódás feltételeinek megteremtésére irányult. A gondoskodás a vizsgált szervezetek esetében nem kizárólag egyének szükségleteire adott válaszként jelent meg. A mentorálás, a kríziskezelés vagy az ügyintézési segítség mellett legalább ilyen fontos szerepet kaptak a közösségi kapcsolatok, a bizalom és a részvétel feltételeinek megteremtése és fenntartása. A szervezetek így nemcsak emberekről, hanem közösségekről és társadalmi kapcsolatokról is gondoskodó infrastruktúrákat hoztak létre.

Az oktatással foglalkozó szervezetek például nem elsősorban az iskolai teljesítmény javítását tekintették feladatuknak, hanem a gyerekek megerősítését, az önbizalom fejlesztését, a személyes mentorálást és olyan elfogadó, biztonságos közösségi közegek létrehozását hangsúlyozták, amelyekben a gyerekek és családjaik támogatást, pozitív visszajelzéseket és új lehetőségeket tapasztalhatnak meg.

> *„Olyan közösségi terekre van szükség, amelyek egy ember személyi fejlődését segítik (…). Lehet, hogy a tanodáknak egy teljesen más szerepnek kellene lenni. Inkább egy ilyen közösségi térnek. (…) Segítsük úgy, hogy megerősítjük őket, meg azt, hogy segítsük abban, hogy reálisan lássa saját magát, vagy lássa a lehetőségeit." (Közép-Magyarország, tanoda, munkatárs)*

A szociális munkát végző szervezetek a folyamatos jelenlétet, a családokkal fenntartott személyes kapcsolatokat, valamint az egyéni problémákra adott közvetlen és gyakorlati válaszokat emelték ki. Az ügyintézési segítség, a jogi tanácsadás vagy a mindennapi nehézségek kezelésében nyújtott támogatás mellett különösen fontosnak tartották a hosszú távú, bizalmi kapcsolatok fenntartását.

> *„ez a felzárkóztatás egy olyan dolog, hogy örülünk, hogy ha 5, 10 vagy 20 év múlva látszik az, hogy itt voltunk" (Észak-Magyarország, hátrányos helyzetű családokat támogató komplex program, vezető)*

> *„amikor emberekkel foglalkozol, és nem vagy jelen az életükben, az úgy nem működik" (Észak-Magyarország, közösségi kert, önkéntes)*

Ez a gondoskodási munka sok esetben olyan feladatok ellátását is jelentette, amelyek hiányát maguk a szervezetek is a társadalmi problémák egyik okaként azonosították. A mentorálás, a kríziskezelés, az érzelmi támogatás vagy a mindennapi segítségnyújtás nemcsak alternatív társadalmi viszonyokat hozott létre, hanem

hozzájárult ahhoz is, hogy az érintettek a jelenlegi intézményi környezetben képesek legyenek boldogulni, ugyanakkor rendszerszinten nem változtatott a helyzetükön. A gondoskodás így egyszerre vált a rendszer hiányaira adott válasszá és a rendszer működésének feltételévé.

A cselekvőképesség megerősítése

A gondoskodás mellett a szervezetek tevékenységének másik meghatározó dimenziója a cselekvőképesség megerősítése volt. Több interjúalany hangsúlyozta, hogy a társadalmi változás nem kizárólag a strukturális feltételek átalakulásában mérhető, hanem abban is, hogy az érintettek képesebbé válnak saját helyzetük értelmezésére és megváltoztatására. A tanodákban ez az önbizalom, az önkifejezés és az igazságtalanságok megfogalmazásának képességében jelent meg. A lakhatási és szociális szervezetek esetében az ügyintézéshez vagy az érdekvédelemhez szükséges tudások átadásában. A roma nőket támogató kezdeményezések az autonóm döntéshozatal és az önrendelkezés lehetőségeit hangsúlyozták, míg más szervezetek a közéleti részvételt igyekeztek erősíteni. A változás ezekben az esetekben nem valamely végállapot elérését jelentette, hanem annak lehetőségét, hogy az érintettek nagyobb befolyást szerezzenek saját életük és közösségeik alakításában.

„Az érintett tagoknak láttam borzasztó hatalmas, ugrásszerű fejlődését… V., amikor eleinte még úgy behozta a J.-t és ott ült szakállal a sapkában, meg se szólalt hónapokig, majd aztán két év múlva fehér ingben, borotválva nyilatkozott a sajtónak, szóval olyan változásokat tudott az ő életükben előidézni, amik tényleg tök jók." (Nyugat-Magyarország, aktivista-csoport, volt tag)

Az egyik, nyugat-magyarországi roma nőkre fókuszáló szervezet így fogalmazta meg a munkájuk célját:

„kihozni belőlük azt, ami bennük van, csak még talán ők sem merik felismerni" (Nyugat-Magyarország, roma nőkre fókuszáló szervezet, munkatársak – csoportos interjú)

A vizsgált szervezetek több szinten dolgoztak a cselekvőképesség megerősítésén: személyes, intézményi, közösségi és politikai szinten. Személyes szinten például az önbizalom vagy az önkifejezés megerősítése, intézményi szinten pedig az ügyintézés vagy a bürokratikus rendszerben való eligazodás támogatása. Az együttműködés és a közösségi döntések támogatása közösségi szinten segíti a cselekvőképességet; a politikai cselekvőképességet pedig a közügyekben való részvétel erősíti. A változás sok esetben nem a struktúrák közvetlen átalakításában, hanem az azok közötti mozgás képességének megerősítésében jelent meg. A szervezetek ezzel

egyszerre tették élhetőbbé a meglévő rendszert és készítették fel az érintetteket annak esetleges megváltoztatására.

Közösségi terek építése

A cselekvőképesség megerősítése szorosan kapcsolódik azokhoz a közösségi terekhez, amelyeket a szervezetek létrehoztak és fenntartanak. Több civil szervezet olyan közösségi tereket hozott létre, amelyek köré közösségi élet szerveződik, és amelyek elősegíthetik a kollektív cselekvést. A kutatásban szereplő szervezetek jelentős része nem egyszerűen szolgáltatásokat nyújtott, hanem olyan tereket és szervezeti formákat hozott létre, amelyek lehetővé tették a találkozást, a kapcsolódást és az együttműködést.

Az egyik észak-magyarországi kistelepülésen működő programban a nőklub, a baba-mama klub, a zenei foglalkozások és más közösségi programok célja éppen egy olyan közeg létrehozása volt, amely *„otthont ad"* a résztvevőknek, és *„közösségek közösségeként"* működik, ahol ítélkezés nélkül találkozhatnak egymással és más értékekkel a nők, amelyben a tanulás vagy a közösségi részvétel értékként jelenhet meg.

> *„…akár a zeneprogram, akár a női klub, baba-mama klub, tehát a klubrendszer, amiben dolgozunk, azt célozza, hogy mi anélkül tudjunk alternatív értékeket felkínálni, hogy ítélkeznünk vagy konfrontálódnunk kelljen. Tehát egyszerűen egy olyan közösséget próbálunk létrehozni. Otthont adni neki gyakorlatilag, vagy hát több közösséget, vagy közösségek közösségét…" (Észak-Magyarország, hátrányos helyzetű családokat támogató komplex program, vezető)*

Hasonló szerepet töltött be az egyik nyugat-magyarországi nőket támogató egyesület anyaklubja is, amely nem csupán foglalkozások sorozata volt, hanem olyan tér is, ahol a nők egymástól tanulhattak, megoszthatták tapasztalataikat és informális, kölcsönös segítő hálózatokat alakíthattak ki. Az interjúalanyok szerint a résztvevők együtt főztek, varrtak, gyermekfelügyeletet szerveztek, megosztották egymással a mindennapi problémák kezelésére vonatkozó tapasztalataikat és fokozatosan megtanulták egymással megbeszélni konfliktusaikat is. Az oktatással foglalkozó szervezetekben a tanodák szintén túlmutattak a formális oktatás funkcióin. Az interjúk alapján ezek a helyek biztonságos közegként, közösségi térként és kapcsolódási pontként működtek, ahol a gyerekek és családjaik hosszabb távú kapcsolatokat alakíthattak ki a segítőkkel és egymással. Több interjúalany is hangsúlyozta, hogy a tartós jelenlét, a személyes kapcsolatok és a közösséghez tartozás érzése legalább olyan fontos eredményei voltak a munkájuknak, mint a tanulmányi teljesítmény javulása. A közösségi infrastruktúrák jelentőségét különösen jól mutatja, hogy az interjúalanyok gyakran az apátiát, a bizalmatlanságot, a társadalmi elszigetelődést vagy a közösségi kapcsolatok hiányát nevezték meg a társadalmi

problémák fontos összetevőiként. Ebben a kontextusban a közösségi infrastruktúrák létrehozása nem pusztán eszköz valamilyen későbbi változás elérésére, hanem önmagában is társadalomformáló gyakorlat.

Alternatív társadalmi viszonyok gyakorlása

A szervezetek tevékenységében nemcsak a jelen problémáira adott válaszok jelentek meg, hanem a jövőre vonatkozó elképzelések gyakorlati megvalósítása is. Több esetben megfigyelhető volt, hogy olyan helyzeteket, tereket vagy kapcsolati formákat hoztak létre, amelyekben a vágyott társadalmi viszonyok már a jelenben is megtapasztalhatóvá váltak. A tanodák egy befogadóbb oktatási rendszer elemeit jelenítették meg; a közösségi kert az együttműködésre, kölcsönösségre és közös felelősségvállalásra épülő társadalmi kapcsolatokat tette gyakorolhatóvá; a lakhatási fórumok a részvételi döntéshozatal lehetőségeit teremtették meg; a kulturális-zenei programok pedig a roma közösségek láthatóságának és önreprezentációjának alternatív formáit hozták létre. A civil szervezetek így nem csupán a jövőbeli változás reményét tartották fenn, hanem annak egyes elemeit a jelenben is igyekeztek megvalósítani. Tevékenységük ebben az értelemben a vágyott alternatív társadalmi viszonyokat előrevetíti: olyan társadalmi gyakorlatokat hoztak létre, amelyek a kívánatosnak tartott társadalmi rend bizonyos vonásait megjelenítették. Vannak olyan szervezetek, amelyek ezt tartották tevékenységük lényegének és magát a tevékenységet eszközként definiálták az alternatív társadalmi viszonyok gyakorlásához. Ilyen volt egy észak-magyarországi város egyik cigánytelepén működtetett közösségi kert, amelynek a helyi kötődésű vezetője így fogalmazott:

> *„Lehet kívülállóként azt mondani: ó, most csak egy kertet műveltek. Az pont nemcsak egy kert volt, hanem az, hogy megtanulják, hogy igen, nekem menni kell, mert ha nem megyek, nem locsolom meg, nem kapálom meg aznap, akkor ott nem fog teremni semmi. Volt egy-kettő, aki nehezen ment, tényleg nagyon nehezen ment, de a legtöbbjük képesek voltak ebbe bekapcsolódni és felvenni az ütemet." (Észak-Magyarország, közösségi kert, önkéntes)*

Ezeknek a kezdeményezéseknek a jelentősége leginkább abban rejlett, hogy olyan társadalmi viszonyokat tettek megtapasztalhatóvá, amelyek a jelenlegi intézményi környezetben csak korlátozottan vagy egyáltalán nem voltak elérhetők. A szervezetek így egyszerre alkalmazkodtak a fennálló rendszerhez és kísérleteztek a részleges meghaladásával. A vágyott jövő nem egy távoli célként jelent meg, hanem olyan gyakorlatként, amelyet bizonyos helyzetekben már a jelenben is meg lehet élni.

Konklúzió

Az általunk vizsgált szervezetek között jelentős különbségek figyelhetők meg. Egyesek elsősorban az egyének és családok támogatására koncentráltak, mások pedig hangsúlyosabban törekedtek a helyi közpolitikai folyamatok alakítására vagy a közéleti részvétel erősítésére. Voltak, akik számára a közösségépítés állt a középpontban, míg mások az érdekvédelem és a szakpolitikai befolyásolás eszközeit részesítették előnyben. A különbségek ellenére azonban közös mintázatként rajzolódott ki, hogy a társadalmi változás lehetőségét egyikük sem elsősorban intézményi reformokban vagy a politikai hatalomváltásban látta. A változás társadalmi feltételeit sokkal inkább a kapcsolatok, közösségek, tudások és részvételi képességek kialakításában keresték. Meglepő módon nem találtunk érdemi különbséget a különféle településtípusokon működő szervezetek között.

Emögött az az ellentmondás áll, hogy bár a szervezetek pontosan látták a rendszerszintű nehézségeket, amelyek akadályozták munkájukat, és célként fogalmazták meg a rendszer megváltoztatását, ennek rövid távú lehetőségeit nem látták. Ahogy a Power és szerzőtársai (2022) által a depriváció földrajzának nevezett magyarázatban is, kutatási terepeinken is meghatározó szerepe van a társadalmi problémákra érzéketlen, a civileket akadályozó államnak, amely közben arra is számít, hogy az „élhető élet" (Berlant, 2016) igényéből fakadó nyomást ezek a szereplők mégis enyhíteni fogják.

A vizsgált civilek alternatív társadalmi infrastruktúrákat hoznak létre, amelyek szolidaritást vállalnak az elnyomott csoportokkal, például az oktatási szegregációban, a lakhatási szegénységben, valamint a nők elleni erőszakban érintettekkel. Ezek a kiszolgáltatottságok olyan függőségi viszonyrendszerbe ágyazódnak, amelyben a lokális szolidáris alternatívák csak akkor maradhatnak fenn, ha a szervezet nem lép be a nyíltan kormánykritikus politikai térbe. Bár az interjúkban nem volt hangsúlyos, olykor megjelent a fenyegetettség érzése, miszerint az érdektelen, akadályozó államból elnyomó állam is lesz.

A szervezetek értelmezéseiben a társadalmi változás fogalma sajátos módon formálódik. A strukturális problémák felismerése gyakran elfáradáshoz, kiégéshez, a tehetetlenség érzéséhez vezet, de nem a remény elvesztéséhez, hanem a cselekvés léptékének és formáinak újragondolásához. Ugyanakkor a szervezetek maguk is gyakran kritikusak azzal kapcsolatban, hogy nem tudnak strukturális változást elérni. Folyamatosan felvetik maguknak, mi lehet a fáradhatatlan újraértelmezés és kitartás határa. Jövőképeik két idősíkban mozognak: a megélhető jelenben és a távlati jövőben. A megélhető jelen sem pusztán az azonnali szükségletkielégítésről szól: ezekben az elgondolásokban is központi szerepet kapnak a társadalmi igazságosság, a nyilvánosság és a részvételiség eszméi. A távlati jövőképek pedig egy olyan alternatív társadalmi berendezkedést festenek le, amelyben érvényesül a társadalmi egyenlőség, a kiszolgáltatott csoportok közéleti részvételi lehetőségei, a demokratikus helyi politika, a pluralizmus és a civilek elismerése.

A változás a mindennapi gyakorlatok szintjén válik leginkább megragadhatóvá: közösségi kapcsolatok létrejöttében, egy intézményi ügy sikeres elintézésében, egy gyerek megerősödő önbizalmában, egy nő autonóm döntésében vagy egy helyi közösség közös fellépésében. A vizsgált szervezetek tevékenysége egyszerre termeli újjá a meglévő viszonyokat és átalakítja a kisközösségeket. Hozzájárul a társadalmi reprodukció feltételeinek fenntartásához, miközben olyan kapcsolati, közösségi és politikai gyakorlatokat is létrehoz, amelyek alternatív társadalmi viszonyokat tesznek megtapasztalhatóvá. Ebben az értelemben a társadalmi változás nem egyszeri áttörésként, hanem a gondoskodás, a cselekvőképesség, a közösségi terek és az alternatív gyakorlatok folyamatos újratermeléseként jelenik meg. Fontos hangsúlyozni, hogy ez ugyanúgy igaz kistelepülési és nagyvárosi környezetben is. Bár a társadalmi infrastruktúrák irodalma (Anand et al., 2018; Power et al., 2022; Sanchez, 2023) a nagyvárosi terekre figyel, kutatásunk megmutatja, hogy társadalmi infrastruktúrák mindenhol létrejöhetnek.

Irodalom

Ágh, A. (2015). Redemocratization efforts in Hungary as a second try: Civil society organizations and mass movements. *Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje*, *31*(4), 9–35.

Anand, N., Gupta, A., & Appel, H. (Eds.). (2018). *The Promise of Infrastructure*. Duke University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctv12101q3

Berlant, L. (2016). The commons: Infrastructures for troubling times. *Environment and Planning D: Society and Space*, *34*(3), 393–419. https://doi.org/10.1177/0263775816645989

Bródy, L. S., & Velkey, G. D. (2026). Governing through care: Faith-based social service provision in rural Hungary. *Territory, Politics, Governance*, 1–16. https://doi.org/10.1080/21622671.2026.2618168

Bulmer, S. J. (1998). New institutionalism and the governance of the Single European Market. *Journal of European Public Policy*, *5*(3), 365–386. https://doi.org/10.1080/135017698343875

Charmaz, K. (2012). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis* (2nd ed.). Sage.

De Angelis, M. (2017). *Omnia sunt communia: On the commons and the transformation to postcapitalism*. Zed Books. https://doi.org/10.5040/9781350221611

Esping-Andersen, G. (1990). The Three Political Economies of the Welfare State. *International Journal of Sociology*, *20*(3), 92–123.

Farrell, H. (2018). The Shared Challenges of Institutional Theories: Rational Choice, Historical Institutionalism, and Sociological Institutionalism. In: Glückler, J., Suddaby, R., Lenz, R. (eds) *Knowledge and Institutions. Knowledge and Space*, vol 13. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-75328-7_2

Federici, S. (2019a). *Re-enchanting the world: Feminism and the politics of the commons*. PM Press.

Federici, S. (2019b). Social reproduction theory: History, issues and present challenges. *Radical Philosophy*, (2.04), 55–57.

Fejes, J. B. (2016). Szegregál-e a tanoda? In *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek* (pp. 171–179). Motiváció Oktatási Egyesület. https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/19204/

Fraser, N. (2014). Behind Marx's hidden abode. *New Left Review*, (86), 55–72.

Fraser, N. (2016). Contradictions of capital and care. *New Left Review*, *2*(100), 99–117. https://doi.org/10.64590/nt2

Freire, P., & Macedo, D. P. (2017). *Pedagogy of the Oppressed (M. B. Ramos, Trans.,* 30th anniversary ed.). Bloomsbury Academic.

Gamson, W. A. (2004). Bystanders, Public Opinion, and the Media. In D. A. Snow, S. A. Soule, & H. Kriesi (Eds.), *The Blackwell Companion to Social Movements* (pp. 242–261). Blackwell Publishing Ltd. https://doi.org/10.1002/9780470999103.ch11

Gregor, A., & Verebes, I. (2024). Restoring What Never Existed: The Role of Familism in Narratives of Return in Hungary. *East European Politics and Societies: And Cultures*, *38*(2), 594–615. https://doi.org/10.1177/08883254231170388

Harvey, D. (1982). *The Limits to Capital*. Blackwell Publishing Ltd. https://doi.org/10.4135/9781446213742.n8

Harvey, D. (2013). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. Paperback ed. Verso.

Jochim, A. E., & May, P. J. (2010). Beyond subsystems: Policy regimes and governance: Beyond Subsystems. *Policy Studies Journal*, *38*(2), 303–327. https://doi.org/10.1111/j.1541-0072.2010.00363.x

Kapitány, B. (2019). Egy civil alszektor „államosítása": Népesedési, népesedéspolitikai célokkal foglalkozó civil szervezetek Magyarországon 2011–2018. *Civil Szemle*, *16*(4), 61–79.

Kitschelt, H. P. (1986). Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies. *British Journal of Political Science*, *16*(1), 57–85. https://doi.org/10.1017/S000712340000380X

Kövér, Á. (2015). Captured by State and Church: Civil Society in Democratic Hungary. In P. Krasztev & J. V. Til (Eds.), *The Hungarian Patient* (pp. 81–90). Central European University Press. https://doi.org/10.1515/9786155225550-009

Kriesi, H. (2004). Political Context and Opportunity. In D. A. Snow, S. A. Soule, & H. Kriesi (Eds.), *The Blackwell Companion to Social Movements* (pp. 67–90). Blackwell Publishing Ltd. https://doi.org/10.1002/9780470999103.ch4

McAdam, D. (1999). *Political process and the development of black insurgency: 1930-1970*. (2nd ed.). University of Chicago Press.

Nightingale, A. J. (2019). Commoning for inclusion? Commons, exclusion, property and socio-natural becomings. *International Journal of the Commons*, *13*(1), 16. https://doi.org/10.18352/ijc.927

Pierson, P., & Skocpol, T. (2002). Historical institutionalism in contemporary political science. *Political science: The state of the discipline*, *3*(1), 1–32. https://doi.org/10.1017/CBO9780511808609

Power, E. R., Wiesel, I., Mitchell, E., & Mee, K. J. (2022). Shadow care infrastructures: Sustaining life in post-welfare cities. *Progress in Human Geography*, *46*(5), 1165–1184. https://doi.org/10.1177/03091325221109837

Rancière, J. (1999). *Disagreement: Politics and philosophy* (J. Rose, Trans.). University of Minnesota Press.

Sanchez, I. G. (2023). Care commons: Infrastructural (re)compositions for life sustenance through yet against regimes of chronic crisis. *Urban Studies*, *60*(12), 2456–2473. https://doi.org/10.1177/00420980221145360

Sassen, S. (2010). A Savage Sorting of Winners and Losers: Contemporary Versions of Primitive Accumulation. *Globalizations,* 7(1–2), 23–50. https://doi.org/10.1080/14747731003593091

Saurugger, S. (2017). Sociological Institutionalism and European Integration. In S. Saurugger, *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.179

Schmidt, V. A. (2008). Discursive Institutionalism: The explanatory power of ideas and discourse. *Annual Review of Political Science*, *11*(1), 303–326. https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.11.060606.135342

Star, S. L., & Ruhleder, K. (1996). Steps toward an ecology of infrastructure: Design and access for large information spaces. *Information Systems Research*, *7*(1), 111–134. https://doi.org/10.1287/isre.7.1.111

Szikra, D., Fejős, A., Neményi, M., & Vajda, R. (2020). *Civil society activism related to women and families since 2010 in Hungary: Deepening cleavages and new strategies*. Friedrich Ebert Stiftung. https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/17382.pdf

Tarrow, S. G. (2011). *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics* (Revised and updated 3rd ed.). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009219839

Ticktin, M. (2024). Care as political revolution? *Focaal*, *2024*(98), 64–70. https://doi.org/10.3167/fcl.2024.980105

True, J. L., Jones, B. D., & Baumgartner, F. R. (2019). Punctuated-equilibrium theory: Explaining stability and change in public policymaking. In P. A. Sabatier & C. M. Weible (Eds.), *Theories of the policy process* (2nd ed., pp. 155–187). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780367274689-6

T/11923. számú törvényjavaslat „a közélet átláthatóságáról", 2025. május 13. Elérhető: https://www.parlament.hu/irom42/11923/11923.pdf

Woodly, D., Brown, R. H., Marin, M., Threadcraft, S., Harris, C. P., Syedullah, J., & Ticktin, M. (2021). The politics of care. *Contemporary Political Theory*, *20*(4), 890–925. https://doi.org/10.1057/s41296-021-00515-8

Zakariás, I., Kovai, M., Kovai, C., & Kerényi, S. (2025). Is there a place for 'community'? Transnational governance, post-socialist authoritarianism, and deinstitutionalization in a child protection NGO in Hungary. *International Journal of Sociology*, *55*(2), 113–134. https://doi.org/10.1080/00207659.2024.2420492

https://doi.org/10.62560/csz.2026.04.8

Környezeti konfliktus és akkumulátoripari beruházás Gödön: a szolidaritás lehetőségei és akadályai a közösségi ellenállásban[1]

Szalai Alida

Bevezetés

A tanulmány a zöld kriminológia elméleti keretében, dokumentumelemzés és félig-strukturált interjúk alapján vizsgálja a gödi Samsung SDI által okozott környezeti és társadalmi konfliktust. A rövid elméleti áttekintést követően a zöld gazdaság és az elektromobilitás kritikus kérdéseit is tárgyalja, hogy a gödi esetet tágabb kontextusban lehessen értelmezni. Ezt követően bemutatja annak a szabályozási környezetnek néhány elemét, amelyben a magyarországi akkumulátoripari beruházások megvalósultak az Orbán-kormány idejében. A tanulmány második része a helyi ellenállás megnehezítésének körülményeibe, valamint a közösségi szolidaritás megerősödésének lehetséges akadályaiba enged betekintést.

[1] Jelen tanulmány a szerző doktori kutatásán alapul. A kutatás zöld kriminológiai keretben vizsgálja a környezeti károkozás társadalmi kontrollját, amelynek egyik elemzési dimenziója az ellenállás kontrollja és elnyomása. Az ellenállás elnyomásának elméleti keretét a gödi esettanulmány elemzésével a szerző alábbi tanulmánya mutatja be: Szalai Alida (2025) A környezeti károkozás társadalmi kontrollja: az ellenállás kontrollja egy magyarországi esettanulmány tükrében. *Kriminológiai Közlemények*, 85, 195-214. Jelen írás, amelyen az INTERFACED Horizon Europe kutatási projekt keretében dolgozott a szerző, eltérő elemzési fókuszt alkalmaz. A környezeti konfliktusok civil társadalmi dimenzióit, különösen az egyesület működésének nehézségeit, ezzel kapcsolatban a szolidaritás lehetőségeit és akadályait állítja a vizsgálat középpontjába, amely viszont a magyarországi kontextusból adódóan sok ponton kapcsolódik az ellenállás kontrolljához és elnyomásához.

A környezeti kár vagy ártalom tágabb kategória, mint a környezetkárosító bűncselekmények.[2] A kriminológiában a környezeti kár megjelenhet a fehérgalléros bűnözést, a gazdasági bűncselekményeket, az állami, a vállalati, illetve az állami-vállalati bűncselekményeket vizsgáló kutatásokban is.[3] A kilencvenes évek elején alakult ki a zöld kriminológia ernyőfogalma (Lynch, 1990), amely egybefogta a környezeti károkozással kapcsolatos kriminológiai kutatások eredményeit, miközben megőrizte az eltérő elméleti irányzatok sokszínűségét. South (2009) a környezeti károkat a természeti erőforrások túlzott mértékű kiaknázásával és elpazarlásával írja le, amely nem választható el a globális piac működésének gyakorlataitól, így a kriminológia itt elsősorban nem büntetőjogi kérdéseket vizsgál. Egyik alaptétele a zöld kriminológiai irányzatnak, hogy a legtöbb környezeti kár a legalitás és az illegalitás folytonosságán található szürke zónában helyezkedik el (Ruggiero & South, 2010). Vannak a környezeti károkozásnak olyan formái, amelyekre már a büntetőjog is reagál, de sok esetben ezek olyan ártalmak, amelyek büntetőjogi fogalmak között nem értelmezhetők, azonban olyan alapvető emberi jogokat sérthetnek, mint például az egészséghez, az élelemhez, a vízhez (Zaitch et al., 2014), valamint az egészséges környezethez való jog. Mint ahogyan azt a gödi esetben is láthatjuk majd, az adott környezeti konfliktus egyszerre vet fel emberi jogi, közigazgatási, környezetpolitikai és civil társadalmi kérdéseket. A zöld kriminológia tehát itt olyan elemzési keretként jelenik meg, amely lehetővé teszi e különböző dimenziók összekapcsolását a környezeti károk mögött meghúzódó állami és vállalati hatalmi struktúrák elemzésével.

Elektromobilitás és környezeti károk

Az európai uniós zöld megállapodás az üvegházhatású gázok kibocsátásának nullára csökkentését szerette volna elérni 2050-ig (European Commission [EC], 2019).[4] Az eredeti uniós célkitűzés szerint 2035-re az új, 2050-re az összes személygépkocsinak elektromos meghajtásúnak kellett volna lennie (EC, 2022). Ehhez képest más célkitűzést tartalmaz a zöld megállapodást kiegészítő Tiszta Ipari Megállapodás,

[2] A tanulmányban használt „környezeti kár" fogalom nem azonos a magyar környezetvédelmi jogban, illetve a büntetőjogban használt környezetkárosítás terminológiájával. A zöld kriminológia nemzetközi szakirodalmában alkalmazott *environmental harm* fogalom fordításaként használom – a környezeti ártalom szinonimájaként - amely a jogilag megállapított károkozásnál tágabb kategória. Magában foglalja azokat a társadalmi és ökológiai ártalmakat is, amelyek nem feltétlenül minősülnek jogilag (közigazgatási vagy büntetőjogi) megállapított környezetkárosításnak, ugyanakkor jelentős negatív következményei lehetnek az emberekre és az ökoszisztémákra.

[3] Ezeknek kutatásoknak Edwin Sutherland (1949) fektette le az alapját a fehérgalléros bűnözés koncepciójával.

[4] Lásd bővebben az Európai Zöld Megállapodásról: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
Ezt 2026. februárban – részben a zöld megállapodásra épülve –felváltotta a Tiszta Ipari Megállapodás (*Clean Industrial Deal*): https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_550

amelynek keretei lehetőséget adnának arra, hogy bizonyos feltételek mellett 2035 után se kelljen teljesen leállni a belső égésű motoros autók gyártásával (EC, 2025).

Az elektromobilitáshoz szükséges akkumulátorok gyártásához különböző környezeti ártalmakat és környezetpusztító gyakorlatokat kapcsolhatunk. Ide tartoznak a nyersanyagok – köztük a lítium, a nikkel és a kobalt – bányászatából eredő károk (Marin et al., 2023; Dunlap et al., 2024), az akkumulátorok gyártásának hatalmas víz- és energiaigénye és környezetszennyezése, valamint a selejtek és a hulladékok tárolása és tervezett újrahasznosítása által okozott szennyezés (Abelvik-Lawson, 2019; Győrffy, 2023; Éltető, 2024). Így az elektromos autók a nagyvárosok tiszta levegőjét biztosíthatnák, de ezek tömeges bevezetésével az autóhasználatból eredő környezeti károk nem tűnnek el, csak átalakulnak és áthelyeződnek. Polyák (2024) szerint egy ténylegesen fenntartható megközelítésnek nem az egyéni autóhasználat fenntartásáról kellene szólnia, hanem éppen ellenkezőleg, az autóhasználat csökkentéséről, és ezzel együtt az alternatív közlekedési módok és a tömegközlekedés támogatásáról. A tömegközlekedés infrastruktúrájának fejlesztése és fenntartása hosszú távon hozzájárulna a stabilabb munkahelyek megteremtéséhez is (Polyák, 2024).

Az elektromobilitás a zöld energiaátmenet sodrába csatlakozik. A nemzetközi szakmai és a politikai diskurzusok túlnyomó részében úgy jelenik meg a zöld átmenet, mint az ökológiai válság egyetlen lehetséges alternatívája (Dunlap et al., 2024), ezáltal az elektromobilitás úgy, mint a közlekedésből eredő szén-dioxid-kibocsátás csökkentésének legjobb módja. Mivel a kapitalizmus lételeme a folyamatos növekedés, a tőke azért keres új területeket a befektetéseknek és a fogyasztásnak, hogy fenntartsa a felhalmozást (Foster, 2002). Dunlap és szerzőtársai (2024) szerint a zöld extraktivizmus a különböző társadalmi és ökológiai válságokat arra használja fel, hogy zöldként újrapozícionált szerepének legitimitása mögé bújva megerősítse a meglévő piacokat, illetve új piacok létrehozásával növelje a profittermelést. Így a gazdasági növekedésre való törekvés a zöld gazdaság esetében is igen sok társadalmi konfliktus és környezeti kár forrása lesz. Ráadásul a klímaváltozás mérséklésének és a szén-dioxid-kibocsátás csökkentésének retorikájával felvértezve az elektromobilitás olyan erős gazdasági és politikai érdekeket mozgathat meg, amelyek hatással lehetnek a helyi közösségek ellenállására és annak elnyomására, valamint a helyi szolidaritás alakulására is.

Az Európai Uniónak az akkumulátor-értéklánccal kapcsolatban kettős feladata van. Egyrészt a nyersanyag-kitermeléstől az újrahasznosításig önellátásra kell törekednie (Győrffy, 2023a), de ezzel együtt biztosítania kell az autóipar számára a megfelelő mennyiségű akkumulátorgyártást, amit egyelőre a beáramló kelet-ázsiai beruházások tesznek meg (Stubnya, 2025). De milyen környezeti következményei vannak ennek Magyarországra nézve, ahol 2017 óta több mint negyven akkumulátorgyártáshoz kapcsolódó beruházást jelentett be az Orbán-kormány (Előd & Weiler, 2024)? Ezek a beruházások Magyarországon a megengedő szabályozási környezet és gyenge hatósági kontroll következtében számos környezeti ártalommal járnak. Többek között erdőirtással, levegő-, víz-, talaj- és zajszennyezéssel (Éltető, 2023, 2024). Ráadásul azok

a dolgozók is veszélyeztetettek, akik közvetlenül ki vannak téve a toxikus anyagoknak és sokszor védőfelszerelés nélkül, valamint nem megfelelő munkakörülmények között dolgoznak, amelyeknek komoly egészségügyi következményeik vannak (Merk et al., 2024). A Magyar Tudományos Akadémia Fenntartható Fejlődés Elnöki Bizottságának (MTA FFEB, 2023)[5] állásfoglalása is felhívja a figyelmet a magyarországi akkumulátorgyártás kockázataira és potenciális környezetszennyezésére.

Gagyi és szerzőtársai (2024) arról írnak, hogy Magyarországon a kapitalizmus történetét a félperifériás függő helyzet jellemzi. Ez a rendszerváltás után a nyugati befektetésektől való függő helyzetet jelentette, amelyben kiemelt szerepe volt a német autóipari beruházásoknak – amelyek az olcsó természeti erőforrásokat és munkaerőt célozták (Karas, 2023) –, és amely nem szűnt meg az uniós csatlakozással sem (Gagyi et al., 2024). Ettől nem volt függetleníthető az a szándéka az Orbán-kormánynak, hogy Magyarország *akkumulátor-nagyhatalommá* váljon (Polyák, 2024). A dél-koreai és a kínai befektetések miatt a Fidesz akkumulátorstratégiája az európai uniós iparpolitikával összhangban, de attól részben elszigetelten futott (Czirfusz, 2022). Az EU a főként német autóipar védelmének érdekében annak ellenére támogatja a magyar akkumulátorstratégiát (Polyák, 2024), hogy annak alappillére a kelet-ázsiai vállalatok által felépülő akkumulátor-értéklánc (Czirfusz, 2022), amely környezeti és geopolitikai kockázatot is jelent (Polyák, 2024). Az EU támogatása konfliktushordozó lehet abból a szempontból, hogy az akkumulátorgyárak és az értéklánchoz tartozó további üzemek létesítésénél az érintett közösségek teljesen magukra maradnak.

Környezeti konfliktus Gödön

2024 márciusa és júliusa között összesen tizenegy interjú készült a szerző doktori kutatásának keretében a Göd-ÉRT Környezetvédelmi és Városvédő Egyesület három tagjával, valamint gödi lakosokkal. A Samsung SDI környezeti károkozása mögött álló vállalati és állami szereplőkkel nem sikerült interjút készíteni, mivel Göd város önkormányzata, a Samsung SDI és a Pest Vármegyei Kormányhivatal nem válaszoltak a megkeresésre.[6] Ez jól tükrözi azt, hogy a kritikai kriminológiai kutatások egyik legnagyobb kihívása az, hogy olyan hatalmi pozícióban lévő vállalati és állami szereplők narratíváihoz férjenek hozzá, akik érintettek vagy információval rendelkeznek az adott ügyben (Beizsley, 2019). Emiatt a tanulmány a mögöttes érdekkonfliktusok feltárásához másodlagos adatokra és a rendelkezésre álló interjúkra támaszkodik.

[5] Az MTA Fenntartható Fejlődés Elnöki Bizottságának állásfoglalása a Magyarországon jelenleg működő, telepítés alatt álló és jövőben telepítendő akkumulátorgyárak ügyében: https://mta.hu/fenntarthato-fejlodes/az-mta-fenntarthato-fejlodes-elnoki-bizottsaganak-ffeb-allasfoglalasa-a-magyarorszagon-jelenleg-mukodo-telepites-alatt-allo-es-jovoben-telepitendo-akkumulatorgyarak-ugyeben-113218

[6] A 2026-os Tisza-győzelem és kormányváltás után látványosan megváltozott a kommunikáció az önkormányzat és a vállalat részéről. Többek között részt vettek lakossági fórumon, valamint a Samsung SDI a helyi civileket is fogadta a gyárban, hogy a zajszennyezésről egyeztessenek.

A gödi Samsung SDI működésével kapcsolatban – valamint, hogy jobban megértsük azt az intézményi kontextust, amelyben a helyi civileknek kellett dolgozniuk – a magyarországi szabályozási környezetet, valamint a környezetvédelem szisztematikus kormányzati leépítését is érdemes figyelembe vennünk a 2010-es évektől kezdődően. Ennek során az állami részvétel a környezetvédelemben teljesen leépült, sőt a környezetet károsító beruházások minél gyorsabb engedélyeztetése volt megfigyelhető.[7] A 2002 óta működő Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériumot a 2010. évi XLII. törvény a Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról megszüntette. A Magyar Akkumulátor Szövetség 2023-as műhelytanulmánya is felhívja a figyelmet a magyarországi akkumulátorgyártás szabályozási és stratégiai hátterének hiányosságaira, amelyben a felelős minisztériumok és hatóságok átláthatatlansága komoly probléma, mivel a környezetvédelemmel kapcsolatos felelősségi körök több minisztérium között oszlottak meg, amely sok esetben átláthatatlanná tette a hatásköröket (Nemes et al., 2023).

A magyarországi akkumulátoripari beruházások engedélyezése az Orbán-kormány időszakában következetes mintázatot mutatott. A beruházásokról a helyi lakosság érdemi bevonása és tájékoztatása nélkül születtek döntések, miközben 2024-ig a legtöbb esetben nem volt kötelező környezeti hatásvizsgálat lefolytatása, valamint egységes környezethasználati engedély megszerzése. A környezeti hatásvizsgálati és az egységes környezethasználati engedélyezési eljárásokat a 314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet szabályozza, amely a környezetvédelmi hatóság előzetes vizsgálatára bízta annak döntését, hogy szükséges-e környezetvédelmi engedély. A hatóságok ezt az előzetes vizsgálatot a legtöbb akkumulátoripari beruházás esetében azzal zárták le, hogy a tervezett beruházásnak „*nincs jelentős környezeti hatása*", amelyet a Magyar Mérnöki Kamara Környezetvédelmi Tagozata is kifogásolt (Magyar Mérnöki Kamara, 2023).

A szabályozást 2024 nyarán módosították, amikor minden akkumulátoripari beruházás esetében kötelezővé tették a környezeti hatásvizsgálatot. A környezeti hatásvizsgálat azonban önmagában nem jelent garanciát a környezeti károk megelőzésére (Éltető, 2024), mint ahogyan azt még a rendeletmódosítás előtt a Samsung SDI esetében tapasztalhatták a civilek. Bár öt év után, 2023 decemberében sor került az egységes környezethasználati engedély kiadására, a civilek és szakértők szerint nem felelt meg az alapvető követelményeknek, ezért a Göd-ÉRT Egyesület peres úton megtámadta. A Samsung SDI esetében a problémát tovább súlyosbította, hogy a hatósági ellenőrzések során feltárt szabálytalanságokat nem szankcionálták a vállalat számára visszatartó erővel (Csengel, 2024).

[7] A környezetvédelmi minisztérium leépítésével párhuzamosan különböző környezeti károkat okozó és környezetpusztító beruházások élveznek állami támogatottságot (Horn, 2024). Többek között erre példa a Fertő tóhoz tervezett turisztikai beruházás, valamint a Balaton partjának folyamatos beépítése a Nemzeti Együttműködés Rendszeréhez (NER) köthetően (Horn, 2021). A kormányközeli vagy részben állami tulajdonú vállalatoknál is találunk példákat környezetszennyezésre, valamint annak súlyosságának eltussolására. Ilyen volt 2024-ben a MOL súlyos olajszennyezése Gárdonynál, amelyet először csak sokkal kisebb mennyiségben ismertek be, ráadásul az érintettek kompenzálása sem volt megfelelő (Tálos é& Pápai, 2025).

A gödi Samsung SDI 2017-ben kezdte meg működését a tesztüzemmel, amely során világossá vált, hogy a gyár működése zajszennyezéssel jár, ami azóta is kardinális probléma (Bodnár, 2018a; 2023a). A nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű kormányzati beruházást már az elejétől kezdve környezeti károk, földkisajátítások és társadalmi feszültség kísérték (Bodnár, 2018). Az akkori fideszes gödi önkormányzat társadalmi egyeztetés és tájékoztatás nélkül döntött a 80 hektáros ipari övezet létrehozásáról a település közvetlen szomszédságában, ezért „Göd sírásóinak" is nevezik őket a helyiek. 2020-ban kapott a Samsung SDI felső küszöbértékű veszélyes üzem besorolást, amely tovább növelte a lakossági aggodalmakat. A közmeghallgatások során a helyiek nem kaptak kielégítő tájékoztatást a veszélyes anyagok mennyiségéről és az esetleges balesetek következményeiről vagy a környezeti kockázatokról (Bodnár, 2020). A helyiek által „kis gömböcnek" nevezett gyár folyamatosan terjeszkedett, és a gödi eset idővel országos jelentőségűvé és az akkumulátoripari beruházásokkal kapcsolatos viták egyik szimbólumává vált.

A szolidaritás lehetőségei és akadályai a helyi ellenállásban

A meginterjúvolt helyi lakosok jelentős része úgy érzi, hogy a gazdasági és a politikai érdekek elsőbbséget élveznek a környezetvédelemmel, az átláthatósággal és a helyi közösség érdekeivel szemben. A gödi terepmunka idején készült Magyar Hang riportból az derül ki, hogy a helyi lakosok egy jelentős részének elege van a Samsung témájából. Tudnak ugyan a környezetet károsító történetekről, de nem szeretnének vele foglalkozni, belefáradtak (Csécsi, 2024). Az interjús tapasztalatok azt mutatták, hogy ezzel párhuzamosan a környezeti károktól és egy esetleges ipari balesettől való félelem okozta szorongás csendesen húzódik meg az ott lakók életében, még ha nincs is elegük a Samsung témájából, akkor is tehetetlennek érzik magukat.

A Samsung SDI által okozott környezeti károkat eltérően észlelhetik a helyi lakosok. A látható és hallható károkat – mint például az erdőirtást és a zajszennyezést – a legjobban a közel lakók érzékelik, a lakosság messzebb élő része sokszor nem vesz róluk tudomást vagy neutralizálja azt. A „láthatatlan" károkról, mint például a levegőszennyezésről, a veszélyes vegyi anyagok talajba szivárgásáról vagy akár a dolgozók egészségének veszélyeztetéséről nehéz információhoz jutni. A hivatalos tájékoztatás és a társadalmi egyeztetés hiánya miatt a gyár mérete egy nagyon lényeges szempontja annak, hogy a helyi lakosok hogyan és mióta érzékelik a Samsungot a településükön, amely több lakossági interjúban is megfogalmazódott. A helyi civileknek nagyon fontos szerepe van az állam és a vállalatok által eltitkolni kívánt adatokhoz és információkhoz való hozzáférésben, és abban, hogy ezekről tájékoztatták a lakosságot. Ezáltal a helyi lakosok számára a gyár méretén túl is érzékelhetővé tették a Samsung SDI által okozott környezeti és társadalmi károkat.

Ellenállás: a Göd-ÉRT Környezetvédelmi és Városvédő Egyesület

A Göd-ÉRT Környezetvédelmi és Városvédő Egyesület 2020. március 1-jén alakult meg, de már előtte is együtt dolgoztak néhányan azon, hogy információkat szerezzenek a Samsung-gyár működésével kapcsolatban. A helyi mozgósítás már az elején nehézségekbe ütközött. *„Hát az az igazság, hogy ez a Göd újtelepi lakosság úgy szerveződött, hogy igazán nem szerveződött"* (A). Az EMLA (*Környezeti Management és Jog Egyesület*) – amely jogvédő szervezet környezeti ügyekben – segített az egyik bócsai lakosnak és együtt felkeresték a Bócsán élőket, hogy hozzanak létre pertársaságot. Ez nem sikerült, és az a család, aki hiába próbálta mozgósítani a gyár közelében élőket, el is költözött Gödről. Az EMLA jogásza szerint általános probléma, hogy környezeti ügyekben sokszor hiányzik a szolidaritás a közösségekből (Kiss, 2024). A környezeti kárt okozó tevékenység általában nagyon sok helyi lakost zavar és nem is értenek vele egyet, de amikor arra kerülne a sor, hogy a petíció aláírásán túlmutatóan hivatalosan is felvállalják a küzdelmet – például ügyfélként perbe lépéssel – akkor a tiltakozók nagy része hirtelen eltűnik, pedig az ügy sikerességéhez nagyban hozzájárulna a tiltakozók száma (Kiss, 2024). Ez Göd esetében is jól érzékelhető, ahol ráadásul a gyár közvetlen szomszédságából még a demonstrációkra sem nagyon mentek ki.

> *„(…) ami nagyon meglepő volt, hogy akik ott közvetlenül a gyár mellett laknak, tehát direktben, akiknél el is ismeri a hatóság, hogy zajszennyezés van, abban a körzetben a múltkori országgyűlési választáson a Fidesznek a képviselője nyerte azt a választókörzetet (…). És azt mondják, hogy hát jó lesz nekünk az, befogjuk ugyanúgy a szánkat, nem tiltakozunk semmi ellen, inkább akkor hasznosítsuk a fennálló állapotot, kiadják a házaikat, munkásszállókat csinálnak belőlük"* (A).

Az évek alatt az egyesületet alapító tíz tagnak a többsége – leginkább azok, akik Bócsán éltek, így teljesen ellehetetlenítette mindennapjaikat a Samsung SDI – elköltözött Gödről. Az egyesületnek 2024-ben, az interjúk készítésének idejében körülbelül 50 tagja volt, leginkább nők. Közülük aktívan csak körülbelül tíz ember vett részt a munkában, amelynek következtében nagy teher hárult rájuk. Sokan munka mellett foglalkoznak az egyesület dolgaival, amely hosszú távon nagyon megterhelő. *„Úgy hadakozni a hatóságokkal és a gyárral, hogy a szabadidejéből kell szakítania rá az embernek, azért az úgy (…) és veled szemben van egy apparátus. A hatóságnál, a gyárnál is, mindenhol"* (A). Az aktív tagok között több nyugdíjas is van, akik segítik az egyesület munkáját, de fiatalok nem csatlakoztak az egyesülethez. *„Fiatalok? Nem nagyon, nem nagyon, de mit tudom én, a közmeghallgatáson ott voltak fiatalok is, és még fel is szólaltak. Én már annak is örülök, hogy ilyen 30-40-esek bekapcsolódtak"* (A). Az egyesület aktív tagjai sokszor más közügyekben is aktívak, sok önkéntes feladatot is elvállalnak, ezáltal jelentős kapacitáshiánnyal küzdenek. Ahhoz, hogy valaki tevékeny tagja is legyen az egyesületnek nagyobb elköteleződés és motiváció kell, viszont nagy szükségük

lenne arra, hogy minél többen elköteleződjenek. *„Ez a korlátja, lesarkítva mindennek az a korlátja, hogy öt ember csinálja az egészet, és nem tud annyi fele szakadni"* (A).

Egy lakossági interjúban jelent meg az a narratíva, hogy az első nagy közfelháborodást a Covid–19 elsöpörte. Ehhez hozzájárult még a különleges gazdasági övezet létrehozása is, megfélemlítette a helyi lakosokat.[8] Az egyik legnagyobb demonstráció a gyár ellen 2023 áprilisában volt (Kulcsár, 2023), amelyre már szerte az országból érkeztek akkumulátoripari beruházás által érintett településekről. Kevés helyi lakos vett részt ezen a demonstráción annak ellenére, hogy milyen negatívan érinti a települést a Samsung-gyár. *„Nem jönnek az emberek. Azt várják, hogy más oldja meg helyettük, és amikor megvan, akkor örülnek neki"* (A).

Arra a stratégiai felvetésre, hogy milyennek kell lennie az ellenállásnak, többféle megközelítéssel is találkoznak az aktivisták mind az egyesületen belül, mind kívül. *„Ez egy állandó vita, hogy úgy lehet megnyerni az embereket, hogy erőszakmentesen és békésen, és csak a biztonságot akarjuk, és nem szidjuk a kormányt, nincs Orbán takarodj meg ilyesmi"* (A). Sok helyi lakos – főleg az iparűzési adó elvétele után – azt kommunikálta, hogy inkább óvatosan kell cselekedni, amely sokszor frusztráció forrása is az aktivistáknak, akik viszont nap mint nap szembesülnek azzal, hogy milyen nehéz a hatalom ellenében tevékenykedni. *„Tehát ez az állandó kényszer, hogy ne haragítsuk magunkra a hatalmat, és nyerjük meg azokat, akik jobboldali érzelműek"* (A). Sokszor még az egyesületen belül is nehéz megegyezni abban, hogy milyen üzenetet közvetítsenek, mennyire legyenek radikálisak és milyen eszközöket használjanak figyelemfelkeltésre.

Összességében az egyesület tagjai a lakosság – és a tágabb magyarországi közönség – tájékoztatását érzik az egyik legfontosabb feladatuknak. Ebben tudják a legnagyobb sikereket elérni, még ha nagyon lassítják is a hatóságok a közadatigénylés folyamatát.

> *„(…) próbáljuk fenntartani az érdeklődést a környezetvédelmi ügyek iránt, meg úgy általában a gödi ügyek iránt, de (…). Szóval eléggé vékony szalmaszálon egyensúlyozunk, mert az a tapasztalat, hogyha túl sokat sulykoljuk, hogy Samsung, Samsung, Samsung, azt hiszik az emberek, hogy minket semmi más nem érdekel. Tudod?"* (A).

Azt, hogy milyen nehéz ellensúlyozni a propagandát, jól érzékelteti, hogy az egyesület tagjai sokszor szembesülnek azzal, hogy hiába fektetnek rengeteg időt és energiát a tájékoztatásba, többen nem szeretnének hallani a Samsungról egyrészt azért, mert szakpolitikai helyett pártpolitikai ügyként keretezi a kormány az akkumulátoripari beruházásokat, másrészt az ebből adódó tehetetlenségérzés miatt. *„Nehéz dolog ez (…),*

[8] A gödi különleges gazdasági övezetet 2020-ban a Covid–19 világjárvány okozta tömeges megbetegedések miatti veszélyhelyzetre hivatkozva rendelték el. A két legnagyobb akkumulátorgyártási kapacitással rendelkező gyár esetében, Gödön és Iváncsán alkalmazta a kormány a különleges gazdasági övezet kijelölését, amellyel a megyei önkormányzathoz került az iparűzési adó, és a gazdasági övezettel kapcsolatos döntésekbe való beleszólás joga (136/2020. (IV. 17.) Korm. rendelet).

különböző az emberek véleménye, de a többség nem nyilvánul meg semmilyen formában, azoknak még nem látunk bele a fejébe. (…) De mindenki szerintem távol akarja tartani magát a politikától, ami nagyon nem jó. Különösen most nem jó" (A).

Az egyesület szerepéből adódóan – folyamatosan arról kommunikálnak, ami negatív hatással van a helyikre – úgy látják a civilek, hogy az emberek kétféleképpen viszonyulnak hozzájuk Gödön. Vannak azok, akik nagyon hálásak a munkájukért, amely a legtöbb lakossági interjúban is megjelent. *„És aztán van a másik, hogy Úristen, ezek a méregzöldek. Semmi más szót nem tudnak, csak azt, hogy Samsung, ezek a hülyék, meg fejlődésellenesek, meg iparellenesek"* (A). Vannak olyan lakosok is, akik inkább elköltöznek vagy defenzív állapotba kerülnek. Megbíznak az egyesület által feltárt információkban, szenvednek attól, hogy a Samsung SDI közelében kell élniük, de mivel már ott van a gyár, ezért inkább azon a véleményen vannak, hogy jobb mással foglalkozni, mert már úgysem lehet mit kezdeni vele.

> *„Úgyhogy részben meg érthető, csak azért mégis, hogyha már az ember nem is tud elmenni innen, akkor meg miért nem mondja meg, hogy de akkor én ezt nem fogadom el. Tudod, egy ilyen civil szervezetben nem áll senki mögött ostorral egy másik, hogy te dolgozzál ennyit, meg ennyit, nyilván mindenki annyit tesz bele, amennyi neki az idejéből, energiájából, saját motivációjából telik. De ha mindenki csak egy picit tenne hozzá, mondjuk csak a tizedét-huszadát, mint amennyit beleteszünk, akkor azért sokkal hatásosabbak tudnánk lenni. De ehhez viszont, hogy eljussunk idáig, és ezt már országos tapasztalatok alapján mondom, mert szinte mindenhol ugyanezt mondják, ahhoz egy olyan szemléletformálás kell, amit nem tudunk megúszni. És közben meg megy az idő, megy az idő, de kell az edukálásra, a szemléletformálásra időt fordítani, mert különben semmilyen hatása nem lesz annak, amit csinálunk. Semmilyen"* (A).

A Göd-ÉRT Egyesület kulcsszerepet játszott abban, hogy országos szinten tematizálják az akkumulátoripari beruházásokkal kapcsolatos problémákat. Sok szempontból az ő munkájuknak köszönhetően tudnak jobban felkészülni más településeken azzal kapcsolatban, hogy mire kell figyelni, milyen jogi lehetőségeik vannak egy tervezett gyárral kapcsolatban. 2023. október 26-án a *Third Battery Day* alatt tartott közös demonstráción jelentették be az AKÁRTEIS *(Akkumulátor Károsult Települések Igazáért Szövetség)* ernyőszervezet megalakulását, de már előtte is egyre szorosabban működtek együtt az akkumulátoripari beruházások ellen küzdő civilek. Azóta folyamatosan nő az AKÁRTEIS tagszervezeteinek a száma. Informális szövetség marad, mert az egyesületté alakulás túl sok ráfordított időt és adminisztrációt kívánna, amely azon kevés a saját településükön aktív civilekre hárulna, akik már amúgy is leterheltek. *„Mindenkinek nagyon lefoglalják az energiáit a helyi küzdelmek"* (A). Az AKÁRTEIS tagjai folyamatosan kapcsolatban vannak, néhány hetente megosztják egymással a tapasztalatokat, és próbálnak egymásnak segíteni. Elmennek egymás fórumaira, így a jelenlétükkel is támogatják a helyi küzdelmeket.

„(…) például egy-egy ilyen fórumon, ott az érdi fórumon tapasztaltam, hogy az emberek azért buzdítják így egymást, akaratlanul is, tehát ez így kimondatlanul, hogy fontos a közélet, fontos a szerveződés, fontos az, hogy egymásnak tanácsokat adjunk, és valamilyen módon kezünkbe vegyük az irányítást. Tudod? Tehát azért fontosak ezek a közösségi összejövetelek" (A).

Az egymáshoz közel lévő települések ellenállásai próbálják még szorosabbra fűzni a kapcsolatot, hogy regionális szinten még inkább tudják egymást segíteni. A dél-budapesti agglomeráció közelében már olyan regionális szövetségek vannak a tervezett sóskúti üzem miatt, amelyek együtt próbálnak fellépni a beruházás megakadályozásáért és sikereket is értek már el. Az AKÁRTEIS ernyőszervezetben kiállnak egymás mellett olyankor is, ha a döntéshozók részéről támadás éri a civileket. Egy ilyen esetben közös nyilatkozatot is kiadtak már:

„Amikor a MIAKÖ-t (Mikepércsi Anyák) támadta ott a helyi propagandagyár, meg a mindenféle fideszes álcivil szervezetek, akkor írtunk egy szolidaritási nyilatkozatot, amit nemcsak akkumulátoros civil szervezetek írtak alá, hanem a legnagyobb szakszervezetek. Szóval ezt megfuttattuk, hogy lássák, hogy erő van mögöttünk, szemben ezekkel az álcivilekkel" (A).

Ezenkívül ágazatokon átívelő kapcsolatrendszer létrehozásán is dolgoznak, hogy az egyéb közügyekben aktív civilek is tudjanak meg minél többet az akkumulátoripari beruházásokkal kapcsolatos küzdelmekről és a beruházások környezetre és társadalomra gyakorolt negatív hatásairól.

A gödi eset arra is rámutat, hogy a szolidaritás környezeti ügyekben eltérő formákban jelenhet meg. Az ökológiai szolidaritás szakirodalma szerint a környezeti konfliktusokban létrejövő ellenállások nem csupán a helyi környezeti károk mérsékléséről kellene szóljanak, hanem az emberi és természeti rendszerek kölcsönös függőségének felismeréséről, valamint az ezeket alakító társadalmi és intézményi viszonyok közös alakításáról (Thompson et al., 2011). Az aktivistákkal készült interjúk alapján a gödi esetben nem jelenik meg a kapitalizmus vagy a zöld gazdaság átfogó kritikája, mert az egyesület elsődleges célja a Samsung SDI jogszerű működésének kikényszerítése, valamint a szabályozási környezet alakítása. Ez eltér például a németországi Tesla gyár elleni tiltakozásoktól, ahol a helyi környezeti konfliktus a tőkefelhalmozás, a zöld átmenet és az ipari fogyasztói társadalom strukturális kritikájával is összekapcsolódik (Braucher & Mazzieri, 2024). Ugyanakkor a GödÉRT tevékenysége túlmutat a klasszikus *Not in My Backyard* logikán. Az AKÁRTEIS létrehozásával és a települések közötti együttműködések kiépítésével olyan áthidaló szolidaritási háló jött létre, amely a kölcsönös támogatásra és tudásmegosztásra épül. Ebben az értelemben a gödi civilek nem a gazdasági rendszer alapvető működési logikáját kérdőjelezik meg, hanem azokat a politikai és intézményi hatalmi viszonyokat, amelyek a helyi közösségek és a természet érdekeit gazdasági céloknak rendelik alá.

A helyi szolidaritás akadályainak és az ellenállás elnyomásának összefüggései

Az aktivisták leterheltsége, valamint, hogy ilyen kevesen kell megküzdeniük a rájuk háruló rengeteg feladattal, részben visszavezethető a magyar társadalom szolidaritáshiányos állapotára is. Ennek történelmi gyökerei a szocialista rendszerben keresendők, ahol az állam paternalista szerepe, a bizalomhiány és a családra korlátozódó kapcsolatok miatt nem alakult ki valódi érdekképviselet és szélesebb társadalmi összetartás (Vida & Bajnóczki, 2026). A rendszerváltás után az állami gondoskodás iránti igény, valamint az individualizmus és a materializmus tovább erősítette a bizalomhiányt, amely máig akadályozza a társadalmi szolidaritás és az egymás iránti felelősségérzet megerősödését (Vida & Bajnóczki, 2026). Göd esetében fontos tényező az is, hogy alvóváros. A legtöbben más településen dolgoznak, így kevesebb időt töltenek Gödön. Ez hatással van egyrészt arra, hogy a lakosok mennyire érzik magukat érintettnek a helyi közügyekben, másrészt arra is, hogy mennyi idejük és energiájuk marad cselekedni.

A szolidaritás akadályait azért érdemes az ellenállás elnyomásával összefüggésben vizsgálni ebben az esetben, mert minél gyengébb a helyi szolidaritási háló a Samsung-gyár ügyében – amelynek oka lehet a megtorlástól való félelem is – annál kevesebb erőforrás áll a civilek rendelkezésére, akik az Orbán-rezsim ellenséges politikai környezetében az ellenállást megnehezítő jogi, retorikai és puha kontrolleszközök között folytatják munkájukat. Ezzel párhuzamosan viszont olyan rejtett szolidaritási háló körvonalazódott az interjúk alapján, amelyben a helyi lakosok valamilyen módon kívülről – többek között anyagilag – támogatták az egyesületet. Ez rávilágít arra, hogy a helyi szolidaritás megerősödésének akadályai nem kizárólag történelmi gyökerűek, hanem annak a polarizált, félelemre épülő és bizalomhiányos rendszernek a következményei is, amelyet az Orbán-kormány épített ki 2010-től kezdődően.

A helyi civilek ellenállásának megnehezítése szorosan kapcsolódik a magyarországi civil társadalom ellehetetlenítéséhez (Buzogány et al., 2022; Gerő, 2024), amely már adott volt akkor, amikor a Göd-ÉRT Egyesület elkezdte a tevékenységét. Az ellenállás elnyomásához kapcsolódó intézkedésekben és gyakorlatokban keverednek a retorikai, szabályozási (például közigazgatási vagy jogalkotási), hatósági és az informális eszközök.[9] Nagy részük elsősorban az állam által támogatott gazdasági tevékenység, ez esetben a Samsung-gyár működésének és folyamatos bővítésének elősegítését célozza, de sok ponton összekapcsolódik az ellenállás elnyomásával, amely a piaci érdekek hatalomgyakorlással való komplex összefonódására utal (Szalai, 2025).

[9] Az akkumulátorgyártással kapcsolatban retorikai elemre egy példa az, ahogyan a kormányzati retorika formálja az ellenállásról, illetve magáról a környezeti kárról alkotott képet a szélesebb nyilvánosság előtt. Egyrészt megbélyegzi az ellenállást, mint a gyár ellenzőit, akik igazából politikai aktivisták, illetve akik tízezrek munkahelyeit veszélyeztetik (Szabad Európa 2023), másrészt egy olyan képet fest az akkumulátoripari stratégiáról, amely csak a benne rejlő lehetőségeket, mint például a munkahelyteremtés, hangsúlyozza. Azt, hogy ez hogyan valósul meg – a munkavállalók körülbelül fele betelepített vendégmunkás (Győrffy, 2023a), munkavédelmi szempontból átláthatatlan és sokszor veszélyes körülmények – már nem részletezi (Bodnár, 2022).

A terepmunka és a dokumentumelemzés alapján három olyan kategória körvonalazódott, amelybe illeszkednek az ellenállás elnyomásának eszközei. Ezek az ellenállás mértékének mederben tartása, a jogalkotással, illetve a jogalkalmazással kapcsolatos súlyos visszaélések, illetve az egyesületet és tagjait ért atrocitások. A tanulmány a továbbiakban az ellenállás mértékének mederben tartását tárgyalja, mert ez kapcsolódik a legszorosabban a helyi szolidaritás ellehetetlenítéséhez.[10] Ebben a kategóriában olyan puha kontrolleszközökkel is találkozhatunk, amelyek állami, helyi önkormányzati és vállalati narratívákra épülnek. Ide sorolhatjuk az akkumulátorgyártás szakmai kérdéseinek kisajátítását a hegemón (párt)politikai diskurzus által, a fideszes támogatottságú önkormányzat közösségi rendezvényeit, valamint a Samsung SDI társadalmi felelősségvállalás programjait is. Ez utóbbit a vállalat annak érdekében alkalmazza, hogy elfogadtassa magát a közösséggel függetlenül attól, hogy szennyezi a környezetüket (Balsiger, 2015; Csengel, 2024). Ezek az eszközök növelik a bizonytalanságot, bizalmatlanságot és a megosztottságot, valamint elfedik a valódi problémát és annak súlyosságát, ezáltal akadályozzák a helyi ellenállás megerősödését.

Egy illiberális populista politikai rezsimben a civil társadalom többek között két meghatározó nehézséggel néz szembe. Egyrészt a kormány civil társadalommal szembeni intézkedéseivel, másrészt azzal, hogy erős politikai polarizációval átitatott társadalmi közegben kell tevékenykedniük (Gerő, 2024). A politikai polarizáció negatív hatásai markánsan megjelentek a gödi lakossági és az aktivistákkal készült interjúkban is. A helyi lakosokkal készült interjúk nagyobb részében az általános, közügyektől való elidegenedés volt megfigyelhető, amelybe a gödi Samsung-gyár is beletartozott. Akit nagyon foglalkoztattak a gyár által okozott környezeti károk, az iparbiztonsági kockázatok vagy akár a várostól elvett iparűzési adó, annál is egyfajta közügyektől – az ő értelmezésükben politikától – való távolságtartás és viszolygás jelent meg. Az aktivisták számára ebből adódóan a politikai polarizáció a mozgósítás nehézségeiben tükröződött.

Az Orbán-kormány célja volt, hogy ne lehessen szakpolitikai, pártpolitikamentes vitát folytatni az akkumulátorgyártásról. Ebben a kormányzati szándéknak megfelelő narratív átkeretezésben a gyárral kapcsolatos szakmai, környezetvédelmi vagy iparbiztonsági kérdések is pártpolitikai kérdésekké váltak, amely hatására az érintett lakosokban az őket érintő közügyek iránt fokozódott a közömbösség. Ez a helyi szolidaritást akadályozó tényezőként is értelmezhető, ami rávilágít a politikai diskurzusok és a szolidaritási attitűdjei közötti kapcsolat kiemelt jelentőségére (Zakariás et al., 2023). Továbbá olyan egzisztenciális félelmeket is generálhat, hogy akár (környezetvédelmi) szakértők sem vállalják nyíltan a véleményüket, attól félve, hogy nem kapnak további megbízásokat. Ebből adódik az a probléma, hogy szinte lehetetlen környezetvédelmi szakértőt találnia az egyesületnek. A szakértők attól

[10] Az ellenállás elnyomásának eszközeit részletesebben lsd. Szalai (2025). Ez utóbbi tanulmány tárgyalja az ellenállás mértékének mederben tartásának mechanizmusait is, amelyek a jelen tanulmányban részben átdolgozottan jelennek meg.

félnek, hogyha negatív véleményt írnak a gyár környezeti hatásairól, akkor a jövőben nem kapnak megbízást (A). Ez nagyon jól szemlélteti a hegemóniának azt az értelmezését, amelyben Éber (2023) szerint a politikai jelentésadás kontrollja és a valóságértelmezés uralása együttesen van jelen. Ebben az esetben az, hogy a politikai elit milyen jelentéssel és narratívákkal ruházza fel az akkumulátorgyártás kérdéskörét, hozzájárul a Fidesz által preferált valóságértelmezés fenntartásához.

A civilek szempontjából sokszor az is nehéz, hogy a saját érdemükként ismertessék el azt, amiért megdolgoztak. Erre nagyon jó példa, hogy a 2024-es önkormányzati választások előtt a megye adott pénzt az önkormányzatnak a monitoring-rendszer kiépítésére.[11] Azzal kapcsolatban az interjúk készítésének idejében még semmit nem tett közzé nyilvánosan az önkormányzat, hogy hol lesznek monitoring-kutak, pontosan mit fognak mérni, valamint hogy a légszennyezést is fogják-e monitorozni (A). Ez kampánycélt is szolgált, mivel a monitoring-rendszer kiépítésének már sokkal hamarabb meg kellett volna valósulnia, de azáltal, hogy a polgármester sikeresen pályázott a megyéhez, azt kommunikálta, hogy ha újraválasztják, akkor mindent megtesz – és meg is tud tenni, mert hozzáfér a forrásokhoz –, hogy biztosítsa a helyiek nyugalmát:

> *„Na most ezekre szerintem nyugodtan lehet mondani, hogy ha mi nem bizonyítjuk a szennyezést, vagy nem tárunk fel olyan vizsgálati adatokat, amik szennyezésre utalnak, akkor nem tartanánk itt. Ők persze nem fogják ezt elismerni, merthogy ők maguktól is akartak volna monitoringot. Érdekes, hogy 2019 óta nem csinálták meg, de most a Kammerer megcsinálja, akkor majd ezt magának fogja tulajdonítani. Tehát ezt muszáj úgy kommunikálni, hogy ez a mi tevékenységünknek köszönhető"* (A).

A belpolitikai viszályok és a Samsung-gyárral kapcsolatos szorongások, valamint egy esetleges ipari balesettől való félelem miatt az egyik interjúalanyom szerint a gödi lakosok már vágytak olyan közösségi programokra, amelyek pozitív visszhangúak és összehozzák a lakosságot (L6). Ezeket a 2023-ban megválasztott, azóta újraválasztott, függetlenként induló, de Fidesz által támogatott polgármester, Kammerer Zoltán valósította meg. A Samsung adójából a városnak visszacsorgatott bevételből az önkormányzat különböző lakossági fesztiválokat, kulturális eseményeket szervezett, volt amelyiket közvetlenül a gyár melletti játszótérre. Ezek a programok ugyan hozzájárulhatnak a helyi közösségi kapcsolatok erősítéséhez, ugyanakkor a konfliktus strukturális okai nem kerülnek napirendre, sőt, azokat igyekeznek elfedni. Így a közösségi kapcsolatok erősítése nem jár együtt a környezeti konfliktus körüli társadalmi szolidaritás megerősödésével.

[11] Az önkormányzati monitoring-rendszer kiépítéséről lásd bővebben: https://god.hu/wp-content/uploads/2023/06/Kt_10_20230628.pdf, https://hellogod.hu/cikk/a-talajvizek-ellenorzeserol-tett-bejelentest-a-polgarmester

Konklúziók

A hazai környezeti konfliktusok társadalmi dinamikái nem tekinthetők új jelenségnek. Már több mint két évtizeddel ezelőtt rámutattak arra, hogy a magyarországi környezeti ügyekben visszatérően megjelennek olyan sajátosságok, mint a helyi közösségek döntéshozatalból való kiszorulása, az információhiány, valamint az intézményekkel szembeni bizalom megrendülése (Lányi, 2001). Az akkumulátoripari beruházások körüli helyi konfliktusok számos vonatkozásban ugyanezt a mintázatot követik, ugyanakkor a stratégiai iparpolitikai célok és a zöld átmenet narratívája olyan gazdasági és politikai környezetet teremtenek, amely tovább szűkítheti a helyi közösségek érdekérvényesítési lehetőségeit.

A tanulmány amellett érvelt, hogy a gödi környezeti konfliktus nem kizárólag lokális környezeti károkozásként értelmezhető, hanem szorosan kapcsolódik az elektromobilitásra épülő zöld átmenet, a félperifériás világgazdasági integráció, valamint az Orbán-kormány által támogatott akkumulátoripari beruházások tágabb összefüggéseihez. Az uniós klímasemlegességi cél, amely az elektromobilitásra való átállást támogatja, hozzájárul az akkumulátoripar fellendüléséhez, amely további környezeti károkat és társadalmi konfliktusokat okoz Európában és Európán kívül is. Az akkumulátorgyártáshoz Magyarországon az erdős területek és jó minőségű termőföldek felszámolásától kezdve a zaj-, levegő- és talajszennyezésen át sokféle környezeti kár társul. A gyárak építéséről és bővítéséről nincs hivatalos tájékoztatás és társadalmi egyeztetés, illetve legtöbb esetben környezeti hatástanulmány sem készült.

A Göd-ÉRT Egyesület működése jól szemlélteti azokat a helyi szintű és strukturális korlátokat, amelyek az akkumulátoripari beruházásokkal szembeni civil ellenállást jellemzik. Az interjúk alapján a mozgósítást kezdettől fogva alacsony társadalmi részvétel, politikai megosztottság, jogi és intézményi mechanizmusok, valamint korlátozott erőforrások nehezítették. Miközben az egyesületnek meghatározó szerepe volt a Samsung-gyár működésével kapcsolatos információk feltárásában és a lakosság tájékoztatásában, a helyi támogatottság nem alakult át aktív részvétellé, így a közösségi érdekérvényesítés terhe néhány aktivistára hárult. A gödi eset így nemcsak az akkumulátoripari beruházások környezeti következményeire világít rá, hanem arra is, hogy az állami és vállalati érdekek komplex összefonódása milyen módon korlátozhatja a helyi közösségi szolidaritást, valamint a közösség érdekérvényesítési lehetőségeit.

Ezzel párhuzamosan azonban az egyesület tevékenysége fokozatosan túllépett a helyi szinten, mivel meghatározó szerepet játszott az akkumulátoripari beruházások országos tematizálásában, valamint a települések közötti együttműködések kialakításában. Az AKÁRTEIS ernyőszervezet létrejötte és az egyre erősödő informális hálózatok azt mutatják, hogy a helyi közösségen belüli szolidaritás korlátai mellett megerősödtek a települések közötti áthidaló kapcsolatok, amelyek elősegítik a tudásmegosztást, a kölcsönös támogatást és a kollektív érdekérvényesítést.

Felhasznált irodalom

Abelvik-Lawson, H. (2019). *Indigenous Environmental Rights, Participation and Lithium Mining in Argentina and Bolivia: A Socio-Legal Analysis*. [PhD thesis, University of Essex].

Balsiger, P. (2015). Managing Protest: The Political Action Repertoires of Corporations. In D. Della Porta & M. Diani (Eds.). *The Oxford Handbook of Social Movements* (pp. 653–666.) Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/OXFORDHB/9780199678402.013.60

Beizsley, D. (2019). Researching elites at the margins of research ethics frameworks. *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit*. *9*(2). 37-51. https://doi.org/10.5553/TCC/221195072019009002003

Bodnár, Zs. (2018). Engedély nélküli építkezés, letarolt erdő, gyorsított kisajátítás: nő az elégedetlenség Gödön. Átlátszó, november 26. https://atlatszo.hu/2018/11/26/engedely-nelkuli-epitkezes-letarolt-erdo-gyorsitott-kisajatitas-no-az-elegedetlenseg-godon-a-samsung-gyar-miatt/

Bodnár, Zs. (2018a). Terjeszkedik a Samsung-gyár, Göd iparvárossá válhat, a környékbeliek aggódnak. Átlátszó, szeptember 7. https://atlatszo.hu/kozpenz/2018/09/07/terjeszkedik-a-samsung-gyar-god-iparvarossa-valhat-a-kornyekbeliek-aggodnak/

Bodnár, Zs. (2020). Tízszeresére nőhet a veszélyes anyag mennyisége a Samsung gödi gyárában. Átlátszó, január 11. https://atlatszo.hu/orszagszerte/2020/01/11/tizszereseren-ohet-a-veszelyes-anyag-mennyisege-a-samsung-godi-gyaraban/

Bodnár, Zs. (2023). Pert nyertünk és kiderült: betemették a kutat, ami megmutatná, mérgezi-e a talajvizet a gödi akkumulátorgyár. Átlátszó, január 12. https://atlatszo.hu/kornyezet/2023/01/12/pert-nyertunk-es-kiderult-betemettek-a-kutat-ami-megmutatna-mergezi-e-a-talajvizet-a-godi-akkumulatorgyar/

Bodnár, Zs. (2023a). 1700 tonna illegálisan tárolt akku-hulladék elszállítását rendelte el a hatóság az abasári raktárból. Átlátszó, augusztus 11. https://atlatszo.hu/orszagszerte/2023/08/11/1700-tonna-illegalisan-tarolt-akku-hulladek-elszallitasat-rendelte-el-a-hatosag-az-abasari-raktarbol/

Bodnár, Zs. (2024). Ömlik a szenny az Éltex hajdúhadházi akkus hulladéktelepén, a környéken bűz terjeng. Átlátszó, május 29. https://atlatszo.hu/kornyezet/2024/05/29/omlik-a-szenny-az-eltex-hajduhadhazi-akkus-hulladektelepen-a-kornyeken-buz-terjeng/

Bodnár, Zs. (2024a). Kivonultak a kormánypárti tagok az akku-ipart tárgyaló parlamenti bizottság üléséről. Átlátszó, április 17. https://atlatszo.hu/kornyezet/2024/04/17/kivonultak-a-kormanyparti-tagok-az-akku-ipart-targyalo-parlamenti-bizottsagi-ulesrol/

Braucher, C., & Mazzieri, A. (2024). The desperate last stand to save a forest from Tesla. *Aljazeera*, december 21. https://www.aljazeera.com/features/longform/2024/12/21/the-desperate-last-stand-to-save-a-forest-from-tesla 2026.06.14.

Buzogány, Á., Kerényi, Sz., & Olt, G. (2022). Back to the Grassroots? The Shrinking Space of Environmental Activism in Illiberal Hungary. *Environmental Politics 31*(7) 1267–88. https://doi.org/10.1080/09644016.2022.2113607

Czirfusz, M. (2022). *Akkumulátoripari fellendülés Magyarországon: az értéklánc szereplői, dolgozói és szakszervezeti perspektívák*. Friedrich-Ebert-Stiftung.

Csengel, K. (2024). Ruhagyűjtésről és tojáskeresésről posztol a Samsung, a környezetbe került veszélyes oldószerről hallgat. *Mérce*, április 16. https://merce.hu/2024/04/16/ruhagyujtesrol-es-tojaskeresesrol-posztol-a-samsung-a-kornyezetbe-kerult-veszelyes-oldoszerrol-hallgat/

Csécsi, L. (2024). A Samsung játszótere. A gödiek már nem is nagyon panaszkodnak. Méreg mindenütt, közben az üzem csak bővül. *Magyar Hang 6*(15), 10–11

Dunlap, A., Verweijen, J., & Tornel, C. (2024). The political ecologies of „green" extractivism(s): An introduction. *Journal of Political Ecology, 31*(1), 436–463 https://doi.org/10.2458/jpe.6131

Éber, M. Á. (2023). Antonio Gramsci második kirablása. Az antikapitalizmus egyik klasszikusának újbaloldali és újjobboldali (félre)értelmezéseiről. *Eszmélet, 35*(138), 65-88.

Előd, F. & Weiler, V. (2024). Akkora gyárak épülnek Magyarországon, mint még soha. De mire jó ez az egész? *Telex*, április 16. https://telex.hu/komplex/2024/04/16/akkumulator-akkumulatorgyartas-magyarorszag-erteklanc-kritikak-iparositas

Éltető, A. (2023). *Akkumulátorgyártás Magyarországon (Műhelytanulmányok* No. 147). KRTK Világgazdasági Intézet. https://vgi.krtk.hu/wp-content/uploads/2023/03/Elteto_MT_147.pdf

Éltető, A. (2024). Miért más? A magyar akkumulátorgyártás sajátos jellemzői: jogi háttér, környezeti hatások. *Külgazdaság, 68*(7–8), 88–120. https://doi.org/10.47630/kulg.2024.68.7-8.88

European Commission. (2019). European Green Deal. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF

European Commission. (2022). Progress on Competitiveness of Clean Energy Technologies. (COM/2022/643 final), november 15. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0643&from=EN

European Commission. (2025). European Clean Industrial Deal. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52025DC0085

Foster, J. B. (2002). *Ecology Against Capitalism*. Monthly Review Press. https://doi.org/10.14452/MR-053-05-2001-09_1

Gagyi, Á., Gerőcs, T., & Szabó, L. (2024). *Hungary's reindustrialization: Hedging geopolitical conflicts?* Second Cold War Observatory. https://www.secondcoldwarobservatory.com/dispatch-2024-6

Gerő, M. (2024). Civil Society, De-Democratization and Political Polarization: The Hungarian, Polish, and Israeli Cases. *Partecipazione e Conflitto 17*(2), 522–40. https://doi.org/10.1285/i20356609v17i2p522

Győrffy, D. (2023). Az akkumulátorhulladék sorsa: szabályozás és technológia. *Külgazdaság 67(*11–12), 3–27. https://doi.org/10.47630/kulg.2023.67.11-12.3

Győrffy, D. (2023a). Iparpolitika és akkumulátorgyártás Magyarországon és Svédországban. *Közgazdasági Szemle 70*(3), 245–273. https://doi.org/10.18414/KSZ.2023.3.245

Horn, G. (2021). A NER-elit áll a tóparti természetromboló beruházások többsége mögött. Átlátszó, május 27. https://atlatszo.hu/kozpenz/2021/05/27/a-ner-elit-all-a-toparti-termeszetrombolo-beruhazasok-tobbsege-mogott/

Horn, G. (műsorvezető) (2024). Környezeti jogász: Magyarországon nem volt még valódi klímaper. [Podcast – Kiss Csaba interjú], Horn Gabriella, Szabadeuropa.hu, január 16. https://www.szabadeuropa.hu/a/kornyezeti-jogasz-magyarorszagon-nem-volt-meg-valodi-klimaper/32766171.html?

Karas, D. (2023). Germany's Model for European Capitalism is Exhausted. Jacobin.com, augusztus 8. https://jacobin.com/2023/08/germany-european-capitalism-scholz-merkel-neoliberalism-capitalism

Kulcsár, Á. (2023). Tüntettek Gödön a helyiek biztonságáért és az akksigyárak korlátozásáért. *Mérce*, április 16. https://merce.hu/2023/04/16/tuntetnek-godon-a-samsung-akkumulatorgyara-ellen/

Lynch, M. J. (1990). The Greening of Criminology: A Perspective on the 1990s. *Critical Criminology 2*(3-4), 11–12.

Lányi, A. (*Szerk.).* (2001). *A szag nyomában. Környezeti konfliktusok és a helyi társadalom.* Osiris; ELTE BTK Szociológiai Intézet Humánökológiai Szakirány.

Marin, D., Dunlap, A., & Roels, R. (2023). *Sacrifice zones for sustainability? Green extractivism and the struggle for a just transition.* European Environmental Bureau (EEB). https://eeb.org/wp-content/uploads/2023/11/Sacrifice-Zones-final-layout.pdf

Merk, J., González, A., & Czirfusz, M. (2024). *Electric dreams, hard realities. What the battery boom means for workers in Hungary. SOMO*, September 12, https://www.somo.nl/electric-dreams-hard-realities/

Magyar Mérnöki Kamara (2023). *A MMK Környezetvédelmi Tagozatának iránymutatása a lítium-ion akkumulátor gyártási technológiák környezetvédelmi engedélyezési dokumentációinak elkészítéséhez.* https://www.mmkkornyezetvedelem.hu/index.php/component/content/article/8-hirek/78-a-mmk-kornyezetvedelmi-tagozatanak-iranymutatasa-a-litium-ion-akkumulator-gyartasi-technologiak-kornyezetvedelmi-engedelyezesi-dokumentacioinak-elkeszitesehez?Itemid=170

MTA Fenntartható Fejlődés Elnöki Bizottság (2023) Állásfoglalás a Magyarországon jelenleg működő, telepítés alatt álló és jövőben telepítendő akkumulátorgyárak ügyében. https://mta.hu/fenntarthato-fejlodes/az-mta-fenntarthato-fejlodes-elnoki-bizottsaganak-ffeb-allasfoglalasa-a-magyarorszagon-jelenleg-mukodo-telepites-alatt-allo-es-jovoben-telepitendo-akkumulatorgyarak-ugyeben-113218

Nemes, Cs., Pomázi, I., Varga, J., & Láng, Gy. (2023). *Tények és javaslatok a környezeti és társadalmi szempontból fenntartható hazai akkumulátor iparági értéklánc kialakításával kapcsolatban* (Műhelytanulmány). Magyar Akkumulátor Szövetség.

Polyák, P. (2024). Battery supremacy. Hungary's role in Europe's EV industry. *Phenomenal World,* július 27. https://www.phenomenalworld.org/author/palma-polyak/

Ruggiero, V., & South, N. (2010). Critical Criminology and Crimes Against the Environment. *Critical Criminology 18*(3), 245–250. https://doi.org/10.1007/s10612-010-9121-9

Stubnya B. (2025). Ha így folytatja, csak összeszerelő üzem marad az EU az akkugyártásban. *Telex*, G7, február 19. https://telex.hu/g7/2025/02/19/ha-igy-folytatja-csak-osszeszerelo-uzem-marad-az-eu-az-akkugyartasban

South, N. (2009). The Greening of Criminology. In E. Carrabine, P. Cox, M. Lee, K. Plummer, and N. South (Eds.), *Criminology: A Sociological Introduction* (2nd ed., pp. 313–330). Routledge

Szalai, A. (2025). A környezeti károkozás társadalmi kontrollja: az ellenállás kontrollja egy magyarországi esettanulmány tükrében. *Kriminológiai Közlemények 85*(1), 195-214.

Tálos, L., & Pápai, G. (2025). Ötszáz köbméter olaj szivárgott el egy MOL-vezetékből Gárdonynál, kerti kutakban bukkant fel. Átlátszó, január 19. https://atlatszo.hu/orszagszerte/2025/01/19/otszaz-kobmeter-olaj-szivargott-el-egy-mol-vezetekbol-gardonynal-kerti-kutakban-bukkant-fel/

Thompson, J.D., Mathevet, R., Delanoë, O., Gil-Fourrier, C., Bonnin, M., & Cheylan, M. (2011). Ecological solidarity as a conceptual tool for rethinking ecological and social interdependence in conservation policy for protected areas and their surrounding landscape. *Comptes Rendus Biologies*, *334*(5-6), 412–419. Epub 2011 Apr 30. PMID: 21640950. https://doi.org/10.1016/j.crvi.2011.02.001

Vida, L. & Bajnóczki, L. (2026) *Elit hobbi vagy társadalmi erő? A civilek kapcsolathálózati szegregációjának longitudinális vizsgálata.* CIVIL SZEMLE, 23 (3). pp. 5-28. ISSN 1786-3341

Zaitch, D., Boekhout van Solinge, T., & Müller, G. (2014). Harms, Crimes and Natural Resource Exploitation: A Green Criminological Perspective on Land-Use Change. In M. Bavinck, L. Pellegrini, & M. Erik (Eds.), *Conflicts over natural resources in the Global South* (pp. 91–108). CRC Press; Taylor & Francis Group. https://doi.org/10.1201/b16498

Zakariás, I., Feischmidt, M., Gerő, M., Morauszki, A., Zentai, V., & Zsigmond, Cs. (2023). Solidarity with Displaced People from Ukraine in Hungary: Attitudes and Practices. *Journal of International Migration and Integration, 24*(4), 1645-1667. https://doi.org/10.1007/s12134-023-01096-8

Diana-Gabriela Reianu

Building a Sustainable Partnership Between Civil Society Organisations and State Authorities in Republic Of Moldova: an Exploratory Study

Abstract

This paper aims to bring into discussion the relationship between the civil society organisations (CSOs) and the public authorities in Moldova, by trying to evaluate the collaboration between these two actors, the support provided by state authorities to these organisations, and the effectiveness of their implication in the development of public affairs, as perceived by civil society organisations. Therefore, qualitative research was conducted between January - March 2025 and the invitation to participate in this study has been addressed to 177 organisations, out of which 63 organisations responded. The main research questions were as follows: How do CSOs perceive and experience their involvement in decision-making processes with public authorities? What challenges or limitations do CSOs encounter in their interactions with public authorities? What obstacles hinder effective collaboration between CSOs and public authorities? And, of particular importance, according to CSOs, what factors or practices could contribute to a more sustainable and effective partnership with state authorities in Moldova? Findings show that challenges in resuming activities were mostly linked to complex administrative procedures, lengthy response times, a lack of transparency, and limited access to public information. Moreover, funding remains a constant challenge and the most difficult aspect of NGOs work, while flexibility and adaptability remain essential skills for survival.

Keywords: Moldova, civil society, public authorities, framework for cooperation, shortcomings

Diana-Gabriela Reianu

Fenntartható partnerség építése a civil társadalmi szervezetek és az állami hatóságok között a moldovai köztársaságban: egy exploratív (feltáró) tanulmány

Absztrakt

A tanulmány célja, hogy vitára bocsássa a civil szervezetek és a közhatalmi szervek közötti kapcsolatot Moldovában. A kutatás arra vállalkozik, hogy a civil társadalmi szervezetek észlelése alapján értékelje e két szereplő együttműködését, az állami hatóságok által e szervezeteknek nyújtott támogatást, valamint a szervezetek közügyek alakításában való részvételének hatékonyságát. E célból 2025 januárja és márciusa között kvalitatív kutatás zajlott, melynek során 177 szervezet kapott felkérést a tanulmányban való részvételre, és közülük 63 szervezet válaszolt. A fő kutatási kérdések a következők voltak: Hogyan látják és élik meg a civil társadalmi

szervezetek a közhatalmi szervekkel való döntéshozatali folyamatokban való részvételüket? Milyen kihívásokkal vagy korlátokkal szembesülnek a civil társadalmi szervezetek a hatóságokkal való interakcióik során? Milyen akadályok gátolják a civil társadalmi szervezetek és a közhatalmi szervek közötti hatékony együttműködést? És ami különösen fontos: a civil társadalmi szervezetek szerint milyen tényezők vagy gyakorlatok járulhatnának hozzá a moldovai állami hatóságokkal való fenntarthatóbb és hatékonyabb partnerséghez? Az eredmények azt mutatják, hogy a tevékenységek folytatása során felmerülő kihívások leginkább a bonyolult adminisztratív eljárásokhoz, a lassú válaszidőkhöz, a transzparencia hiányához és a közérdekű információkhoz való korlátozott hozzáféréshez kapcsolódtak. Emellett a finanszírozás állandó kihívást és az NGO-k munkájának legnehezebb aspektusát jelenti, miközben a rugalmasság és az alkalmazkodóképesség továbbra is a túlélés alapvető készségei maradnak.

Kulcsszavak: Moldova, civil társadalom, közhatalmi szervek, együttműködési keretrendszer, hiányosságok

Diana-Gabriela Reianu was born in 1973, she is Associate Professor of Public Policy at Babeş-Bolyai University in Cluj-Napoca (Romania), Faculty of European Studies. She graduated from Babeş-Bolyai University, Faculty of History and Philosophy, Faculty of Law and Faculty of Economic Sciences, with bachelor's degrees in Social Work, Law and International Economic Relations. She holds a Masters in Public Management and a PhD in History. She wrote books about educational policy in interwar Romania, and her research activity was primarily oriented towards the social field and public administration. She participated in many domestic and international projects.
Email: diana.reianu@ubbcluj.ro

Diana-Gabriela Reianu 1973-ban született, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem (Románia) Európai Tanulmányok Karának közpolitikai docense. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Történelem- és Filozófia Karán, Állam- és Gazdaságtudományi Karán szerzett diplomát szociális munka, jog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok szakon. Mesteri fokozatot szerzett közigazgatásból és doktori fokozatot történelemből. Könyveket írt a két világháború közötti romániai oktatáspolitikáról, kutatási tevékenysége elsősorban a szociális területre és a közigazgatásra irányult. Emellett számos hazai és nemzetközi projektben vett részt.
E-mail: diana.reianu@ubbcluj.ro

***

Aysenur Polater

Evolution of Integration Initiatives by the Swedish Red Cross:
A Comparative Study of Refugee Resettlement in the 1990s and 2015[1]

Abstract

The paper investigates the position of the Swedish Red Cross in two large periods of refugee resettlement in the 90s and 2015. Using a comparative perspective has enabled a thorough and retrospective observation of the differences in the integration initiatives of the organization during the respective time periods. In doing so, this thesis used the findings from interviews and documents to assess the relationship between the Swedish Red Cross and the Swedish authorities. By assessing the Swedish state's connection with the SRC in terms of integration policies, the research theoretically investigates whether the integration attempts of the Swedish Red Cross have been imbued with agency and solidarity. The findings of the study suggests that the Swedish Red Cross today is more visible in the field, given that the state frequently shares the role of providing social services with local authorities and NGOs. As such, this research contributes to the body of scholarly research on the role of NGOs in the integration of the newly arrived focusing on the case of the Swedish Red Cross.

Keywords: Swedish Red Cross (SRC), refugee integration, state–NGO relations, integration policies, Refugee reception, comparative study

Aysenur Polater

Integrációs kezdeményezések evolúciója a Svéd Vöröskeresztnél:
Összehasonlító tanulmány a menekültek letelepítéséről az 1990-es években és 2015-ben

A tanulmány a Svéd Vöröskereszt helyzetét és szerepét vizsgálja a menekültek letelepítésének két nagy időszakában: a 90-es években és 2015-ben. Az összehasonlító perspektíva alkalmazása lehetővé tette a szervezet integrációs kezdeményezéseiben mutatkozó különbségek alapos, visszatekintő vizsgálatát a mindenkori időszakokban. Ennek során a szakdolgozat interjúk és dokumentumok megállapításaira támaszkodva mérte fel a Svéd Vöröskereszt és a svéd hatóságok közötti kapcsolatot. A svéd állam és a Svéd Vöröskereszt közötti, integrációs politikák terén megmutatkozó kötődést értékelve a kutatás elméleti szinten azt vizsgálja, hogy a Svéd Vöröskereszt integrációs kísérleteit áthatotta-e a cselekvőképesség (agency) és a szolidaritás. A kutatás eredményei arra utalnak, hogy a Svéd Vöröskereszt napjainkban láthatóbb ezen

[1] This article is based on the author's master thesis, ‚The role of the NGOs in the integration of the newly arrived: the case of the Swedish Red Cross „ 2020.

a területen, tekintve, hogy az állam a szociális szolgáltatások biztosításának szerepét gyakran megosztja a helyi hatóságokkal és a civil szervezetekkel (NGO-kkal). Mint ilyen, ez a kutatás hozzájárul az újonnan érkezők integrációjában szerepet vállaló civil szervezetekről szóló tudományos diskurzushoz, kifejezetten a Svéd Vöröskereszt esetére fókuszálva.

Kulcsszavak: Svéd Vöröskereszt, menekültek integrációja, állam–NGO kapcsolatok, integrációs politikák, menekültek befogadása, összehasonlító kutatás

Aysenur Polater is a PhD candidate in International Studies (Sociology) at Eötvös Loránd University in Budapest. Her doctoral research focuses on the role of civil society organizations in responding to the Ukrainian refugee crisis, with a comparative perspective on Sweden and Hungary. She holds an MA in Modern History from Uppsala University and completed her bachelor's degree in History. In addition to her research, she has teaching experience and has previously taught the course "International Migration and Türkiye" at Eötvös Loránd University. Her research interests include migration and refugee studies, civil society and humanitarian responses, and comparative migration and integration policies, particularly in the Nordic and Central European contexts. She is also interested in Scandinavian studies, including history, culture, and welfare regimes. She has presented her work at several international conferences and is experienced in qualitative research, fieldwork, and comparative analysis.
E-mail: aysenurp@student.elte.hu

Aysenur Polater budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Nemzetközi Tanulmányok (Szociológia) doktori iskolájának PhD-hallgatója. Doktori kutatása a civil társadalmi szervezetek szerepére fókuszál az ukrán menekültválság kezelésében, svéd és magyar összehasonlító perspektívából. Modern történelemből szerzett mesterdiplomát az Uppsalai Egyetemen, alapszakos diplomáját pedig szintén történelem szakon végezte. Kutatásai mellett oktatói tapasztalattal is rendelkezik: korábban az „International Migration and Türkiye" (Nemzetközi migráció és Törökország) című kurzust oktatta az ELTE-n. Kutatási területei közé tartozik a migráció- és menekültügyi tanulmányok, a civil társadalom és a humanitárius válaszintézkedések, valamint az összehasonlító migrációs és integrációs politikák, különös tekintettel az északi és közép-európai kontextusokra. Érdeklődik továbbá a skandináv tanulmányok iránt, beleértve a történelmet, a kultúrát és a jóléti rendszereket. Munkáját számos nemzetközi konferencián prezentálta; tapasztalt a kvalitatív kutatásban, a terepmunkában és az összehasonlító elemzésben.
E-mail: aysenurp@student.elte.hu

***

Kasuba Róbert István

Konzultáció vagy partnerség? – A civil társadalom szerepe a magyar családjogi döntéshozatalban

Absztrakt

A tanulmány a civil társadalom tényleges mozgásterét vizsgálja a magyar családjogi döntéshozatalban az Európai Unió Civil Stratégiájának részvételi standardjai kontextusában. Kiindulópontja, hogy a családjog – alkotmányosan érzékeny és értékalapú területként – különösen alkalmas annak elemzésére, miként érvényesülnek a társadalmi bevonás eljárási követelményei a gyakorlatban. A kutatás normatív-összehasonlító módszerrel veti össze az uniós partnerségi modell elvárásait a hazai jogalkotási keretekkel, különös tekintettel a társadalmi egyeztetés intézményi mechanizmusaira és a visszacsatolás gyakorlatára.

Az elemzés megállapítja, hogy a civil részvétel Magyarországon formálisan több csatornán keresztül biztosított, azonban tényleges hatása korlátozott: a részvétel jellemzően írásbeli véleményezésre szorítkozik, és nem éri el a partnerségi modellhez szükséges intézményes és kétirányú együttműködés szintjét. A vizsgálat rámutat arra is, hogy a részvétel mélységét strukturális tényezők korlátozzák, különösen a visszacsatolás hiánya, a részvétel késői szakaszokra korlátozottsága és az intézményesített párbeszéd hiányosságai. Egy konkrét örökbefogadási jogalkotási példa szemlélteti az eljárási legitimitás és a tartalmi alkotmányosság elválásának problémáját. A tanulmány amellett érvel, hogy a civil részvétel megerősítése nem a szabályozás tartalmának megváltoztatását, hanem a döntéshozatali folyamat átláthatóságának és strukturális hitelességének erősítését szolgálja, és ebben a „soft law" eszközök – így az EU Civil Stratégia – meghatározó orientációs szerepet tölthetnek be.

Kulcsszavak: civil társadalom, családjog, részvételi demokrácia, eljárási legitimitás, EU Civil Stratégia, jogalkotás.

Róbert István Kasuba

Consultation or Partnership?
The Role of Civil Society in Hungarian Family-Law Decision-Making

Abstract

This article examines the effective scope of civil society participation in Hungarian family law decision-making in the context of the participation standards articulated in the EU Civil Strategy. It starts from the premise that family law, as a constitutionally sensitive and value-laden field, provides a particularly suitable context for assessing how procedural requirements of public involvement operate in practice. Using a normative-comparative approach, the study contrasts the EU's partnership-based model with the Hungarian legislative framework, focusing on consultation mechanisms

and feedback practices. The analysis finds that while civil participation in Hungary is formally ensured through multiple channels, its actual impact remains limited: participation is largely confined to written consultations and does not reach the level of institutionalized, two-way cooperation required by the partnership model. The study further demonstrates that the depth of participation is constrained by structural factors, in particular the lack of feedback mechanisms, the late-stage involvement of stakeholders, and the deficiencies of institutionalized dialogue. A legislative example concerning adoption law illustrates the potential divergence between procedural legitimacy and substantive constitutionality. The article argues that strengthening civil participation does not require altering the substantive content of family law regulation, but rather enhancing the transparency and structural credibility of the decision-making process. In this respect, soft law instruments—such as the EU Civil Strategy—can play a significant orientational role in shaping national practices.

Keywords: civil society, family law, participatory democracy, procedural legitimacy, EU Civil Strategy, law-making.

Kasuba Róbert István a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának PhD-jelöltje. Doktori kutatása a házassági rendszerek működésére, különösen a fakultatív polgári házassági modell magyarországi alkalmazhatóságára és magánjogi integrációjának lehetőségeire fókuszál. Családjogi szakjogász LL.M.-fokozatát és jogász diplomáját a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán, teológus végzettségét pedig a Szegedi Hittudományi Főiskolán (ma Gál Ferenc Egyetem) szerezte. Kutatási területei közé tartozik a családjog, az összehasonlító házassági jog, a házasságjog története, valamint a polgári, kánonjogi és felekezeti házassági szabályozások kapcsolata. Foglalkozik továbbá az online házasságkötés, a vallás- és lelkiismereti szabadság, a gyermekvédelem, valamint a civil társadalom családjogi döntéshozatalban betöltött szerepének kérdéseivel. Magyar és idegen nyelvű tanulmányait hazai és nemzetközi jogtudományi folyóiratokban, illetve tanulmánykötetekben publikálta. Kutatási eredményeit számos hazai és nemzetközi konferencián mutatta be, több tudományos rendezvény szervezésében is közreműködött. Munkájában elsősorban összehasonlító jogi, jogtörténeti és empirikus kutatási módszereket alkalmaz. E-mail: kasubarobert@gmail.com

Róbert István Kasuba is a PhD candidate at the Doctoral School of Law and Political Sciences of the University of Szeged. His doctoral research focuses on the operation of marriage systems, with particular emphasis on the applicability and potential integration of the optional civil marriage model into Hungarian private law. He obtained his postgraduate LL.M. degree in Family Law and his law degree from the Faculty of Law and Political Sciences of the University of Szeged, and his degree in Theology from the Theological College of Szeged (currently Gál Ferenc University). His main research interests include family law, comparative marriage law, the history of marriage law, and the relationship between civil, canon-law, and denominational

marriage regulations. His research also covers online marriage, freedom of religion and conscience, child protection, and the role of civil society in family-law policymaking. He has published studies in Hungarian and foreign languages in national and international legal journals and edited volumes. He has presented his research findings at numerous national and international conferences and has contributed to the organisation of several academic events. His work primarily employs comparative legal, legal-historical, and empirical research methods.
E-mail: kasubarobert@gmail.com

***

Nagy Ákos – Petrov Iván – Soós Imre
Formailag civil, működésében állami? A magyar sportmodell dilemmái

Absztrakt
A tanulmány a magyar sport intézményrendszerének civil jellegét vizsgálja az állami szerepvállalás erősödésének kontextusában. A kutatás kiindulópontja, hogy a sport hagyományosan a civil társadalom egyik meghatározó alrendszereként értelmezhető, ugyanakkor az elmúlt évtizedben Magyarországon jelentős mértékben megerősödött az állami finanszírozás, irányítás és stratégiai befolyás. A tanulmány célja annak feltárása, hogy a formailag civil szervezeti keretek között működő sport mennyiben őrizte meg autonómiáját, illetve milyen mértékben vált államilag beágyazott rendszerré. A vizsgálat kettős módszertani megközelítésre épül. Egyrészt a releváns hazai és nemzetközi szakirodalom feldolgozására támaszkodik, különös tekintettel a sportfinanszírozás, a sportirányítás és a civil szféra kapcsolatára. Másrészt empirikus elemzést végez az olimpiai sportágak hazai szakszövetségeinek vezetői struktúrájáról, amely a politikai érintettség megjelenését vizsgálja. A 33 vizsgált sportszövetség közül 76%-ban azonosítható közvetlen vagy közvetett politikai kötődés, ami a sportirányítás személyi szintű állami beágyazottságára utal. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a magyar sport nem írható le egyértelműen sem tisztán civil, sem tisztán állami modellként. A tanulmány ennek értelmezésére a „kvázi-civil" sportmodell fogalmát vezeti be, amely a civil szervezeti forma fennmaradása mellett az állami működési logikák dominanciáját ragadja meg. A kutatás hozzájárul a sport és a civil társadalom kapcsolatának újraértelmezéséhez, valamint a magyar sportirányítás sajátosságainak mélyebb megértéséhez.

Kulcsszavak: sportirányítás; civil társadalom; sportpolitika; állami szerepvállalás; kvázi-civil modell; sportszövetségek

Ákos Nagy – Iván Petrov – Imre Soós
Formally Civil, Functionally State-Run?
Dilemmas of the Hungarian Sports Model

Abstract
This study examines the civil nature of the Hungarian sport system in the context of increasing state involvement. While sport has traditionally been considered a key subsystem of civil society, in Hungary the past decade has been characterized by a significant expansion of state funding, governance, and strategic influence. The main objective of the study is to explore to what extent sport organizations, which formally operate within a civil framework, have retained their autonomy, and to what degree they have become embedded in state structures.
The research applies a dual methodological approach. On the one hand, it builds on a review of relevant national and international literature, with a particular focus on sport financing, governance models, and the role of the civil sector. On the other hand, it presents an empirical analysis of the leadership structures of national federations in Olympic sports, examining the presence of political involvement. The findings show that in 76% of the 33 analyzed federations, direct or indirect political connections can be identified, indicating a strong state embeddedness at the level of sport governance. Based on these results, the Hungarian sport system cannot be clearly classified as either a purely civil or a purely state-driven model. To capture this duality, the study introduces the concept of a "quasi-civil" sport model, which reflects the coexistence of formal civil organizational structures with the dominance of state-driven operational logic. The study contributes to a reinterpretation of the relationship between sport and civil society, and provides a deeper understanding of the structural characteristics of sport governance in Hungary.

Keywords: sport governance; civil society; sport policy; state involvement; quasi-civil model; sport federations

Nagy Ákos 1978-ban született, okl. sportmenedzser, a Magyar Súlyemelő Szövetség főtitkára, valamint oktató a Pécsi Tudományegyetemen, továbbá vendégoktató a Széchenyi István Egyetemen és a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen. Sportmenedzser MSc diplomáját a Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem és a Budapesti Corvinus Egyetem közös képzésében szerezte, emellett a Széchenyi István Egyetemen egyetemi sport coach képesítést is szerzett, jelenleg a Pécsi Tudományegyetem doktori iskolájának hallgatója. Több mint két évtizedes sportszakmai tapasztalattal rendelkezik, korábban a Győri ETO Hockey Club ügyvezető igazgatója volt, valamint válogatott szintű erőnléti edzőként és szakmai vezetőként dolgozott. A Magyar Asztalitenisz Szövetség Felügyelő Bizottságának elnöke, valamint a Magyar Curling Szövetség elnökségi tagja. Kutatási területei közé tartozik a sportirányítás, a sportpolitika, sportágfejlesztés, valamint a sport civil és állami működésének vizsgálata.
E-mail: nagy.akos3@pte.hu

Petrov Iván sporttudományi szakember, MSc végzettségű úszó szakedző, sportmenedzser és testnevelő tanár, valamint egyetemi oktató a Pécsi Tudományegyetemen. Több éves gyakorlati tapasztalattal rendelkezik az úszósport területén, jelenleg az UNI Győr Úszó Sportegyesület szakmai vezetőjeként tevékenykedik. Tanulmányait és kutatásait a sporttudomány területén folytatja, a Semmelweis Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem doktori iskoláinak hallgatója. Szakmai és kutatási érdeklődése kiterjed az úszás szakmai-módszertani kérdéseire, az utánpótlás-nevelésre, a sportmenedzsment területére, valamint a sporttudomány és az edzéselmélet alkalmazott kérdéseire.
E-mail: petrovswim@gmail.com

Soós Imre sporttudományi szakember, a Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Karának egyetemi adjunktusa, valamint a Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem oktatója. UEFA Pro diplomás labdarúgó szakedző, PhD fokozatát sporttudomány területén szerezte. Kutatási és oktatási területei közé tartozik a sportélettan, a sportpénzügyek, valamint az utánpótláskorú sportolók fizikai és élettani jellemzőinek vizsgálata. Több évtizedes gyakorlati tapasztalattal rendelkezik a sport területén, edzőként és sportvezetőként egyaránt tevékenykedett. Aktív szerepet vállal a hazai sportirányításban: a Magyar Asztalitenisz Szövetség elnökségi tagja, valamint a Magyar Paralimpiai Bizottság elnökségének tagja. Szakmai munkája a sporttudomány és a sportirányítás határterületeire irányul.
E-mail: soos.imre@pte.hu

Ákos Nagy was born in 1978, holds an MSc degree in sport management, Secretary General of the Hungarian Weightlifting Federation, and lecturer at the University of Pécs, as well as a guest lecturer at Széchenyi István University and Sapientia Hungarian University of Transylvania. He obtained his MSc degree in Sport Management from the joint programme of the Hungarian University of Sports Science and Corvinus University of Budapest. He also holds a university sport coach qualification from Széchenyi István University and is currently a PhD student at the University of Pécs. He has over two decades of professional experience in sport, previously serving as Managing Director of Győri ETO Hockey Club, and working as a strength and conditioning coach at elite and national team levels. He is Chairman of the Supervisory Board of the Hungarian Table Tennis Association and a board member of the Hungarian Curling Federation. His research focuses on sport governance, sport policy, sports development, and the relationship between civil and state structures in sport.
E-mail: nagy.akos3@pte.hu

Iván Petrov is a sport professional holding MSc degrees as a swimming coach and in sport management, as well as a qualification as a physical education teacher, and serves as a lecturer at the University of Pécs. He has several years of practical experience in swimming and currently works as head of professional development at UNI Győr Swimming Club. He is pursuing doctoral studies in sport science at Semmelweis University and the University of Pécs. His professional and research interests include swimming methodology, youth development, sport management, and applied aspects of sport science and training theory.

E-mail: petrovswim@gmail.com

Imre Soós is a sport scientist and assistant professor at the Faculty of Health Sciences, University of Pécs, and a lecturer at the Hungarian University of Sports Science. He holds a UEFA Pro coaching licence and obtained his PhD in sport science. His research and teaching focus on sport physiology, sport finance, and the physical and physiological characteristics of youth athletes. He has several decades of professional experience in sport, working both as a coach and sport manager. He is actively involved in sport governance in Hungary, serving as a board member of the Hungarian Table Tennis Association and a member of the Board of the Hungarian Paralympic Committee. His professional work focuses on the intersection of sport science and sport governance.
E-mail: soos.imre@pte.hu

***

Barabásné Kárpáti Dóra – Oroszné Ilcsik Bernadett – Csákné Filep Judit
A szegénység és a szociális ellátásra fókuszáló nonprofit szervezetek számának összefüggései Magyarország régióiban

Absztrakt
A tanulmány a szubszidiaritás elve alapján vizsgálja a szociális civil szervezetek és a szegénységi mutatók összefüggéseit a magyarországi régiókban a 2018–2023 közötti időszakban. A kutatás központi kérdése, hogy a civil szektor sűrűsége követi-e a lokális depriváció mértékét. Az elemzés a KSH által közzétett adatokon alapszik. Korrelációszámítás alkalmazásával a 10 000 főre jutó szociális nonprofit szervezetek száma került összevetésre a relatív jövedelmi szegénység és a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya értékeivel. Az eredmények alapján keresztmetszeti szinten és rövid távon (éves változás) régiós szinten nincs szignifikáns kapcsolat a változók között, amit a főváros intézményi dominanciája és a szektor lassú alkalmazkodása magyaráz. Ugyanakkor öt éves időtávon már erős pozitív korreláció igazolódott. A feltárt eredményeken túli fontos tanulság, hogy a civil szervezetek és a szegénység kapcsolatának vizsgálata során a régiós adatok elemzése csupán kiindulópont, mivel a problémának csak egy meglehetősen elnagyolt mintázatát képes megragadni. A helyi szintű vizsgálatok elengedhetetlenek, mivel pontosabb és megbízhatóbb eredményekkel szolgálhatnak. A tanulmány javaslatot tesz a téma lehetséges jövőbeli kutatási irányaira is.

Kulcsszavak: szegénység, civil szervezetek, Magyarország

Dóra Barabásné Kárpáti – Oroszné Ilcsik Bernadett – Judit Csákné Filep
The Relationship Between Poverty and the Number of Nonprofit Organizations Focusing on Social Welfare Across the Regions of Hungary

Abstract
Based on the principle of subsidiarity, the study examines the correlations between social civil society organisations and poverty indicators in Hungarian regions in the period 2018–2023. The central question of the research is whether the density of the civil sector follows the extent of local deprivation. The analysis is based on data published by the Hungarian Central Statistical Office (HCSO). By applying correlation analysis, the number of social non-profit organisations per 10,000 inhabitants was compared with the values of relative income poverty and the rate of those at risk of poverty or social exclusion. Based on the results, there is no significant relationship between the variables at the regional level on a cross-sectional basis and in the short term (annual change), which is explained by the institutional dominance of the capital and the slow adaptation of the sector. At the same time, a strong positive correlation was confirmed over a five-year timeframe. An important lesson beyond the findings is that when examining the relationship between civil society organisations and poverty, regional data analysis is only a starting point, as it can only capture a rather rough pattern of the problem. Local-level studies are essential, as they can provide more accurate and reliable results. The study also proposes potential future research directions for the topic.

Keywords: poverty, civil organisations, Hungary

Barabásné Kárpáti Dóra, Nyíregyházán született 1980-ban. A Miskolci Egyetemen szociológusként végzett, majd a Budapesti Corvinus Egyetem Szocológia PhD. Programjában szerzett diplomát.
A Nyíregyházi Egyetem Gazdálkodástudományi Intézetének intézetigazgatója, egyetemi docens. Az oktatói, kutatói munka mellett patronáló feladatokat lát el, segíti a fiatal kollégák, tanársegédek, doktoranduszok tudományos munkáját, előrehaladását. Évek óta részt vesz a Nyíregyházi Egyetem hallgatóinak tehetséggondozásában, rendszeresem készít fel hallgatókat TDK-ra, OTDK-ra. Tutorként tevékenykedik az Evangélikus Roma Szakkollégiumban, segítve ezzel a hátrányos helyzetű hallgatók előrehaladását. Tagja az MTA DAB Szabolcs-Szatmár Bereg megyei albizottságának, a Gazdálkodástudományi Regionális Kutatások munkacsoportjának, melyben elsősorban a határmentiség és a hátrányos helyzet okainak szociológiai jellemzőit vizsgálja.
E-mail: karpati.dora@nye.hu

Oroszné Ilcsik Bernadett Kisvárdán született 1977-ben. A Miskolci Egyetemen okleveles közgazdász-, a Nyíregyházi Egyetemen okleveles közgazdásztanár, majd szakirányú továbbképzésen coach diplomát szerzett. A Nyíregyházi Egyetemen dolgozik mesteroktatóként.

Az oktatói és kutató munka mellett patronálói, mentortanári feladatokat lát el, ahol az alapfeladatok ellátása mellett a mindenkori hallgatók tanulmányainak és előrehaladásának segítését tűzte ki céljául. Az Evangélikus Roma Szakkollégiumban tutorként tevékenykedik. Évek óta ellátja a beregszászi képzés oktatásszervezési feladatait. Több évtizede aktív tagja a Gazdálkodástudományi Intézetnek és a Nyíregyházi Egyetemnek, oktatóként és kutatóként egyaránt.
E-mail: ilcsik.bernadett@nye.hu

Csákné Filep Judit Mátészalkán született 1980-ban. A Budapesti Corvinus Egyetemen szerzett közgazdász és közgazdász tanár diplomát és itt folytatta doktori tanulmányait is. A Magyar Agrár és Élettudományi Egyetemen habilitált. Tudományos főmunkatársként dolgozott a Budapesti Gazdaságtudományi Egyetemen, jelenleg a Nyíregyházi Egyetem Gazdálkodástudományi Intézetének főiskolai tanára. Kutatómunkája fókuszában a családi vállalkozások, a vállalkozói ökoszisztéma és a vállalkozásoktatás állnak. 2020 óta a Global Entrepreneurship Monitor magyar nemzeti csapatának vezetője.
E-mail: filep.judit@nye.hu

Dóra Barabásné Kárpáti was born in Nyíregyháza in 1980. He holds a BA in Sociology from the University of Miskolc and a PhD in the same field from Corvinus University of Budapest. She is the director of the Institute of Management Sciences at the University of Nyíregyháza and an associate professor. As well as her teaching and research work, she also performs mentoring tasks, assisting young colleagues, teaching assistants and doctoral students in their scientific work and progress. She has many years of experience in talent management for students at the University of Nyíregyháza, regularly preparing students for TDK and OTDK competitions. She is employed as a tutor at the Evangelical Roma College, where she assists students from disadvantaged backgrounds in their academic progress. She is a member of the Szabolcs-Szatmár-Bereg County Subcommittee of the Hungarian Academy of Sciences' DAB and the Regional Research Working Group on Economic Sciences, where her research focuses on the sociological characteristics of border regions and the causes of disadvantage.
E-mail: karpati.dora@nye.hu

Bernadett Oroszné Ilcsik was born in Kisvárda in 1977. She holds a degree in economics from the University of Miskolc, a degree in economics education from the University of Nyíregyháza, and a coaching diploma obtained through specialised further training. She is employed as a master instructor at the University of Nyíregyháza. As well as her teaching and research work, she also performs patronage and mentoring tasks. In addition to her basic duties, she has set herself the goal of helping students with their studies and progress. She is employed as a tutor at the Evangelical Roma College. For many years, she has been responsible for organising education programs in Beregszász. She has been an active member of the Institute of Economics and the University of Nyíregyháza for several decades, both as a teacher and a researcher.
E-mail: ilcsik.bernadett@nye.hu

Judit Csákné Filep was born in Mátészalka in 1980. She graduated from Corvinus University of Budapest with a degree in economics, as well as a qualification in economics teaching. She then continued his doctoral studies at the same institution. She completed her habilitation at the Hungarian University of Agricultural and Life Sciences. She worked as a senior research fellow at the Budapest University of Economics and Business and is currently a college professor at the Institute of Management Sciences at the University of Nyíregyháza. Her research focuses on family businesses, the entrepreneurial ecosystem, and entrepreneurship education. Since 2020, she has been the leader of the Hungarian national team of the Global Entrepreneurship Monitor. E-mail: filep.judit@nye.hu

***

Feischmidt Margit – Gerő Márton – Ámon Katalin
Civil szervezetek hatásai és a transzformatív szolidaritás. Két szervezet tanulságai egy közép-magyarországi faluból

Absztrakt
A tanulmány egy civil szolidaritási kezdeményezéseket vizsgáló kutatássorozat eredményeit használja fel, amely a társadalmi szolidaritás vízióit, formáit és átalakító hatásait vizsgálja. A civil szervezetek hatásait vizsgáló szociológiai vizsgálatok és a mozgalom kutatás megközelítéseit összekapcsolva egy település két eltérő karakterű és tevékenységi körű civil szervezetét vizsgáljuk három elemzési szinten: (1) a szervezet tagjaira és önkénteseire, (2) a célcsoportra és a település lakóira, (3) az intézményi szereplőkre, elsősorban a települési és országos civil szervezetekre, a helyi és országos politikára. A hatások természetét, tartalmát tekintve pedig a politizáció-depolitizálás és a az integráció-megosztottság kettősre fektetjük a hangsúlyt. Mindezekkel arra is törekszünk, hogy a transzformatív szoliditás fogalmának empirikusan megalapozott értelmezést adjunk.

Kulcsszavak: Transzformatív szolidaritás, civil társadalom, társadalmi hatás

Margit Feischmidt – Márton Gerő – Katalin Ámon
Impacts of Civil Society Organisations and Transformative Solidarity: Lessons from Two Organisations in a Central Hungarian Village

Abstract
The study draws on the findings of a research programme examining civic solidarity initiatives, focusing on the visions, forms, and transformative effects of social solidarity. By combining sociological approaches on the measurment of the impact

of civil society organizations with perspectives from social movement research, we examine two civil society organizations operating in the same locality but differing substantially in their organizational characteristics and fields of activity. We analyse their impacts at three analytical levels: (1) on the organizations' members and volunteers; (2) on their target groups and the local community; and (3) on institutional actors, primarily local and national civil society organizations, as well as their impact on local and national politics. Regarding the nature and content of these impacts, we focus on two key dimensions: politicization versus depoliticization, and integration versus polarization. Through this analysis, we also seek to develop an empirically grounded interpretation of the concept of transformative solidarity.

Keywords: transformative solidarity, civil society, social impact

Feischmidt Margit a Társadalomtudományi Kutatóközpont (HUN-REN) kutatóprofesszora, a Kisebbségkutató Intézet igazgató helyettese. Az Intersections. East European Journal of Society and Politics című folyóirat alapítója és szerkesztője, valamint a Pécsi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékének egyetemi tanára. A Humboldt Egyetemen szerzett doktori diplomával és a Pécsi Egyetemen történt habilitációval a migráció, a nacionalizmus, az etnicitás és a kisebbségek kérdéseivel foglalkozik. Első könyve a Rogers Brubakerrel, Jon Foxszal és Liana Granceával közösen írt Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town (2006, Princeton University Press). A kétezres évek első évtizedében kezdett újnacionalizmussal és a szélsőjobboldali politikával kapcsolatos kutatómunka eredménye a Nemzet a mindennapokban. Az újnacionalizmus populáris kultúrája című kollektív monográfia. (L'Harmattan 2016), amihez a témában számos angol nyelvű publikáció is kapcsolódott. Jelenleg a társadalmi szolidaritás civil formáit vizsgálja, amely kutatáshoz kapcsolódóan szerkesztett kötete (társszerkesztők Ludger Pries és Celine Cantat) *Refugee Protection and Civil Society in Europe,* Palgrave Macmillan, 2019), és több cikke jelent meg. Az MSZT Polányi Károly Díjában részesült.
E-mail: feischmidt.margit@tk.hu

Gerő Márton, PhD szociológus, az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézetének tudományos főmunkatársa és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Karának egyetemi adjunktusa. Kutatásai elsősorban a civil társadalom, a társadalmi mozgalmak, az ellenségképek politikai kommunikációban betöltött szerepe, valamint a politikai integráció folyamataira fókuszálnak, különös tekintettel Közép- és Kelet-Európára, valamint Izraelre. Tanulmányai magyar és nemzetközi tudományos folyóiratokban jelentek meg, többek között a *Politics and Governance*, a *Journal of Civil Society* és az *Intersections: East European Journal of Society and Politics* hasábjain. Jelenleg két Horizon Europe kutatási projekt (INTERFACED és TWIN!DEM) magyar kutatócsoportját vezeti, amelyek az új politikai részvételi formákat, valamint a végrehajtó hatalom koncentrációjának (executive aggrandizement) folyamatait vizsgálják.
E-mail: Gero.marton@tk.hu

Ámon Katalin az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézetének tudományos munkatársa. Kutatói érdeklődésébe beletartoznak a civil szolidaritás, a társadalmi és politikai imaginációk, a municipalizmus, a lakhatási kérdések és az interpretív szakpolitikai elemzés. Doktori végzettségét a Central European University-n szerezte politikatudományból, közpolitika specializációval. Van egy mesterdiplomája a Central European University-ről társadalmi nemek tanulmányaiból, valamint a Budapesti Corvinus Egyetemről a nemzetközi tanulmányokból. Több közpolitikai, politikai gazdaságtani és lakhatási témájú kurzust tartott az ELTE-n, a menekült diákoknak szóló OLIve programban és a Nemzetközi Üzleti Főiskolán. Szakértőként részt vesz a Józsefvárosi Önkormányzat nők elleni erőszak áldozatait segítő szakpolitikájának kialakításában.
E-mail: amon.katalin@tk.hu.

Márton Gerő, PhD, is a sociologist, Senior Research Fellow at the Institute for Sociology of the Centre for Social Sciences, and Assistant Professor at the Faculty of Social Sciences, Eötvös Loránd University. His research primarily focuses on civil society, social movements, the role of enemy images in political communication, and processes of political integration, with a particular emphasis on Central and Eastern Europe and Israel. His studies have been published in Hungarian and international academic journals, including *Politics and Governance*, *Journal of Civil Society*, and *Intersections: East European Journal of Society and Politics*. He currently leads the Hungarian research team in two Horizon Europe projects (INTERFACED and TWIN!DEM), which investigate new forms of political participation and processes of executive aggrandizement.
E-mail: gero.marton@tk.hu

Margit Feischmidt is a Research Professor at the Centre for Social Sciences (HUN-REN) and Deputy Director of the Institute for Minority Studies. She is the founder and editor of the journal *Intersections: East European Journal of Society and Politics*, as well as a Full Professor at the Department of Communication and Media Studies at the University of Pécs. Holding a PhD from Humboldt University and a habilitation from the University of Pécs, her research focuses on issues of migration, nationalism, ethnicity, and minorities. Her first book, co-authored with Rogers Brubaker, Jon Fox, and Liana Grancea, is *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town* (2006, Princeton University Press). Her research on new nationalism and far-right politics, which began in the 2000s, resulted in the collective monograph *Nemzet a mindennapokban: Az újnacionalizmus populáris kultúrája* [Nation in Everyday Life: The Popular Culture of New Nationalism] (L'Harmattan, 2016), accompanied by numerous English-language publications on the topic. Currently, she is examining civil forms of social solidarity; related to this research, she co-edited the volume *Refugee Protection and Civil Society in Europe* (with Ludger Pries and Céline Cantat, Palgrave Macmillan, 2019) and has published several articles. She is a recipient of the Károly Polányi Award from the Hungarian Sociological Association (MSZT).
E-mail: feischmidt.margit@tk.hu

Katalin Ámon is a Research Associate at the Institute for Minority Studies at the ELTE Center for Social Sciences. Her main research interests include civil solidarity, social and political imaginaries, municipalism, housing, and interpretive policy analysis. She has a PhD in Political Science with a specialization in Public Policy from the Central European University, an MA in Gender Studies from the same university, and an MA in International Studies from Corvinus University of Budapest. She has taught various courses in Public Policy, Political Economy, and Housing at ELTE, the OLIve program for refugees, and the International Business School. She also participates in the policy-making process for victims of violence against women at the Municipality of Józsefváros.
E-mail: amon.katalin@tk.hu.

***

Ámon Katalin – Zentai Violetta – Dés Fanni

Civil szolidaritás és rendszerszintű változás: A társadalmi változás dimenziói a magyarországi szolidáris civil kezdeményezések munkájában

Absztrakt

A rendszerszintű változás igénye gyakran jelenik meg a magyar civil szervezetek célkitűzéseiben és kommunikációjában. A 2026. áprilisi magyar országgyűlési választási kampány, a 16 évig hatalomban lévő Orbán-kormány leváltása nyomán a rendszerváltás újra a magyar közbeszéd egyik központi fogalmává vált. A cikk a lokális szolidaritási kezdeményezések szerepét vizsálja a társadalmi változások elképzelésében és kisléptékű modellezésében, vagy reményteljes előkészítésében. Kutatásunk azt találta, hogy a civil szervezetek alternatív jövőképeket, közösségi gyakorlatokon alapuló társadalmi infrastruktúrákat hoznak létre ott, ahol az állam és a piac magára hagyja az embereket. A lokális szolidáris szereplők a társadalmi változásról szóló klasszikus irodalmakban annyiban hangsúlyosak, amennyiben képesek számottevő politikai vagy szakpolitikai eredményt elérni. De a közelmúlt ilyenre nem vagy alig adott lehetőséget az általunk vizsgált civilek munkájában. Ezért e civilek a kiüresedett intézményi terekben hoznak létre a társadalmi túlélés érdekében alternatív infrastruktúrákat, amelyek a gondoskodás társadalomformáló szellemét erősítik, és a cselekvőképesség megerősítését segítik. A terepmunkánk során tíz különböző méretű magyarországi településen az oktatás, lakhatás, közösségszervezés és szociális ellátás területén aktív, a helyi és/vagy országos társadalmi változást célként megfogalmazó civil szereplővel készítettünk interjúkat és végeztünk résztvevő megfigyeléseket. Ez a gazdag empirikus anyag lehetővé tette, hogy a társadalmi infrastruktúrák szerepét nem csak a szakirodalom által tárgyalt nagyvárosi kontextusban, hanem kisebb településeken is vizsgálhassuk. Ezzel segítük megvilágítani a magyar civil szervezetek társadalmi változásban betöltött szerepét nem városias közegben is.

Kulcsszavak: társadalmi infrastruktúra; társadalmi változás; lokális szolidaritás; gondoskodás

Katalin Ámon – Violetta Zentai – Fanni Dés

Civil Solidarity and Systemic Change: Dimensions of Social Change in the Work of Solidarity-Based Civil Initiatives in Hungary

Abstract

The demand for systemic change often appears in the objectives and communication of Hungarian civil organizations. Following the April 2026 Hungarian parliamentary election campaign and the removal of the Orbán government—which had been in power for 16 years—"regime change" has once again become a central concept in Hungarian public discourse. The article's main research question is how the role of local solidarity initiatives in social change can be conceptualized. We conclude that local organizations create social infrastructures based on alternative system concepts, visions, community practices, and relationships in areas where the state and the market abandon the population. In the classical literature on social change—including various institutionalist theories focusing on regimes and social movements—local solidarity actors are emphasized only insofar as they are capable of achieving significant political or policy outcomes. However, a key argument of this article is that despite these organizations holding such structural visions, they lack the opportunity to realize them. Consequently, they establish alternative infrastructures in spaces of deprivation to ensure survival, which incorporate both material elements, such as community spaces, and non-material elements, such as critical systems thinking, alternative visions of the future, care as social shaping, the reinforcement of agency, and the creation of alternative social relations. During our fieldwork, we conducted interviews and participant observations in ten Hungarian settlements of varying sizes with civil actors active in education, housing, community organizing, and social services who define local and/or national social change as their objective. This rich empirical material enabled us to examine the role of social infrastructures not only in the metropolitan context prevalent in the literature but also in smaller settlements. Thus, in addition to addressing the role of Hungarian civil organizations in social change, the article also contributes to uncovering the formation and functioning of social infrastructures in non-urban settings.

Keywords: social infrastructure; social change; local solidarity; care

Ámon Katalin az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézetének tudományos munkatársa. Kutatói érdeklődésébe beletartoznak a civil szolidaritás, a társadalmi és politikai imaginációk, a municipalizmus, a lakhatási kérdések és az interpretív szakpolitikai elemzés. Doktori végzettségét a Central European University-n szerezte politikatudományból,

közpolitika specializációval. Van egy mesterdiplomája a Central European University-ről társadalmi nemek tanulmányaiból, valamint a Budapesti Corvinus Egyetemről a nemzetközi tanulmányokból. Több közpolitikai, politikai gazdaságtani és lakhatási témájú kurzust tartott az ELTE-n, a menekült diákoknak szóló OLIve programban és a Nemzetközi Üzleti Főiskolán. Szakértőként részt vesz a Józsefvárosi Önkormányzat nők elleni erőszak áldozatait segítő szakpolitikájának kialakításában.
E-mail: amon.katalin@tk.hu.

Zentai Violetta kulturális antropológus, PhD-fokozatát a Rutgers Egyetemen (USA) szerezte. 2003 és 2020 között a CEU Politikatudományi Központjának társigazgatója volt. 2020-ban csatlakozott a budapesti székhelyű CEU Demokrácia Intézetéhez. Emellett a Közpolitikai Tanszék oktatója, valamint a CEU Szociológia és Társadalmi Antropológia Tanszékének vendégoktatója. Egyike volt azoknak az oktatóknak, akik részt vettek a CEU közpolitikai MA-képzésének kidolgozásában és elindításában. Kutatásai az etnikai és nemi egyenlőtlenségekre, az európai esélyegyenlőségi politikákra, valamint a társadalmi kirekesztéssel és befogadással kapcsolatos politikai vitákra fókuszálnak. Az elmúlt időszakban számos nagyobb európai összehasonlító kutatási projekt szenior kutatójaként tevékenykedett. Szakértőként működött együtt a Nyílt Társadalom Alapítvánnyal esélyegyenlőségi és emberi jogi alapú közpolitikai kezdeményezésekben.
E-mail: zentaiv@ceu.edu.

Dés Fanni szociológus, az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézetének kutatója. PhD-fokozatát 2024-ben szerezte a Budapesti Corvinus Egyetemen, ahol doktori kutatásában azt vizsgálta, hogyan válnak a magyar nők a transznacionális prostitúciós iparban árucikké. Kutatási területei közé tartoznak a nők elleni erőszak, a prostitúciós ipar és a feminista politikai gazdaságtan, különös tekintettel a szexualitás és a globális egyenlőtlenségek összefüggéseire. Jelenleg több kutatási projektben vesz részt, amelyek a prostitúciós ipar morális gazdaságtanát, a társadalmi mobilitás és a strukturális egyenlőtlenségek kapcsolatát, valamint a transzformatív szolidaritás különböző formáit vizsgálják. 2016 óta dolgozik a NANE Egyesületnél, ahol jelenleg szakmai vezetőként dolgozik, emellett a nők elleni erőszak túlélőit támogató helyi programok szakmai irányításáért felel.
E-mail: des.fanni@tk.hu.

Katalin Ámon is a Research Associate at the Institute for Minority Studies at the ELTE Center for Social Sciences. Her main research interests include civil solidarity, social and political imaginaries, municipalism, housing, and interpretive policy analysis. She has a PhD in Political Science with a specialization in Public Policy from the Central European University, an MA in Gender Studies from the same university, and an MA in International Studies from Corvinus University of Budapest. She has taught various courses in Public Policy, Political Economy, and Housing at ELTE, the OLIve program for refugees, and the International Business School. She also participates in the policy-making process for victims of violence against women at the Municipality of Józsefváros.
E-mail: amon.katalin@tk.hu.

Violetta Zentai is a cultural anthropologist with a PhD from Rutgers University (USA). She was co-director of the Center for Policy Studies at the CEU (2003-2020). She joined the Democracy Institute at CEU in Budapest in 2020. She is also a faculty member in the Department of Public Policy and a visiting faculty member in the Department of Sociology and Social Anthropology at CEU. She was one of the faculty members who designed and launched MA-level public policy teaching at CEU. She is engaged in research focusing on ethnic and gender inequalities, European equality policies, and the politics of social exclusion/inclusion. Alongside her academic engagement, she worked as an expert at the Open Society Foundations for two decades on initiatives related to democratic local governance, equality mainstreaming, and rights-based public policy formation.
E-mail: zentaiv@ceu.edu.

Fanni Dés is a sociologist and researcher at the ELTE Center for Social Sciences, the Institute for Minority Studies. She received her PhD from Corvinus University of Budapest in 2024, where she examined the commodification of Hungarian women in the transnational prostitution industry. Her research focuses on violence against women, the prostitution industry, and feminist political economy, with particular attention to sexuality and global inequalities. She is currently involved in several research projects, including those on the moral economy of the prostitution industry, the relationship between social mobility and structural inequalities, and forms of transformative solidarity. Since 2016, she has worked at NANE Association, where she currently serves as Professional Lead and is responsible for local programs supporting survivors of violence against women.
E-mail: des.fanni@tk.hu.

***

Szalai Alida

Környezeti konfliktus és akkumulátoripari beruházás Gödön: szolidaritás lehetőségei és akadályai a közösségi ellenállásban

Absztrakt

Hogyan észlelik a helyi lakosok a településükön működő akkumulátorgyár által okozott környezeti károkat és társadalmi konfliktust? Milyen félelmeik vannak a gyár működésével kapcsolatban? Milyen eszközei vannak egy helyi civil szerveződésnek, és mi nehezíti a tevékenységüket? Terepmunkám során ezekre a kérdésekre kerestem válaszokat Gödön, ahol már évek óta működik akkumulátorgyár. Az elektromobilitáshoz szükséges akkumulátorok gyártásával kapcsolatban nagyon sok környezetvédelmi dilemma merül fel, többek között a lítium bányászat, az akkumulátorok gyártása, valamint a selejtek és a hulladékok tárolása és tervezett újrahasznosítása által okozott környezetszennyezés. A tanulmány helyi lakosokkal és aktivistákkal

készített interjúk és dokumentumelemzés alapján mutatja be az akkumulátorgyártás által okozott környezeti károkozás társadalmi kontrollját a gödi Samsung SDI esetében. A tanulmány kiemelt figyelmet fordít a szolidaritás lehetőségeire környezeti konfliktusokban, illetve azokra a kulturális és politikai gyakorlatokra a gödi esetben, amelyek akadályozzák a szolidaritást, így a helyi közösség ellenállásának is nehezítő tényezői. A nemzetközi, szakmai és politikai diskurzusok túlnyomó részében úgy jelenik meg a zöld átmenet, mint az ökológiai válság egyetlen lehetséges alternatívája, ezáltal az elektromobilitás úgy, mint a közlekedésből eredő szén-dioxid-kibocsátás csökkentésének legjobb módja. Ez a meghatározó narratíva hatással van a helyi közösségek ellenállására, így az akkumulátor iparági beruházások által okozott környezeti konfliktusok megértéséhez szükséges a zöld energiaátmenet, illetve a zöld gazdaság kritikus vizsgálata is.

Kulcsszavak: környezeti konfliktus, zöld kriminológia, akkumulátoripar, ellenállás, szolidaritás

Alida Szalai

Environmental Conflict and Battery Industry Investment in Göd: Opportunities and Obstacles for Solidarity in the Local Resistance

Abstract

How do local residents perceive the environmental damage and social conflict caused by an EV battery factory operating in their neighbourhood? What fears do they have regarding the operation of the plant? What tools are available to the local activists, and what hinders their activities? This study addresses these questions in Göd, where an EV battery factory has been operating for several years. Numerous environmental dilemmas arise regarding battery production for electric vehicles, including the environmental harm caused by lithium mining, battery manufacturing, and the storage and recycling of defective products and waste. Based on document analysis and interviews conducted with local residents and activists, this study examines some aspects of the social control of environmental harm caused by battery manufacturing in the case of Samsung SDI in Göd. The paper pays special attention to the possibilities for solidarity in environmental conflicts, as well as cultural and political practices in the case of Göd that hinder solidarity, thereby serving as impeding factors to local community resistance. In the vast majority of international, professional, and political discourses, the green transition is framed as the only possible alternative to the ecological crisis, and consequently, electromobility is presented as the best way to reduce carbon emissions from transport. This dominant narrative impacts the resistance of local communities. Therefore, a critical examination of the green energy transition and green economy is also necessary to understand the environmental conflicts caused by battery industry investments.

Keywords: Environmental conflict, green criminology, battery industry, resistance, solidarity

Szalai Alida PhD, az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézetében tudományos segédmunkatársként vesz részt két Horizon projektben, valamint az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai Tanszékének adjunktusa. Doktori disszertációját a környezeti károkozás társadalmi kontrolljának kriminológiai megközelítéséből írta.
E-mail: szalai.alida@tk.hu

Alida Szalai PhD participates as a junior research fellow in two Horizon projects at the Institute for Sociology of the ELTE Centre for Social Science, and is an assistant professor at the Department of Criminology, Faculty of Law, Eötvös Loránd University. She wrote her doctoral dissertation on the criminological approach to the social control of environmental harm.
E-mail: szalai.alida@tk.hu

A címlapfotó eredeti változata

CIVIL SZEMLE

ISSN 1786-3341